

virginia woolf

693

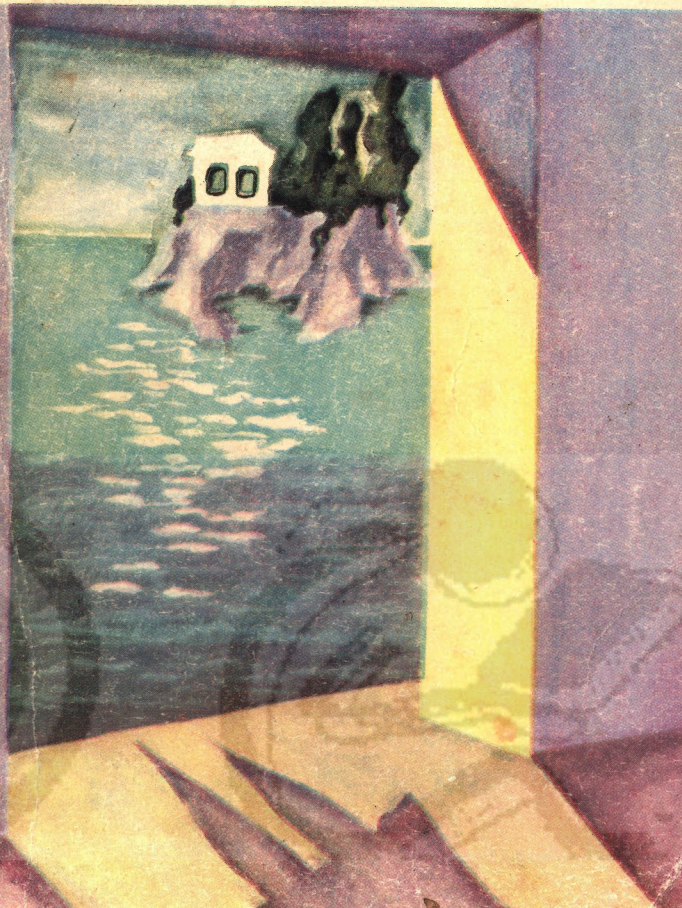
virginia woolf
spre far

virginia woolf

«Înaintăm prin cartea de față ca printr-o „pădure de simboluri”. Totuși, acela care organizează întreaga substanță epico-lirică este neîndoielnic Farul, simbol ce se refuză, asemenea atitor simboluri poetice, unei explicitări care să-l epuizeze. Element care absoarbe energiile spirituale și înlesnește catarsisul final, Farul — ca simbol — beneficiază de o imprecizie care-i sporește fascinația.»

VERA CĂLIN

editura minerva

Lei 5

Ilustrația copertei : *Simona Runcan*

virginia woolf

spre far

ROMAN

TRADUCERE DE ANTOANETA RALIAN
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
VERA CĂLIN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1972
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească toate drepturile rezervate Editurii Minerva (B.P.T.).

Virginia Woolf
TO THE LIGHTHOUSE
Penguin Books, 1964

PREFAȚA

În anul 1927, cînd publică *Spre Far*, Virginia Woolf era autoarea cîtorva romane — elogiate, respinsă, în orice caz cu aprindere discutate, *Noapte și zi* (1919), dar, mai ales, *Odaia lui Iacob* (1922) și *Doamna Dalloway* (1925) impuseseră o formulă romanescă, recomandaseră o scriitoare a cărei „viziune“ (este cuvîntul ei preferat) nedumerca, într-un peisaj literar care de-abia atunci se elibera de tradiția mult prelungită a spiritului victorian. (În 1922 apărea *Ulysse* al lui Joyce.)

S-au căutat atunci și de atunci mereu influențele : Bergson și filozofia duratei interioare ; Proust și al său epos al memoriei ; Joyce și tehnica monologului interior, plonjonul în acel „*stream of consciousness*“, misterios flux subteran în care romancierul și personajele sale se scufundă, frîgînd linia timpului obiectiv, descoperind regiuni încă virgine ale vieții psihologice.

Despre contactul cu filozofia bergsoniană nu există nici un indiciu în jurnalul Virginiei Woolf sau în numeroasele ei articole de critică și eseuri. Impregnarea trebuie să se fi produs pe cale osmotică, bergsonismul intrînd

desigur în sfera de preocupări a cercurilor intelectuale frecventate de romancieră. Descoperirea lui Proust, destul de tardivă, în 1925, după cum atestă *Jurnalul de scriitor*, e ulterioară romanelor care afirmă originalitatea Virginiei Woolf. Dăr există numeroase paralelisme de acest gen în istoria literară. Spiritul receptiv al Virginiei Woolf își descoperă numaidecît afinitatea cu autorul *Timpului pierdut*. „Bănuiesc că mă va influența, dar totodată mă va face să mă infurii pentru fiecare dintre frazele mele.“ Memoria involuntară — teoretizată de Proust — aceea memorie pe care o declanșează un neînsemnat și banal fapt senzorial, se desfășoară amplu în romanele woolfiene, aducînd în lumina conștiinței nu lungi cortegii de amintiri care se organizează arborescent, așa cum se întîmplă la Proust, ci scăpărări ce se ridică din adîncurile timpului și luminează o clipă pentru a se stinge numaidecît.

Pe Joyce l-a respins. „După părerea mea (*Ulysse*) e o carte incultă și grosieră...” Și, în alt loc din *Jurnal*, tot în 1922: „*Desigur, geniu, dar nu dintre acelea cu apele cele mai limpezi. Cartea este împrăștiată și mi-loasă; pretențioasă și vulgară...*” S-a mai vorbit despre influența lui Sterne. Poate că, pasionată cititoare a romancierilor din secolul al XVIII-lea, Virginia Woolf să fi desprins de la autorul lui *Tristram Shandy* tehnica dezintegrării prozei, prin desființarea cronologiei, procedee care ar fi putut s-o tenteze inițial ca antidot față de convenția victoriană. Dar toate aceste considerații nu ne duc prea departe. Și, zăbovind prea mult asupra faptelor literare ale epocii, cu posibil ecou în opera Vir-

giniei Woolf, riscăm să ne asemănăm cu tânărul Tansley din romanul care urmează, cu cercetătorul pedant obsedat de „*influența a ceva asupra cuiva*“.

Tot ceea ce este procedeu tehnic în proza woolfiană se subsumează unei viziuni poetice, se asociază cu încercarea de a pătrunde misterul relațiilor omenești și, în momentele de culminație atinse de romancieră, de a descoperi zonele unei autenticități necontaminate de convenționalism.

Maniera de a lumina o individualitate din unghiuri diferite, scufundările în fluxul interior, suprapunerile temporale, discontinuitatea cronologică („*Mi-au trebuit ani de tatonări ca să descopăr ceea ce numesc eu procedeul meu de săpător, care îmi îngăduie să povestesc trecutul fragmentar, atunci când am nevoie*“), toate acestea tind spre o „*altă realitate*“, „*adevărata realitate*“, cum o numește scriitoarea, atunci când se întreabă dacă, în ciuda forajului adânc, o va putea exprima vreodată (*Jurnal de scriitor*, iunie 1923).

Grotele pe care vrea să le sape Virginia Woolf în spațele fiecăruia dintre personaje, comunicația pe care dorește s-o stabilească între tuneluri, acea penetrabilitate între conștiințele umane, ce se petrece, în concepția ei, la nivelul zonelor profunde, sînt, în primă și ultimă instanță, încercări de cuprindere a misterului ființei umane și de extindere a realității interioare.

Aceste inovații artistice se află încorporate toate în romanul *Spre Far*. Recitindu-l cu un minim de asociații

livești¹, ești surprins de calitatea poetică a cărții, de exaltarea lirică din care bănuiești că s-ar fi născut. Mereu, de acum înainte, culminind cu acel poem în proză intitulat *Valurile*, absorbția realității exterioare în textura personajelor se face prin mijlocirea emoției. Mărturisirile autoarei indică unele surse autobiografice ale romanului *Spre Far*, amintiri care, se teme ea, ar putea să imprime cărții o notă prea „sentimentală”. Domnul Ramsay este imaginea tatălui Virginiei, Leslie Stephen. Doamna Ramsay, figură centrală, reține câteva din trăsăturile mamei pierdute în copilărie. Doamna Ramsay e o femeie matură, frumoasă, mamă a opt copii; este o prezență tulburătoare și misterioasă, care domină romanul și destinele celorlalte personaje, chiar și după moartea ei. Enigma acestei femei calme și calmante, cu aparența aproape vegetativă, ființă tăcută, „care știe fără să fi învățat”, ține de înefabilul „etern feminin”.

Feminitatea doamnei Ramsay, emotivitatea ei reținută („un burete îmbibat de emoții omenesti”) este elementul de coeziune al grupului familial și de prieteni, reuniți în peisajul Hebridelor. Doamna Ramsay stă în fereastră, mângiindu-și mezinul pe păr, sau împletește un ciorap destinat a fi purtat de copilul paznicului Farului, sau scrie scrisori pe plajă și, în toate aceste îndeletniciri cotidiene, răspindește o fascinație, se înconjoară de o vrajă resimțită de toți cei din jurul ei, dar niciodată explicată pînă la epuizare de nici unul dintre personajele din unghiul cărora — mereu schimbat — o privim.

¹ Vezi prefața la *Doamna Galloway*.

Doamna Ramsay deține acea forță intuitivă specific feminină, care îi înlesnește accesul în regiunile cele mai vulnerabile ale conștiinței omenești. „*Reducea totul la simplitate cu naturalețe, acolo unde intelectul abstract, uneori, steril, al domnului Ramsay sau al tinărului Tansley complica, rămânând neputincios.*“ Familiară cu obiectele, cu florile, cu oamenii și suferințele lor, alunecând ușor prin viață, doamna Ramsay trăiește mii de miracole zilnice. Pentru ea tiranicul profesor Ramsay, pedantul Tansley, ridicol în orgoliul lui de parvenit intelectual, se umanizează. Antenele doamnei Ramsay stabilesc contactul cu acea zonă a autenticității profunde, pe care comportamentul social, cu reticențele și falsificările impuse de el, o acoperă, o ascunde. Virtuții calmante și purificatoare, permanentei jertfe făcute pe care Goethe le atribuia „eternului feminin“, Virginia Woolf le adaugă darul de a dizolva carapacea convențiilor și de a realiza întâlnirea între conștiințe:

Investită cu o valoare aproape mitică, doamna Ramsay izbutește unificarea între oamenii atât de diferiți din jurul ei, aplanează, fără vreo intervenție materială, conflictele posibile și rămâne, chiar și după moarte, un simbol al frumuseții și o forță reintegratoare, creatoare de comuniune umană. (Prezența ei postumă aduce împăcarea între tatăl tiranic și adolescenții răzvrățiți; și tot în umbra doamnei Ramsay, fantomă binevoitoare, își trăiește pictorița Lily Briscoe revelația artistică.)

Opera de coeziune înlesnită de personalitatea doamnei Ramsay se produce și în planul timpului. Plimbarea la Far, promisă mezinului în prima parte a romanului,

are loc, zece ani mai târziu, după moartea mamei, dar cu sprijinul spiritului ei protector. Catarsisul care nu se produsese atunci, are loc acum. Plimbarea marină, în sfârșit obținută, reactualizează și stinge în mintea lui James ranchiuna acumulată împotriva tatălui și tot acum pictorița, care, în prima parte, lucra la portretul doamnei Ramsay în cadrul ferestrei cu mezinul în brațe, așterne ultima trăsătură de penel.

Spre Far, ca și *Doamna Dalloway*, este o carte care distruge schema temporală a romanului tradițional. *Doamna Dalloway* ne oferă „o zi londoneză”, „ziua” Clarissei Dalloway, zi care se încrucișează cu aceea a lui Peter Walsh, a neuroticului Septimus Ward etc., așa cum „ziua” dublineză a lui Leopold Bloom interferează cu aceea a lui Stephen Dedalus și a altor personaje.

Prima parte a romanului *Spre Far* se limitează la unica seară petrecută de familia Ramsay și de prietenii lor în casa din Hebride. În partea a doua — *Timpul trece* — timpul devine amorf, elementul uman dispare. Natura (vegetală, animală) proliferază, invadează casa de pe insulă. Aceste pagini de proză poetică reprezintă un record de a cărui îndrăzneală autoarea era conștientă: „Am ajuns la pasajul cel mai greu, cel mai abstract. Trebuie să găsesc expresie pentru a descrie o casă goală: personaje umane inexistente, trecerea timpului, toate acestea fără ochi, fără trăsături, fără nimic de care să te agăți...”

Evenimentele umane sînt menționate grăbit, între paranteze. Doamna Ramsay moare subit, unul dintre băieți

este ucis de o explozie în timpul războiului, una din fete moare dintr-o naștere.

Această suspendare a umanului, în răstimpul căreia timpul e marcat doar de lumina ritmică a Farului și de respirația neobosită a valurilor, ne îndreaptă spre ultima parte. Oamenii se reintorc. Totul se consumă acum într-o singură zi, mult amplificată, pentru că, în spațiul ei, se adună apele amintirii aduse de fluxurile interioare ale oamenilor, de memoria personajelor, stăpînită de figura doamnei Ramsay. Prezentul, înainte de a se împlini prin plimbarea la Far, face loc invaziei trecutului.

Din perspectiva întregului roman, episodul timpului amorf mi se pare a cîștiga o semnificație atașată tot de figura doamnei Ramsay. Element de stabilitate în partea întâi, ea salvează casa din „mlaștina Timpului“, care înghite cu repezițiune umanul. Figura ei — acum apariție — retransformă haosul în cosmos, redă grupului de oameni părăsiți de persoana ei fizică, consistența vreme de zece ani pierdută.

În felul acesta episodul intitulat *Timpul trece* se integrează în structura romanului fără a tulbura acea fluiditate către care tinde toată estetica Virginiei Woolf. Scria în 1920 : „Să presupunem că un lucru decurge din altul — ca într-un roman nescris — și asta nu numai pe întinderea a zece pagini, ci poate a două sute — oare n-aș cîștiga astfel dezinvoltura și libertatea pe care o caut ?“ Romanul spre care scriitoarea rîvnea atunci, la începuturile carierei ei, trebuia să fie „o construcție fără eșafodaj, în care nici o cărămidă să nu fie vizibilă“.

Dezideratul devine realitate poetică grație acelei flui-

dități, în interiorul căreia între trecut și prezent, între o conștiință și alta, între natură și uman, se obține o perfectă soluție de continuitate. În fiecare clipă prezentă sint absorbite emoții, impresii, senzații consumate ; plonjonul în trecut se produce pe nesimțite, fără a naște vreo impresie de ruptură.

Și invers : viitorul se introduce în prezent, absorbit de fiecare clipă. James, copilul de șapte ani, făcea parte „din marele clan al celor incapabili să-și separe sentimentele unele de altele, lăsînd ca perspectivele viitorului, cu bucuriile și amărăciunile lui, să adumbrească prezentul imediat“.

Obsesia fluidității oferă o justificare a monologului interior și, mai ales, a dialogului între conștiințe, acel dialog mut, acea comunicare între tuneluri, teoretizată de Virginia Woolf în paginile jurnalului. Reflexia pictoriței Lily Briscoe, oferă explicația unora dintre tehnicile adoptate de Virginia Woolf : „...nu dorea să-i comunice (bătrînul poet Carmichael) un lucru anume, ci totul. Cuvintele mărunte care fărîmîțează gîndirea și o îmbucătățesc, nu exprimă nimic“. Dorința de a evita fragmentarea explică, poate, puținătatea dialogului direct în proza woolfiană dominată de dialogul indirect transmis, și evident, de monologul interior, „vorbirea trăită“ cum o numește E. Auerbach.¹ Poate părea ciudat efortul permanent de a găsi expresia artistică cea mai aptă să comunice sentimentul neîntreruptei scurgeri a timpului și al unei mobilități caracterizate de continuitate la o scriitoare despre care s-a spus că transpune în litera-

¹ E. Auerbach, *Mimesis*, (E.L.U.), 1967, p. 596.

lură tehnica *pointillistă*. Relația între detaliul de viață și fluxul ei neîntrerupt se organizează la Virginia Woolf într-o simultaneitate specifică a fluidității și fragmentării. Auerbach a arătat, în magistrala analiză din capitolul *Ciorapul brun* al cărții sale, cum se suprapun, se succed în interiorul unei unice mișcări interioare, reflecții, și interpretări de incidente exterioare, amintiri, asociații, proiectări în viitor — toate literar unificate într-o rafinată tehnică a digresiunii ce nu frînge șuvoiul unic al conștiinței. Tot Lily — personificarea conștiinței artistice a scriitoarei — descoperă această dialectică a continuității și fărîmîțării : „Și, ceea ce era încă și mai amețitor, simțea Lily în timp ce-l vedea pe domnul Ramsay înaintînd și retrăgîndu-se, și pe doamna Ramsay șezînd în fercastră cu James, și norul plutînd, și arborele înclinîndu-se, era faptul că viața, deși încheată din mici incidente distincte, pe care le trăiești separat, unul cîte unul, se întregea într-un singur tot și se arcuia ca un val ce te saltă o dată cu el și te prăvălește o dată cu el, zvîrlindu-te violent, jos pe plajă”.

Monologurile personajelor woolfiene se întretaie la nivelul interior al conștiinței, unde scriitoarea obține comunicările profunde pe care le dorea. Trecherile de la o conștiință la alta sînt înregistrate cu o artă a tranziției, care, în romanul *Spre Far*, își găsește culminația în episodul cinci în casa de pe insulă. De la o conștiință la alta textul alunecă fără asperități, oferind, în totalitatea lui, o polifonie obținută prin suprapunerea gîndurilor personajelor și alternanțele dialogului tăcut. Se deslușește, în romanul de față, ca și în altele ale Vir-

giniei Woolf, raportul stabilit de scriitoare între fluxul interior și comportamentul obiectiv. Durata interioară devine nivelul trăirilor autentice, spontane, neîngrădite de coduri; comportamentul exterior este cel al existenței artificiale, fixate în tipare rigide. Făcînd abstracție de învelișul convențional, pătrunzînd în adîncurile conștiințelor celor din jur, personajele privilegiate ale Virginiei Woolf, asemenea creatoarei lor, descoperă un teritoriu al genuinului și purității. Doamna Ramsay este una dintre ființele în mod suprem dăruite cu acest privilegiu. „*Simplitatea ei sonda adîncuri pe care oamenii abili le falsifică.*” Ea singură intuiește, în prezența livrescului Tansley, prematur deformat de ticuri belferești și devorat de ambiție, sufletul suferind și rîvnind la prietenie și dragoste. Doar pentru ea, soțul ei, prezență crispată și crispanță, își pierde autoritatea profesorală respingătoare pentru copii, devenind un om tulburat de incertitudini și dornic de afecțiune, așa cum în ultimul episod al cărții, în timpul plimbării marine, îl vor descoperi și copiii. Cu aceasta cred că se dezvăluie unul dintre sensurile plonjonului interior caracteristic tehnicii woolfiene. Grație forajelor profunde, secretul ființelor umane se dezvăluie, crusta convențiilor se dizolvă și apar zone ale inocenței, socotite a fi doar apanajul copilăriei. Doamna Ramsay, cu imensa ei putere de compasiune, știa cît de factici pot fi oamenii în manifestările lor aparent diferențiate (dispute, dezacorduri, prejudecăți) și cît de asemănători prin nevoia de consolare și înțelegere. „*Bărbați și chiar femei, uitînd de complexitatea lucrurilor, și-au îngăduit alături de ea mingiiera sim-*

plității." În felul acesta, pe lângă valoarea estetică, son-
dajul în durată interioară câștigă și un sens etic.

Evident, rezultatul unei asemenea investigații artistice reprezintă un câștig al cunoașterii psihologice. Interesul pentru acest tip de cunoaștere o mărturisesc numeroase însemnări din *Jurnalul de scriitor*: „*Tocmai eforturile noastre pentru a prinde în trecerea lor toate aspectele vieții o fac pe aceasta atât de pasionant de interesantă. E ca și cum aș întinde mâinile pentru a pipăi febril cu degetele în dreapta și în stînga pereții zgrumțuroși ai unui tunel*” (neîncetat revine, în mărturisirile scriitoarei, metafora tunelului). Înspre aceeași cuprindere a misterului cugetului omenesc tinde și tehnica schimbării perspectivelor. Lily Briscoe ar fi dorit să aibă cincizeci de ochi cu care s-o privească pe doamna Ramsay. Cu o tehnică numită în urmă „cinematografică”, Virginia Woolf își deplasează neîncetat fiecare personaj din lumina unei raze vizuale în lumina alteia. Este procedeul perspectivei multiple sau al „prezentării pluripersonale a conștiinței”, procedeu cu consecințe artistice multiple, pe care le studiază Auerbach în capitolul amintit din *Mimesis*.

Dorința largirii ariei de cunoaștere a sufletului omenesc în imprevizibilele lui reacții ce se combină, se suprapun, se succed într-o perpetuă și misterioasă mișcare, dorință comună unui grup mare și altminteri eterogen de scriitori, care s-au impus în perioada imediat premergătoare și următoare primului război mondial. — Proust, V. Woolf, Joyce, Faulkner — este în mare parte responsabilă pentru întregul sistem de inovații aduse tehnicii romanului.

Dar a vorbi despre proza Virginiei Woolf doar în terminologia dictată de interesul pentru tehnica scriitoricească, înscamnă a omite unul dintre termenii creației wolfiene, creație care vădește o ciudată și caracteristică fuziune între intelectualism și senzorialitate, între construcția deliberată și laborioasă, pe de o parte, și viziunea poetică, pe de alta. Poate că trebuie să ne apropiem de arta Virginiei Woolf în spiritul pe care ni-l inspiră poezia. „Viziunea“, despre care vorbește de atâtea ori *Jurnalul*, se realizează, pentru pictorița Lily Briscoe, într-una dintre acele epifanii, momente privilegiate de revelație fulgurantă, pe care le trăiește și personajul autobiografic al lui James Joyce — Stephen Dedalus — în *Portretul artistului în tinerețe*. Ne aflăm cu asemenea opere în zonele actului poetic.

De concepția poetică țin mulțimea simbolurilor în romanul *Spre Far*, ca și în altele scrise de Virginia Woolf. Valurile reprezintă un simbol predilect, regăsit în aproape toată opera ei. Îl putem privi ca pe un simbol central — și nu numai în romanul poetic *Valurile*, care succede celui de față — un soi de sinteză poetică a unei opere dominate de tema scurgerii timpului, a mișcării vieții și a personalității umane cu intermitențele și pluralitatea lor, cu mereu înnoita clipă prezentă despărțită de alte clipe prezente, ca o culme de val de alte culmi de val, printr-un hiat, o adâncitură. În romanul *Spre Far*, așa cum îl imagina Virginia Woolf înainte de a-l fi scris, zgomotul valurilor trebuia să se audă dintr-un capăt în altul. Ele ritmează într-adevăr în acest roman

timpul exterior și omogen, marcat, în *Doamna Dalloway*, de sunetul clopotului Big Ben.

Înaintăm prin cartea de față că printr-o „pădure de simboluri”. Totuși, acela care organizează întreaga substanță epico-lirică este neîndoiește Farul, simbol ce se refuză, asemenea atîtor simboluri poetice, unei explicări care să-l epuizeze. Element care absoarbe energiile spirituale și înlesnește catarsisul final, Farul — ca simbol — beneficiază de o imprecizie care-i sporește fascinația. De aceea mi se pare un exces al criticii arhetipale asocierea Farului Virginiei Woolf cu mitul turnului Babel. Acest mit, serie Northorp Frye în *Anatomia criticii*, conține modelul unei vaste literaturi, care are în centru motivul incintei, al construcției umane malefice (cetate, castel, turn), eventual în opoziție cu natura prielnică. Schema turnului Babel, completează Frye, poate fi identificată de asemenea și în operele ce se dezvoltă din simbolul înălțimii rivnite și niciodată atinse.¹ Deslușim cu ușurință arhetipul în piesa simbolică a lui Ibsen: *Constructorul Solness*. Aș ezita însă să recunoșc modelul original al turnului biblic în *Spre Far*, nu numai pentru că Farul din romanul Virginiei Woolf nu rămîne pînă la sfîrșit un domeniu malefic și intangibil și nici pentru că, în cazul lui, opoziția cu natura nu se poate invoca (în partea a doua, *Timpul trece*, valurile și lumina Farului se contopesc alcătuiind elementul extrauman stăpîn pe insulă vreme de zece ani), ci pentru că anumite simbo-

¹ N. Frye — *Anatomy of criticism*, Princeton University Press, 1957, pp. 41—42.

luri deosebit de complexe și evanescente se arată rebele integrării într-o serie arhetipală. Aparținând familiei în care putem plasa corabia beată a lui Rimbaud sau simbolurile kafkiene, Farul Virginiei Woolf nu-și găsește echivalentul conceptual și nici chiar imaginea matrice, pentru că, asemenea simbolurilor invocate mai sus, el oferă, după unghiul din care e privit, mereu alte sugestii.

Toate lucrurile sfârșesc în romanele Virginiei Woolf prin a simboliza. Revelația faptului o are pictorița : *„Și deodată, acea semnificație care coboară uneori, fără nici o rațiune, asupra oamenilor, poate când ies dintr-un metrou, sau sună la ușă, conferindu-le brusc o valoare de simbol, de reprezentare, se lăsă și asupra doamnei și domnului Ramsay și-i prefăcu, așa cum stăteau acolo impresurați de umbrele serii, în simboluri ale căsniciei“*.

Fără înțelegerea sentimentului poetic al lumii înconjurătoare ca dominantă a creației woolfiene, această operă rămîne închisă pentru cititori. Își refuză cifrul. *„Ceea ce mă covârșește este un sentiment imens al poeziei existenței“*, scria Virginia Woolf în 1923. Cu acest sentiment s-a apropiat de oameni, de natură, de obiecte inanimate.

VERA CALIN

TABEL CRONOLOGIC

- 1882 25 ianuarie. Se naște la Londra, Virginia Stephen.
- 1904 Moare tatăl Virginiei, Leslie Stephen, personalitate culturală de prestigiu în Anglia victoriană.
- 1912 Virginia se căsătorește cu Leonard Woolf.
- 1915 Apare primul roman al Virginiei Woolf : *Călătoria în larg*.
- 1917 Virginia și Leonard Woolf întemeiază editura „Hogarth Press“.
- 1919 Apare romanul *Noapte și zi*.
- 1921 V. Woolf publică volumul de nuvele *Luni sau marți*.
- 1922 Apare romanul *Odaia lui Iacob*.

1925 Anul apariției primului volum de critică, intitulat *Cititorul obișnuit*.

Apare romanul *Doamna Dalloway*.

1927 Anul apariției romanului *Spre Far*.

1928 Apare *Orlando*, subintitulat *O biografie*.

1929 Virginia Woolf publică escul *O cameră personală*.

1931 Apare romanul *Valurile*.

1932 Virginia Woolf publică al doilea volum de critică, intitulat *Cititorul obișnuit*.

Apare romanul *Anii*.

1938 Virginia Woolf publică escul *Trei Guinee*.

28 martie. Virginia Woolf se sinucide.

Apariții postume

1941 *Antract*, roman.

1942 *Moartea Efemeriei*, eseuri.

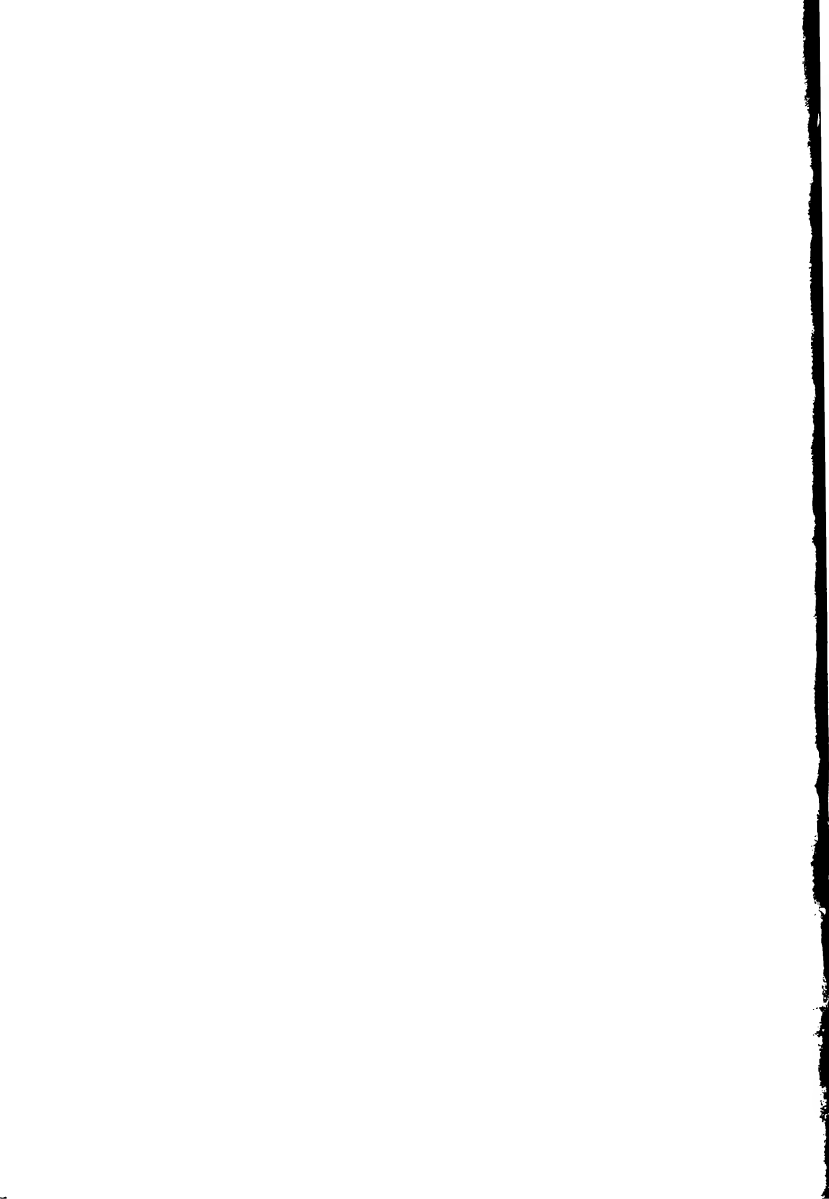
1943 *Casa bintuită*, nuvele.

1947 *Momentul și alte cseuri.*

1950 *Căpitanul pe patul de moarte, critică.*

1953 *Jurnalul de scriitor.*

1958 *Granit și curcubeu.*

FEREASTRA

— Da, bincînteles, dacă mîine o să fie frumos, spuse doamna Ramsay. Dar va trebui să te scoli cu noaptea în cap, adăugă ea.

Aceste cuvinte pricinuiră o extraordinară bucurie fiului ei, ca și cum se stabilise definitiv că expediția urma să aibă loc, iar acum nu-l mai despărțea, pare-se, de minunea după care jinduise ani de zile, decît o noapte de întuneric și o zi de plutit pe mare. Cum făcea parte — deși în vîrstă doar de șase ani — din marele clan al celor incapabili să-și separe sentimentele unele de altele, lăsînd ca perspectivele viitorului, cu bucuriile și amărăciunile lor, să adumbrească prezentul imediat și cum, pentru asemenea făpturi, chiar din frageda copilărie, orice mișcare a roții senzațiilor are puterea să cristalizeze și să imobilizeze clipa asupra căreia își revarsă umbra ori strălucirea, James Ramsay, așezat pe podea și decupînd poze din catalogul ilustrat al magazinului *Army and Navy*, învălui fotografia unui răcitor într-o aură

de beatitudine celestă, în timp ce-o asculta pe mama lui vorbindu-i. Răcitorul radia un nimb de fericire. Roaba, mașina de tuns gazonul, foșnetul plopilor, pălirea frunzelor înainte de ploaie, croncănitul ciorilor, bufniturile măturii, fișăitul rochiilor — toate aceste senzații aveau atîta culoare și erau atît de distincte în mintea lui, încît de pe acum își alcătuisese un cod privat, limbajul său secret, deși, cu fruntea-i înaltă și ochii albaștri, aprigi, de o impecabilă candoare și puritate, încruntîndu-se ușor la priveliștea fragilității omenești, părea însăși întruchiparea severității rigide și neînduplecate, astfel încît mama lui, urmărindu-l cum rotea cu mină sigură foarfecele în jurul răcitorului, și-l închipuia fie așezat într-un fotoliu de judecător, înveșmîntat în roșu și hermină, fie întreprinzînd o acțiune gravă, capitală, într-un moment de criză a treburilor de stat.

— Dar mîine n-o să fie frumos, zise tatăl său, oprindu-se în fața ferestrei salonului.

Dacă ar fi avut la îndemînă un topor, un vătrai sau orice armă cu care ar fi putut sfredeli pieptul lui taică-su, omorîndu-l pe loc, James ar fi înșfăcat-o la repezeală. Atît de extreme erau emoțiile pe care domnul Ramsay le stîrnea în inima copiilor, prin simpla sa prezență, cînd îl vedeau stînd așa ca acum, îngust ca un cuțit, tăios ca lama cuțitului, rînjind sarcastic, nu numai din plăcerea de a-și dezamăgi fiul și de a-și ridiculiza soția, care era de o mie de ori mai bună decît el din toate

punctele de vedere (aşa gîndea James), ci şi dintr-o tainică îngîmfare pricinuită de precizia aprecierilor sale. Ceea ce spunea era perfect adevărat. Era mereu adevărat. Ar fi fost incapabil să rostească un neadevăr ; niciodată nu falsifica un fapt ; niciodată nu îndulcea un cuvînt dezagrabil, pentru a fi pe placul cuiva sau a face să-i convină unuia sau altuia, oricine ar fi fost acela, şi cu atît mai puţin propriilor săi copii, carne din carnea lui şi sînge din sîngele lui şi care încă de mici trebuiau să fie conştienţi că viaţa e dificilă ; că nu te joci cu realitatea şi că trecerea noastră către acele tărîmuri fabuloase unde ni se sting cele mai luminoase speranţe şi unde fragilele noastre bărcuţe sînt înghiţite de beznă (ajuns aici, domnul Ramsay se îndrepta din şale şi îşi mîjea ochii mici, albaştri, scrutînd orizontul) presupune, mai înainte de orice, curaj, adevăr şi tărie de a îndura.

— Dar s-ar putea să se facă frumos... mă aştept să fie frumos, răspunse doamna Ramsay smucind uşor, cu nervozitate, de ciorapul cafeniu-roşcat pe care-l împletea.

Dacă-l termina în seara asta şi dacă, în cele din urmă, se vor duce totuşi la Far, avea să dea paznicului ciorapii pentru băieţaşul lui, ameninţat de o tuberculoză la şold ; o să-i mai dea şi un vraf de reviste vechi, şi nişte tutun, şi tot ce-o să mai poată aduna din jur, nimicuri de care nimeni n-avea nevoie şi care zăceau în odaie claie peste

grămadă ; o să le ducă acelor bieți oameni ca să-și mai treacă timpul cu ele, pentru că trebuie să fie cumplit de plictisitor să zaci toată ziua fără să faci nimic altceva decât să freci lampa, să potrivești fitilul și să greblezi un petic de grădină.

Cum ți-ar place să fii închis pe cîte o lună întreagă, ba, dacă-i vreme rea, și mai mult, pe o stîncă nu mai mare decât un teren de tenis ? Întreba doamna Ramsay ; fără să primești scrisori sau ziare, fără să întilnești tipenie de om ; fără să-ți vezi nevasta, dacă ești însurat, fără să știi cum le merge copiilor, dacă nu s-au îmbolnăvit cumva, dacă n-au căzut și nu și-au rupt un picior sau un braț ; să privești, săptămîni în șir, aceleași valuri ursuze spărgîndu-se de stînci și apoi să urmărești cum se apropie o furtună cumplită, spuma improșcînd geamurile, păsărike izbindu-se de lampă, Farul întreg clătînîndu-se, fără ca tu să-ți poți scoate măcar nasul pe ușă de teamă să nu te măture marea ? Cum ți-ar place ? întreba, adresîndu-se mai cu seamă fiicelor ei. Așa încît trebuie să-i încurajăm pe oamenii aceia cu tot ce ne stă în putință, adăuga pe alt ton.

— Bate dinspre apus, spuse Tansley, ateul, ținîndu-și degetele osoase răsfirate, astfel ca vîntul să se strecoare printre ele ; îl însoțea pe domnul Ramsay în plimbarea de seară, în sus și-n jos, în sus și-n jos, pe terasă.

Asta înseamnă că vîntul bătea din cea mai potrivnică direcție pentru o debarcare la Far. „Da,

într-adevăr, spune numai lucruri neplăcute“, trebui să admită doamna Ramsay ; era odios din parte-i să stăruie atîta asupra acestui fapt, sporind dezamăgirea lui James ; dar, în același timp, doamna Ramsay nu le îngăduia copiilor să-și rîdă de el. „Ateul“, așa-l botezaseră ; „Micul ateu“. Rose își bătea joc de el ; Prue își bătea joc de el ; Andrew, Jasper, Roger își băteau joc de el ; pînă și bătrînul Badger, care nu mai avea un dînte în gură, se repezise să-l muște, pentru că (după cum se exprimase Nancy) era al o sută zecelea tînăr care se ținuse scai de dînșii tot drumul pînă în Hebride, cînd ar fi fost mult mai plăcut dacă ar fi rămas numai ei între ei.

„Prostii !“ spusese doamna Ramsay pe un ton foarte sever.

Lăsînd la o parte deprinderea de a exagera, pe care copiii o moșteniseră de la dînsa, precum și insinuarea (reală de altfel), că invita prea multă lume la ei, astfel încît unii oaspeți trebuiau să doarmă în oraș, nu putea suporta atitudinii lipsite de politețe față de musafiri, mai ales față de tinerii săraci ca niște șoareci de biserică, „exceptional de dotați“, după cum afirma soțul ei, mari admiratori ai acestuia, și veniți la dînșii să-și petreacă vacanța. Într-adevăr, luase sub ocrotirea ei întreg sexul opus ; din rațiuni pe care nu le putea justifica — pentru cavalerismul și bravura lor ; pentru faptul că încheiau afaceri și duceau tratative ; pentru că guvernau India ; controlau finan-

tele ; și, în sfârșit, pentru că adoptau față de ea o anumită atitudine pe care orice femeie ar fi găsit-o agreabilă, un amestec de încredere, nai-vitate copilărească și reverență ; ceva ce o femeie mai vîrstnică poate primi de la un tînăr fără a-și știrbi demnitatea, și vai de tînăra fată — dă Doamne să nu fie vreodată una dintre fiicele ei — care n-ar aprecia pînă-n străfundurile ființei valoarea unui asemenea sentiment, cu tot ce implică el !

Se întorsese spre Nancy cu severitate. Tansley nu se ținuse scai de ei, o lămuri. Era invitatul lor.

Trebuia găsită o cale de ieșire din toate astea. Trebuia să existe un mijloc mai puțin obositor, ofta ea. Cînd se privea în oglindă și-și vedea, la cincizeci de ani, părul cărunt și obrajii supti, își spunea că ar fi fost necesar, poate, să se fi descurcat mai bine — cu soțul ei ; cu banii ; cu cărțile lui. Dar, în ceea ce o privea, niciodată, nici măcar pentru o singură secundă, nu regreta hotărîrea luată, nu se eschiva de la greu, nu-și trecea cu vederea îndatoririle. Acum, după ce le vorbise atît de sever în legătură cu Charles Tansley, era teribilă la înfățișare și fiicele ei — Prue, Nancy, Rose — ridicîndu-și ochii din farfurii, putură schimba doar pe tăcute anumite păreri perfide, care încolțiseră de la sine, cu privire la o altfel de viață decît cea dusă de mama lor ; poate că la Paris, poate o viață mai dezlănțuită ; fără să aibă mereu în grijă un bărbat sau altul ; pentru că în min-

tea lor se ivise o îndoială mută asupra a ceea ce reprezentau deferența și cavalerismul, Banca Angliei și India imperială, degetele inelate și dantelele, deși în toate acestea exista pentru ele ceva din esența frumuseții, ceva ce le stîrnea bărbăția din inimile feciorelnice și le făcea, așa cum ședeau la masă sub privirile mamei, să-i stimeze ciudata severitate și extrema bunăvoință, amintind de cea a unei regine care ridică un cerșetor din glod și-i spală picioarele murdare ; aceasta în timp ce le dojenea cu asprime pentru prăpăditul de ateu care îi urmărise sau — ca să respecte adevărul — fusese invitat să stea cu ei, în insula Skye.

— N-o să fie posibil să debarcăm mîine la Far, decretă Charles Tansley, lovindu-și palmele una de alta, în timp ce stătea împreună cu soțul ei în fața ferestrei.

Vorbise destul, fără îndoială. Doamna Ramsay ar fi dorit să-i vadă pe amîndoi continuîndu-și în altă parte discuția, lăsîndu-i în pace pe ea și pe James. Îl privi pe Tansley. Era, spuneau copiii, o arătare jalnică, numai cocoașe și scofilceli. Nu știa să joace cricket ; își vîra nasul peste tot ; se furișa cînd nici nu gîndeai. „O brută sarcastică“ — așa îl categorisise Andrew. Știa ce-i plăcea lui cel mai mult — să se plimbe de-a pururi pe terasă, împreună cu domnul Ramsay, în sus și-n jos, în sus și-n jos, și să discute cine a luat cutare sau cutare premiu, cine era „de prima mîină“ la versurile latine, cine „scăpărător, dar, după părerea mea, lipsit de

fundament¹, cine era, fără îndoială „cel mai capabil tip de la Balliol ¹“, cine își îngropase vremelnice luminile la Bristol sau Bedford, urmînd însă ca mai tîrziu să stîrască vîlvă, cînd i se vor publica Prolegomenele la o anumită ramură de matematică sau de filozofie, și din care domnul Tansley avea întîmplător la dînsul primele pagini în șpalt, dacă domnul Ramsay dorește să le vadă. Acestea erau subiectele lor de discuție.

Uneori, doamna Ramsay nu se putea împiedica să nu ridă. Zilele trecute ea vorbise despre niște valuri „uriae cît munții“. „Da, răspunsese Charles Tansley, e o vreme cam aspră.“ „Nu ești ud learcă?“ îl întrebuse. „Doar umed, nu m-a pătruns apa“, preciză domnul Tansley, ciupindu-și manșetele și pipăindu-și ciorapii.

Dar nu acest lucru îi reproșau copiii. Nu-i irita figura lui, nici felul său de a se purta. Ci el însuși — punctul lui de vedere. Cînd discutau despre ceva interesant, despre oameni, sau despre muzică, istorie, sau despre orice altceva, chiar dacă spuneau numai că e o seară frumoasă și ce plăcut ar fi să stea afară, ceea ce îi supăra la Charles Tansley era faptul că nu avea liniște pînă nu le răstăl-măcea spusele; punîndu-se pe sine în lumină și discreditîndu-i pe ei; pînă nu-i scotea din sărite cu felul său coroziv de a secătui de carne și de sînge tot ce atîngea. Sau, spuneau ei, era în stare să viziteze o expoziție de pictură și să te întrebe

¹ Colegiu universitar la Oxford.

dacă-ți place cravata lui. „Și, pe toți Dumnezeii, adăuga Rose, cravata nu-ți plăcea.“ De îndată ce isprăviră de mâncat, cei opt copii, fii și fiice ai domnului și doamnei Ramsay, se făcură nevăzuți de la masă, pe tăcute, ca niște cerbi, retrăgându-se în camerele lor, într-o casă unde nu găseai nici un alt colțișor izolat în care să poți discuta despre ceva, despre orice ; despre cravata lui Tansley ; despre adoptarea proiectului *Reform Bill* ¹ ; despre păsările marine și despre fluturi ; despre oameni ; în timp ce soarele se cernea în odăițele mansardate, separate între ele doar printr-un perete de scîndură, astfel încît se auzea deslușit fiecare pas, precum și plinsetele tinerei elvețiene al cărei tată murea de cancer într-o vale din Grison ; soarele învăpăia bastoanele de cricket, flanelele, pălăriile de pai, sticlele de cerneală, cutiile de vopsea, scarabeii, craniile de păsărele, și făcea ca din lungile ghirlande fioroase de alge, atîrnate pe perete, să se degaje un miros de sare și de ierburi, același care pătrunsese și în prosoapele zgrunțuroase din pricina nisipului de la băile de mare.

Dispute, dezacorduri, ciocniri de păreri, prejudcăți țesute în însăși fibra ființei lor... doamna Ramsay deplîngea faptul că toate acestea trebuiau să înceapă atît de curînd. Copiii ei aveau atîta simț critic ! Și rosteau asemenea stupidități ! Ieși

¹ Lege electorală votată în Anglia în 1832, una dintre etapele cele mai importante ale mișcării liberale din secolul al XIX-lea.

„Din sufragerie ținându-l de mână pe James, care nu voise să plece împreună cu ceilalți. I se părea absurd să inventezi diferențieri, când oamenii — numai Dumnezeu știe — erau și-așa destul de diferiți. „Deosebiriile reale, își spunea ea stînd în picioare lîngă fereastra salonului, sînt suficiente, o, absolut suficiente !“ Se gîndea în clipa aceea la bogați și săraci, la cei de sus și cei de jos ; celor de obîrșie înaltă le nutrea, deși oarecum în silă, un anumit respect, căci în vinele ei curgea sîngele acelei foarte nobile și vag legendare Case italiene, ale cărei fiice, răspîndite prin saloanele englezești ale secolului al nouăsprezecelea, sisîiseră atît de fermecător și se dezlănțuiseră atît de tumultuos ; și întreg spiritul, manierele, temperamentul doamnei Ramsay se trăgeau dinspre partea asta, și nu de la impasibiliile englezi sau de la glacialii scoțieni ; dar mai adînc reflecta la aspectul celălalt, al bogaților și săracilor, și la imaginile pe care le vedea cu propriii ei ochi, săptămîină de săptămîină și zi de zi, aici sau la Londra, cînd vizita personal cutare văduvă sau cutare nevastă în luptă cu necazurile ; le vizita purtînd o sacoșă și înarmată cu un carnet și un creion cu care nota, în coloane înșirate cu grijă, veniturile și cheltuielile, perioadele de lucru și cele de șomaj, în speranța că în felul acesta va înceta să mai fie o amatoare a cărei filantropie servea în parte să-i potolească propria indignare, iar în parte să-i astîmpere curiozitatea și va deveni — ceea ce mintea ei nepregătită admira nespus —

o anchetatoare preocupată să elucideze problema socială.

„Toate acestea sînt chestiuni insolubile“, gîndea ea, stînd acolo, cu James de mîină. Tînărul acela, de care își băteau cu toții joc, o urmasse în salon ; stătea lîngă masă jucîndu-se cu ceva, stîngaci, simțindu-se în afara vieții celorlalți ; doamna Ramsay știa toate acestea fără a avea nevoie să întoarcă măcar capul. Plecaseră cu toții : copiii ; Minta Doyle și Paul Rayley ; Augustus Carmichael ; soțul ei — cu toții plecaseră. Așa încît se întoarse cu un suspin și spuse :

— Dacă nu te plictisește, vrei să mă însoțești, domnule Tansley ?

Avea de făcut o cursă plicticoasă în oraș ; trebuia mai întîi să scrie o scrisoare sau două ; o să întîrzie vreo zece minute ; nu mai mult ; se ducea să-și pună pălăria. Și, zece minute mai tîrziu, iat-o din nou, cu sacoșa și umbrela de soare, dînd impresia că e pregătită, echipată pentru expediția, pe care, însă, trebuiră s-o întrerupă o clipă, cînd trecură pe lîngă terenul de tenis, ca să-l întrebe dacă nu dorește ceva pe domnul Carmichael, care se încălzea la soare, cu ochii lui galbeni, de pisică, întredeschiși, astfel încît reflectau, întocmai ca ochii de pisică, unduirea crengilor și mișcarea norilor, fără să oglindească însă nici o fărîmă din gîndurile și din emoțiile lui lăuntrice.

Porneau în marea expediție, explică ea rîzînd. Mergeau în oraș.

— Timbre, hîrtie de scris, tutun ? îi sugeră oprindu-se alături de dînsul.

Dar nu, domnul Carmichael nu avea nevoie de nimic. Mîinile îi se întîlneau peste pîntecele voluminos, ochii-i clipeau, ca și cum ar fi dorit să răspundă binevoitor la aceste amabilități (ea se arăta seducătoare, dar puțin cam prea agitată), însă nu izbutea, toropit cum era de o somnolență gri-verzuie, care, fără să fi fost nevoie de cuvinte, îi învăluisese pe toți într-o vastă și blindă letargie de bunăvoință ; învăluisese întreaga casă ; lumea întreagă ; pe toți oamenii din lume, pentru că la prînz domnul Carmichael picurase în paharul său cîteva stropi dintr-un anumit lichid, ceea ce explica, gîndeau copiii, fișia galbenă ca șofranul care-i brăzda mustața și barba, altminteri albe ca laptele.

— Nu, n-am nevoie de nimic, murmură el.

— Ar fi putut ajunge un mare filozof, comentă doamna Ramsay în timp ce coborau poteca spre satul de pescari, dacă n-ar fi făcut o căsnicie nefericită.

Ținîndu-și umbrela foarte drept și mișcîndu-se într-un fel ce degaja un indescritibil aer de așteptare, ca și cum tocmai urma să întîlnească pe cineva după colț, doamna Ramsay istorisi povestea domnului Carmichael ; o idilă amoroasă cu o fată întîlnită la Oxford ; un mariaj timpuriu ; sărăcie ; plecare în India ; cîteva traduceri de versuri, „foarte frumoase, cred“ ; se oferise să-i învețe pe

băieți persana sau hindu, „dar la ce poate servi așa ceva ?” și acum zace, așa cum l-au văzut, pe peluză.

Tansley se simțea măgulit ; după atâtea bobîrnace, faptul că doamna Ramsay îi povestea toate acestea îl consolă. Simțea că renaște. Și, cum spusese ei afirmău implicit grandoarea intelectuală a bărbatului — chiar aflat în declin — și necesitatea, pentru toate soțiile, de a se subordona eforturilor creatoare ale soților — „nu c-ar fi condamnat-o pe soție, de altfel ea socotea că mariajul fusese destul de fericit” — se simțea mai mulțumit de sine decît în orice altă împrejurare de pînă atunci, și i-ar fi plăcut, dacă ar fi luat o trăsură de pildă, să fi plătit el costul cursei. Și sacoșa, n-ar putea s-o ducă dînsul ? Nu, nu, se apără doamna Ramsay, întotdeauna și-o ducea singură. Așa și era. Da, simțea el acest lucru. Simțea el multe lucruri și mai cu seamă unul dintre acestea îl ațîța și-l tulbura, din pricini care-i rămîneau necunoscute. Ar fi dorit ca ea să-l vadă în robă ceremonială, într-o procesiune universitară. Un lectorat universitar, o catedră — se simțea capabil de oricare dintre ele și se și vedea în rol — dar la ce se uita dînsa ? La un om ce lipea un afiș. Foaia imensă, filfiitoare, se aplatiza pe zid, și fiecare frecuș de bidinea dădea la iveală tot mai multe picioare, cercuri, cai, roșuri și albastruri scînteietoare, perfect netezite, pînă cînd jumătate din zid fu acoperită de reclama unui circ ; o sută de călăreți, douăzeci de foci dressate, lei, tigri... Lungîndu-și gîtul, pentru că era

mioapă, citi cum... „va face o vizită în acest oraș“. „Ce treabă primejdioasă pentru un om cu un singur braț, exclamă ea, să se cațare în vârful unei scărițe ca asta“ — brațul stîng i-l retezase cu doi ani în urmă o mașină de secerat.

— Să ne ducem cu toții ! strigă doamna Ramsay pornind iar la drum, de parcă liota de călăreți și de cai o umpluseră de un entuziasm copilăresc, făcînd-o să uite mila încercată cu o clipă înainte.

— Să ne ducem cu toții, spuse și el, repetîndu-i cuvintele, dar rostindu-le răspicat, cu o afectare ce o făcu să se crispeze.

„Să mergem la circ.“ Nu. Nu putea rosti cuvintele acestea pe tonul potrivit. Nu putea încerca sentimentul potrivit. „Oare de ce nu ? se întreba doamna Ramsay. Ce anume nu era în regulă cu el ?“ În clipa aceea simțea pentru tînăr o caldă afecțiune. „În copilărie nu l-au dus părinții la circ ?“ îl întrebă. „Niciodată“, îi răspunse Tansley, ca și cum i s-ar fi pus întocmai întrebarea la care dorise cel mai mult să răspundă ; ca și cum tînjea de nu știu cîtă vreme să spună cum se face că ei nu merseseră la circ. Fuseseră o familie numeroasă, nouă frați și surori, iar taică-su îi ținuse din muncă ! „Tatăl meu e farmacist, doamnă Ramsay. Ține o farmacie.“ El personal se întreținuse singur de la vîrsta de treisprezece ani. Foarte des i se întîmplase să n-aibă iarna un palton. Nu putuse niciodată „să ofere la rîndu-i ospitalitate“ așa

suna exprimarea lui țeapănă) colegilor de la universitate. Hainele sale trebuiau să dureze de două ori mai mult decât ale altora ; fuma tutunul cel mai ieftin : mahorcă ; tutunul pe care-l fumează marinarii bătrâni, pe cheiuri. Studia din greu — șapte ore pe zi ; tema lui de acum era influența a ceva asupra cuiva — mergeau într-una și doamna Ramsay nu prea sesiza înțelesul spuselor lui, ci numai cuvinte răzlețe, ici și colo... dizertație... catedră... lectorat..., conferențiar. Nu putea urmări antipaticul jargon universitar, care se rostogolea cu atîta volubilitate în auzul ei, dar își spunea că acum înțelege de ce propunerea de a merge la circ îl făcuse să-și piardă cumpăna, bietul om, și de ce-i declanșase pe loc toate istoriile acelea despre taică-su și maică-sa și frați și surori, și o să aibă ea grijă de acum înainte ca nimeni să nu mai rîdă de el ; o să stea de vorbă cu Prue în privința asta. Ce i-ar fi plăcut lui, presupunea, ar fi fost să poată povesti cum fusese cu familia Ramsay să vadă Ibsen. Era cumplit de pedant — oh, da, și un pisălog insuportabil. Căci, iată, deși intraseră în orășel și se aflau pe strada principală, cu căruțe care scrișneau pe pietrele de pavaj, el continua să tu-ruiască despre reglementări și predare, și muncitori și „să venim în ajutorul propriei noastre clase“, și prelegeri, pînă cînd doamna Ramsay reuși să-și dea seama că-și recăpătase în sfîrșit întreaga încredere în sine, și-și revenise de pe urma loviturii cu circul, ba era chiar pe punctul (din nou simți o

caldă simpatie pentru el) să-i spună... dar în această clipă, de ambele părți ale drumului, casele pieriră ; ajunseseră la chei și, cum în fața lor se așternea golful, doamna Ramsay nu se putu împiedica să exclame : „Vai, ce frumos !“ Căci i se oferea în față imensa farfurie cu apă albastră ; avînd în centru Farul înălbit de vreme, distant, auster ; iar în dreapta, cît puteai cuprinde cu ochiul, estompîndu-se și pierzîndu-se în ondulări molcome, se înșirau dunele verzi, acoperite de ierburi nebune și mișcătoare, ce păreau mereu s-o ia la fugă către un ținut lunar, nelocuit de muritori.

Aceasta era priveliștea care-i plăcea soțului ei, spuse oprindu-se și privind cu ochi ce deveniseră mai cenușii.

O clipă rămase tăcută. „Acum însă năvăliseră artiștii“, adăugă ea. Într-adevăr, la cîtiva pași mai încolo se găsea un pictor cu pălărie panama și ghete galbene, cu o expresie serioasă, calmă, absorbită, în ciuda faptului că era urmărit de vreo zece puști, și cu un aer de profundă mulțumire zugrăvit pe fața-i rotundă și roșcovană, privind concentrat și apoi, după ce se sătura de privit, cufundîndu-și penelul ; îi muia vîrful într-o moviliță moale de verde sau de roz. „De cînd fusese pe acolo domnul Pounceforte, cu trei ani în urmă, observă doamna Ramsay, toate tablourile arătau la fel, verde și gri, cu bărcuțe galbene ca lămîia, și femei roz pe plajă.“

Dar pictorii care fuseseră amici cu bunica ei, continuă aruncînd din treacăt o privire discretă, își dădeau mai multă osteneală ; în primul rînd amestecau vopselele, pe urmă le măcinau și pe urmă le acopereau cu o pînză udă ca să le mențină umede.

Așadar, domnul Tansley trase concluzia că urmărirea să-l convingă că tabloul omului aceuia era o treabă de mîntuială ; asta să fi fost oare ceea ce trebuia el să răspundă ? Culoarele nu erau solide ? Asta trebuia oare să spună ? Sub înfriurirea acelei emoții extraordinare care cunoscuse un crescendo în tot timpul drumului, începînd din grădină, cînd voise să-i ia sacoșa și culminînd în oraș, cînd voise să-i povestească totul despre el, domnul Tansley începuse să aibă o viziune puțin deformată despre sine și despre tot ce știuse pînă atunci. Era un lucru teribil de ciudat.

Iată-l stînd în picioare în odaia de primire a căsuței sordide unde-l luase cu ea și așteptînd-o pe doamna Ramsay care urcase pentru un moment la etaj, ca să viziteze o femeie. Îi auzi pasul vioi, deasupra : îi auzi glasul mai întii voios, apoi vorbind pe un ton scăzut ; își plimbă privirea peste scoarțele împletite, peste cutiile cu ceai, abajurile de sticlă ; începu să-și piardă răbdarea ; abia aștepta să pornească la drumul de întoarcere, hotărît să-i ducă el sacoșa ; apoi o auzi coborînd ; închizînd o ușa ; dînd recomandări să se țină ferestrele deschise și ușile închise, cerîndu-le să vină la ea pentru orice-ar avea nevoie (probabil că

se adresa unui copil) și pe urmă, deodată, apăru în cameră, rămase o clipă tăcută (de parcă acolo sus jucase un rol și acum își îngăduia, pentru o secundă, să fie ea însăși), stătu un moment nemișcată lângă un tablou ce o înfățișa pe regina Victoria purtînd panglica albastră a Ordinului Jartierei ; și, brusc, Tansley își dădu seama ce se întîmpla cu el, da, asta era : doamna Ramsay era cea mai frumoasă femeie pe care o văzuse vreodată.

„Cu ochi înstelati și văluri în păr, împodobită cu ciclame și violete de pădure...” ce gînduri absurde îi treceau prin minte ? Era o femeie de cel puțin cincizeci de ani ; mamă a opt copii. „Străbătea cîmpuri în floare și strîngea la sîn boboci care se frînseseră și mielușei care căzuseră ; cu stele în ochi, și vîntul în păr...” Îi luă sacoșa.

— La revedere, Elsie, spuse doamna Ramsay, și porniră apoi să urce strada, ea ținîndu-și umbrela foarte drept și pășind de parcă aștepta să întîlnească pe cineva după colț, în timp ce Charles Tansley, pentru prima oară în viața lui, încerca o mîndrie extraordinară ; un om care săpa la un canal se opri din lucru și se uită la ea ; lăsă brațul să-i cadă și se uită la ea ; Charles Tansley încerca o mîndrie extraordinară ; simțea vîntul și ciclamele și violetele, pentru că mergea alături de o femeie frumoasă, pentru prima oară în viața lui. Și îi ducea sacoșa.

— Nu-i chip să facem plimbarea la Far, James, spuse în timp ce sta la fereastră, stînjedit, dar făcînd eforturi, din deferență față de doamna Ramsay, să-și îndulcească glasul, cel puțin într-un simulacru de voie bună.

„Ce omuleț nesuferit, gîndi doamna Ramsay, de ce ține să tot repete observația asta ?“

— Cînd ai să te trezești, poate ai să descoperi că soarele strălucește și păsările cîntă, spuse ea cu compasiune, netezind părul băiețașului, pentru că-și dădea seama că soțul ei, cu remarca sa caustică asupra timpului urît, îl întristase.

Plimbarea la Far era o dorință arzătoare a copilului, vedea ea bine, și apoi, ca și cum soțul ei nu stăruise destul cu observațiile lui tăioase asupra vremii urîte de mîine, se mai găsise și omulețul ăsta nesuferit să puie sare pe rană.

— Poate că o să fie frumos mîine, repetă ea mîngîind copilul pe păr.

Tot ce putea face acum era să-i admire răcitorul și să răsfoiască paginile catalogului în speranța

de a descoperi vreo greblă sau vreo secerătoare, care, cu dinții și cu minerele lor necesitau o deosebită îndemînare și atenție pentru a fi decupate. Toți tinerii aștia îl maimuțăreau pe soțul ei, gîndea doamna Ramsay ; el a spus că o să plouă ; ei afirmau că va fi un adevărat uragan.

Dar, în timp ce întorcea paginile, explorarea ei după o greblă sau secerătoare fu brusc întreruptă. Murmurul răgușit, curmat din cînd în cînd de pipele care ieșeau din gură sau reîntrau, și care o asigurau că bărbații discută între ei fericiți, deși nu putea auzi ce-și spun (ea fiind așezată pe pervazul ferestrei) ; sunetul acesta care ținea de o jumătate de oră și-și făcuse, domol, loc în gama celorlalte sunete ce se învălmășeau asupra-i, ca de pildă pocnetul mingilor lovite de bastoane sau lătratul brusc „ha, am dat ?“, „ha, am dat ?“ al copiilor antrenați în jocul de crichet, încetase ; așa încît zgomoțul monoton al prăvălirii valurilor pe plajă, care, în cea mai mare parte din timp, băteau un tam-tam ritmic și reconfortant peste gîndurile ei, părăind să repete, liniștitor, iar și iar, în timp ce ședea cu copiii, vorbele unui cîntec de leagăn bătrînesc murmurat de natură : „Veghez asupra-ți — reazim îți voi fi“, dar care, alteori, neașteptat și surprinzător, mai cu seamă cînd mintea ei se desprindea o clipă de la treaba absorbantă a acelui moment, nu mai avea tilcuri mîngietoare, ci, dim-

potrivă, părea bubuietul unor țoțe fantomatice bă-
tînd fără cruțare măsura vieții, purtîndu-ți gîn-
dul la insula care se măcina, înghițită de mare, și
prevenind-o pe ea, ale cărei zile se volatilizaseră
în succesiunea rapidă a îndatoririlor, că totul în
viață e efemer ca un curcubeu — ei bine, zgomo-
tul acesta care fusese pînă atunci vătuit și înăbu-
șit de celelalte sunete, îi tună acum cavernos în
auz, făcînd-o să-și ridice ochii într-un impuls de
spaimă.

Se opriseră din discuție, asta era explicația. Tre-
cînd într-o clipă de la tensiunea nervoasă care pu-
sese stăpînire pe ea, la cealaltă extremă, care,
parcă pentru a o compensa de inutila cheltuie
emoțională, era o stare de spirit indiferentă, amu-
zată și chiar vag malițioasă, doamna Ramsay trase
concluzia că Charles Tansley fusese zvîrlit peste
bord. Îi păsa prea puțin. Dacă soțul ei avea nevoie
de jertfe (și aceasta era o realitate) i-l oferea cu
dragă inimă pe Charles Tansley, care-l necăjise pe
băiețașul ei.

Rămase încă un moment cu capul înălțat, ascul-
tînd, de parcă ar fi așteptat un zgomot familiar,
un zgomot mecanic, regulat ; și apoi, auzind ceva
ritmic, pe jumătate vorbit, pe jumătate psalmo-
diat, ceva ce pornea din grădină, în timp ce soțul
ei străbătea terasa în sus și-n jos, ceva între un
croncănit și o melopee, se simți iar liniștită, în-

credințată că totul era în ordine și, coborîndu-și din nou privirea la cartea de pe genunchi, descoperi poza unui briceag cu șase lame, care nu putea fi decupat decît dacă James depunea o foarte concentrată atenție.

Deodată, un strigăt puternic, ca al unui somnambul pe jumătate treaz, un strigăt în care se deslușea ceva cam de felul :

Sub ploaia de gloanțe și obuze ¹

îi răsună în ureche cu o extremă intensitate, și o făcu să se întoarcă îngrijorată, pentru a vedea dacă-l mai auzise cineva.

Constată bucuroasă că nu se afla în preajmă decît Lily Briscoe ; ea nu conta. Dar priveliștea fetei care stătea la marginea pajiștei și picta, îi aminti de ceva ; era necesar să-și țină capul în aceeași poziție, cît mai mult cu putință, pentru tabloul lui Lily. Tabloul lui Lily ! Doamna Ramsay zîmbi. Cu ochisorii ei de chinezoaică și cu fața-i boțită, Lily n-o să se mărite niciodată și nu prea puteai să-i ieși arta în serios ; dar era o mică făptură independentă și, din această pricină, doamna Ramsay o îndrăgea, așa încît amintindu-și de făgăduiala făcută, își înclină capul.

¹ Versul acesta, ca și alte cîteva care mai urmează, fac parte din poemul lui Tennyson, *Șarja brigăzii de cavalerie ușoară*. Poemul se referă la șarja care a avut loc la Balaklava, în Grimeea, la 25 noiembrie 1854.

Într-adevăr, era cît p-aci să-i răstoarne șevale-tul cînd se repezise asupra-i, filfiindu-și brațele și strigînd : „*Cu toții furăm vajnici călăreți și pri-cepuți !*“ dar, din fericire, se răsucise pe călcîie la timp și pornise în galop, să moară încununat de glorie pe culmile din Balaklava, presupuse Lily Briscoe.

Nu mai întîlnise pe nimeni care să fie în același timp atît de ridicol și atît de alarmant. Dar cîtă vreme continua să-și agite brațele și să strige, ea era în siguranță ; însemna că n-o să se oprească locului ca să se uite la tablou. Era lucrul pe care Lily Briscoe nu l-ar fi putut suporta. Chiar în timp ce urmărea volumul, linia, culoarea, pe doamna Ramsay așezată în fereastră cu James, Lily trimitea o antenă de jur-împrejur, cercetînd dacă nu cumva se strecurase vreun nepoftit, care să se uite la tabloul ei. Dar în momentul acela, așa cum se afla cu toate simțurile încordate la maximum, privind, concentrîndu-se, pînă cînd culoarea zidului și a ghirlandelor de *jacmanna*¹ de dincolo de zid începu să-i frigă ochii ca o flacără, simți că cineva ieșise din casă și se îndrepta spre ea ; după pas ghici că era William Bankes, așa încît, deși penelul îi tremură în mînă, nu-și întoarse pînza

¹ Plantă agățătoare.

cu fața-n jos în iarbă, cum ar fi făcut dacă ar fi venit domnul Tansley, Paul Rayley, Minta Doyle sau, de fapt, oricare altul, ci o lăsă în poziția în care se afla. William Bankes se opri lângă ea.

Amândoi locuiau în sat și așa se făcea că tot venind și plecând și tot luîndu-și la revedere, la ore tîrzii, pe ștergătoarele de picioare din fața ușilor, ajunseseră să-și spună cite un fleac, despre supă, despre copii, despre una sau alta, devenind un fel de aliați; astfel încît acum, cînd stătea în picioare lângă ea, analizîndu-i critic tabloul (destul de în vîrstă ca să-i fie tată, era botanist, văduv, foarte scrupulos și îngrijit, mirosind a săpun), Lily Briscoe rămase locului nemișcată. Și el rămase locului nemișcat. Pantofii ei erau admirabil de comozi, remarcă domnul Bankes. Permiteau degetelor să stea într-o poziție firească. Locuind în aceeași casă cu ea, domnul Bankes mai observase cît era de ordonată, cum se scula și o pornea înainte de micul dejun, singură, ca să picteze, bănuia el; săracă, probabil, și lipsită de bună seamă de tenul strălucitor și de farmecele domnișoarei Doyle, dar înzestrată cu un bun simț care, în ochii lui, o făcea să pară superioară acesteia din urmă. De pildă acum, cînd Ramsay năvăli asupra lor strigînd și gesticulînd, domnul Bankes fu incredințat că domnișoara Briscoe înțelegea situația.

Săvîrșit-a careva o mare greșeală !

Domnul Ramsay îi fulgeră din priviri. Îi fulgeră însă din priviri fără să dea impresia că-i vede. Fapt care-i făcu pe amîndoi să se simtă oarecum stînjeniți. Asistaseră împreună la ceva la care n-ar fi trebuit să asiste. Încălcaseră un domeniu privat. Și, probabil, gîndi Lily, domnul Bankes, căutînd un pretext pentru a se îndepărta și a nu-l mai putea auzi pe Ramsay, pomeni imediat ceva în legătură cu răcoarea care se lăsase, și-i sugeră să facă o plimbare. Da, o să-l însoțească și ea. Dar își desprinsese cu mare greutate ochii de la tablou.

Ghirlandele de jacmanna erau de un violet scînteietor, zidul de un alb strident. Socotea că ar fi fost lipsit de onestitate să dilueze violetul scînteietor și albul strident, din moment ce așa le vedea, deși moda cerea, de cînd făcuse domnul Paunceforte o vizită pe acolo, să vezi totul într-o lumină pală, elegantă, semi-transparentă. Și apoi, sub culoare exista forma. Cînd privea, vedea totul atît de limpede, atît de determinant ; dar cînd lua penciul în mînă toate se transformau. În fuga acestei clipe dintre viziune și pînză, se strecurau demonii ce puneau stăpînire pe ea, împingînd-o adeseori pînă la lacrimi, și prefăcînd trecerea de la concepție la execuție în ceva tot atît de înspăimîntător ca un tunel tenebros pentru un copil. Încearca adeseori această senzație : a luptei împotriva unei forțe copleșitoare, pentru a-și putea menține curajul ; pentru a putea susține : „Dar așa văd eu : așa văd“ și pentru a izbuti să strîngă la piept cîteva biete

rămășițe ale viziunii ei, pe care o mie de alte forțe se străduiau să i le smulgă. Și acum, când începuse să picteze, aceste forțe îi îngrămădiseră, cu răceala unui vînt năprasnic, alte stavile în drum : propria-i nepricepere, insignifianța ei, faptul că trebuia să vadă de gospodăria lui taică-su, în Brompton Road ; și era nevoită să depună un efort serios pentru a-și frîna impulsul de a se arunca (slavă Domnului, pînă acum izbutise să se strunească) la picioarele doamnei Ramsay și de a-i mărturisi — dar ce i-ai putea mărturisi ei ? „Sînt îndrăgostită de dumneavoastră ?“ Nu, asta nu era adevărat. „Sînt îndrăgostită de tot ce-i aici“, cuprinzînd într-un larg gest al mîinii gardul viu, casa, copiii ? Era absurd, era cu neputință. Niciodată nu poți spune ceea ce simți. Așa încît își așeză ordonat pensulele în cutie, una lîngă alta, și i se adresa lui William Bankes :

— Se răcorește repede. S-ar spune că soarele dă mai puțină căldură.

În timp ce vorbea, privea de jur-împrejur, pentru că era încă lumină, iarba păstra un verde adînc, catifelat, casa privea prin verdeața îmbrebenată de flori purpurii, iar ciorile lansau țipete reci din înalturile albastre. Dar ceva mișcă, săgetă, își scînteie o aripă de argint în văzduh.

La urma urmei era septembrie, miez de septembrie și trecuse de orele șase seara. Așadar coborîră cărarea grădinii în direcția obișnuită, trecură de terenul de tenis, de pajiștea cu ierburi orna-

mentale, pînă ajunseră la spărtura din gardul gros de mărăcini, străjuită de crini roșu-aprins ca arzătoarele cu jăratic de un rubiniu incandescent, prin care apele albastre ale golfului se iveau mai albastre ca oricînd.

Veneau în acel loc, seară de seară, atrași parcă de o necesitate. S-ar fi spus că apa dezrădăcina și făcea să plutească gîndurile, care altminteri, pe uscat, deveniseră stagnante, ba imprima chiar și trupurilor un fel de destindere fizică. Întîi, pulsația culorii inunda golful cu albastru și inima se dilata o dată cu ea, iar trupul plutea, pentru ca o clipă mai tîrziu să fie stăvilit și înghețat de întunecimea usturătoare a valurilor răscolite. Apoi, de după stîncă mare și neagră, aproape în fiecare seară țîșnea — dar la intervale neregulate, astfel că trebuia s-o pîndești și era o bucurie cînd o vedeai — o trîmbă uriașă de apă alburie ; și în timp ce-o așteptai, urmăreai pe palida semilună a golfului val după val, pulverizînd, iar și iar, o fină ceață sidefie.

Amîndoi, stînd acolo, surideau. În amîndoi se stîrnise o comună ilaritate ; ațîțată de clocotul valurilor ; și apoi de cursa rapidă, razantă, a unei bărci cu pînze, care, după ce tăiasse o felie curbă din golf, se oprise ; fremătase ; lăsase să-i cadă pînzele ; și pe urmă, mînați de nevoia instinctivă de a-și completa priveliștea după această rapidă evoluție, amîndoi își îndreptară privirile spre dunele din depărtare, dar simțiră cum melancolia ia

locul veseliei — în parte din pricină că acum li se înfățișa ochilor un decor finit, în parte pentru că priveliștile îndepărtate par să supraviețuiască (gîndea Lily) cu un milion de ani celui care le contemplă și să comunice de pe acum cu un cer a cărui privire cade pe un pămînt total încremenit.

Uitîndu-se la îndepărtatele dune de nisip, William Bankes se gîndea la Ramsay : văzu un drum lung în Westmorland, îl văzu pe Ramsay, solitar, străbătînd drumul, învăluit în acea singurătate ce păruse să fie însuși aerul pe care-l respira. Dar această viziune a fost brusc întreruptă, își aminti William Bankes (și cele ce urmează se refereau de bună seamă la un incident real), de o găină care bătea din aripi pentru a-și proteja o liotă de puișori și în fața căreia Ramsay se oprise, arătînd cu bastonul, și rostind : „Ce drăguț — ce drăguț !“, fapt care, gîndise Bankes, arunca o nouă lumină asupra inimii lui, dezvăluindu-i simplitatea, posibilitatea de a simpatiza cu aspectele umile ; și totuși avea senzația că prietenia lor luase sfîrșit acolo, pe acea fișie de drum. După aceea, Ramsay se căsătorise. Și după aceea, dintr-o pricină sau alta, seva prieteniei lor secase. A cui era vina, n-ar fi putut să spună, numai că, după o vreme, rutina păruse să ia locul noului. Acum se reîntîlneau din rutină. Dar în acest colocviu mut cu dunele de nisip, Bankes susținea că afecțiunea lui pentru Ramsay nu scăzuse cu nimic ; însă acolo, de-a curmezișul golfului și printre dune, zăcea

prietenia lui, păstrându-și întreaga vitalitate și realitate, asemenea cadavrului unui tânăr care ar fi rămas îngropat un secol în turbă, conservându-și roșeața proaspătă a buzelor.

De dragul acestei prietenii, dar poate și pentru a se descărca în sinea lui de reproșul de a se fi uscat și închircit sufletește — pentru că Ramsay trăia într-o viltoare de copii, în timp ce el era văduv și singur — ținea ca Lily Briscoe să nu-l subaprecieze pe Ramsay (un om mare în felul lui), ci să înțeleagă legătura dintre ei. Începută cu mulți ani în urmă, prietenia lor se spulberase pe un drum din Westmorland, unde o găină își desfășurase aripile pentru a-și ocroti puișorii ; după care Ramsay se căsătorise ; cărările lor îndreptându-se spre direcții diferite, se ivise, din vina niciunuia dintre ei, o oarecare tendință spre repetare atunci când se reîntâlneau.

Da. Asta era. Isprăvise. Își întorsese ochii de la priveliște. Și, pornind pe drumul de înapoiere, în susul potecii, domnul Bankes deveni conștient de anumite lucruri care nu i-ar fi atras atenția dacă dunele de nisip nu i-ar fi dezvăluit cadavrul prieteniei lui, îngropat în turbă, cu buzele încă roșii — de pildă Cam, cea mai mică dintre fiicele lui Ramsay.

Culegea garofițe pe marginea povîrnită a aleii. Era sălbatică și pățimașă. Refuză „să-i dea și domnului o floare“, așa cum îi ceru dădaca. Nu ! Nu ! Nu voia ! Își încleștă pumnii. Izbi din picior. Și

domnul Bankes se simți îmbătrânit și întristat și oarecum frustrat în ceea ce privea prietenia lui. Probabil că se uscase și se închircise.

Familia Ramsay nu era bogată și părea într-adevăr de mirare cum de izbuteau să se descurce. Opt copii ! Să hrănești din filozofie opt copii ! Iată un altul dintre ei, Jasper de astă dată, trecînd degajat pe lîngă dînșii ca să tragă într-o pasăre, după cum îi informă, scuturînd din mers mîna lui Lily, de parc-ar fi fost un mîner de cișmea, ceea ce-l făcu pe domnul Bankes să constate cu amărăciune că *ea* era o favorită. Și apoi trebuia să ții seama de cheltuielile pentru învățătură (adevărat, s-ar fi putut ca doamna Ramsay să aibă ceva bani ai ei), ca să nu mai vorbim de uzura zilnică a încălțămintei și a ciorapilor de care aveau nevoie „băiețoi“ ăștia, toți bine dezvoltăți, ciolănoși, neîmblînziți. Cît despre modul de a-i recunoaște, cine era fiecare, sau în ce ordine se succedaseră, ăsta era un lucru care-l depășea. În sinea lui le dădea poreclele regilor și reginelor Angliei : Cam cea Rea, James Neîmblînzitul, Andrew cel Drept, Prue cea Frumoasă — căci Prue va ajunge o frumusețe, gîndea el, n-avea cum să nu ajungă — iar Andrew era deștept.

În timp ce urca aleea, iar Lily Briscoe răspundea „da“ și „nu“ și acumula observațiile lui (pentru că era îndrăgostită de toți, îndrăgostită de omenire ca atare), domnul Bankes chibzuia asupra cazului Ramsay, îl compătimea, îl invidia, ca și cum l-ar

fi văzut privindu-se de toate gloriile solitudinii și austerității care-l aureolaseră în tinerețe, pentru a se împovăra pe veci cu aripi de cloșcă ocrotitoare și cu cloncăneli domestice. Dar toate acestea îl îmbogăteau cu ceva — William Bankes trebui să admită ; ar fi fost plăcut dacă micuța Cam i-ar fi înfipt o floare la butonieră sau s-ar fi cățarat și pe umerii lui așa cum se cățara pe ai lui taică-su, pentru a privi un tablou ce înfățișa Vezuviul în erupție ; dar, în același timp, distruseseră ceva în el, și vechii lui prieteni nu puteau să nu resimtă acest fapt. Oare ce-ar gândi un străin văzându-l acum ? Ce gîndește oare această Lily Briscoe ? Era posibil să nu observi că se împotmolea în tabieturi ? Avea excentricități, poate chiar slăbiciuni. Era uimitor că un om de valoarea lui intelectuală se putea înjosi în asemenea hal — nu, asta era o expresie prea tare — putea să acorde atîta atenție linguşelilor altora.

— Vai, dar gîndiți-vă la opera lui ! spuse Lily.

Oridecîteori „se gîdea la opera lui“, Lily vedea limpede în fața ochilor o masă de bucătărie. Era isprava lui Andrew. Ea îl întrebasese odată ce tratau cărțile tatălui său. *Subiectul, obiectul și natura realității*, îi răspunsese Andrew. Și cînd ea exclamase „Doamne sfinte!“ pentru că n-avea idee de ce însemnau toate astea, Andrew o lămurise ; „Imaginează-ți o masă de bucătărie, cînd nu ești acolo ca s-o vezi“.

Așa încît, oridecîteori se gîndea la operele domnului Ramsay, vedea o masă de bucătărie bine frecată. Acum, masa se afla în trunchiul bifurcat al unui păr, pentru că pătrunseseră în livadă. Și, cu un dureros efort de concentrare, încercă să-și fixeze atenția nu pe scoarța cu protuberanțe argintii a copacului, sau pe frunzele sale în formă de pește, ci pe o masă de bucătărie-fantomă, una din mesele acelea de scîndură zdravăn frecate, zgrunțuroasă, noduroasă, a căror substanță pare să fi fost dezgolită prin ani întregi de deplinătate a forței musculare, și care se afla plantată acolo, cu cele patru picioare în aer. Firește, cînd îți petreci zilele revelînd în acest fel esența angulară a lucrurilor și reducînd serile încîntătoare, cu norii trandafirii ca păsările flamingo, cu azurul și argintul lor, la o masă de lucru cu patru picioare (și a proceda în acest fel era un apanaj al spiritelor alese), nu poți fi socotit o persoană de rînd.

Domnului Bankes îi plăcu felul ei de a-l invita „să se gîndească la opera lui“. Se gîndise foarte des la ea. De nenumărate ori declarase : „Ramsay este unul dintre oamenii care ating apogeul creației lor înainte de a fi împlinit patruzeci de ani“. Adusese o hotărîtă contribuție la gîndirea filozofică, printr-o broșură scrisă cînd avea douăzeci și cinci de ani ; tot ce a urmat după aceea a fost, mai mult sau mai puțin, amplificare și repetare. Dar numărul acelor care aduc o hotărîtă contribuție la ceva, indiferent la ce, este foarte mic, spuse el,

oprindu-se lângă pom, cu înfățișarea sa bine periată, scrupulos de precisă, și cu simțul său critic de mare finețe. Deodată, ca și cum o simplă mișcare a mâinii lui ar fi declanșat-o, întreaga cantitate de impresii acumulate asupra domnului Bankes păru să se răstoarne, și tot ceea ce simțea Lily în legătură cu el se revărsă brusc într-o grea avalanșă. Aceasta a fost prima senzație. Apoi, esența ființei lui se înalță ca un fum. Aceasta a fost o altă senzație. Se simțea paralizată de intensitatea percepțiilor ei ; intuia integritatea domnului Bankes ; bunătatea lui. „Vă respect (i se adresa în tăcere) pînă la ultimul atom al făpturii dumneavoastră ; nu sînteți vanitos ; sînteți lipsit de orice subiectivism ; sînteți mai deosebit decît domnul Ramsay ; sînteți ființa cea mai distinsă pe care o cunosc ; nu aveți nici soție, nici copil (fără nici un fel de impuls sexual, Lily ar fi dorit să aline această singurătate) ; trăiți numai pentru știință (fără să vrea, în fața ochilor i se perindară cartofi tăiați felii) ; elogiile ar însemna o insultă pentru dumneavoastră ; om generos, pur, eroic !” Dar simultan își aduse aminte că domnul Bankes cărase un valet după el tot drumul pînă aici, că nu putea suferi cîinii pe scaune ; că era în stare să peroreze ore întregi (pînă cînd domnul Ramsay ieșea trîntind ușa) despre cantitatea de sare necesară în legume și despre calamitatea bucătăriei englezești.

Cum se împăcau toate acestea ? Cum trebuiau judecați oamenii, cum trebuia să te gîndești la ei ?

Cum să pui cap la cap una și alta și să tragi concluzia că simți simpatie sau antipatie? Și chiar aceste două cuvinte, la urma urmei, ce înțeles au? Stătea încremenită lingă copac și impresiile despre cei doi bărbați năvăleau asupra-i; și a-și urmări propria gândire era ca și cum ar fi urmărit o voce care vorbea prea repede pentru a putea nota ceea ce spune, iar vocea era chiar a ei și rostea, fără ca nimeni să-i sufle, lucruri incontestabile, nemuritoare, contradictorii, astfel că pînă și șanțurile și proeminențele de pe coaja pomului erau irevocabil fixate acolo, pentru eternitate. „Dumneavoastră aveți măreție, continuă ea în gând, și domnul Ramsay nu are deloc. E meschin, egoist, vanitos, egocentrist; e răsfățat; e un tiran; o vlăguiește de puteri pe doamna Ramsay; dar dînsul are (se adresa domnului Bankes) ceva ce dumneavoastră vă lipsește; o înverșunată nepăsare față de convențiile lumești; nu se preocupă de fleacuri; iubește cîinii și copiii. Are opt. Dumneavoastră nu aveți nici un copil. Nu venise domnul Ramsay cu o seară înainte îmbrăcat cu două vestoane și nu l-a tuns doamna Ramsay, făcîndu-i un cap ca o oală de budincă?” Toate acestea îi țopăiau în minte, învîrtejindu-se ca un roi de musculițe, fiecare gând ivindu-se separat, dar toate cuprinse de minune într-o rețea elastică și invizibilă — dansau, urcînd și coborînd în mintea lui Lily, și în mijlocul și în jurul ramurilor pomului, de care încă mai atîrna efigia mesei de bucătărie

bine frecate, simbol al profundului ei respect pentru intelectul domnului Ramsay, pînă cînd, gîndurile, prinse într-un iureş din ce în ce mai nebunesc, explodară sub efectul propriei lor intensităţi ; se simţi uşurată ; o detunătură răsună în apropiere şi un cîrd de grauri, înspăimîntat, guraliv, tumultuos, veni în zbor ca să se apere de şarjă.

— Jasper ! comentă domnul Bankes.

Cotiră în direcţia în care zburau graurii, spre terasă. Urmărind pe cer zborul împrăştiat al păsărilor, trecură prin spărtura gardului viu, înalt, şi dădură drept peste domnul Ramsay, care tună tragic către ei :

Săvîrşit-a careva o mare greşală !

Ochii lui sticloşi din pricina emoţiei, sfidători pînă la o tragică intensitate, întîlniră privirile lor şi şovăiră o clipă, la marginea recunoaşterii ; dar, pe dată, ridicînd o mîină pînă la jumătatea drumului spre obraz, ca pentru a le evita, a le respinge privirea, torturat de ruşine, îmbufnat, ca şi cum i-ar fi implorat să mai reţină o clipă ceea ce ştia că e inevitabil sau ar fi vrut parcă să le transmită resentimentul său copilăresc faţă de faptul că fusese întrerupt, dar hotărît să nu se lase abătut din drum nici măcar în momentul în care fusese descoperit, ci să se cramponeze de un rest al acestei încîntătoare emoţii, al acestei rapsodii impure de care se ruşina dar cu care se desfăta, se întoarce precipitat şi le trînti în nas uşa intimităţii

sale ; iar Lily Briscoe și domnul Bankes, privind stînjeniți spre cer, observară că graurii pe care Jasper îi risipise cu pușca lui se lăsaseră pe vîrfurile ulmilor.

5

— Și chiar dacă n-o să fie frumos mîine, spuse doamna Ramsay ridicîndu-și ochii ca să se uite la William Bankes și la Lily Briscoe care tocmai treceau, o să facem plimbarea în altă zi. Și acum, zise ea, gîndind că farmecul lui Lily consta în ochii ei de chinezoaică, așezați pieziș pe fețișoara albă și boțită, dar că numai un om inteligent l-ar putea sesiza, și acum ridică-te și lasă-mă să-ți măsoar piciorul.

Căci s-ar fi putut totuși ca plimbarea la Far să aibă loc și trebuia să vadă dacă nu era nevoie să mai lungească ciorapul cu un centimetru sau doi.

Surîzînd, pentru că în clipa aceea îi trăsniise prin cap o idee năstrușnică — William și Lily ar trebui să se căsătorească — luă ciorapul de culoarea fier-turii de buruieni, purtînd la gură o zgardă de andrele de oțel, și-l măsură pe gamba lui James.

— Dragule, stai locului, îi ceru, căci James, gelos, nedorind să servească drept manechin pentru băiatul paznicului de la Far, se tot foia, dina-

dins ; și dacă nu stătea locului, cum își putea da ea seama dacă ciorapul e prea lung ori prea scurt ? îl întrebă.

Doamna Ramsay își înălță ochii — ce demon îl poseda oare pe fiul ei, cel mai tânăr, cel mai îndrăgit ? — și văzu încăperea, văzu scaunele, și gândi că erau îngrozitor de rebegite. Așa cum remarcase Andrew cu o zi în urmă, măruntaiele le atârnavă peste tot pe podea ; dar ce rost avea să cumperi scaune bune, se întrebă ea, și să le lași să se distrugă aici peste iarnă, când casa părăsită în grija unică a unei bătrîne, literalmente mustea de umezeală ? N-avea nici o importanță ; chiria era o nimica toată ; copiii iubeau casa ; soțului ei îi făcea bine să se găsească la trei mii de mile, sau, ca să fie exactă, la trei sute de mile de biblioteca lui, de prelegerile lui, de studenți ; și apoi era loc pentru oaspeți. Scoarțe, paturi de campanie, strigoii decrepiți ai unor scaune și mese a căror carieră londoneză fusese demult încheiată — toate acestea făceau destul de bine față aici ; și o fotografie sau două, și cărți. Cărțile, își spunea ea, se înmulțeau prin generație spontană. Niciodată nu avea timp să le citească. Vai ! Nici măcar cărțile care-i fuseseră dăruite cu dedicația scrisă chiar de mîna poetului : „Celei ale cărei dorințe trebuie împlinite...” ; „Elenei mai fericite a zilelor noastre...” era neplăcut să recunoască, dar nici pe acestea nu le citise niciodată. Și studiul lui Croom despre *Intellect* și cel al lui Bates despre *Moravurile sălbatici-*

lor din Polinesia („Dragul meu, stai liniștit !“ îl rugă) — niciuna dintre acestea nu putea fi dăruită paznicului de la Far. La un moment dat, prevedea ea, casa va ajunge atât de păraginită, încît va fi nevoie să se ia unele măsuri. Dacă măcar i-ar putea învăța să se ștergă pe picioare și să nu care toată plaja în casă după ei — tot ar fi ceva. În ce privește crabii, n-avea încotro ; din moment ce Andrew dorea într-adevăr să facă disecție pe crabi, și dacă Jasper era convins că se poate prepara supă din alge marine, n-aveai cum să-i împiedici ; sau comorile lui Rose : scoici, măciulii de stuf, pietre ; pentru că erau talentați copiii ei, dar fiecare în alt chip. Și rezultatul era, oftă doamna Ramsay cuprinzînd cu privirea întreaga încăpere de la tavan pînă la podea, în timp ce ținea ciorapul lipit de piciorul lui James, că vară după vară lucrurile arătau tot mai ponosite. Scoarțele se decolorau ; tapetul filfii, dezlipit. Nici nu mai puteai desluși rozele imprimate pe el. E firesc ca, atunci cînd ușile unei case sînt în permanență deschise și în toată Scoția nu găsești un lăcătuș care să poată repara un zăvor, lucrurile să se ducă de rîpă. La ce bun să arunci un șal de cașmir verde pe rama unui tablou ? În două săptămîni o să capete culoarea supei de mazăre. Dar cel mai mult o iritau ușile ; fiecare ușă era lăsată deschisă. Trase cu urechea. Ușa salonului era deschisă ; ușa holului era deschisă ; după cîte se părea și ușile dormitoarelor erau deschise ; și, fără îndoială, fereastra

de pe palier era deschisă, pentru că o deschisese chiar dînsa. Oare nimeni nu putea ține minte, deși era un lucru atît de simplu, că ferestrele trebuie să stea deschise și ușile închise? Cînd intra seara în camerele slujnicilor, găsea ferestrele închise ermetic ca niște cuptoare, cu excepția odăii lui Marie, elvețiana, care se lipsea mai curînd de o baie decît de aer curat, căci la ea acasă, zicea, „munții sînt atît de frumoși !” Rostise aceste cuvinte cu o seară înainte, privind pe fereastră, cu ochii scăldați în lacrimi. „Munții sînt atît de frumoși !” Tatăl ei era acolo, pe moarte, doamna Ramsay o știa. Își lăsa copiii orfani. Gata să facă observații și să treacă la demonstrații practice (cum trebuie făcut patul, cum se deschide o fereastră, împreunîndu-și și desfăcîndu-și mîinile ca o franțuzoaică), doamna Ramsay, simțise, de îndată ce-o auzise pe fată vorbind, că totul în jur se strînge și se înfășoară în sine, tăcut, așa cum se strîng, calm, aripile unei păsări, după ce-au străpuns în zbor lumina soarelui, iar albastrul penelor își schimbă culoarea de la reflexul metalic al oțelului, la un purpuriu pastelat. Rămăsese locului, mută, pentru că nu se putea răspunde nimic. Bătrînul avea cancer în gît. Acum cînd își amintea cum stătuse acolo, nemișcată, și cum fata spusese : „Acasă, munții sînt atît de frumoși !” — și cum nu era nici o speranță, absolut nici o speranță, avu un spasm de enervare și i se adresă lui James pe un ton aspru :

— Stai locului ! Nu mă șicîi ! așa încît băiatul își dădu seamă pe dată că severitatea ei nu era prefăcută și își ținu piciorul bine întins, ca să i-l măsoare.

Ciorapul era cu cel puțin un centimetru prea scurt, chiar dacă ținea seama de faptul că băiețușul lui Sorley o fi mai puțin dezvoltat decît James.

— E prea scurt, se văită ea, mult prea scurt.

Nimeni n-a avut vreodată o înfățișare mai tristă. Adînc, în tenebre, undeva la jumătatea tunelului care duce dinspre clarul zilei către străfunduri, poate că s-a cristalizat o lacrimă, amară și neagră ; o lacrimă a picat ; apele s-au legănat încoace și-n-colo, au primit-o și s-au închis la loc. Nimeni n-a avut vreodată o înfățișare mai tristă.

Dar femeia asta nu era altceva decît frumusețe ? se întreba lumea. Ce se ascundea dincolo de chipul ei frumos, de strălucirea ei ? Oare existase într-adevăr acel altul de care se vorbea — care își zburase creierii, se întreba lumea, și murise cu o săptămînă înainte de nunta ei ? Sau nu exista într-adevăr nimic ? Nimic decît o frumusețe fără seamăn, îndărătul căreia își ducea viața, și pe care nimic nu o putea tulbura ? Căci, deși în unele momente de intimitate, cînd era confruntată cu povestea unor mari pasiuni, a unor iubiri înfrînte, sau a unor ambiții zădărnice, i-ar fi venit ușor să admită că și ea cunoscuse, sau încercase, sau

trăise asemenea simțiri, niciodată nu spunea nimic. Întotdeauna tăcea. Știa deci — știa fără să fi învățat. Simplitatea ei sonda acele adâncuri pe care oamenii abili le falsifică. Gîndirea ei liniară o făcea să plonjeze vertical ca o piatră, să se lase cu precizia unei păsări direct asupra obiectului, îi imprima, firește, acea facultate a spiritului de a sesiza adevărul, care încîntă, alină, susține — poate că în mod fals.

(„Natura n-are un stoc prea mare din lutul ăsta din care te-a modelat pe dumneata“ se exprimase odată domnul Bankes, auzindu-i vocea la telefon și simțindu-se emoționat, deși nu-i comunica decît o înfîormăție banală în legătură cu un tren. O vedea, la capătul firului, cu profilul ei grecesc, cu ochii albaștri, nasul drept. Ce absurd părea să vorbești la telefon cu o asemenea femeie ! Grațiile păreau să se fi strîns laolaltă și să se fi prins de mîină, peste cîmpii de asfodel ¹, pentru a-i compune chipul. Da, o să ia trenul de 10,30 la gara Euston.

„Dar nu-i mai conștientă de frumusețea ei decît ar fi un copil“ își spuse în continuare domnul Bankes, așezînd receptorul în furcă și străbătînd camera pentru a cerceta cît de mult avansaseră muncitorii care construiau un hotel în spatele casei

¹ Plantă sacră, închinată zeiței Proserpina.

lui. Și se gîndi la doamna Ramsay, în timp ce privea forfota oamenilor printre zidurile neterminate. „Da, își spuse el, își strică într-una armonia figurii cu cîte un element discordant. Își trîntește pe cap o pălărie de vînător ; sau aleargă pe pajiște în galoși, ca să strunească un copil gata să facă o șotie.“ Astfel încît, dacă te gîndeai la frumusețea ei în sine, trebuia să ții neapărat seama și de acel freamăt, de vitalitatea (iată, muncitorii transportau cărămizile pe o scîndură, acum, în timp ce-i privea), care făceau parte, în mod necesar, din portret ; sau dacă te gîndeai la ea doar ca la o femeie, trebuia să-i atribui unele capricii și ciudățenii ; sau mai curînd să presupui că ar exista în ea o dorință latentă de a se scutura de acea regească grandoare a înfățișării, de parcă propria-i frumusețe și tot ce spun bărbații despre frumusețe o plectiseau, și nu voia decît să fie la fel ca ceillați, insignifiantă. Domnul Bankes nu era sigur. Nu era sigur. Și-apoi trebuia să se întoarcă la lucru.)

Continuînd să împletească ciorapul sîrmos, cafeniu-roșcat, profilîndu-și absurd capul pe capodopera autenticată a lui Michelangelo, a cărei ramă aurită era drapată cu un șal verde, doamna Ramsay izbuti să domolească tot ce fusese artag în ieșirea ei de adineaori, își înălță fața și-și sărută băiețașul pe frunte.

— Hai să căutăm altă poză, îi spuse.

Dar ce s-a întîmplat ?

Săvîrșit-a careva o mare greșeală !

Smulgîndu-se cu o tresărire din reveria ei, doamna Ramsay atribui sens unor cuvinte pe care le păstra de multă vreme în minte, unde zăceau cu totul lipsite de sens : „*Săvîrșit-a careva o mare greșeală !*“

Pironindu-și ochii miopi asupra soțului care acum venea spre ea, îl privi fix, pînă cînd vecinătatea lui atît de apropiată îi revelă (mormăitul lui își găsisse ecou în mintea ei) că ceva se întîmplase, careva săvîrșise într-adevăr o greșeală, dar pentru nimic în lume nu-și putea da seama despre ce era vorba.

Domnul Ramsay tremura ; îl străbătea un fior. Întreaga lui trufie, întreaga-i desfătare de a călări aureolat de propria-i splendoare, cumplit ca un tunet, sălbatic ca un șoim, străbătînd Valea Morții în fruntea cavalcadei oamenilor săi, se năruise, se prefăcuse în țandări. Improșcați de răpăiala gloanțelor și schijelor, galopăm eroic înainte, zburăm ca fulgerul peste Valea Morții, lansăm șarje de tun și trăsnete — drept în Lily Briscoe și în William Bankes. Tremura ; îl străbătea un fior.

Cu nici un preț doamna Ramsay nu i s-ar fi adresat, căci, după anumite semne care-i erau

familiale — ochii ce-și fereau privirea, un soi de ciudată închistare în sine, de parcă s-ar fi împăturit tot înlăuntrul său, căutînd un refugiu în care să-și recapete echilibrul — înțelesese că era frustrat și chinuit. Mîngîie capul lui James, transferă asupra băiatului ceea ce simțea pentru soț și, privindu-l cum colora cu cretă galbenă cămașa albă de seară a unui *gentleman* din catalogul magazinului „Army and Navy“, se gîndi ce minunat ar fi dacă băiatul ar ajunge un mare artist — și de ce nu ? Avea o frunte splendidă. Apoi, ridicînd ochii în momentul cînd soțul trecea din nou pe lîngă dînsa, constată cu ușurare că ruinele fuseseră camuflate ; triumfase spiritul domestic ; deprinderea pornise să intoneze melopeea-i liniștitoare, așa încît, cînd rondul pe care-l executa îl aduse din nou în dreptul ferestrei, se opri deliberat, se aplecă, hazos și năzuros, să gîdile cu o rămurică gamba goală a lui James, iar ea îl muștră că-i făcuse vînt „acelui sărman tînăr“, Charles Tansley.

Tansley fusese nevoit să intre în casă pentru a-și scrie dizertația.

— Azi, mîine, și James va trebui să-și scrie dizertația, adăugă el ironic, agitîndu-și rămurica.

Urindu-l, James dădu la o parte rămurica gîdilitoare, de care taică-su se slujea într-un fel caracteristic pentru el, cu un amestec de severitate și umor, pentru a-și tachina fiul cel mic.

„Se străduia să termine o dată cu ciorapii ăștia agasanți, pe care urma să-i trimită mîine băiețasu-lui lui Sorley“, îi spuse doamna Ramsay.

„Nu exista nici cea mai mică speranță să se poată face a doua zi plimbarea la Far“, îi tăie vorba, răstit, domnul Ramsay.

„Dar cum putea ști ? îl întrebă ea. Vîntul își schimbă adeseori direcția.“

Extraordinara lipsă de rațiune a acestei remarci și absurditatea spiritului feminin, îl făceau să turbaze de furie. El se avîntase călare în Valea Morții, fusese făcut țandări și se înfiorase și iată că acum ea nu putea ține piept realității ; îi determina pe copii să spere în lucruri absolut imposibile ; de fapt, mințea. Bătu din picior pe treapta de piatră.

— Fir-ai să fii ! strigă.

„Dar ce mare grozăvie spusese ? Doar că s-ar putea ca mîine să fie frumos. Și, într-adevăr, s-ar putea.“

„Ba nu s-ar putea, cînd barometrul e în scădere și vîntul suflă dinspre vest.“

Să urmărești adevărul cu atîta surprinzătoare lipsă de considerație pentru sentimentele celor din jur, să sfișii cu atîta necruțare și brutalitate vîlurile delicate ale politeței, i se părea doamnei Ramsay o insultă atît de oribilă adusă bunei cuviințe umane, încît, fără să răspundă, își înclină capul, năucă și orbită, lăsînd să se abată asupra-i rafala de grindină biciuitoare, și jetul de apă murdară

s-o împrăște, fără a li se împotrivi. Nu mai era nimic de spus.

Rămase lângă ea, tăcut. În cele din urmă, foarte umil, îi zise că, dacă dorește, s-ar putea duce să ceară părerea paznicilor de pe coastă.

Nu exista om pe lume căruia doamna Ramsay să-i poarte atîta respect.

Era gata să-l creadă pe cuvînt, îl încredință. Numai că în cazul ăsta, nu mai era nevoie să prepare sandvișurile — asta era tot.

Ea fiind femeia, în mod firesc i se adresau cu toții ba pentru una, ba pentru alta ; unul voia așa, altul altminteri ; copiii creșteau ; adeseori avea senzația că nu era altceva decît un burete îmbibat de emoții omenеști. Iar soțul ei îi spunea : „Fir-ai să fii !“ Spunea : „Cu siguranță c-o să plouă“ sau : „N-o să plouă“ ; și, pe dată, un paradis de încredere și siguranță se deschidea înainte-i. Nu exista om pe lume căruia să-i poarte atîta respect. Simțea că nu e vrednică să-i lege șireturile de la pantofi.

Rușinat de propria-i irascibilitate și de gesticulația furibundă cu care șarjase în fruntea trupelor, mai ricîi, cu oarecare stîngăcie, coapsa goală a fiului său și apoi, ca și cum ar fi obținut încuviințarea soției pentru a se retrage, și cu o mișcare ce-i aminti acesteia de felul în care morsa de la grădina zoologică, după ce-și înghițea peștele, se rostogolea pe spate și plescăia cu atîta frenezie încît apa din bazin se clătina dintr-o parte în alta, domnul Ramsay plonjă în aerul serii, care se sub-

- țiasă, și-și trăgea seva din frunze și din mă răcinii gardului viu, d ăruind în schimb, ca o compensație, rozelor și garoafelor o strălucire de care fuseseră
- lipsite peste zi. „*Săvîrșit-a careva o mare greșeală!*“, repetă el îndepărtîndu-se, și porni să străbată iar terasa în sus și-n jos.

Dar cît de schimbat îi era tonul! Asemenea cucului, care „în iunie cîntă fals“; s-ar fi zis că făcea o probă, că era în căutarea unei fraze care să exprime noua lui stare de spirit, dar cum n-o avea la îndemîină decît pe aceasta, se folosea de ea, așa spartă cum era. Dar ce ridicol suna acest „*Săvîrșit-a careva o mare greșeală!*“, rostit în felul nou, aproape ca o întrebare, fără convingere, cu un glas melodios. Doamna Ramsay nu se putu împiedica să zîmbească și, curînd, cum era de așteptat, tot plimbîndu-se în sus și-n jos, declamarea se stinse într-un murmur, se pierdu, amuți.

Acum se simțea în siguranță, își regăsisese intimitatea cu sine însuși. Stătu o clipă locului ca să-și aprindă pipa, aruncă o privire spre soția și fiul său, încadrați în rama ferestrei și, așa cum călătorul dintr-un tren rapid își ridică o secundă ochii din cartea pe care-o citește și vede o fermă, un copac, un mănunchi de căsuțe, ivindu-se ca o ilustrare, ca o confirmare a celor tipărite pe pagina la care își întoarce privirile, întărit și satisfăcut, tot astfel, domnul Ramsay, fără să fi perceput limpede prezența fiului sau a soției sale, și numai prin simplul fapt de a-i fi înregistrat, se simți întărit și

satisfăcut, consfințit în efortul de a ajunge la o pătrundere perfect clară a problemei care antrena în momentul de față potențele spiritului său luminat. Era un spirit luminat. Dacă gîndirea umană se aseamănă cu claviatura unui pian, împărțită într-un număr fix de note sau, mai curînd, rînduită ca alfabetul în douăzeci și șase de litere, în perfectă succesiune, spiritul său luminat nu întîmpina nici o dificultate să parcurgă aceste litere, una cîte una, cu fermitate și precizie, pînă ajungea, să spunem, la litera Q. Ajungea pînă la Q. Nu erau mulți oameni, în toată Anglia, care să fi ajuns pînă la Q. Oprindu-se un moment lîngă urna de piatră plină cu mușcate, îi văzu, dar de astă dată la mare depărtare, pe soția și pe fiul său, încadrați în chenarul ferestrei, amintind de copiii care, cu o divină inocență, adună scoici și care, preocupați doar de nimicurile așternute la picioarele lor, rămîn cu totul lipsiți de apărare împotriva unei fatale amenințări, pe care el o simțea apropiindu-se. Aveau nevoie de ocrotirea lui ; le-o dăruia. Dar după Q ? Ce urmează după Q ? După Q urmează un șir de litere, dintre care ultima este abia vizibilă pentru ochii muritorilor, dar licărește, roșie, în depărtări. Pînă la litera Z nu ajunge decît un om într-o generație. Totuși, dac-ar putea să ajungă măcar pînă la R, tot ar fi ceva. Cel puțin îl atinsese pe Q. Își înfigea călcîiele în el. De Q era sigur. Pe Q îl putea demonstra. Așadar, dacă Q este Q — atunci R... în acest punct își scutură pipa, ciocnînd-o

răsunător de două sau trei ori de cornul de berbec ce alcătuia toarta urnei, și-și continuă raționamentul. Atunci R... își concentrează forțele. Se încleștă.

Însușiri care ar fi salvat echipajul unui vapor părăsit pe o mare zbuciumată, avînd drept provizii doar șase biscuiți și o sticlă de apă, adică : putere de a îndura, simț al echității, prevedere, abnegație, îndemînare, îi veniră în ajutor. Atunci R este... ce este R ?

Un oblon, ca pleoapa solzoasă a șopîrlei, se lăsă peste concentrata-i privire lăuntrică și-i întunecă litera R. În această fulgerare de beznă, auzi glasuri rostind... e un ratat... căci R îi depășește puterile. N-o să ajungă niciodată pînă la R. Înainte spre R, încă o dată ! R...

Însușiri care într-o dezolantă expediție peste întinderile de gheață ale ținuturilor polare ar fi făcut din el conducătorul, ghidul, sfetnicul, al cărui temperament, nici sanguin nici descurajat, cercează cu chibzuință tot ce ar putea să survină, pregătindu-se să facă față, îi veniră din nou în ajutor. R...

Pleoapa de șopîrlă flutură iar. Vinele de pe frunte i se îngroșară. Mușcatele din urnă se detașară, devenind șocant de vizibile și, printre frunzele lor putu vedea distinct, fără s-o fi dorit, acea străveche, acea evidentă deosebire dintre două categorii de oameni ; pe de-o parte cei ce înaintează trudit, cu o strădanie supraomenească și care, căznindu-se la drum și perseverînd, repetă întreg alfa-

betul, douăzeci și șase de litere în total, și pe de altă parte, dăruirii, inspirații, cei care, în chip miraculos, absorb toate literele dintr-o străfulgerare — calea geniului. El nu avea geniu ; nici nu pretindea așa ceva ; dar avea, sau ar fi putut să aibă, forța de a repeta fiecare literă a alfabetului, de la A la Z, în ordine și cu acuratețe. Și totuși, înțepenise la Q. Înainte deci, spre R !

Simțăminte defnne de un conducător de expediție care, acum că zăpada începuse să cadă și creștetul muntelui se înfășurase în ceață, știe că va trebui să se aștearnă la pământ și să moară înainte de revărsatul zorilor, i se furișară în suflet, făcînd să-i pălească culoarea ochilor, și dîndu-i chiar, în spațiul celor două minute cît ținu rondul său pe terasă, înfățișarea decolorată a bătrîneții veștede. Și totuși n-o să moară culcat la pământ ; o să afle un colț de stîncă unde, cu ochii pironiți asupra furtunii, trudindu-se pînă la capăt să străpungă beznă, va muri în picioare. N-o să ajungă niciodată pînă la R !

Rămase ca împietrit lingă urna din care se revărsau mușcatele. Dar la urma urmelor, continuă el să se întrebe, cîți oameni, dintr-o mie de milioane, ajungeau pînă la litera Z ? Desigur, conducătorul unei coloane de speranțe pierdute putea să-și pună această întrebare și să-și răspundă, fără a trăda expediția ce-l urma : „Poate că unul“. Unul

dintr-o generație. Și atunci, poate fi el învinuit că nu-i acel unul? Din moment ce s-a străduit onest, din moment ce a dăruit ce era mai bun într-însul, pînă nu-i mai rămăsese nimic de dăruit? Și faima acelui unul, cît durează? Dar este oare îngăduit, chiar unui erou pe moarte, să-și pună întrebarea, înainte de a închide ochii, în ce fel va vorbi omenirea despre el mai tîrziu? Faima va dura poate două mii de ani. Și ce înseamnă două mii de ani? (întreba domnul Ramsay, ironic, cu ochii țintă la gardul viu). Într-adevăr, ce înseamnă, contemplate de pe creștetul unui munte, întinsele pustietăți ale secolelor? Pînă și piatra pe care o rostogolești cu vîrfurile ghetelor va dura mai mult decît Shakespeare. Iar mica lui luminiță va arde, fără prea multă strălucire, un an sau doi, după care va fi absorbită de o lumină mai puternică, și aceasta, la rîndul ei, de o alta și mai vie (scruta întunericul prin încîlceala crengilor). Cine, dar, l-ar putea învinui pe conducătorul acelei coloane a speranțelor pierdute care, la urma urmei, se cățărase destul de sus pentru a putea desluși zădărniciile anilor și stingerea stelelor, cine l-ar învinui pentru că, înainte ca moartea să-i fi încremenit măduarele în nemișcare, și-a înălțat la tîmplă, cu oarecare solemnitate, degetele amorțite și și-a îndreptat umerii, astfel încît expediția de salvare, cînd va sosi, să-l găsească mort la datorie, în postura de

brav ostaș ? Domnul Ramsay își îndreptă umerii și rămase țeapăn lângă urnă.

Cine-l va învinui dacă, stînd astfel, nemișcat, o clipă, gîndul îi rătăcește la faimă, la expediția de salvare, la tumuli înălțați peste osemintele lui de către discipoli recunoscători ? Și cine, în sfîrșit, îl va învinui pe conducătorul coloanei sortită pieirii, pentru faptul că, după ce se aventurase spre limitele extreme, secîndu-și și ultimul strop de vlagă, și se lăsase furat de somn fără să-i pese dacă se va mai deștepta ori ba, simte acum furnicături în degetele mari de la picioare, care-i dau a înțelege că trăiește, și că, în general, n-are nimic împotrivă să trăiască, dar că i-ar fi necesare puțină simpatie, și puțin whisky și cineva căruia să-i povestească de îndată istoria suferințelor sale ? Cine l-ar învinui ? Cine nu se va bucura în taină, cînd va vedea eroul depunîndu-și armura și oprindu-se la fereastră, pentru a-și contempla soția și fiul, care la început îi apar la mare depărtare, apoi se apropie din ce în ce, pînă cînd buzele, cartea, capetele lor i se detașează clar în fața ochilor, deși încă fermecătoare și stranii din pricina intensității izolării sale, a pustietății secolelor și a stingerii stelelor și, în cele din urmă, vîrîndu-și pipa în buzunar și înclinîndu-și magnifica frunte în fața femeii — cine oare l-ar învinui că aduce omagiu frumuseții lumii ?

Dar fiul său îl ura. Îl ura pentru că venise către ei, că se opriase, că-i privea ; îl ura pentru că-i întrerupsese ; îl ura pentru exaltarea și sublimul gesturilor sale ; pentru capul său magnific ; pentru exigența și egoismul său (iată-l aici, impunându-le să ia aminte la el) ; dar, cel mai mult, ura zbîrnîiala și zumzăiala prin care se exprimau emoțiile tatălui său și care, vibrînd în juru-le, tulburau perfecta simplitate și bunul simț al relațiilor cu mama lui. Prin faptul că-și ținea privirea ținută pe pagină, spera să-l facă pe taică-su să se depărteze ; iar prin faptul că arăta cu degetul la un anumit cuvînt, spera să recheme atenția maică-si, care, știa el cu iritare, o lua razna de îndată ce tata se oprea. Dar nu ! Nimic nu-l putea face pe domnul Ramsay să se îndepărteze. Acolo stătea, reclamînd simpatie.

Doamna Ramsay, care ședea într-o atitudine relaxată, cuprinzîndu-și copilul cu brațul, își îndreptă spinarea și, întorcîndu-se pe jumătate, păru să se înalțe cu efort și, pe dată, să lanseze în văzduh, vertical, o ploaie, o coloană de energie vaporizată, arătînd în același timp însuflețită și vioaie, de parcă toate sursele ei de vitalitate se contopiseră într-o forță unică ce ardea și ilumina (deși ședea liniștită și-și reluase împletitura la ciorap) ; și în această minunată fecunditate, în această fîntînă,

în țișnirea de viață, se afundă fatala sterilitate a masculului, ca un plisc de alamă, sterp și golaș. Avea nevoie de înțelegere. Era un ratat, îi spuse, Andrelele doamnei Ramsay scăpărară. Domnul Ramsay repeta, fără să-și desprindă ochii de la fața nevastă-si, că e un ratat. Doamna Ramsay îl răcorea, suflându-i briza cuvintelor ei. „Charles Tansley... spune...” Dar el avea nevoie de mai mult de-atîta. Avea nevoie de simpatie, avea nevoie, în primul rînd, să fie încredințat de geniul lui, și apoi să fie cuprins din nou în ciclul vieții, reîncălzit și consolată, să i se redea uzul simțurilor, să-și simtă sterilitatea fertilizată, și toate încăperile casei să se reanimeze ; salonul, îndărătul salonului bucătăria, peste bucătărie, dormitoarele ; și după acestea, odăile copiilor ; trebuiau mobilate, trebuiau să fie pline de viață.

„Charles Tansley îl consideră cel mai mare metafizician contemporan“, îi spunea ea. Dar el avea nevoie de mai mult. Avea nevoie de simpatie. Avea nevoie să fie încredințat că și el trăiește în inima vieții, că e util, nu numai aici, ci în lumea întreagă. Scăpărîndu-și andrelele, doamna Ramsay, plină de încredere, ținîndu-se dreaptă, îi crea salonul și bucătăria, le umplea cu o caldă iluminăție ; îl îndemna să se simtă acolo la largul lui, să intre și să iasă, să guste bucuria. Rîdea, tricota. Stînd în picioare între genunchii ei, foarte țeapăn, James, simțea forța mamei lui urcînd ca o vîpaie, pentru a fi sorbită și stinsă de pliscul acela de alamă, de

paloșul dur al masculului, care izbea fără milă, iar și iar, cerșind simpatie.

„E un ratat“, repeta într-una. „Ei, cum așa, privește numai, convinge-te.“ Scăpărîndu-și andrelele, rotindu-și privirea în jur, pe fereastră, în cameră, la James, îl încredință, fără nici o umbră de îndoială, prin rîsul ei, prin echilibrul ei, prin competența ei (așa cum o dădăcă, traversînd cu o lumînare în mînă o cameră întunecată, potolește spaimile unui copil nervos), că totul era real; casa era plină; grădina fremăta în vînt. Dacă-și sădea în ea încrederea firească, nimic nu-l putea atinge; oricît de adînc s-ar îngropa sau oricît de sus s-ar cățăra, nu s-ar afla o clipă lipsit de tovrășia ei. Și, împăunîndu-se astfel cu putința ei de a învălui și de a ocroti, nu-i mai rămase nici o cochilie din ea însăși pentru a se putea regăsi și pe sine; totul era dăruit cu risipă; cheltuit; iar James, așa cum sta țeapăn între genunchii ei, o simți că se înalță și se răspîndește ca un pom încărcat de roade, de flori trandafirii și ramuri unduioase, printre care pliscul de alamă, paloșul dur al tatălui său, omul egoist, se afunda și izbea, cerșind simpatie.

Umplut de cuvintele soției sale ca un copilăș care adoarme cu burta plină, și aruncîndu-i o privire de umilă recunoștință, spuse în cele din urmă, restabilit, reîmprospătat, că se duce să facă un tur; voia să-i vadă pe copii jucînd cricket. Și se duse.

Îndată după aceea, doamna Ramsay păru să se reîmpaturească în ea însăși, petală cu petală închizîndu-se și strîngîndu-se una în cealaltă, întreaga structură căzînd turtită sub propria-i greutate, stoarsă de vlagă, așa încît nu-i mai rămase putere decît să-și plimbe degetul, într-un delicios abandon al epuizării, pe pagina basmului de Frații Grimm, în timp ce beția creației împlinite pulsa ritmic în ea, ca vibrația unui arc total des-tins, care acum, încetișor, reintră în nemișcare.

Pe măsură ce soțul ei se îndepărta, părea că fiecare bătaie a acestui puls îi cuprindea laolaltă pe ea și pe dînsul, dîndu-le acea armonie pe care două note muzicale, una înaltă și alta joasă, cîntate simultan, par să și-o comunice una celeilalte în timp ce se îmbină. Și totuși, pe cînd eco-ul se stîngea, iar doamna Ramsay se întorcea spre basmul cu zîne, se simți epuizată nu numai trupește (mai tîrziu avea să se simtă mereu așa, dar la vremea aceea încă nu); istovirea fizică era însă străbătută de o altă senzație, vag neplăcută, și care avea altă sursă. Citind cu glas tare povestea *Nevestei pescarului*, nu s-ar fi putut spune că-și dădea seama exact de unde venea senzația; și nici nu-și topi nemulțumirea în cuvinte cînd, întorcînd o pagină și oprindu-se o clipă din citit, auzi, surd și amenințător, un val prăvălindu-se și-și dădu seama de unde venea totul: nu-i plăcea, nici măcar pentru o secundă, să se simtă mai bună decît soțul ei; și, în plus, nu putea îndura faptul de a nu fi

sigură, atunci cînd îi vorbea, de adevărul spuselor ei. Că universitățile și oamenii aveau nevoie de el și că prelegerile și cărțile sale erau de cea mai mare importanță, de asta nu se îndoia nici o clipă ; dar ceea ce o deruta erau relațiile dintre ei, felul cum venea la ea, fățiș, în văzul tuturor, astfel încît oamenii spuneau că îi este necesară, cînd, de fapt, ar trebui să știe că dintre ei doi el era infinit mai important, și că ceea ce dădea ea omenirii, în comparație cu ceea ce dădea dînsul, era cu totul neglijabil ; și mai era ceva : faptul că nu se simțea în stare să-i spună adevărul, de pildă, că era îngrijorată din pricina acoperișului de la seră și de cheltuiala pe care ar reprezenta-o reparația, cincizeci de lire, probabil ; și-apoi în legătură cu cărțile sale, se temeă că ar putea ghici, ceea ce ea cam bănuia, anume că ultima lui carte nu era deloc și cea mai bună (înțelesese acest lucru de la William Bankes) ; apoi faptul că-i ascundea micile întîmplări zilnice, lucru de care copiii își dădeau seama, ceea ce însemna o povară pe umerii lor — toate acestea știrbeau bucuria completă, bucuria pură a celor două note cîntate simultan, și, în urechea ei, sunetul murea acum într-o lamentabilă disonanță.

Pe pagina cărții se așternu o umbră ; ridică ochii. Era Augustus Carmichael care trecea tîrșindu-și pașii, tocmai acum, în chiar momentul cînd era dureros să ți se amintească de neconcordanța relațiilor umane, de faptul că și cele mai desăvîrșite

dintre ele au o fisură și nu suportă examinarea lucidă la care le supunea dînsa, din dragoste pentru soțul ei și din instinctivă nevoie de adevăr ; în momentul acesta, cînd era dureros pentru ea să se simtă vrednică de dispreț și împiedică în împlinirea funcțiunilor ce-i reveneau de drept de către aceste falsități, de către aceste exagerări — tocmai în acest moment cînd era pradă unor frămîntări nedemne, izvorîte pe urmele exaltării ei, își găsise domnul Carmichael să-și tîrșească picioarele în papucii lui galbeni, și nu știu ce demon din ea o făcu să-i strige în timp ce trecea :

— Intri în casă, domnule Carmichael ?

8

Nu răspunse nimic. Lua opium. Copiii spuneau că din pricina asta i se îngălbenise barba. Poate că da. Limpede pentru ea era doar faptul că bietul om se simțea nefericit, că venea la ei în fiecare an căutînd parcă un soi de evadare ; și totuși, în fiecare an îi dădea aceeași impresie : nu avea încredere în ea. Doamna Ramsay îi spunea : „Mă duc în oraș. Ai nevoie să-ți iau timbre, hîrtie, tutun ?“ și-l simțea oarecum ferindu-se. Nu avea încredere în ea. Era opera soției lui. Doamna Ramsay își aminti felul oribil în care îl tratase această soție

și care o făcuse pe ea să simtă că se prefăce în stană de piatră, acolo, în odăița sordidă din St. John's Wood, când o văzuse cu ochii ei pe femeia aceea îngrozitoare dîndu-l afară din casă. Părul lui era în dezordine; lăsa întotdeauna să-i pice mîncare pe haine; era plicticos că bătrînii care n-au nimic ce face în lumea asta; și nevastă-sa îl gonise din casă. Îi spusese în felul ei odios: „Uite ce-i, doamna Ramsay și cu mine avem ceva de discutat împreună“, și doamna Ramsay putuse întrezări, de parcă i s-ar fi perindat clar prin fața ochilor, nenumăratele mizerii din viața domnului Carmichael. Oare avea destui bani ca să-și cumpere tutun? Să fi fost oare nevoit să-i ceară nevastă-sa cînd dorea să-și cumpere? O jumătate de coroană? Optsprezece pence? Oh, nici nu se putea gîndi la micile umilințe la care-l supunea nevastă-sa. Și acum, într-una (din ce pricină nu-și putea da seama, decît că acest lucru se datora probabil, într-un fel, soției lui), se ferea de ea. Nu-i povestea niciodată nimic. Ce-ar fi putut să mai facă în plus pentru el? Îi rezerva o cameră însorită. Copiii se purtau frumos cu dînsul. Niciodată nu-l lăsase să înțeleagă, prin vreun semn, că prezența lui ar fi nedorită. Se întrecea pe sine în a-i vădi prietenie. „Dorești timbre, domnule Carmichael, ai nevoie de tutun?“, „Uite o carte care cred că o să-ți placă“ și așa mai departe... Și de fapt — de fapt (aici, involuntar, își îndreptă ținuta, sentimentul propriei ei frumuseți făcîndu-se simțit, lucru

care i se întâmpla atât de rar), de fapt, nu întîm-
pina, în general, nici o dificultate în a se face
îndrăgită de oameni ; de pildă George Manning ;
sau domnul Wallace ; oricît erau ei de celebri,
veneau s-o caute, seara, pentru a sta liniștiți la
taclale cu ea, la gura sobei. Purta în permanentă,
și nu se putea împiedica să nu fie conștientă,
făclia frumuseții ; o ținea drept în sus, în orice în-
căpere unde intra ; și, în fond, oricît ar fi voalat-o,
și oricît ar fi încercat să se sustragă de la mono-
tonia atitudinii pe care i-o impunea, frumusețea ei
ieșea la iveală. Fusesse admirată. Fusesse iubită. In-
trase în încăperi cu oameni îndurerați. Lacrimi
curseseră în fața ei. Bărbați și chiar femei, uitînd
de complexitatea lucrurilor, și-au îngăduit, alături
de ea, mîngîierea simplității. O jigneau faptul că
domnul Carmichael se retrăgea. O durea faptul
•acesta. Și-apoi n-o făcea deschis, leal. Aceasta o
supăra, venind mai ales acum să încununeze ne-
mulțumirea pricinuită de soțul ei ; senzația pe care
o încercase cînd domnul Carmichael își tîrșise
pașii pe lîngă ea, în papucii galbeni, limitîndu-se
să-i răspundă la întrebare printr-o înclinare a ca-
pului și ținînd o carte sub braț, era acéea că o sus-
pecta ; și că toată această dorință a ei de a dăru-
i, de a ajuta, nu era decît o vanitate. Oare pentru
a-și satisface amorul propriu simțea instinctiv ne-
voia să sară în ajutor, să dăruiască ? Pentru ca
oamenii să poată spune despre ea : „O, doamna
Ramsay ! Scumpa doamnă Ramsay... Firește,

doamna Ramsay !", pentru ca să aibă nevoie de ea, s-o cheme, s-o admire ? Oare în sinea ei asta căuta, și deci, cînd domnul Carmichael se ferea de dînsa, ca în acest moment, retrăgîndu-se într-un colțișor unde stătea și alcătuia acrostihuri, doamna Ramsay nu se simțea numai disprețuită în ce privește dorința ei instinctivă, ci și avertizată asupra laturii de meschinărie din firea ei, și asupra relațiilor umane, care, în cel mai bun caz, erau impure, vrednice de dispreț, întemeiate pe interese personale ? Așa cum arăta acum, șleampătă și istovită și, de bună seamă (obrajii i se scofilciseră, părul îi albise), departe de a mai oferi o priveliște care să-ți umple ochii de bucurie, ar face mai bine să-și concentreze gîndurile pe povestea pescarului și a nevestei sale și în felul acesta să potolească acel pachet de nervi (cel mai sensibil dintre toți copiii), care era fiul ei James.

„Omul simțea o greutate pe inimă, citi ea cu glas tare, și nu voia să plece la drum. Își spunea în sinea lui : «Nu fac bine», și totuși plecă. Și cînd ajunse la malul mării, apa era sîngerie și sinilie, cenușie și viscoasă ; nu mai era verde și aurie ca înainte, dar arăta încă liniștită. Rămase la mal și grăi...” Doamna Ramsay ar fi dorit ca soțul ei să nu-și fi ales tocmai acest moment pentru a se opri lîngă ea. De ce nu s-a dus să-i privească pe copii jucînd cricket, așa cum spusese ; se uită spre ea și spre James ; dădu din cap ; îi aprobă ; își reluă plimbarea, trecu mai departe, văzînd în fața lui

gardul viu care de atâtea ori constituise fundalul necesar pentru a întregi sensul unei pauze în vorbire, sau a da semnificație unei concluzii ; văzîndu-și soția și copilul, văzînd urnele din care se vălureau trenule de mușcate roșii — decorul obișnuit al atîtor meditații — și care purtau printre frunze mesaje scrise parcă pe petece de hîrtie, ca acelea pe care mîzgălești în grabă notițe în timpul lecturii — înregistrînd toate acestea, lunecă mai departe, lin, transportat de reflecțiile pe care i le sugera un articol apărut în *The Times*, în legătură cu numărul americanilor care vizitează anual casa lui Shakespeare. Oare dacă Shakespeare n-ar fi existat niciodată, se întreba el, fața lumii ar fi fost mult schimbată ? Progresul civilizației depinde oare de marile personalități ? Soarta omului mediu poate fi considerată oare îmbunătățită acum, față de cea din vremea faraonilor ? Dar soarta omului mediu poate constitui criteriul de apreciere și unitatea de măsură a civilizației ? continua să se întrebe. Poate că nu. Poate că pentru a asigura binele suprem al umanității este nevoie de o clasă de sclavi. Omul care conduce liftul în stația de metrou reprezintă o necesitate eternă. Gîndul acesta îi era foarte neplăcut. Scutură din cap. Pentru a-l alunga, va trebui să găsească un mijloc de a respinge ideea preponderenței artei. Va demonstra că lumea a fost făurită pentru omul mediu ; că arta nu e decît un ornament suprapus pe fațada vieții ; și că n-o exprimă. Și că nici

Shakespeare nu constituie o necesitate. Fără să știe precis de ce anume dorea să-l discrediteze pe Shakespeare și să vină în ajutorul omului etern care stă în ușa liftului de la metrou, smulse cu furie o frunză din gardul viu. Toate acestea vor trebui preparate și servite pe tavă, luna viitoare, tinerilor de la Cardiff, își spuse ; aici, pe terasă, nu făcea decît să strîngă nutreț și să ciugulească (zvîrli brusc frunza pe care o rupsesse cu atîta ne- caz), asemenea unui călăreț ce se apleacă din goana calului pentru a culege un mănunchi de roze, sau care-și îndeasă buzunarele cu alune, în timp ce străbate la trap cărările și plaiurile unui ținut pe care-l cunoaște din copilărie. Totul îi era familiar : cotitura de aici, pîrleazul de colo, scurtătura care taie peste cîmp. Ceasuri întregi și le petrecea în felul ăsta, seara, trăgînd din pipă, bătătorind cărările gîndului în sus și-n jos, străbătînd în lung și-n lat potecile și ogrăzile bine cunoscute, toate îmbibate de istorie : o bătălie aici, viața unui om de stat dincolo, poeme, anecdote, și chiar figuri — un gînditor, un ostaș ; totul foarte net și limpede ; dar, pînă la urmă, drumeagul, cîmpul, ograda, alunul încărcat de rod și gardul viu, în floare, îl duceau tot mai departe, pînă la acel cot al drumului unde întotdeauna descăleca, își lega calul de un copac și-și continua înaintarea pe jos. Ajungea la muchea pajiștii și privea la golful ce se căsca dedesubt.

Era destinul lui, particularitatea lui, fie că o voia sau nu, să nimerească pe un pinten de pământ, devorat încetul cu încetul de mare, și să rămână acolo, în picioare, părăsit, ca o pasăre marină solitară. Era forța lui, darul lui de a se despovăra deodată de tot ce-i superfluu, de a se strînge în sine și a se micșora așa încît să pară mai dezgolit și mai împuținat, chiar și fizic, dar fără să piardă nici o fărimă din intensitatea spiritului și să rămână astfel, în picioare, pe multe, înfruntînd tenebrele ignoranței umane și faptul că rămînem neștiutori în timp ce marea devorează solul în care ne-am înfipt picioarele — acesta era destinul lui, darul lui. Dar, deși în clipa cînd descălecuse se descotorosise de toate gesticulațiile și zorzoanele, de toate trofee alcătuite din alune și din roze, și se comprimase pînă-ntr-atît încît își uitase nu numai renumele ci pînă și numele, își păstra totuși, chiar și în această dezolare, o luciditate care nu cruța nici o năluca și nu-i îngăduia luxul nici unei viziuni ; aceasta era postura în care le inspira lui William Bankes (intermitent), lui Charles Tansley (slugarnic) și soției sale — acum, cînd ridicîndu-și ochii îl văzuse stînd la marginea peluzei — o profundă reverență, milă și grațitudine, așa cum un stîlp împlîntat în matca unui canal, un stîlp bătut de valuri și escaladat de pescăruși, inspiră veselilor pasageri ai unui vaporeș un simțămînt de recunoștință pentru faptul că și-a asumat misiunea

de a indica, el singur, prezența canalului, acolo, în vîltoarea apelor.

„Dar părintele a opt copii nu are de ales...” Bol-borosind aproape cu voce tare, își curmă gîndurile, se întoarce, oftă, își înălță ochii, caută din priviri silueta soției sale citind povești băiețașului ; își umplu pipa. Se desprinsese din contemplarea priveliștii ignoranței umane, și a condiției umane, și a apelor mării ce înghit treptat pămîntul pe care stăm, priveliște care l-ar fi putut îndruma către ceva interesant, dacă ar fi avut tăria s-o scruteze în continuare, fără să clinească ; și găsi consolare în fleacuri atît de inconsistente în comparație cu tema augustă care-l preocupase pînă mai adineauri, încît se simțea ispitit să treacă sub tăcere această reconfortare, să o minimalizeze, ca și cum, pentru un om onest, faptul de a fi surprins gustînd o clipă de fericire într-o lume de mizerie, înseamnă cea mai abominabilă dintre crime. Era adevărat ; în cea mai mare parte se simțea fericit ; o avea pe soția lui-; avea copiii ; promisese ca peste șase săptămîni să conferențieze în fața tinerilor de la Cardiff, „niște aiureli” despre Locke, Hume, Berkeley și cauzele Revoluției Franceze. Dar toate acestea, și plăcerea pe care i-o pricinuiau, plăcerea de a construi fraze, plăcerea pe care i-o dădeau entuziasmul tineretului, frumusețea soției sale,tributele de admirație care-î veneau de la Swansea, Cardiff, Exeter, Southampton, Kidderminster, Oxford, Cambridge — toate trebuiau să fie minimali-

zate și camuflate îndărătul expresiei „a vorbi despre niște aiureli“, pentru că, de fapt, el nu realizase încă lucrul pe care ar fi trebuit să-l realizeze. Expresia era o simplă deghezare ; era refugiul unui om înspăimântat să-și mărturisească propriile sentimente, un om care nu putea spune : „Iată ce-mi place — iată cine sînt“ ; un om vrednic de milă și antipatie în ochii lui William Bankes și ai lui Lily Briscoe, care se întrebau de ce erau necesare asemenea disimulări ; de ce simțea meru nevoia să fie elogiât ; de ce un om atît de curajos în gîndire era atît de timid în viață ; și în ce chip straniu izbutea să fie în același timp atît de venerabil și de rizibil.

A preda și a predica sînt lucruri ce depășesc puterile omenești, bănuia Lily (tocmai își strîngea uneltele de pictură). Cei înălțați în slăvi trebuie, într-un fel, să se prăbușească la pămînt. Doamna Ramsay îi dăruia cu prea multă ușurință tot ce-i cerea. „Și apoi, probabil, îl tulbură contrastele dintre preocupări, spunea Lily. Vine din lumea cărților lui și dă peste noi, care jucăm tot felul de jocuri și discutăm tot felul de prostii. Gîndește-te numai ce contrast izbitor față de problemele asupra cărora meditează el“, mai spunea Lily. Acum se îndrepta spre ei. Dar iată-l că se oprește ca împietrit și se uită în tăcere la mare. Se întoarce și se îndepărtează din nou.

— Da, rosti domnul Bankes, privindu-l cum se îndepărta. Păcat, de o mie de ori păcat. (Lily spusese ceva, cum că domnul Ramsay o sperie — trecea atît de abrupt de la o stare la alta.) Da, rosti domnul Bankes, păcat, de o mie de ori păcat că Ramsay nu putea să se comporte, în mai mare măsură, la fel ca toți oamenii. (Îi plăcea Lily Briscoe ; cu ea putea discuta deschis despre Ramsay.) Iată de ce, spunea el, tînăra generație nu-l citește pe Carlyle ¹. „Un babalîc mofluz și arțăgos, care-și iese din fire că *porridge*-ul ² s-a răcit, ce drept are el să ne dea nouă lecții ?“ Așa gîndea domnul Bankes că se exprimă tinerii din ziua de azi. Și era de o mie de ori păcat, cînd te gîndești — așa cum gîndea el — că totuși Carlyle a fost unul din cei mai mari dascăli ai tineretului.

Lily se rușină să mărturisească adevărul, că nu-l mai citise pe Carlyle de pe băncile școlii. Dar, după părerea ei, faptul că domnul Ramsay, cînd îl durea degetul mic, își închipuia că vine sfîrșitul lumii, nu te putea face decît să-l îndrăgești și mai mult. Nu asta o supăra pe ea. Căci cine s-ar fi putut lăsa înșelat ? Îți cerea fătîș să-l flatezi, să-l admiri, și micile lui tertipuri nu amăgeau pe nimeni. Ceea

¹ *Thomas Carlyle* (1735—1881) — istoric și filozof englez, apărător al „cultului eroilor“.

² Fiertură de ovăz, care se consumă mult în Anglia.

ce-i plăcea ei era îngustimea lui, orbirea lui, spuse Lily urmărindu-l din priviri.

— Puțințel cam ipocrit ? sugeră domnul Banks privind și el spatele domnului Ramsay, căci tocmai în clipa aceasta se gândea la prietenia lui, și la refuzul lui Cam de a-i oferi o floare, și la toți băieții și fetele acelea, și la propria lui casă, foarte confortabilă, dar cam prea liniștită acum, de când îi murise soția. Da, desigur, avea munca lui... Totuși, tare ar fi vrut ca Lily să fie de acord cu el că Ramsay era, așa cum se exprimase, „puțințel cam ipocrit“.

Lily Briscoe continua să-și adune ustensilele, ba ridicându-și, ba plecându-și privirile. Când le ridica, îl vedea pe domnul Ramsay venind spre ei, leghănându-se, indiferent, distrat, îndepărtat. „Puțințel cam ipocrit? repetă ea. O, nu — cel mai sincer dintre oameni, cel mai autentic (iată-l lângă ei), cel mai bun“; dar când își pleca privirile, gândea: „E absorbit de el însuși, e tiranic, e nedrept“; și-și ținea privirile în pământ, dinadins, pentru că numai așa izbutea să-și păstreze mintea clară când se afla cu familia Ramsay. De îndată ce ridica ochii și-i vedea, avea senzația că erau scăldați în ceea ce numea dînsa „aureola iubirii“. Deveneau parte din acel univers ireal, dar pătrunzător și tulburător, care este lumea văzută cu ochii iubirii. Cerul se lipea de ei; păsările cîntau prin ei. Și, ceea ce era încă mai amețitor, simțea Lily în timp ce-l vedea pe domnul Ramsay reducîndu-se și re-

trăgîndu-se, și pe doamna Ramsay șezînd în fereastră cu James, și norul plutind, și arborele înclinîndu-se, era faptul că viața, deși închegată din mici incidente distincte, pe care le trăiești separat, unul cîte unul, se întregea într-un singur tot și se arcuia ca un val ce te saltă o dată cu el și te prăvălește o dată cu el, zvîrlindu-te violent jos pe plajă.

Domnul Bankes o aștepta să-i răspundă. Pe punctul de a face o remarcă critică la adresa doamnei Ramsay, anume că și dînsa era într-un fel alarmantă, fiind prea arbitrară, sau ceva în genul ăsta, Lily își dădu seama că răspunsul ei devenise inutil datorită extazului în care căzuse domnul Bankes. Căci numai extaz îl puteai numi, ținînd seama de vîrsta lui trecută de șaizeci de ani, de asepsia și impersonalitatea persoanei lui, de albeața halatului de laborator care părea să-l înfășoare în permanență. Pentru el, a privi așa cum îl văzu Lily privind-o pe doamna Ramsay, însemna un extaz echivalent, simțea Lily, cu pasiunea unei duzini de tineri (și poate că doamna Ramsay nu stîrnise niciodată pasiunea unei duzini de tineri). Era iubire, gîndi ea, prefăcîndu-se că-și strînge pînza, iubire distilată și filtrată; iubire care nu năzuia niciodată să-și atingă obiectul; da, asemenea iubirii pe care matematicienii o nutresc pentru simboluri, sau poeții pentru imaginile lor, și sentimentul acesta era destinat să se răsfrîngă asupra

lumii și să devină parte a bunurilor cucerite de umanitate. Așa și era. Lumea ar fi avut de câștigat dacă domnul Bankes ar fi spus de ce-i plăcea atât de mult această femeie ; de ce priveștea pe care o oferea, citind un basm fiului -ei, avea asupra-i același efect ca și soluționarea unei probleme științifice ; astfel încît rămase în contemplație și încercă același sentiment ca în clipa cînd aducea o dovadă absolută în legătură cu sistemul digestiv al plantelor ; anume, încerca sentimentul că barbaria fusese domesticită și domnia haosului înfrîntă.

Un asemenea extaz — căci altfel cum l-ai fi putut numi ? — o făcu pe Lily Briscoe să uite cu totul ceea ce fusese pe punctul să spună. Era ceva lipsit de importanță ; ceva în legătură cu doamna Ramsay. Ceva ce pâlise alături de acest „extaz“, de această contemplare mută, care-i insufla o arzătoare grațitudine ; căci nimic n-o liniștea mai mult, nimic n-o elibera de perplexitățile vieții și n-o ușura în chip atît de miraculos de poverile existenței, ca această putere sublimă, acest dar ceresc, pe care n-ai dori să-l tulburi atîta timp cît dăinuie, nu mai mult decît ai dori să destrami fișia de soare așternută pe podea.

Faptul că oamenii pot iubi astfel, că domnul Bankes era în stare să poarte asemenea sentimente doamnei Ramsay (îl privi îngîndurată), era reconfortant, era înălțător. Își șterse pensulele, una după alta, frecîndu-le cu o bucată de cîrpă veche, cu voită smerenie. Se adăpostea îndărătul reveren-

tei care se revărsa asupra tuturor femeilor ; se simțea ea însăși omagiată : N-are decît să se uite la pînza ei ; o să furișeze și ea o privire la tablou.

Îi venea să plîngă. Tabloul era slab, slab, infinit de slab ! Firește că l-ar fi putut picta altfel ; culorile puteau fi subțiate și estompate ; formele eterizate ; așa l-ar fi văzut Pauncefort. Dar ea nu vedea lucrurile în felul ăsta. Ea vedea culoarea arzînd pe o armătură de oțel ; vedea lumina unei aripi de fluture lăsîndu-se pe arcadele unei catedrale. Din toate acestea rămîneau doar cîteva tușe de penel, aruncate pe pînză la întîmplare. Dar pictura ei nu va fi niciodată privită ; și nici atîrnată vreodată pe perete ; și iată că exista domnul Tansley care-i murmură la ureche : „Femeile nu pot picta, femeile nu pot scrie“...

Acum însă își aducea aminte ce voise să spună în legătură cu doamna Ramsay. Nu știa în ce chip și-ar fi exprimat gîndul, dar ar fi fost o critică. O șocase cu o seară înainte atitudinea ei cam arbitrară. Urmărind însă privirea în care o învăluia domnul Bankes, Lily își spuse că nici o femeie n-ar putea venera o altă femeie în felul în care adora el ; nu le rămînea decît să se adăpostească, amîndouă, la umbra cu care le ocrotea domnul Bankes. Urmărindu-i vîpaia privirii, îi adăugă și ea o rază, dar distinctă, gîndind că doamna Ramsay era, fără îndoială, cea mai fermecătoare dintre ființe (așa cum sta aplecată deasupra cărții) ; poate că și cea mai bună ; dar, în același

timp, era diferită de forma perfectă care li se înfățișa acolo. Dar de ce diferită și în ce fel diferită ? se întreba, răzuind de pe paletă toate grămăjoarele de albastru și verde care acum i se păreau niște bulgări de materie moartă, dar cărora, își făgăduia solemn, o să le insufle viață, o să le imprime mișcare, fluentă, silindu-i să i se supună..., miine. În ce fel era diferită ? Ce spirit anume era în ea, ce element esențial, datorită căruia, când găseai o mânășă uitată într-un colț de canapea, știai fără greș, numai din felul cum îi erau răsucite degetele, că îi aparținea doamnei Ramsay ? Era ca o pasăre în ce privește iuteala ; ca o săgeată în ce privește precizia. Era voluntară ; își impunea voința (desigur, se corectă Lily, mă gândesc la relațiile ei cu celelalte femei, și eu sînt mult mai tinără, și sînt o persoană insignifiantă, și locuiesc lângă Brompton Road). Deschidea întotdeauna ferestrele dormitoarelor. Închidea ușile. (Lily încerca în felul acesta să-și declanșeze în minte refrenul doamnei Ramsay.) Te trezeai cu ea în toiul nopții, după-o ușoară bătaie în ușa dormitorului, înfășurată într-o blană veche (căci așa își încadra de obicei frumusețea — cu ceva apucat în grabă dar care i se potrivea de minune), și se amuza să-ți reproducă o scenă oarecare — Charles Tansley care nu-și putea găsi umbrela ; sau domnul Carmichael pufnind și sforăind ; ori domnul Bankes declarînd : „sărurile vegetale se pierd“. Mima toate acestea cu multă dibăcie ; ba chiar cu o

nuanță răutăcioasă ; și apoi, îndreptîndu-se spre fereastră, sub pretextul că trebuie să plece — se luminase de zi, se vedea soarele răsărind — pe jumătate întoarsă cu spatele și cu tonul cel mai intim, dar păstrîndu-și nota de veselie, începea să-ți spună că trebuie, și Minta trebuie, și ele toate trebuie să se mărite, căci oricîți lauri i s-ar conferi ei, lui Lily (dar doamna Ramsay nu se sinchisea nici cît negru sub unghie de pictura ei) sau oricîte cuceriri ar face Minta (de bună seamă că doamna Ramsay avusese partea ei din acestea din urmă), și ajunsă aici se întrista, se întuneca, și se așeza din nou pe scaun, nu era cu putință, nicăieri în lume, să nu fii de acord cu un anumit lucru : o femeie care nu s-a măritat (ii lua cu gingășie, pentru o clipă, mîna în mîna ei), o femeie care nu s-a măritat, a pierdut partea cea mai bună a vieții. Casa părea plină de copii adormiți și de doamna Ramsay veghind ; de lumini voalate și de răsufări liniștite.

Vai ! răspundea Lily, dar trebuia să țină seama de tatăl ei ; de casa ei ; de — dar nu cuteza să spună aceasta — de pictura ei. Dar toate păreau atît de mărunte, atît de virginale în fața argumentelor doamnei Ramsay. Totuși, pe măsură ce noaptea se mistuia și o lumină alburie despica perdelele, ba chiar, din cînd în cînd, un ciripit de pasăre răsuna în grădină, Lily prindea curajul disperării și cerea o derogare de la legea universală ; îi pleda cauza ; îi plăcea singurătatea ; îi

plăcea să fie ea însăși ; nu era făcută pentru căsătorie ; și atunci se vedea nevoită să întâmpine privirea gravă a unor ochi de o neasemuită adâncime și să înfrunte ferma certitudine a doamnei Ramsay (se simțea redevenind copil) că draga ei Lily, micuța ei Brisk, era o proastă. După care, își amintea Lily, își culcase capul în poala doamnei Ramsay și începuse să rîdă, să rîdă, să rîdă aproape isteric la gîndul că femeia aceasta guverna cu un calm imuabil asupra unor destine pe care nu le putea înțelege. Ședea acolo, simplă, serioasă. Lily resimțise iar senzația specială pe care i-o inspira — să fi fost acel spirit în care erau răsucite degetele mînușii ? Dar în ce sanctuar pătrundeai ? Lily Briscoe înălțase în cele din urmă ochii și o văzuse în fața ei pe doamna Ramsay, cu totul neștiutoare de ce anume putuse să-i provoace rîsul, continuînd să guverneze destinele, dar acum total lipsită de voluntarismul ei, în locul acestuia avînd ceva limpede și străveziu ca peticul de firmament care în sfîrșit se ivește de după nori — micul colț de cer care doarme îndărătul lunii.

Să fi fost înțelepciune ? Să fi fost cunoaștere ? Să fi fost, o dată mai mult, amăgirea frumuseții, care-ți prinde și-ți încîlcește în firele-i de aur toate percepțiile, ajunse doar la jumătate de drum de adevăr ? Sau purta zăvorîtă în ea acea taină pe care, gîndea Lily, trebuie s-o cunoască toți oamenii pentru ca lumea să poată merge înainte ? Oamenii nu pot să trăiască așa, brambura, de la mîină

pîn-la gură, cum trăia ea. Dar dacă știau taina, puteau oare împărtăși ceea ce știau ? Așezată pe jos, cu brațele încolăcite în jurul genunchilor doamnei Ramsay, lipindu-se mai strîns de ea și zîmbind la gîndul că doamna Ramsay nu va cunoaște niciodată rațiunea acestei îmbrățișări, Lily își imagina cum în firidele creierului și inimii femeii a cărei atingere fizică o simțea, erau depozitate, asemenea tezaurelor din mormintele vechilor regi, table cu inscripții sacre, care, dacă le-ai fi putut descifra, ți-ar fi dezvăluit toate învățămintele lumii, dar care nu vor fi nicicînd date în vileag, înfățișate public. Ce truc, cunoscut doar iubirii sau vicleniei, o fi existînd pentru a putea pătrunde în acele tainice firide ? Prin ce proces puteai, asemenea lichidelor turnate în același vas, să te contopești, într-o inextricabilă fuziune, devenind unul și același cu obiectul adorației tale ? Putea oare trupul să o înfăptuiască, ori spiritul prin infiltrările-i subtile în labirintul creierului ? Sau poate inima ? Ar fi putut iubirea, căci așa o numeau oamenii, să le contopească, pe ea și pe doamna Ramsay, într-o făptură unică ? Căci nu cunoaștere dorea ea să dobîndească, ci unitate, nu inscripții pe table și nimic din ce ar fi putut sta scris într-un grai cunoscut omului, ci intimitatea în sine, care este cunoașterea, gîndea Lily rezemîndu-și capul pe genunchii doamnei Ramsay.

Nimic nu se petrecuse. Nimic ! Nimic ! în timp ce Lily își rezemase capul de genunchii ei. Și totuși,

știa că înțelepciunea și cunoașterea erau sedimentate în inima doamnei Ramsay. Cum e posibil atunci, se întrebasese Lily, să cunoști una sau alta despre cineva, din moment ce oamenii sînt atît de zăvorîți ? Doar așa, ca o albină atrasă de o dulceață sau o prospețime în aer, inaccesibile atingerii sau gustului, poți da tîrcoale stupului cu adîncimi de dom ; străbați de unul singur întinderile de văzduh care planează asupra țărilor ce alcătuiesc lumea și apoi dai tîrcoale stupilor vibrînd de murmur și mișcare ; stupilor care sînt oamenii.

Doamna Ramsay se ridicase. Lily se ridicase și ea. Doamna Ramsay plecase. Zile întregi plutise în jurul ei — ca după un vis, cînd ți se pare că între-zărești o subtilă schimbare în persoana pe care ai visat-o — un murmur mai deslușit decît orice vorbă rostea și, în timp ce ședea în jilțul de răchită de lîngă fereastra salonului, prindea, în ochii lui Lily, un contur august : conturul unui dom.

Raza privirii lui Lily, și raza paralelă a domnului Bankes, se îndreptară țintă spre doamna Ramsay, șezînd în fereastră și citindu-i lui James, lipit de genunchiul ei. Dar acum, chiar în timp ce se uita, domnul Bankes se răcise. Își pusese ochelarii. Se dăduse un pas îndărăt. Ridicase o mîină. Își mijise ușor ochii de un albastru transparent și cînd Lily, deșteptîndu-se din torpoare, își dădu seama ce era pe cale să facă, tresări ca un ciîne în fața mîinii ridicate ca să-l

lovească. Ar fi vrut să smulgă pînza de pe șevalet, dar își spuse în sinea ei : „Trebuie !“, își concentrează toată energia ca să poată rezista teribilei încercări de a vedea pe cineva examinîndu-i tabloul. „Trebuie !“ își repeta în gînd. „Trebuie !“ Și dacă tot trebuia ca cineva să-l privească, domnul Bankes era mai puțin alarmant decît un altul. Dar gîndul că ochi străini vor vedea reziduurile celor treizeci și trei de ani de existență a ei, sedimentele fiecărei zile de viață, amestecate însă cu ceva mai secret decît putuse ea exprima în tot decursul acestor ani, era un supliciu. Și în același timp era extrem de excitant.

Nimic însă n-ar fi putut să fie mai rece sau mai calm. Scoțînd un briceag din buzunar, domnul Bankes ciocăni pînza cu mînerul de os. „Ce vrea să reprezinte forma asta triunghiulară și purpurie de aici ?“ întrebă.

— Doamna Ramsay citindu-i lui James, răspunse ea.

Îi cunoștea dinainte obiecția că nimeni n-ar fi putut lua forma aceea drept o ființă omenească. Dar ea nu încerca să obțină asemănări, replică. Atunci ce rațiune avea să-i introducă în tablou ? o întrebă. Da, într-adevăr, ce rațiune avea ? Niciuna, în afară de faptul că dacă acolo, în colțul opus, cădea o lumină, aici, în colțul acesta simțise nevoia unei pete întunecate. Așa simplu, evident, banal cum era acest lucru, pe domnul Bankes păru să-l intereseze. Deci, mama și copi-

lul — aceste obiecte de venerație universală, și în cazul de față mama fiind vestită pentru frumusețea ei — pot fi reduse, reflectă el, la o umbră purpurie, și aceasta fără a dovedi o lipsă de respect.

Dar nu era vorba de un portret al lor, obiectă Lily. Sau, cel puțin, nu în sensul în care înțelegea el. Mai existau și alte mijloace prin care puteai să-ți manifesti venerația față de ei. Printr-o umbră strecurată aici, de pildă, și o lumină dincoace. Tributul adus de ea lua această formă, dacă, așa cum presupunea vag, un tablou trebuie să fie un tribut. O mamă și un copil pot fi reduși la o umbră, și aceasta fără ireverență. O lumină plasată în acest loc cerea o pată de întuneric dincoace. El îi cîntări cuvintele. Era interesant. Privea totul sub un unghi științific, cu perfectă bună credință. Adevărul era că toate prejudecățile lui înclinau balanța de partea cealaltă. Tabloul cel mai vast din salonul său, pe care îl apreciaseră mulți pictori și-l evaluaseră la un preț și mai mare decît cel pe care-l plătise în realitate, reprezenta cireși în floare pe malul râului Kennet. Își petrecuse luna de miere pe malurile Kennetului, explică el. Lily va trebui să vină odată să vadă acest tablou, adăugă. Dar acum... se întoarse, înălțîndu-și ochelarii pe frunte, la analiza științifică a tabloului ei. Cum problema se reducea la raportul dintre volume, lumini și umbre, lucru la care, ca să fie sincer,

nu reflectase niciodată pînă atunci, dorea să i se ofere explicații — ce anume urmărea ea să scoată din asta? Și indică scena care li se înfățișa ochilor. Lily privi. Nu-i putea arăta ce anume urmărea să scoată, nici măcar ea singură nu putea să vadă pînă nu ținea un penel în mînă. Își relua poziția de pictor, cu privirea pierdută și gesturile distrase, subordonîndu-și impresiile de femeie unei idei mult mai generale; dovedind sub puterea acelei viziuni pe care n-o întrezărise limpede decît o singură dată, și după care dibuia acum orbește printre garduri vîi, și case, și mame și copii — devenind însăși pictura ei. Problema era, își aminti Lily, cum să realizeze legătura între volumele din dreapta și cele din stînga. Ar putea-o realiza făcînd ca linia acestei crengi să treacă de-a curmezișul tabloului; sau umplînd golul din primul plan cu un obiect (James poate), uite așa. Dar exista pericolul ca, procedînd în felul acesta, să rupă unitatea ansamblului. Își curmă explicațiile; nu voia să-l plictisească; desprinsе ușor pînza de pe șevalet.

Dar pictura fusese văzută; îi fusese răpită. Omul acesta împărtășise cu ea un simțămînt profund intim. Și mulțumind în gînd pentru aceasta domnului Ramsay, și mulțumind doamnei Ramsay, și ceasului aceleia și locului aceleia, atribuind lumii o putere pe care nu i-o bănuise, anume de a o putea face să coboare în întunecoasa galerie nu singură ca pînă acum, ci braț

la braț cu cineva — cel mai straniu simțămînt din lume, dar și cel mai înviorător — pocni închizătoarea cutiei de vopsele cu mai multă energie decît era necesar, iar pocnitura păru să descrie un cerc care cuprinse pe vecie cutia de vopsele, pajiștea, pe domnul Bankes și pe păcătoasa și sălbatica de Cam, care o zbughi pe lîngă ei.

10

Cam trecu razant pe lîngă șevalet ; nū s-ar fi oprit ea pentru domnul Bankes și Lily Briscoe ; deși domnul Bankes, care ar fi dorit să aibă o fetiță a lui, îi întinsese mîna ; nu s-ar fi oprit nici pentru taică-su, pe care de asemenea aproape că-l atinsese din mers ; nici pentru maică-sa, care îi strigă : „Cam ! am nevoie un moment de tine !“ cînd trecu în zbor pe lîngă ea. Dispăru ca o pasăre, ca un glonte, ca o săgeată, mînată de care dorință, lansată de cine, către ce, cine ar fi putut spune ? „Ce o fi, ce o fi ?“ se întreba doamna Ramsay, urmărind-o cu privirea. Poate că o viziune — viziunea unei scoici, a unei roabe, a unei împărății de zîne, dincolo de gardul viu ; sau poate că era beția vitezei ; nimeni n-ar fi putut spune. Dar cînd doamna Ramsay strigă

a doua oară „Cam !“, proiectilul se opri la jumătatea traiectoriei, și Cam veni la maică-sa, tirându-și pașii și rupînd din mers o frunză.

„Oare la ce visează ?“ se întrebă doamna Ramsay, văzînd-o cum sta acolo, absorbită de gîndurile ei, așa încît fu nevoită să-i repete de două ori mesajul pe care i-l încredința : „Întreab-o pe Mildred dacă s-au întors Andrew, domnișoara Doyle și domnul Rayley ?“ Vorbele ei păreau să pice într-o fîntină ale cărei ape, deși limpezi, distorsionau cumplit orice imagine, astfel încît, pe măsură ce cădeau, le vedeai încolăcindu-se pentru a forma Dumnezeu știe ce imagine pe podeaua acestei minți de copil. „Ce mesaj va transmite Cam bucătăresei ?“ se întreba doamna Ramsay. Și, într-adevăr, numai după ce dădu dovadă de răbdare, și după ce află că la bucătărie se afla o bătrînă cu obraji foarte roșii, care bea supă dintr-un castronăș, reuși doamna Ramsay să declanșeze în fiică-sa acel instinct de papagal care înregistrase cu exactitate cuvintele lui Mildred și care, acum, dacă îi lăsaî timp, le putea reproduce într-un recitativ incolor :

— Nu, nu s-au întors și i-am spus lui Ellen să strîngă serviciul de ceai.

Deci Minta Doyle și Paul Rayley nu se întorseră încă. „Asta nu putea să însemne decît un singur lucru, își spuse doamna Ramsay. Trebuia sau să-l accepte, sau să-l respingă. Plimbarea asta în care porniseră după prînz, cu toate că era și

Andrew cu ei — ce putea să însemne ? Nimic altceva decît că luase hotărîrea înțeleaptă, își spunea doamna Ramsay (și ținea mult, foarte mult la Minta), de a accepta propunerea celui bărbat bun, care poate că nu era prea strălucit, își continuă ea gîndul conștientă că James trăgea de ea ca s-o facă să-i citească mai departe despre Pescar și nevasta lui ; dar în adîncul inimii ei, doamna Ramsay îi prefera de o mie de ori pe tinerii simpluți celor inteligenți care scriau dizertații ; ca de pildă Charles Tansley. În orice caz, pînă la ora aceasta, hotărîrea, într-un fel sau altul, fusese luată.“

Dar citi : „A doua zi, de dimineată, nevasta se sculă cea dintîi ; abia se crăpase de ziuă și din pat putea vedea frumosul ținut care se desfășura în fața ochilor ei. Bărbatul își dezmoțea mădu-larele...”

„Dar cum ar mai fi putut acum Minta să spună că nu-l acceptă ? N-ar fi fost cu puțință după ce primise să hoinărească prin împrejurimi, după-amieze întregi, singură cu el — pentru că Andrew precis că s-a dus după crabii lui — dar poate că era și Nancy cu ei.“ Încercă să reconstituie imaginea lor, așa cum arătaseră după prînz, cînd îi văzuse în ușa holului. Stăteau acolo, examinînd cerul ca să-și dea seama ce vreme o să fie, iar ea, pe de o parte ca să le mascheze sfiiciunea, și pe de alta ca să-i încurajeze să plece (pentru că simpatiza cu Paul), le spusese :

— Cale de-o poștă nu se vede un nor pe cer ; la care îl simțise pe micuțul Charles Tansley, aflat în spatele lor, ricanînd.

Dar dinadins le vorbise așa. Dacă fusese însă și Nancy acolo cu ei sau nu, nu era sigură, acum cînd îi privea cu ochii minții, cînd pe unul, cînd pe altul.

Citi mai departe : „Vai, neastă, grăi omul, de ce să fim noi regi ? Nu vreau să fiu rege.“ „Bine, răspunse nevasta, dacă tu nu vrei să fii rege, atunci voi fi eu ; du-te la Plătică, pentru că eu voi fi rege.“

— Cam, sau intri înăuntru, sau ieși afară, o somă, știind că fetița nu era atrasă decît de cuvîntul „Plătică“ și că într-un minut avea să înceapă, ca de obicei, vînzoleala și hîrjoanele cu James.

Cam o zbughi afară. Doamna Ramsay continuă lectura, ușurată, pentru că ea și James aveau aceleași gusturi și se simțeau foarte bine împreună.

„Și cînd ajunse la mare, apele erau plumburii, și se săltau din adîncuri și aveau iz de putrezi-ciune. Atunci se apropie de mal și rosti :

*Plătică din valuri marine
Vin, te rog, aici la mine,
Căci Ilsabil, nevasta mea,
Nu voiește-a m-asculta.*

— Mă rog, și ce voiește ea ? întrebă Plătica. „Și pe unde s-or fi aflînd acum ?“ se întreba doamna Ramsay citind și gîndind în același timp, cu multă ușurință ; căci povestea Pescarului și a nevestei lui era asemenea basului care acompaniază lin un cîntec, dar care, din cînd în cînd, irupe brusc în melodie. „Și cînd o să i se spună și ei ? Dacă nu s-a întîmplat nimic, va trebui să stea de vorbă serios cu Minta. Căci nu se cuvenea să cutreiere întreg ținutul, chiar dacă era și Nancy cu ei (încercă din nou, dar fără succes, să-i vadă din spate cînd coborîseră cărarea, și să-i numere). Era răspunzătoare față de părinții Mintei — Bufnița și Vătraiul. Poreclele acestea, pe care le născocise ea, îi răsăriră în minte pe cînd citea. Bufnița și Vătraiul — da, ar fi supărați dacă ar afla — și mai mult ca sigur că or să afle — că Minta, în timpul vizitei ei la familia Ramsay, a fost văzută, etcetera, etcetera.“ „Dînsul purta perucă la Camera Comunelor, iar dînsa îl asista cu pricepere în capul scării“, își repetă în gînd, pescuind personajele din străfundurile minții, cu ajutorul unei fraze pe care o fabricase odată, la întoarcerea de la o recepție, pentru a-și amuza soțul. „Vai, vai, își spunea doamna Ramsay, cum de-au putut să producă o fiică atît de discordantă ? Pe băiețoasa asta de Minta, cu o gaură în ciorap ? Cum de putea ea să trăiască în atmosfera încărcată a acelei case unde slujnica aduna tot timpul într-un fărâș firele de

nisip împrăștiate de papagal și unde conversația era redusă aproape exclusiv la isprăvile — poate că interesante, dar la urma urmei limitate — ale acestei păsări? Firește, o invitaseră la prînz, la ceai, la cină, ba, în cele din urmă, chiar și să stea un timp cu ei la Finlay, ceea ce a dus la o fricțiune cu Bufnița, mama Mintei și la alte vizite, și alte conversații, și alt nisip, și, sincer, pînă la urmă debitase atîtea minciuni despre papagali, cît să-i ajungă pe o viață întreagă (așa-i spusese soțului ei în noaptea aceea, cînd se întorsese de la recepție). Oricum, Minta venise... Da, venise“, își spuse doamna Ramsay, bănuind prezența unui ghimpe, undeva, în încîlceala gîndurilor ei; și, descîlcindu-le, descoperi că ghimpele era următorul: o femeie o acuzase cîndva de „a-i fi înstrăinat afecțiunea fiicei ei“ și ceva din spusele doamnei Doyle o făcu să-și amintească de această acuzație. „Dorea să domine, dorea să se amestece în treburile altora, să-i determine pe oameni să facă ceea ce voia dînsa“ — așa suna acuzația care i se adusese și pe care o socotea total nedreaptă. Ce vină avea că arăta așa cum arăta? Nimeni n-ar fi putut-o acuza că-și dădea osteneala să facă impresie. Ba de multe ori se rușina singură de cît era de șleampătă. Și nici nu era dominatoare sau tiranică. Mai adevărat era ceea ce se spunea în legătură cu mania ei pentru spitale și canalizare și fermele de lapte. Da, lucrurile astea o pasio-

nau și, dacă ar fi avut prilejul, i-ar fi plăcut să-i apuce pe oameni de ceafă și să-i zgâlțîie, ca să-i facă să vadă. Pe toată insula nu se găsea un spital. Era o rușine. Iar laptele pe care ți-l lăsau la ușă, acasă, la Londra, era literalmente cafeniu din pricina murdăriei. Lucrurile astea ar trebui pedepsite prin lege. O fermă model, un spital, acolo, pe insulă — astea două lucruri i-ar fi plăcut ei să realizeze prin forțe proprii. Da, dar cum? Cu atîția copii! Cînd or să crească mai mari, atunci poate că o să aibă timp; cînd or să fie cu toții la școală.

O, dar pe James n-ar fi vrut să-l vadă nici cu o zi mai mare; nici pe Cam de altfel. Pe aceștia doi ar fi vrut să-i păstreze mereu așa cum erau acum, diavoli de obraznicie, îngeri de drăgălășenie, și să nu-i vadă niciodată prefăcîndu-se în monștri cu picioare nesfîrșite. Nimic n-ar fi putut-o despăgubi de asemenea pierdere. Chiar în clipa cînd îi citea lui James: „și treceau soldați fără număr, cu tobe și trîmbițe“, iar ochii lui se întunecau, doamna Ramsay se întreba de ce era nevoie să crească mari și să piardă toate acestea? James era cel mai talentat, cel mai sensibil dintre copiii ei. Dar cu toții, își spunea, toți erau promițători. Prue avea o desăvîrșire de inger în ce privea purtarea față de oameni și, uneori, scara mai ales, era de o frumusețe care-ți tăia răsufarea. Andrew, pînă și soțul ei recunoștea că era extraordinar de dotat pentru matema-

tici. Nancy și Roger erau acum două sălbăticiuni, care cît era ziua de lungă cutreierau cîmpiile. Cît despre Rose, adevărat că avea gura prea mare, în schimb era foarte îndemînică. Cînd jucau șarade, Rose confecționa costumele ; ea făcea totul ; cel mai mult îi plăcea să aranjeze masa, florile, orice. Cu ce nu se împăca doamna Ramsay, era faptul că Jasper trăgea în păsări ; dar era numai o etapă ; toți trecuseră prin diferite etape. „De ce, se întreba, rezemîndu-și bărbia pe creștetul lui James, de ce trebuiau să crească atît de repede ? De ce trebuiau să meargă la școală ?“ I-ar fi plăcut să aibă mereu cîte un bebeluș. Trăia cele mai fericite clipe cînd purta cîte unul în brațe. N-aveau decît să spună oamenii că e tiranică, dominatoare, despotică ; în momentele acelea nu-i păsa. Și, atingînd părul copilului, gîndi că James nu va mai fi niciodată la fel de fericit ca acum, dar își curmă gîndul, amintindu-și cum îl enerva pe soțul ei cînd vorbea astfel. Și, totuși, era un adevăr. Erau mai fericiți acum decît vor putea fi vreodată. Un serviciu de ceai de zece pence o făcea pe Cam să fie fericită zile întregi.

Cînd se trezea dimineata, îi auzea tropăind și cloncănind deasupra capului ei. Se năpusteau pe coridor. Apoi dădeau buzna pe ușă, proaspeți ca trandafirii, privind cu ochi mari, ca și cum această sosire în sufragerie, după micul dejun — lucru pe care-l făcuseră zi de zi, toată viața lor — era pentru ei un veritabil eveniment : și

aşa, ba cu una, ba cu alta, îşi treceau ziua, pînă cînd urca la ei să le spună noapte bună, şi-i găsea cuibăriţi în pătucuri ca nişte păsărele printre cireşe şi zmeurişuri, dar plămuint încă poveşti despre cine ştie ce nimicuri — ceva ce auziseră, ceva ce găsiseră prin grădină. Cu toţii aveau micile lor comori... Şi apoi cobora şi-i spunea soţului ei : „De ce trebuie să crească şi să piardă tot ? Niciodată nu vor mai cunoaşte atîta fericire“. Iar el se supăra.

„De ce-şi făurea o viziune atît de mohorîită asupra vieţii ? îi spunea. E lipsit de raţiune !“ Căci, lucru straniu, dar pe care ea îl ştia adevărat, domnul Ramsay, cu toată melancolia şi disperarea lui, era în ansamblu mai fericit, mai plin de speranţe decît dînsa. Mai puţin expus frămîntărilor lumeşti — poate asta să fi fost pricina. Avea oricînd refugiul muncii lui. Nu că ea ar fi fost o pesimistă, cum o acuza dînsul. Dar se gîndea la viaţă — şi o mică fişie de timp i se derulă în faţa ochilor, cei cincizeci de ani de viaţă ai ei. Iat-o în faţă — viaţa. Viaţa : se gîndea dar nu-şi isprăvea gîndul. Arunca o privire vieţii, căci îi simţea net prezenţa acolo, ceva real, ceva intim, ceva ce nu împărţea nici cu copiii şi nici cu soţul ei. Între ele două se încheiase un soi de tranzacţie, în care ea se afla de o parte şi viaţa de cealaltă, iar ea se

străduia mereu să obțină profitul mai mare de la viață, după cum și aceasta se străduia să-l obțină de la ea ; și uneori duceau tratative (cînd ședea de una singură) ; avuseseră loc, își amintea, și mari scene de împăcare ; dar, de cele mai multe ori, în chip bizar, trebuia să admită că simțea lucrul ăsta pe care-l numea viață ca pe ceva teribil, ostil, gata să se năpustească asupra-ți dacă-i dădeai vreun prilej. Și-apoi erau eternele probleme : suferința ; moartea ; săracii. Mereu, chiar și aici, exista cîte o femeie care murea de cancer. Și totuși le spunea copiilor : „Trebuie să răzbiți prin toate !“

Față de opt persoane, deci, repetase într-una acest lucru (și factura pentru seră o să se ridice la cincizeci de lire). Din această pricină, pentru că știa bine ce-i așteaptă — dragoste, ambiții, durere consumată în singurătate, prin locuri oribile — din această pricină mereu acel simțămînt. „De ce trebuiau să crească și să piardă tot ?“ Și apoi își răspundea singură, agitîndu-și sabia în fața vieții : „Absurdități ! Or să fie foarte fericiți !“ Și poftim, reflecta mai departe, simțind din nou izul cam sinistru al vieții, iat-o străduindu-se s-o facă pe Minta să se mărite cu Paul Rayley ; căci indiferent de cum se soldase propria-i tranzacție, fiindcă ea trecuse prin încercări prin care nu-i însă obligatoriu să treacă și alții (prefera să nu le spună pe nume nici față de ea însăși) se simțea îndemnată, imperios, știa bine,

de parcă acest lucru ar fi însemnat și pentru ea un mijloc de evadare, să afirme că oamenii trebuie să se căsătorească ; oamenii trebuie să aibă copii.

„Oare greșea ?“ se întrebă revăzându-și în gând purtarea din ultima săptămână sau ultimele două săptămîni, și întrebîndu-se dacă exercitase într-adevăr vreo presiune asupra Mintei, care avea doar douăzeci și patru de ani, pentru a o determina să ia o hotărîre. Mînta se simțea stingherită. Și n-o luase ea în rîs ? Oare nu uitase din nou ce influență puternică avea asupra oamenilor ? Căsătoria implica — mă rog — tot felul de calități (da, factura pentru seră o să se ridice la cincizeci de lire) ; una dintre ele — n-avea nevoie să o numească — dar *asta* era cea esențială ; cea care exista între ea și soțul ei. Oare o posedau și cei doi ?

„Apoi își trase pantalonii și începu să alerge ca ieșit din minți, citi ea mai departe. Dar afară se stîrnise o năpraznică furtună, care vuia și zgîlția cu atîta furie, încît abia se mai putea ține pe picioare ; casele și arborii se prăbușeau, munții se cutremurau, stîncile se rostogoleau în mare, cerul era negru ca smoala, tunetele bubuiau și fulgerele spintecau văzduhul, iar marea clocotea și se repezea în țălazuri de pucioasă înalte cît turla bisericii și cît munții, cu creastă de spumă albă.“

Întoarse pagina ; mai rămăseseră doar cîteva rînduri, așa încît o să citească povestea pînă la

sfârșit, deși trecuse de vremea culcării. Se făcuse târziu. I-o spunea coloritul luminii ce îmbăia grădina ; și paloarea florilor și ceva fumuriu care se degaja din frunze conspirau laolaltă ca să-i trezească în suflet un sentiment de anxietate. Despre ce era vorba nu-și putu da seama la început. Apoi își aduse aminte : Paul, Minta și Andrew încă nu se întorseseră. Reconstitui din nou în minte micul grup, pe terasă, scrutînd cerul, în fața ușii de la intrare ; Andrew își luase plasa de pescuit și coșul. Asta însemna că se ducea să prindă crabi și altele. Și mai însemna că o să se cațare pe stînci ; și că o să fie izolat de ceilalți. Sau, la întoarcere, coborînd în șir indian pe una din cărăruile de pe faleza stîncoasă, s-ar putea ca unul dintre ei să alunece. S-ar rostogoli de-a berbeleacul și și-ar zdrobi oasele. Întunericul se lăsa repede.

Dar nu îngădui îngrijorării să-i altereze cîtuși de puțin vocea în timp ce isprăvea de citit povestea și închidea cartea, privind în ochii lui James și rostind ultimele cuvinte de parcă îi aparțineau ei : „Și dacă n-au murit, mai trăiesc încă și azi“.

— Și cu asta s-a terminat, spuse doamna Ramsay și văzu în ochii lui James că, pe măsură ce interesul suscitât de poveste se stinge, altceva îi lua locul ; o expresie de uimire, pală, ca răsfrîngerea unei lumini, care-l făcu pe dată să privească fix, minunîndu-se.

Întorcîndu-se, se uită spre golf și acolo, da, într-adevăr, proiectînd peste valuri întii două raze scurte și apoi un fascicol lung, ferm, venea lumina Farului. Fusesse aprinsă.

Încă o clipă și avea s-o întrebe : „Mergem la Far?“ Iar dînsa va trebui să-i răspundă : „Nu, mîine nu ; tatăl tău spune că nu“. Din fericire, Mildred veni să adune copiii și agitația le distrase atenția. Dar, în timp ce îi ducea în casă, James privea îndărăt, peste umăr, iar maică-sa îl simțea cum gîndește : „N-o să mergem mîine la Far“. Și știu că o să-și amintească de acest lucru toată viața.

11

„Nu, continuă ea să-și spună strîngînd cîteva dintre pozele pe care le decupase copilul : un răcitor, o cositoare, un domn în haine de seară — copiii nu uită niciodată.“ Din această pricină trebuia să fie foarte atentă la tot ce spunea și la tot ce făcea, și se simțea ușurată cînd îi vedea ducîndu-se la culcare. Căci acum nu mai trebuia să țină seama de nimeni. Putea fi ea însăși față de ea însăși. Și aceasta era o nevoie pe care o sim-

țise adeseori în ultima vreme : să gîndească ; nu, nici măcar să gîndească. Să tacă ; să fie singură. Toată existența și activitatea, expansive, scăpă-rătoare, volubile, se evaporau ; și te comprimai, cu un sentiment solemn, reducîndu-te la tine însăși, un sîmbure de întuneric în formă de pană, ceva invizibil pentru ochii celorlalți. Deși continua să îndeplinească și se ținea foarte dreaptă, așa se simțea a fi ; și acest eu care se dezbrăcase de toate atașamentele, se afla liber pentru cele mai stranie aventuri. Cînd viața însăși încetinește ritmul pentru o clipă, sfera experiențelor se lărgeste nelimitat. Și fiecare om posedă acest simț al resurselor nelimitate, așa bănuia ea ; fiecare în parte, dînsa, Lily, Augustus Carmichael simțeau, probabil, că aparențele sub care ne înfățișăm, trăsăturile prin care ne facem cunoscuți altora, nu sînt decît infantilisme. Dedesubtul lor totul e întuneric, totul se împrășteie, totul e de o adîncime insondabilă ; dar, din cînd în cînd, țîșnim la suprafață și asta-i ceea ce văd alții din noi. Propriul ei orizont i se părea doamnei Ramsay nemărginit. Cuprindea toate locurile pe care nu le văzuse niciodată ; cîmpiile Indiei ; se simțea dînd la o parte draperia groasă, de piele, a unei biserici din Roma. Sîmburele acela de întuneric putea merge oriunde pentru că nimeni nu-l putea vedea. Și nimeni nu-l putea opri, gîndea ea cu încîntare. Aceasta era libertatea, aceasta era se-

ninătatea și, mai ales, lucru deosebit de prețios, aceasta era o concentrare în tine însuți, un răgaz pe o platformă de stabilitate. Nu ca ființe individuale aflăm vreodată răgazul, din cât o învățase experiența ei (aici execută o manevră foarte îndemînatică cu andrelele), ci ca pană de întuneric. Pierzîndu-ți individualitatea, pierzi și frămîntarea, graba, agitația ; o exclamație de triumf asupra vieții îi urca pe buze ori de cîte ori toate din ea se împreunau în această pace, în acest repaos, în această veșnicie ; și, oprindu-și gîndurile aici, înălță ochii să întîlnească raza de lumină a Farului, raza cea lungă și fermă, ultima dintre cele trei fulgerări ; aceasta era raza ei, căci, tot privind mereu, la același ceas și în aceeași stare sufletească, nu se putea să nu te atașezi cu precădere de un lucru anume din toate cîte le vedeai ; și acest lucru, raza cea lungă și fermă, era raza ei. Adeseori se surprindea stînd și privind, stînd și privind fără încetare, cu împletitura uitată în mînă, pînă cînd devenea însuși lucrul pe care-l privea — lumina aceasta, de pildă. Și lumina înălța pe raza ei cîte un crîmpei sau altul dintre cele care îi zăcuseră în minte, așa ca acum : „Copiii nu uită, copiii nu uită“ — pe care îl repeta, adăugîndu-i apoi și altele : „Se va sfîrși“, „se va sfîrși“, spuse acum. „Va veni“, „va veni“, și iarăși pe neașteptate, adăugă : „Sîntem în mîinile Domnului“.

Dar pe loc se simți intrigată de propriile ei cuvinte. Cine le rostise ? Nu dînsa ; fusese ademenită

să spună ceva ce nu gîdea. Își ridică privirile de pe împletitură, întîlni cea de a treia rază a Farului și i se păru că ochii ei s-au întîlnit cu înșiși ochii ei, și că îi scormoneau sufletul și mintea așa cum numai ea singură și le putea scormoni, purificîndu-le și anihilînd acea minciună, oricare minciună. Se slăvea pe sine slăvind lumina, fără deșertăciune, pentru că ea era sobră și scormonitoare și frumoasă ca acea lumină. „E ciudat, își spunea, că atunci cînd ești singur simți o atracție spre obiecte, spre lucruri neînsuflețite : copaci, riuri, flori ; simți că toate acestea te exprimă ; simți că se identifică cu tine însuți ; simți că te cunosc, că într-un fel sînt tu însuți ; și în felul acesta simți pentru ele (se uită la raza cea lungă și fermă) o tandrețe irațională, ca aceea pe care ți-o porți ți-e însuți. Și din țărîna minții se ridică — și ea privea, privea într-una, cu andrelele în aer — din lacul care e ființa ta se despletește o ceață, o mircasă în întîmpinarea iubitului.

Ce-a determinat-o să spună : „Sîntem în mîinile Domnului“ ? se întreba. Nesinceritatea care se infiltrează printre adevăruri o irită. Reîncepu să împletească. Cum ar fi putut un Dumnezeu oarecare să creeze lumea aceasta ? Spiritul ei intuisese întotdeauna faptul că nu există nici rațiune, nici ordine, nici dreptate ; ci numai suferință, moarte, sărăcie. Nu există perfidie prea josnică pentru ca lumea să n-o poată comite ; știa aceasta.

Și nici o fericire nu poate dura; știa și aceasta. Continuă să tricoteze cu o calmă stăpînire de sine, țuguindu-și ușor buzele și, fără să-și dea seama, trăsăturile feței îi împietriră și căpătară fermitatea acelei expresii de severitate care devenise la ea o deprindere, iar cînd soțul ei trecu pe acolo, deși chicotea la gîndul că Hume, filozoful, era atît de grăsan încît rămăsese împotmolit într-o mlaștină, nu se putu împiedica să nu remarce, în treacăt, rigiditatea care se cuibărise în inima frumuseții. Se întristă și, simțindu-i îndepărtarea, fu îndurerat ; și înțelese, în timp ce trecea prin fața ei, că n-o putea ocroti ; așa încît, cînd ajunse la gardul viu, se simți mîhnit. N-o putea ajuta cu nimic. Nu putea decît să stea în preajma ei și s-o observe. Ba chiar, infernal adevăr, îi făcea viața și mai amară. Era irascibil — era susceptibil. Își ieșise din fire pe chestia plimbării la Far. Scrută, încordat gardul viu, încîlceala lui, întunericul lui.

Întotdeauna, gîndea doamna Ramsay, te rupi de solitudine în silă, cramponîndu-te de cine știe ce fleac, un sunet, sau ceva ce-ți cade sub ochi. Ascultă, dar peste tot era liniște deplină ; jocul de cricket se terminase ; copiii își făceau baia ; nu se percepea decît șoapta mării. Se opri din tricotat ; o clipă legănă în mînă ciorapul lung, cafeniu-roșcat. Văzu din nou raza de lumină. Cu

o privire întrebătoare, din care nu lipsea o undă de ironie, căci, atunci cînd te trezești, relațiile tale cu lucrurile își modifică înfățișarea, se uită la lumina fermă, nemiloasă și lipsită de remușcări, care era atît de mult ea însăși și totuși atît de puțin, care o ținea la cheremul ei (se deștepta în toiul nopții și-o vedea aplecîndu-se peste patul lor și mîngîind podeaua); și cu toate acestea, continuă ea să se gîndească urmărind lumina ca fascinată, ca hipnotizată, de parcă ar fi dezmiardat cu degetele-i de argint un sipet ferecat în creierul ei, a cărui revărsare ar fi inundat-o în delicii, cu toate acestea, gîndi ea, cunoscuse fericirea, fericirea sublimă, fericirea intensă; și lumina arginta tot mai puternic valurile răvășite, pe măsură ce ziua se stingeă și albastrul se ștergea de pe mare; lumina se rostogolea în valuri galbene ca lămiia, care se bulbucău și se umflau și plesneau pe plajă; și în ochii ei izbucni extazul, valuri de plăcere pură îi năpădiră țărîna minții și simți: „De-ajuns! De-ajuns!”

Domnul Ramsay se întoarse și o văzu! Ah! Era fermecătoare, parcă mai fermecătoare decît altă dată, gîndi el. Dar nu-i putea vorbi. N-o putea întrerupe. Simțea o nevoie imediată de a-i vorbi, acum că James plecase și rămăsese în sfîrșit singură. Dar hotărî să se abțină; să n-o întrerupă. Se afla departe de el în clipele astea, înconjurată de frumusețea ei, de tristețea ei. O s-o lase

aşa ; şi trecu fără o vorbă pe lângă ea, deşi îl durea s-o vadă atît de îndepărtată, să vadă că n-o poate ajunge, că nu poate face nimic ca s-o ajute. Şi ar fi trecut din nou prin faţa ei, fără o vorbă, dacă doamna Ramsay, în chiar momentul acela, nu i-ar fi dăruit de bună voie ceea ce ştia că el nu i-ar fi cerut niciodată : îl strigă, desprinde şalul verde de pe rama tabloului şi se duse la dînsul. Pentru că el dorea, ştia bine, s-o ocrotească.

12

Îşi înfăşură şalul verde în jurul umerilor. Îl luă de braţ. Era atît de frumos, spuse ea, începînd pe dată să-i vorbească despre Kennedy, grădinarul ; era atît de extraordinar de frumos încît nu-i venea să-l lase să plece. De peretele serei stătea rezemată o scară şi, ici colo, erau lipite grămăjoare de chit, pentru că începeau reparaţiile la acoperiş. Da, dar în timp ce se plimba cu soţul ei, simţi că acea anumită sursă de îngrijorare fusese pusă la locul său. Îi stătuse pe limbă să-i spună, în timp ce hoinăreau : „O să coste cincizeci de lire“, dar în loc de aceasta, pentru că n-avea inimă să discute chestiuni băneşti, începu să vorbească despre Jasper şi despre pasiunea lui de a

trage în păsări ; iar domnul Ramsay o liniști pe dată, asigurînd-o că era o apucătură firească la un băiat și, fără îndoială, nu peste mult timp o să-și găsească alte mijloace mai bune de distracție. Soțul ei era atît de chibzuit, avea atîta drep-tate. Așa încît îi răspunse : „Într-adevăr, copiii parcurg diverse etape“ și începu să discute despre daliile din răzorul cel mare și să întrebe ce flori ar trebui sădite anul viitor, și i-a ajuns cumva la urechi porecla pe care copiii i-au dat-o lui Charles Tansley ? „Ateul“, așa-i spuneau, „micul ateu“.

— Nu-i un individ prea cioplit, spuse domnul Ramsay.

— Departe de așa ceva, răspunse doamna Ramsay.

Spera că procedau bine dacă-l lăsau de capul lui, să-și vadă de treburi, reluă doamna Ramsay, întrebîndu-se dacă avea rost să trimită bulbi din Londra ; oare puteau fi plantați ?

— O, trebuie să-și scrie dizertația, replică dom-nul Ramsay.

Cunoștea totul în legătură cu această temă, îl asigură doamna Ramsay. Tansley nu vorbea des-pre nimic altceva. Era vorba de influența cuiva asûpra ceva.

— Ei, e singurul lucru pe care se poate și el bizui, comentă domnul Ramsay.

„Dea Domnul să nu se îndrăgostească de Prue“, își spuse doamna Ramsay.

Ar dezmoșteni-o dacă s-ar mărita cu el, o asigură domnul Ramsay. Nu se uita la florile pe care le examina soția lui, ci la un punct care se afla cu vreo treizeci de centimetri mai sus. Nu era băiat rău, adăugă domnul Ramsay și fu pe punctul să spună că, oricum, era singurul tânăr din Anglia care-l aprecia... dar își înghiți vorba. N-o s-o mai bată la cap cu cărțile lui. Florile astea arată destul de bine, declară domnul Ramsay coborîndu-și privirea și zăbind ceva roșu și ceva cafeniu. Da, dar pe astea le plantase cu mâinile ei, îl înștiință doamna Ramsay. Întrebarea era ce se întâmplă dacă trimite numai bulbii; oare Kennedy o să-i planteze? E de o lene incurabilă, adăugă ea, mergînd mai departe. Numai dacă se ține toată ziua de capul lui, fără să lase nici ea lopata din mînă, îl determină să mai lucreze un pic. Se îndreptară spre plantele roșii ca niște arzătoare cu jărat.

— Îți înveți fetele să exagereze, observă domnul Ramsay cu dojană în glas.

Mătușa ei Camilla era și mai periculoasă din punctul ăsta de vedere, remarcă doamna Ramsay.

— După cîte știu eu, nimeni n-a văzut vreodată în mătușă-ta Camilla un model de virtute.

— A fost cea mai frumoasă femeie care a existat vreodată, stăruie doamna Ramsay.

— Ba altcineva a fost așa, ripostă domnul Ramsay.

Prue avea să fie mult mai frumoasă decît fusese dînsa, se apără doamna Ramsay. El nu vedea nici urmă de frumusețe la Prue, îi răspunse domnul Ramsay.

— Bine, atunci să te uiți la ea în seara asta, îi ceru doamna Ramsay.

Se opriră. Domnul Ramsay își exprimă dorința ca Andrew să se țină mai serios de carte. Dacă n-o făcea, nu exista nici o șansă să obțină o bursă.

— Ei, ce importanță au bursele! exclamă ea.

Domnul Ramsay găsi că-i stupid să te exprimi astfel în legătură cu un lucru serios ca bursele. El ar fi foarte mîndru de Andrew dacă ar obține o bursă. Ea va fi la fel de mîndră de el și dacă n-ar obține-o, preciză doamna Ramsay. Niciodată nu se puteau pune de acord în această chestiune, dar n-avea importanță. Ei îi făcea plăcere ca dînsul să creadă în burse și lui îi făcea plăcere s-o știe mîndră de Andrew, indiferent de ce-ar realiza. Deodată, doamna Ramsay își aminti de cărăruile de pe muchea falezei stîlcoase.

Nu-i așa că se făcuse prea tîrziu? îl întrebă. Încă nu se întorseseră acasă. Domnul Ramsay deschise cu nepăsare capacul ceasului de buzunar. Dar nu era decît șapte și jumătate. Își țină o clipă ceasul deschis, în vreme ce se hotăra să-i povestească ceea ce simțise pe terasă. Dar mai înainte de toate, n-avea nici un sens să-și facă necazuri. Andrew putea să-și poarte singur de

grijă. În al doilea rînd, voia să-i spună că, în timp ce se plimbase pe terasă, cu puțin în urmă — ajuns aici se simți stingherit, de parcă ar fi încălcat acea singurătate, acea detașare, acea înstrăinare a ei... Dar doamna Ramsay începu să-l preseze. Ce voise să-i spună, îl întreabă, gîndind că era vorba de plimbarea la Far și de regretele lui pentru exclamația aceea : „Fir-ai să fii !“... Dar altceva era. Nu-i plăcea s-o vadă atît de tristă, îi spuse. Se lăsase doar furată de gînduri, protestă ea, roșind ușor. Amîndoi se simțeau stînjiți de parcă nu știau dacă să meargă înainte sau să se întoarcă. Îi citise povești lui James, continuă doamna Ramsay.

Nu, acea emoție a ei n-o puteau împărtăși amîndoi, n-o puteau exprima în cuvinte.

Ajunseseră la spărtura dintre două tufe de *tritoma* incandescente și iată că din nou se vedea Farul, dar nu-și îngădui să-l privească. Dacă ar fi știut că soțul ei o observă, își spuse doamna Ramsay, nu și-ar fi îngăduit să se abandoneze gîndurilor. Îi displăcea orice amănunt ce-i aducea aminte că fusese văzută în timp ce ședea acolo, meditînd. Așa încît întoarse capul și privi peste umăr, spre oraș. Luminile se vălureau și alergau ca niște picături de argint lichid, ținînd piept vîntului. „La aceasta se redusese toată sărăcia, toată suferința“, gîndi doamna Ramsay. Luminile orașului, și ale portului, și ale vapoarelor, păreau să se țeasă într-o rețea fantomă, care plutea acolo pentru a marca locul unde ceva se scufundase.

„Ei bine, dacă nu putea să împărtăşească gândurile ei, îşi spuse domnul Ramsay, atunci o să şi le urmeze mai departe pe ale lui.“ Voia să-şi continue reflecţiile, să-şi povestească istoria lui Hume care se împotmolise într-o mocirlă ; voia să ridă. Dar mai înainte de toate, era absurd să-ţi faci griji din pricina lui Andrew. Când el era de vîrsta lui Andrew, obişnuia să cutreiere cîmpurile, din zori şi pînă-n noapte, doar cu un pişcot în buzunar, şi nimeni nu se îngrijora de soarta lui şi nu se gîdea că a căzut de pe o stîncă. Spuse cu glas tare că dacă vremea o să se menţină frumoasă, avea de gînd să pornească iar la o plimbare de o zi întreagă. Se săturase de atîta Bankes şi Carmichael. Simţea nevoia de puţină singurătate. „Da“, îl aprobă doamna Ramsay. Îl contrarie faptul că ea nu protesta. Doar ştia foarte bine că n-o să-şi pună proiectul în aplicare. Era prea bătrîn acum ca să colinde o zi întreagă doar cu un pişcot în buzunar. Dar ea se frămîna numai din pricina băieţilor, iar dintr-a lui, nu. Cu ani în urmă, înainte de a se fi căsătorit, gîndi el, privind la golf printre tufele incandescente de *tritoma*, obişnuia să bată drumurile toată ziua. Prînzea cu piine şi brînză într-o cîrciumă. Pe atunci lucra cîte zece ore fără întrerupere ; îi purta de grijă doar o bătrînă care-şi băga din cînd în cînd capul pe uşă ca să vadă de foc. Aici, ţinutul acesta, îi plăcea cel mai mult ; cu dunele de nisip din ce în ce mai

pierdute în întuneric. Puteai rătăci toată ziua fără să întâlnești țiipenie de om. Străbăteau mile în șir aproape fără să dai de o casă, sau de vreun cătun. Puteai să-ți rumegi gândurile de unul singur. Ici colo, erau mici plaje de nisip necălcate de picior de om de când luase început timpul. Focile ridicau capul și te priveau. Uneori i se părea că acolo, singur, într-o căsuță... își curmă gândul cu un oftat. Nu avea dreptul. Era tatăl a opt copii — își atrase singur atenția. Și ar fi însemnat să fie o bestie și un laș dacă ar fi dorit ca măcar un singur factor al existenței sale de acum să fi fost altfel. Andrew o să ajungă un om mai de valoare decât a fost el. Prue o să fie o frumusețe, așa zicea maică-sa. Ei vor stăvili o clipă puhoiul timpului. În ansamblu, constituiau o frumoasă realizare — cei opt copii ai lui. Prezența lor vădea că dînsul nu osîndea în întregime acest biet mărunț univers, pentru că, pe o seară ca aceasta, gîndi domnul Ramsay, privind pămîntul dizolvîndu-se în depărtări, mica insulă arăta patetic de firavă și pe jumătate devorată de mare.

— Biet pămînt ! murmură el cu un suspin.

Doamna Ramsay îl auzi. Obişnuia uneori să spună lucruri extrem de triste, dar ea remarcasă că de îndată ce le rostea, arăta mai voios ca de obicei. Toată această vorbărie nu era decât un joc, gîndi ea, căci dacă dînsa s-ar fi simțit îndemnată să spună măcar jumătate din ceea ce exprima el, demult și-ar fi zburat creierii.

O sîcîia toată această vorbărie, și i se adresă pe un ton prozaic, declarîndu-i că era o seară încîntătoare. Și de ce mă rog se văita dînsul, îl întrebă cu voce pe jumătate veselă, pe jumătate plîngăreată, pentru că ghicea ce gînduri îl măcinau ; că ar fi putut să scrie cărți mult mai bune dacă nu s-ar fi însurat. Nu se plîngea, o asigură domnul Ramsay. Ea știa că nu se plînge. Știa că nu avea de ce se plînge. Și domnul Ramsay îi luă mîna, o ridică la buze și i-o sărută cu o ferveare care o emoționează pînă la lacrimi ; apoi i-o lăasă cu repeziciune în jos.

Se întoarseră dinspre priveliștea golfului și porniră să urce, braț la braț, cărarea mărginită de plantele ce săgetau ca niște sulii verzi-argintii. Brațul lui era aproape ca brațul unui tînăr, își spuse doamna Ramsay, suplu și puternic, și se gîndi cu încîntare cît de viguros se păstra încă, deși trecuse de șaiszeci de ani, și ce neîmblînzit și optimist era, și cît de straniu părea faptul că, fiind convins, așa cum era dînsul, de tot soiul de cumplite tragedii, nu părea deloc deprimat ba, dimpotrivă, chiar înveselit. „Nu-i așa că-i curios ?“ reflectă ea. Într-adevăr, cîteodată îi făcea impresia că e cu totul altfel decît ceilalți oameni, și anume că se născuse orb, surd și mut față de lucrurile obișnuite, și cu un ochi de vultur pentru lucrurile neobișnuite. Puterea lui de pătrundere o uimea adeseori. Dar florile, le vedea ? Nu. Prive-liștea o vedea ? Nu. Vedea yreodată frumusețea

propriei lui fiice, sau își dădea seama vreodată dacă pe farfuria lui se afla o felie de budincă ori de friptură ? Stătea cu ei la masă, asemenea unui om în transă. Și obiceiul lui de a-și vorbi cu glas tare, sau de a recita versuri în gura mare, punea din ce în ce mai mult stăpânire pe el, din păcate, pentru că uneori era foarte supărător.

„O, cea mai bună și cea mai frumoasă, însoțește-mă !“

Biata Miss Giddings, cînd se auzise chemată cu acest strigăt, fusese cît pe-aci să-și piardă firea. Dar pe de altă parte, gîndi doamna Ramsay luîndu-i spontan partea împotriva tuturor stupidelor de Giddings din univers și dîndu-i a înțelege soțului ei, printr-o ușoară apăsare a brațului, că urca panta prea repede pentru ea și că trebuia să se oprească o clipă să constate dacă mușuroaiele acelea de pe margine erau proaspăt construite, pe de altă parte, își spuse ea aplecîndu-se ca să le inspecteze, un spirit mare ca al lui trebuie să se deosebească în toate privințele de al nostru. Toți oamenii mari pe care-i cunoscuse vreodată, gîndi ea ajungînd la concluzia că, negreșit, un iepure trebuie să se fi introdus acolo, toți oamenii mari erau așa ca el și tinerilor le era de mare folos (cu toate că atmosfera sălilor de curs i se părea aproape insuportabil de îmbîcsită și deprimantă) să-l asculte, sau numai să-l vadă, Dar cum să lupți împotriva iepurilor fără să tragi în ei ? se întrebă. S-ar fi putut să fie un iepure ;

dar putea fi o cîrîță. Oricum, un animal îi distrugea primulele de seară. Apoi, înălțîndu-și privirile, văzu deasupra crengilor subțiate primele zvîcniri ale luceafărului în plin freamăt și voi să i-l arate și soțului ei ; căci priveleştea o umplea de o plăcere pătrunzătoare. Dar își înfrînă dorința. El nu se uita niciodată la nimic. Dacă s-ar fi uitat, tot ce-ar fi găsit să spună ar fi fost : „Biet mărunt univers !“ cuvinte însoțite de unul dintre suspinele sale.

În momentul acela, domnul Ramsay exclamă : „Foarte frumos !“ ca să-i facă ei plăcere, și se prefăcu a admira florile. Dar dînsa știa prea bine că nu le admiră și că nici măcar nu-și dă seama că sînt acolo. O făcea doar de dragul ei... Ah, dar cei doi de acolo nu erau Lily Briscoe, hoinărind cu William Bankes ? Își concentrează privirile mioape, încercînd să recunoască din spate o pereche care se retrăgea. Da, ei erau. Oare asta însemna că ôr să se căsătorească ? Ba da, cu siguranță ! Ce idee splendidă ! Trebuie să se căsătorească !

Fușese la Amsterdam, povestea domnul Bankes în timp ce străbătea pajiștea alături de Lily Briscoe. Văzuse Rembrandt-urile. Fusese la Ma-

drid. Din nefericire, era Vinerea Mare și Prado era închis. Fusesse la Roma. Domnișoara Briscoe vizitase vreodată Roma? O, ar trebui — ar fi o experiență minunată pentru ea — Capela Sixtină; Michelangelo; și Padova, cu atîta Giotto. Soția lui fusesse bolnavă ani de zile, așa încît nu călătoriseră prea mult.

Lily fusesse la Bruxelles; fusesse la Paris, dar numai în trecere, pentru a-și vizita o mătușă bolnavă. Fusesse la Dresda; existau munți de tablouri pe care nu le văzuse; oricum însă, reflecta Lily Briscoe, poate că era mai bine să nu vezi tablouri; nu fac decît să-ți stîrnească o disperată nemulțumire în ce privește creația ta. Domnul Bankes socotea că era un punct de vedere exagerat. Nu putem fi cu toții Tizian și nu putem fi cu toții Darwin, spuse el; în același timp, se îndoia că Tizianii și Darwinii s-ar fi putut ivi fără „existența unor persoane umile ca noi“. Lily ar fi dorit să-i facă un compliment: „Dumneavoastră nu sînteți o persoană umilă, domnule Bankes“, așa i-ar fi plăcut să-i spună. Dar lui nu-i plăceau complimentele (deși cei mai mulți bărbați le agreează, gîndi ea), și se rușină un pic de impulsul ei și tăcu în timp ce dinsul observa că, poate, afirmațiile sale nu se aplicau și la pictură. În orice caz, replică Lily, eliberîndu-se de micul ei moment de nesinceritate, ea va continua mereu să picteze, pentru că o interesează. Da, răspunse domnul Bankes, era convins că va continua; cînd ajunseră la capătul pajiștii

și el o întrebă dacă întâmpină dificultăți la L
dra în găsirea subiectelor, se întoarseră și dădura
cu ochii de soții Ramsay. „Iată, asta înseamnă că-
sătoria, gîndi Lily, un bărbat și o femeie privind
la o fată care aruncă o minge. Acest lucru încerca
aseară doamna Ramsay să-mi explice.“ Căci ea
purta un șal verde, și amîndoi stăteau în picioare,
unul lîngă celălalt, privindu-i pe Prue și pe Jasper
care-și azvîrleau mingile de cricket. Și deodată,
acea semnificație care coboară uneori, fără nici o
rațiune, asupra oamenilor, poate cînd ies dintr-un
metrou sau sună la o ușă, conferindu-le brusc o
valoare de simbol, de reprezentare, se lăsă și asu-
pra doamnei și domnului Ramsay, și-i prefăcu, așa
cum stăteau acolo împresurați de umbrele serii, în
simboluri ale căsniciei, „soțul și soția.“ Pe urmă,
după o clipă, conturul simbolic care transcenda
făpturile reale se evaporă și, cînd se întîlniră față
în față, cei doi redeveniră domnul și doamna Ram-
say, uitîndu-se la copiii care-și aruncau mingile.
Și totuși, o frîntură de secundă, cu toate că
doamna Ramsay îi salută cu zîmbetul ei obișnuit
(„oh, precis își spune că o să ne căsătorim“, gîndi
Lily) rostind : „Astă seară am biruit“, ceea ce se
referea la faptul că, în sfîrșit, o dată, domnul Ban-
kes acceptase să ia cina cu ei în loc să o șteargă
la el acasă, unde servitorul îi prepara foarte gus-
tos legumele ; și totuși, timp de o frîntură de se-
cundă, în timp ce mingea se înalță în văzduh, o
urmăriră din priviri, o pierdură, și zăriră unica

stea și ramurile drapate, pluti în ei o senzație de risipire în vînt de nemărginire, de iresponsabilitate. În lumina scăzută, arătau cu toții decupați, eterici, despărțiți prin mari distanțe. Apoi, sărind îndărăt peste vastele spații (pentru că orice soliditate părea să se fi volatizat), Prue zbură jos drept în mijlocul lor și prinse cu dibăcie, în mîna stîngă, mingea din înălțimi ; maică-sa întrebă : „Nu s-au întors încă ?“ și vraja se destrămă. Domnul Ramsay se simți liber acum să rîdă în gura mare de Hume, cel care se împotmolise într-o băltoacă iar o bătrînă îl salvase cu condiția să spună „Tatăl nostru“ și, chicotind de unul singur, se îndreptă spre biroul lui. Doamna Ramsay, readucînd-o pe Prue în alianța vieții de familie, din care evadase aruncînd mingi, întrebă :

— Nancy s-a dus cu ei ?

14

Desigur, Nancy se dusese cu ei, din moment ce Minta Doyle i-o ceruse cu privirea ei mută și întinzîndu-i mîna în momentul cînd Nancy, după masa de prînz, se îndreptase către mansarda ei ca să scape de ororile vieții de familie. Își dăduse seama atunci că trebuie să-i însoțească. N-avea chef să meargă. N-avea chef să fie trasă în toată povese-

tea asta. Pentru că, în timp ce urcau cărarea spre faleză, Minta îi ținea într-una mîna în mîna ei. Ea și-o retrăgea. Și Minta i-o lua din nou. „Ce-o fi vrînd ?“ se întreba Nancy. Fără îndoială, oamenii vor ceva ; pentru că atunci cînd Minta îi lua mîna și i-o ținea, Nancy vedea, în silă, întreg universul așternîndu-i-se la picioare ; și, ca atunci cînd dintr-o dată, ți-ar apărea din ceață Constantinopolul și, oricît n-ai avea chef să-l admiri, totuși nu te poți împiedica să nu întrebi : „Aceea-i Sfînta Sofia ? Acela-i Cornul de Aur ?“ ; tot așa și Nancy, cînd Minta îi lua mîna, se întreba : „Ce-o fi vrînd ? Oare asta vrea ? Și ce era acest «asta»“. Ici colo, răsăreau prin ceață (în timp ce Nancy privea în jos la panorama vieții desfășurată la picioarele ei), o turlă, un dom ; obiecte proeminente și fără nume. Dar cînd Minta îi lăsa mîna, așa cum se întîmplase cînd au alergat pe povîrniș la vale, toate, domul și turla, și tot ce se profila prin ceață, se cufundau din nou în ea și pierceau.

Minta, remarcase Andrew, ținea bine la mers. Se îmbrăca mai rezonabil decît majoritatea femeilor. Purta fuste foarte scurte și pantaloni bufanți, negri. Sărea drept în mijlocul unui rîu și se opintea prin apă. Îi plăcea impetuozitatea ei, dar își dădea seama că n-o să dureze mult — într-o bună zi o să-și găsească moartea într-una din absurditățile astea. S-ar fi zis că n-o sperie nimic — în afară de tauri. Numai cît zărea un taur pe cîmp și-o lua la goană răcnind, cu brațele ridi-

cate, adică făcea exact ceea ce era menit să înfurie un taur. Dar trebuia să recunoști că nu se codea să-și mărturisească frica. Știa că în ceea ce privește taurii, era teribil de lașă, așa zicea. Bănuia că probabil o atacase unul când era mică, în cărucior. Părea să nu acorde multă importanță celor ce spunea sau făcea. O vedeai deodată cocoțându-se pe o muche de stîncă, așezându-se și începînd să cînte ceva cam așa :

„Sări-ți-ar ochii, sări-ți-ar ochii !“

Și trebuiau să-i țină cu toții isonul și să cînte în cor, strigînd laolaltă:

„Sări-ți-ar ochii, sări-ți-ar ochii !“

Dar pentru nimic în lume nu trebuia lăsat ca fluxul să le înece porțiunile bune pentru pescuit, înainte de a ajunge ei pe plajă.

— Pentru nimic în lume, încuviință Paul ridicîndu-se cu o săritură și, în timp ce se lăsau să alunece pe povîrniș, nu contenea să le citeze ce scria în ghid despre „aceste insule pe drept renumite pentru priveliștile lor frumoase ca o grădină și pentru cantitatea și varietatea curiozităților marine“.

Dar ce rost aveau toate strigătele astea și toate „sări-ți-ar ochii“, gîndea Andrew, alegîndu-și poarta de coborîre de pe faleză ; ce rost aveau toți ghionții pe care-i încasa în spinare, faptul că i se

spunea „bătrîne“ și toate celelalte ; n-aveau nici un chichirez. Țsta era dezavantajul cînd porneau la drum cu o femeie. O dată ajunși pe plajă, se separară ; el se duse la Nasul Papei, după ce își decălță pantofii și-și vîrî în ei ciorapii făcuți ghemotoc, și-i lăsă pe cei doi în plata Domnului; Nancy se bălăci pînă la stîncile ei, și începu să-și exploreze smîrcurile, lăsîndu-i pe cei doi în plata Domnului. Se cinchi pe călcîie și atinse cu mîna anemonele de mare, netede de parcă erau din cauciuc, lipite de marginea stîncii ca niște bucăți de jeleu. Visătoare, prefăcu smîrcul în mare, plevuștile în rechini și balene, aruncă peste această minusculă lume umbra norilor negri, ținîndu-și mîna pavază împotriva soarelui, aducînd astfel beznă și dezolare, precum Dumnezeu însuși, asupra milioanelor de creaturi neștiutoare și nevinovate, pentru ca apoi să-și retragă brusc mîna lăsînd soarele să se reverse iarăși. Pe nisipul palid și hașurat, înainta cu pași gigantici un fantastic leviatan, cu franjuri și mănuși de armură (ea continua să dilate porțiile bălții) care se făcu nevăzut în vastele grote din peretele muntelui. Apoi, lăsîndu-și privirea să lunea imperceptibil peste suprafața bălții și să se fixeze pe linia șovăielnică a mării și a cerului, pe trunchiurile de arbori tremurători schițați pe orizont de fumul vapoarelor, se simți hipnotizată de acea forță care irupea sălbatic și apoi se suga îndărăt, inevitabil, iar cele două sensuri, cel al imensității și cel al micimii (balta se diminuase

din nou) conținute în teribila mișcare, o făcură să se simtă legată de miini și de picioare, încremenită de intensitatea emoțiilor care reduceau propriu-i trup, propria-i viață, și viețile tuturor oamenilor din lume la nimicnicie. Și astfel, ascultînd valurile, ghemuită lîngă smîrcul ei, se lăsă furată de gînduri.

Și Andrew îi strigă că năvălește marea, așa încît Nancy sări, improșcînd stropi, alergă prin apa joasă pînă la țărm, o porni la fugă pe plajă și, purtată de propria ei impetuozitate și de impulsul vitezei, se pomeni drept după o stîncă și acolo, o, cerule ! Paul și Minta se strîngeau în brațe ! probabil că se sărutau. Nancy se simți ultragiată, indignată. Amîndoi, ea și Andrew, își încălțară pantofii și ciorapii într-o tăcere de mormînt, fără să sufle o vorbă despre ceea ce văzuseră. Ba chiar își vorbiră răstit unul altuia. „Ar fi putut să-l strige și pe el cînd a văzut langusta aceea sau ce-o mai fi fost“, bombăni Andrew. Oricum, amîndoi aveau senzația : „nu e vina noastră“. Ei doi nu doriseră să se întîmple povestea asta detestabilă. Și totuși pe Andrew îl irita faptul că Nancy era femeie și pe Nancy o irita că Andrew era bărbat și amîndoi își legară șireturile ghetelor cu o atenție concentrată și făcură noduri foarte strînse.

Numai cînd ajunseră sus, pe creasta falezei stîlcoase, descoperi Minta că pierduse broșa pe care o avea de la bunica — broșa bunicii, singura poadoabă pe care o poseda — o salcie plîngătoare

(de bună seamă că-și aminteau de ea) **montată la perle**. „Trebuie s-o fi văzut la ea, le repeta în timp ce lacrimile îi șiroiau pe obraji, era broșa cu care bunica ei își prinsese boneta pînă în cea din urmă zi a vieții. Și acum o pierduse ! Ar fi preferat să piardă orice altceva decît această broșă ! Trebuie să se întoarcă s-o caute !“ Se întoarseră cu toții. Bijbîiră, holbară ochii, scotociră. Pășeau cu capetele foarte aplecate, și-și vorbeau scurt și îmbufnat. Paul Rayley dibuia ca un nebun în jurul stîncii pe care șezuseră. „Atîta zarvă pentru o broșă, n-avea nici un rost !“, gîndea Andrew, în timp ce Paul îi recomanda să caute cu mare atenție „între punctul ăsta și ăstălalt“.

Fluxul înainta cu repeziciune. Peste un minut marea avea să acopere locul unde se aflau. Nu exista nici o umbră de șansă să găsească broșa.

— O să ne taie drumul de întoarcere, strigă Minta, brusc înspăimîntată.

„De parcă ar fi existat cea mai mică primejdie ! Aceeași poveste ca și cu taurii — nu-și poate stăpîni emoțiile ! gîndi Andrew. Așa-s femeile ! Nenorocitul de Paul trebui s-o liniștească. Bărbații (Andrew și Paul luară pe dată aluri foarte bărbătești, diferite de cele cotidiene) ținură sfat pe loc și hotărîră să planteze bastonul lui Rayley în locul unde se aflau acum și să se întoarcă în momentul refluxului. Nimic altceva nu se mai putea face. Dacă broșa era acolo, se va afla și a doua zi dimineața în același loc, o încredințară ei, dar Minta

continua să suspine tot drumul, pînă ajunseră din nou sus, pe faleză. Era broșa bunicii ei ; ar fi preferat să piardă orice altceva decît această broșă ; și totuși Nancy simțea că, deși s-ar fi putut într-adevăr să regrete pierderea broșei, nu plîngea numai din această pricină. Plîngea de altceva. „Am putea, de fapt, să ne așezăm cu toții și să plîngem“, își spuse ea. Dar nu știa de ce.

Paul și Minta porniră împreună, în față, și el o îmbărbăta și-i povestea cît de cunoscut e talentul său de a găsi lucruri. Odată, pe cînd era băiețuș, găsise un ceas de aur. O să se scoale dis de dimineață și, cu certitudine, o să-i găsească broșa. Gîndea că la ceasul acela va fi încă întuneric, pe plajă nu se va mai afla nimeni în afară de el și, într-un fel, va înfrunta o primejdie. Începu s-o asigure că fără îndoială va găsi broșa, iar ea îi răspunse că pentru nimic în lume nu-i îngăduia să se deștepte în zori ; broșa era pierdută ; știa bine — avusese o presimțire cînd și-o prinsese în această după-amiază. Dar, în sinea lui, Paul hotărî ca, fără să-i spună Mintei, să se strecoare afară din casă în faptul zilei, cînd toată lumea doarme și, dacă n-o s-o poată găsi, să se repeadă pînă la Edinburgh și să-i cumpere altă broșă, asemănătoare, dar mai frumoasă. O să-i dovedească el ce-i în stare să facă. Cînd se găsiră pe creasta colinei și văzură orașul iluminat la poalele lor, luminițele care se aprindeau brusc, una cîte una, i se părură lui Paul a fi lucrurile ce urmau să i se

întîmpla lui — căsătoria, copiii, casa ; și cînd ajunseră la drumul mare, adumbrît de tufișuri înalte, visă din nou cum se vor retrage amîndoi în solitudine, și se vor plimba într-una, el călăuzind-o mereu și ea lipindu-se strîns de dînsul (așa cum se întîmpla acum). Cînd o luară pe drumul care făcea cruce cu șoseaua, se gîndi la încercarea îngrozitoare prin care trecuse ; trebuia numai decît să povestească cuiva — doamnei Ramsay, firește, pentru că i se tăia răsufierea numai cît se gîndea la ceea ce făcuse. Momentul cînd i-a cerut Mîntei să se mărite cu dînsul a fost pe departe cel mai îngrozitor din viața lui. Se va duce drept la doamna Ramsay, întrucît simțea că, într-un fel, ea era persoana care-l determinase la acest pas. Ea îl făcuse să creadă că poate întreprinde orice. Nimeni dintre toți ceilalți nu-l lua în serios. Dar doamna Ramsay îl făcea să creadă că poate realiza orice-și pune în gînd. Astăzi îi simțise tot timpul ochii ațintiți asupra lui, urmărindu-l oriunde se ducea, de parcă i-ar fi spus (deși nu rostise o vorbă) : „Da, ești în stare s-o faci. Cred în tine. Aștept acest lucru de la tine!“ Așa-l făcuse să simtă și, de îndată ce vor ajunge acasă (căuta din ochi luminile casei, peste golf), o să se ducă drept la dînsa și o să-i spună : „Am făcut-o, doamnă Ramsay, mulțumită dumneavoastră“. Și cînd cotiră pe drumeagul ce ducea la vilă, putură desluși luminile care se mișcau încoace și încolo, la ferestrele de sus. Se vede că era foarte tîrziu. Oamenii se pre-

găteau pentru cină. Casa era în întregime iluminată și, venind după întuneric, toate aceste străluciri îi umplură ochii și, în vreme ce urca poteca, scânda copilărește: „Lumini, lumini, lumini“; repetă amețit : „Lumini, lumini, lumini“, și când intrară în casă, privind în jur cu ochii mari pe fața-i împietrită: „Dar, Dumnezeu mare, își spuse în gând, ducînd mîna la nodul cravatei, nu trebuie să devin ridicol!“

15

— Da răspunse Prue, în felul ei cumpănit, răspunzînd întrebării puse de maică-sa, cred că Nancy s-a dus cu dînșii.

16

„Ei bine, deci Nancy e cu ei“, își spuse doamna Ramsay, în timp ce lăsa din mîna o perie și lua un pieptene, răspunzînd „Intră!“ la bătaia care se auzise în ușă (Jasper și Rose intrară în cameră) și întrebîndu-se dacă faptul că Nancy se afla cu ei făcea mai probabilă ori mai improbabilă surse-

nirea unui accident; era mai improbabil, simțea doamna Ramsay, fără nici un fel de justificare rațională, în afara faptului că un holocaust la asemenea scară n-ar fi fost plauzibil. Nu era posibil să se fi înecat cu toții. Și din nou se simți singură în prezența vechii ei vrăjmașe, viața.

Jasper și Rose o anunțară că Mildred voia să știe dacă trebuie să aștepte cu cina.

— Nu, nici măcar pentru regina Angliei ! replică doamna Ramsay cu emfază. Și nici pentru împărăteasa Mexicului, adăugă ea rîzînd către Jasper ; căci și el moștenise viciul mamei sale : și el exagera.

Și dacă Rose n-avea nimic împotrivă, în timp ce Jasper transmitea mesajul, putea să aleagă ea bijuteriile pe care să le pună maică-sa în acea scară. Cînd ai cincisprezece oameni la cină, nu poți aștepta la infinit. Întîrzierea celor patru începea s-o irite ; era o lipsă de considerație din partea lor și iritarea ei se suprapuse peste teama pentru ceea ce li s-ar fi putut întîmpla ; o contraria faptul că aleseseră să vină tîrziu tocmai în această seară, cînd ar fi vrut ca mîsa să fie foarte reușită, întrucît William Bankes consimțise în sfîrșit să ia cina cu ei ; urma să fie servită capodopera culinară a lui Mildred : *Boeuf en Daube* și succesul acestui fel depindea de servirea lui exact în minutul cînd era gata. Carnea, mirodeniile și sosul de vin — toate trebuiau să fie gata exact în același timp. Să le lași să aștepte — nici nu putea fi vorba. Și, bine-

înțeles, tocmai în seara asta dintre toate serile, își găsiseră să plece și să se întoarcă tirziu, iar bucatele vor trebui trimise înapoi la bucătărie și ținute la cuptor; celebrul *Boeuf en Daube* va fi complet ratat.

Jasper îi oferi un colier de opal; Rose îi alese un colan de aur. Care arăta mai bine pe rochia ei neagră? „Într-adevăr, care?” întrebă doamna Ramsay distrată, privindu-și în oglindă gîtul și umerii (dar evitînd să-și privească fața). Și pe urmă, în timp ce copiii scotoceau printre juvaerurile ei, doamna Ramsay își întoarse ochii spre fereastră, urmărind o scenă care o amuza întotdeauna — ciorile încercînd să aleagă copacul pe care să se lase. De fiecare dată s-ar fi zis că se răzgîndeau și se înălțau iar în văzduh, pentru că, își spuneau, cioroiul cel bătrîn, cioara tată, bătrînul Joseph, cum îl botezase ea, era o pasăre mofluză, cu toane, foarte greu de mulțumit. Un păsăroi bătrîn, corupt, cu aripile pe jumătate chelute. Îi evoca un moșneag jigărit, cu joben, pe care-l văzuse odată, sunînd dintr-un corn de vînătoare în fața unui cabaret.

— Ia uitați-vă! le spuse copiilor rîzînd.

Începuseră să se ciorovăiescă. Bătrînul Joseph și Mary se băteau. Oricum, ciorile se ridicaseră din nou toate în văzduh, aerul era măturat de aripile lor negre și decupat în delicate contururi de paloș. Bătaia aripilor care lopătau, lopătau — niciodată nu izbutea să și-o descrie ei însăși într-o formă

care s-o satisfacă — era una dintre cele mai frumoase mișcări pe care le cunoștea.

— Ia privește ! o îndemnă pe Rose, sperînd că fetița o să vadă totul mai clar decît dînsa. Pentru că, adeseori, copiii devansează cu un pas propriile noastre percepții.

Dar ce să aleagă ? Scosese ră afară toate sertărașele sipetului de bijuterii. Colanul de aur, care era italian, colierul de opal, pe care i-l adusese unchiul James din India ; sau să-și pună amestecurile ?

— Alegeți, scumpilor, alegeți ! îi îndemnă în nădejdea că or să se grăbească.

Dar le îngădui să aleagă pe îndelete ; în special pe Rose o lăsă să ia ba o bijuterie, ba alta, și să le urmărească efectul pe rochia ei neagră, fiindcă știa că acest mic ceremonial al alegerii bijuteriilor, care se repeta seară de seară, era cea mai mare plăcere a fetei. Avea ea un motiv secret de a acorda atîta atenție alegerii podoabelor pe care avea să le poarte mama ei. „Care să fi fost acest motiv ?“ se întreba doamna Ramsay, stînd nemişcată pentru ca Rose să-i închidă colierul ales, și încercînd să dibuie în trecutul ei simțămîntul acesta adînc, îngropat, negrăit, pe care-l nutrești mamei, cînd ai vîrsta lui Rose. Ca orice sentiment pe care ți-l poartă cineva, gîndi doamna Ramsay, și acesta o întrista. Ceea ce-i putea oferi ea în schimb era atît de inferior ; iar ceea ce simțea Rose pentru dînsa, era cu totul disproporționat în raport cu ce

era ea în realitate. Și Rose o să crească mare ; și Rose, cu sensibilitatea ei profundă, o să sufere, bănuia doamna Ramsay, care le spusese acum că și-a terminat toaleta, așa încît puteau coborî, iar Jasper, pentru că era cavaler, o să-i ofere brațul, iar Rose, fiind o domnișoară, o să-i ducă batista (îi dădu o batistă) și, mai ce ? ah, da, s-ar putea să fie rece, o să-i ducă și un șal.

— Alege-mi tu un șal, îi ceru, știind că lucrul ăsta o să-i facă plăcere acestei Rose, căreia îi era hărăzită suferința.

— Ia uitați-vă, le spusese oprindu-se la fereastra de pe palier, iar au venit. Joseph s-a așezat pe vîrfurile altui copac. Nu crezi că păsările suferă, i se adresa de astă dată lui Jasper, cînd li se frînge aripile ? De ce voia el să-i împuște pe bietul Joseph cel bătrîn și pe Mary ?

Jasper își tîrși puțin picioarele pe scări și se simți ofensat, dar nu prea serios, pentru că măicăsa nu putea înțelege ce plăcut e să tragi în păsări și că păsările nu simt nimic ; de altfel, fiind mama lui, ea trăia într-o altă diviziune a lumii ; dar îi plăceau poveștile ei despre Mary și Joseph. Îl făceau să rîdă. Dar de unde știa ea că ăștia erau Mary și Joseph ? Socotea că aceleași păsări vin pe aceiași copaci seară de seară ? o întrebă. În clipa aceea însă, brusc, așa cum fac toți oamenii mari, măicăsa încetă să-i mai acorde atenție. Tră-

gea cu urechea la un zgomot de voci care venea din hol.

— S-au întors ! exclamă și pe dată se simți mai curînd furioasă pe ei decît ușurată.

Apoi se întrebă : „s-o fi întîmplat ?“ O să coboare, și ei or să-i povestească. Dar nu, cu toată omenirea asta în jur, n-or să-i poată povesti nimic. Așa încît va trebui să coboare, să înceapă cina și să aștepte. Și, asemenea unei regine care, găsindu-și curtenii adunați în sala palatului, îi privește cu condescendență, descinde în mijlocul lor, le admite în tăcere omagiile și le acceptă devoțiunea și prosternarea (nici un mușchi nu clinti pe chipul lui Paul care privi țință înainte cînd trecu pe lîngă el), tot astfel coborî și doamna Ramsay, traversă holul și-și înclină vag capul, ca și cum accepta ceea ce ei nu puteau să exprime : tributul adus frumuseții.

Dar se opri locului. Se simțea un miros de ars. „Au lăsat oare la bucătărie *Boeuf en Daube* să se răscoacă ?“ se întrebă. „Dă Doamne să nu fie așa !“ Și atunci prelungul răsunset al gongului anunță solemn, autoritar, că toți cei răspîndiți prin mansarde, prin dormitoare, prin tainice unghere, citind, scriind, netezîndu-și părul pentru o ultimă oară, ori închizîndu-și nasturii rochiei, trebuie să-și părăsească toate aceste îndeletniciri precum și mărunțișurile de pe lăvoare și de pe mesele de toaletă, și romanele de pe noptiere, și

jurnalele intime atît de confidentiale, și să se adune în sufragerie, pentru cină.

17

„Dar eu ce-am făcut din viața mea?“ gîndi doamna Ramsay luîndu-și locul în capul mesei și privind la cercurile albe ale farfuriilor.

— William, așază-te lîngă mine, îi ceru. Lily, adăugă plictisită, locul tău e-acolo.

Ei doi — Paul Rayley și Minta Doyle — aveau o taină, iar ea, ea nu avea decît atîta — o masă infinit de lungă, cu farfurii și cuțite. La celălalt capăt se afla soțul ei, ghemuit pe scaun, încrun-tîndu-se. La ce oare ? Nu știa. Nu-i păsa. Nu putea înțelege cum de simțise vreodată cea mai mică emoție sau afecțiune pentru el. Avea senzația că acum depășise totul, trecuse prin tot, era în afară de tot, și împărți supa de parc-ar fi existat — chiar acolo, în castron — un vârtej de ape și te puteai afla sau în vîltoarea lui sau în afara lui, iar ea se afla în afară. „Toate s-au terminat“, gîndi doamna Ramsay, în timp ce-și făceau intrarea, unul cite unul, Charles Tansley, „Ia loc aici, te rog!“ îi spuse — apoi Augustus Carmichael — și se așezau la masă. Și în tot acest timp, aștepta, pasivă, să-i dea

cineva un răspuns, să se întâmple ceva. „Dar asta nu-i un lucru pe care să-l poți exprima“, gîndi ea, cufundînd polonicul în supă.

Înălțîndu-și sprîncenele în fața unei asemenea discrepanțe — între ceea ce gîndea și ceea ce făcea — distribuirea supei cu polonicul — se simți, din ce în ce mai puternic, zvîrlită în afara vîrtejului ; sau, ca și cum s-ar fi proiectat o umbră care absorbea orice culoare, vedea lucrurile în adevărata lor lumină. Odaia (își plimbă privirea de jur-împrejur) era jerpelită. Nicăieri nici un strop de frumusețe. Se ferea să se uite la domnul Tansley. Și nimic nu părea să fi fuzionat. Fiecare exista separat de celălalt. Și întregul efort de fuzionare, de fluentă, de creație, îi revenea ei. Din nou resimți, fără ostilitate, ci doar ca pe o simplă constatare, sterilitatea bărbaților ; și dacă n-o să intre ea în acțiune, nimeni altcineva n-o s-o facă, așa încît, stimulîndu-se cu acel ușor bobîrnac pe care-l dai unui ceas care a stat, vechiul puls familiar începu iar să bată, așa cum reîncepe ceasul să ticăie — un, doi, trei, un, doi, trei. „Și așa mai departe, și așa mai departe“, repetă ea ascultînd, ocrotînd, veghind pulsul încă slab, așa cum ferești, cu pavăza unei hîrtii, o flacără firavă.

„Deci, asta-i, conchise ea adresîndu-se către William Bankes doar printr-o tăcută înclinare în direcția acestuia — bietul om ! N-avea nici soție,

nici copii și, cu excepția serii de azi, lua masa singur într-un apartament închiriat !” Și, de mila lui, vitalitatea doamnei Ramsay fiind acum destul de reînviată pentru a-i oferi din nou reazim, se lansa în acțiune, ca un marinar ce simte vîntul umflîndu-i pînzele, dar își spune cu lasitudine că de fapt n-are chef să se avînte din nou în larg, și meditează cum ar fi fost dacă i s-ar fi scufundat corabia și el s-ar fi rostogolit, rotindu-se, rotindu-se, pînă ar fi aflat pe fundul mării odihna.

— Ți-ai găsit scrisorile ? Am dat dispoziții să-ți fie lăsate în hol, îi spuse lui William Bankes.

Lily Briscoe o privi cum se lăsa purtată în acca stranie țară a nimănui, unde e cu neputință să-i urmezi pe oameni, și totuși, plecarea lor îngheață atît de cumplit inima celor ce-i petrec și-i văd îndepărtîndu-se, încît se străduie să-i urmărească măcar din priviri, așa cum urmărești un vapor estompîndu-se, pînă cînd pînzele i se topesc dincolo de orizont.

„Ce îmbătrînită pare, cit de frămîntată și cit de îndepărtată !” gîndi Lily. Apoi, cînd se întoarse către William Bankes surîzînd, Lily avu impresia că vaporul se răsucise, iar soarele îi bătea din nou în pînze ; se întrebă oarecum înveselită, pentru că se simțea ușurată : „De ce i-o fi milă de el?” Fiindcă aceasta era impresia pe care o dăduse doamna Ramsay cînd îl anunțase că scrisorile îl așteptau în hol. „Bietul William Bankes”, părea ea să spună, ca și cum propria-i lasitudine provenea în parte

din mila pe care i-o inspirau ceilalți, iar impulsul de viață încolțit în ea, hotărîrea de a se trezi iar la acțiune, îi fuseseră stîrnite tot de milă. „Și e un lucru fals“, gîndi Lily ; era una din judecățile eronate ale doamnei Ramsay, acele judecăți care păreau să izvorască la ea din instinct și să fie determinate mai curînd de o necesitate a ei, personală, decît de nevoile altora. William Bankes nu era cîtuși de puțin vrednic de milă. „Își are munca lui“, se încredință Lily. Și își aminti dintr-o dată, cu senzația că descoperise o comoară, că și ea își avea munca ei. Într-o străfulgerare, își văzu tabloul și gîndi : „Da, am să plasez copacul în centru, dar ceva mai departe, și astfel am să evit spațiul acela jenant. Așa am să fac. Asta mă nedumerea“. Luă solnița și o așeză pe o floare imprimată în desenul feței de masă, ca să-i amintească să mute copacul.

— E curios că, deși poșta nu-ți aduce aproape niciodată nimic interesant, îți aștepți totuși scrisorile cu nerăbdare, spuse domnul Bankes.

„Ce discuții stupide !“, gîndi Charles Tansley, așezîndu-și lingura exact în centrul farfuriei pe care o golise pînă la ultima picătură, ca și cum, își spuse Lily (Tansley era așezat în fața ei, cu spatele spre fereastră, drept în mijlocul priveștiilor) era hotărît să profite din plin de toate mesele ce i se ofereau. Tot ce ținea de el căpăta o fixitate uscățivă, o urîtenie golașă. Și totuși, e un fapt constatat că-i aproape cu neputință să ai aver-

siune pentru un om atunci cînd îl cercetezi cu atenție. De pildă, îi plăceau ochii lui Tansley : erau albaștri, înfundăți în orbite, înfricoșători.

— Porți o corespondență bogată, domnule Tansley ? întrebă doamna Ramsay, plină de milă și față de el, cel puțin așa presupunea Lily.

Un lucru era adevărat în ce-o privea pe doamna Ramsay : îi era întotdeauna milă de bărbați, ca și cum bărbaților le lipsea ceva — și niciodată de femei — ca și cum acestea ar fi avut în plus ceva.

Tansley răspunse scurt că îi scrie mamei lui; de altfel nu trimite mai mult de o scrisoare pe lună.

N-avea de gînd să discute stupiditățile în care urmăreau să-l antreneze oamenii ăștia. N-o să se expună la condescendența tuturor acestor gîscu-lițe. Pînă la cină citise în camera lui și acum, cînd coborîse, totul i se părea naiv, superficial, inconsistent. „De ce s-or fi schimbînd toți pentru cină ?“ El coborîse îmbrăcat ca de obicei. Nu avea costum de seară. „Poșta nu-ți oferă niciodată nimic interesant“, iată o pildă de discuție care se purta mereu. Îi determina pe bărbați să exprime lucruri de acest gen. „Da, de fapt e un lucru destul de adevărat“, își spuse. Acestor oameni nu li se oferea niciodată nimic interesant, de la un capăt la celălalt al anului. Ei nu făceau nimic altceva decît să flecărească, să flecărească, să flecărească, să mănînce, să mănînce, să mănînce. Era vina fe-

meilor. Femeile făceau civilizația imposibilă, cu „farmecul” lor și cu tembelismul lor.

— Nu va fi chip să mergem mâine la Far, doamnă Ramsay, rosti el ca să se afirme.

Îi plăcea doamna Ramsay ; o admira ; îi era încă prezent în minte muncitorul de la canalizare, care se uitase lung la dînsa ; dar simțea că e necesar să se afirme în ochii ei.

„Omul ăsta este, într-adevăr, își spuse Lily Briscoe, în ciuda ochilor lui — dar n-ai decît să te uiți la nasul lui și la mâini — este într-adevăr cea mai neatrăgătoare ființă omenească pe care am întilnit-o vreodată.” Atunci pentru ce se necăjea de cele ce-i spunea el ? „Femeile nu se pricep să scrie, femeile nu se pricep să picteze” — ce importantă aveau toate acestea venind de la el, din moment ce, evident, nu reprezentau pentru dînsul un adevăr, ci o concepție care dintr-o anumită pricină îi era utilă lui, fapt pentru care o proferă. De ce întreaga ei făptură se îndoia ca firul de grîu în vînt, și nu se putea redresa din această prostrație decît cu un efort dureros ? Trebuia să facă efortul o dată mai mult. „Iată rămurica de pe fața de masă ; iată munca mea ; trebuie să mut copacul în centru ; asta este important și nimic altceva.” Oare nu s-ar fi putut crampona cu tărie de acest fapt, se întreba, și să nu-și mai iasă din fire, să evite discuțiile ; iar dacă voia o mică răzbunare, o putea obține rîzînd de el.

— Vai, domnule Tansley, i se adresă, ia-mă cu dumneata la Far. Mi-ar face nespusă plăcere !

Tansley își dădea seama că minte. Dintr-o pricină oarecare, spunea un lucru pe care nu-l gîndea, doar așa, ca să-l tachineze. Își ridea de el. Purta vechii lui pantaloni din flanel. Nu avea alții. Se simți foarte necioplit, și izolat, și singur. Știa că, dintr-o anumită rațiune, Lily încerca să-l necăjească, nu dorea să facă o plimbare la Far cu el ; îl disprețuia ; după cum îl disprețuia și Prue Ramsay ; după cum îl disprețuiau toate. Dar n-avea de gînd să se lase ridiculizat de femei, așa încît se răsuci deliberat în scaun, se uită pe fereastră și rosti cu bruschete, foarte grosolan, că a doua zi vremea o să fie prea aspră pentru ea. O să aibă rău de mare.

Îl supăra faptul că-l obligase să-i vorbească în felul acesta, de față cu doamna Ramsay. Dacă ar fi putut acum să se afle singur în camera lui, lucrînd, în mijlocul tomurilor sale ! Acolo se simțea la largul lui. Și nu făcuse niciodată vreo datorie, nici măcar de un penny ; de la vîrsta de cincisprezece ani taică-su nu mai trebuise să cheltuiască nici măcar un ban pentru întreținerea lui ; din economiile lui îi ajutase și pe cei de acasă ; o susținea pe sora lui la învățătură. Și totuși ar fi dorit să știe cum să-i fi răspuns cuviincios domnișoarei Briscoe ; dorea să n-o fi făcut cu atîta bruschete : „Ați avea rău de mare !“ Ar fi dorit să găsească ceva să-i spună doamnei Ramsay, ceva care

să-i arate că nu era doar un pedant sec. Asta gîndeau cu toții despre el. Se întoarse spre dînsa. Dar doamna Ramsay discuta cu William Bankes despre persoane de care el nu auzise niciodată.

— Da, poți s-o iei, rosti ea scurt, întrerupîndu-se din discuția cu domnul Bankes, pentru a se adresa fetei în casă. Trebuie să fie cincisprezece ani — ba nu, chiar douăzeci — de cînd am văzut-o ultima oară, reluă doamna Ramsay întorcîndu-se din nou către Bankes, ca și cum nu-și putea îngădui să piardă un moment din conversație, fiind extrem de absorbită de cele ce-și spuneau. Și, într-adevăr, primise în seara aceasta vești de la ea? Și Carrie mai locuia încă la Marlow, și toate rămăseseră neșchimbate? O, își putea reaminti de parc-ar fi fost ieri — plimbarea pe rîu, o simțea de parc-ar fi fost ieri — au pornit pe rîu și le-a fost atît de rece! Dar cînd familia Manning proiecta ceva, nu se lăsau ei cu una cu două. Niciodată n-o să-l uite pe Herbert cum a omorît o viespe pe mal cu o linguriță!

„Și totul era ca înainte“, reflectă doamna Ramsay, luncînd ca o fantomă printre scaunele și mesele din salonul acela de pe malurile Tamisei, unde-i fusese atît de rece în urmă cu douăzeci de ani; dar acum se strecura printre ele doar ca o fantomă; și o fascina ca și cum, în timp ce ea trecuse prin atîtea schimbări, acea anumită zi, devenită acum foarte calmă și frumoasă, rămăsese acolo, nemișcată, în toți acești ani.

„Și îi scrisese chiar Carrie, personal ?“ îl întrebă.

— Da. Spune că au de gînd să construiască o nouă sală de biliard.

„...Nu, nu ! Asta era prea din cale afară ! Să construiești o nouă sală de biliard !“ Doamnei Ramsay i se părea cu neputință.

Domnul Bankes nu înțelegea ce găsea atît de bizar în acest fapt. O duceau foarte bine acum. Să-i transmită lui Carrie salutări din partea ei ?

— O, făcu doamna Ramsay cu o ușoară tresărire. Nu, adăugă, gîndindu-se că n-o cunoștea pe această Carrie care clădea o sală nouă de biliard. Dar ce curios, repetă ea spre amuzamentul domnului Bankes, că familia continuă să locuiască tot acolo !

Era extraordinar să-ți imaginezi că fuseseră în stare să continue a exista în toți acești ani, cînd ea, în același interval, nu se gîndise decît poate o singură dată la dîșiii. Cît de plină de evenimente fusese viața ei în acest timp ! Și totuși, poate că nici Carrie Manning nu se gîndise la dînsa. Gîndul era straniu și neplăcut.

— Oamenii se lasă repede despărțiți, comentă domnul Bankes încercînd oarecare satisfacție la gîndul că, în fond, el îi cunoștea și pe soții Manning și pe soții Ramsay.

El nu se lăsase despărțit de nimeni, gîndi, depunîndu-și lingura în farfurie și ștergîndu-și cu deosebită grijă buzele bine rase. Dar poate că din acest punct de vedere constituia o excepție, își

spuse mai departe ; el nu se lăsa niciodată împotmolit în rutină. Avea prieteni în toate cercurile... Doamna Ramsay trebui să întrerupă din nou discuția ca să-i spună fetei ceva în legătură cu un fel de mîncare ce trebuia păstrat la cald. Uite, de asta prefera el să cîneze singur ! Toate aceste întreruperi îl iritau.

„Ei bine, gîndi William Bankes, menținînd o atitudine de fină curtoazie și mulțumindu-se să-și răsfîre degetele mîinii stîngi pe fața de masă, așa cum un mecanic, într-o clipă de răgaz, examinează o unealtă bine polizată și gata să fie folosită, ei bine, astea sînt sacrificiile pe care le implică o prietenie.“ Ar fi jignit-o dacă ar fi refuzat să rămînă la cină. Dar plăcerea nu echivala sacrificiul. Privindu-și mîna, gîndi că dacă ar fi cinat singur, masa ar fi fost aproape terminată ; ar fi fost liber să lucreze. „Da, își spuse el mai departe, e o teribilă pierdere de vreme.“ Copiii continuau să-și facă pe rînd apariția.

— Aș dori ca unul dintre voi să dea o fugă pînă în camera lui Roger, spunea doamna Ramsay.

„Ce neînsemnate erau toate astea, și cît de plictisitoare, gîndi el, în comparație cu cealaltă alternativă : munca lui.“ Iată-l zăcînd aici și bătînd darabana cu degetele pe fața de masă, cînd ar fi putut să fie — și avu, ca într-o străfulgerare, o viziune a muncii sale. „Da, desigur, ce pierdere de vreme ! Și totuși, își spuse el, e una dintre cele

mai vechi prietene ale mele. Cred că îi sînt foarte devotat.“

Și totuși, în clipa aceasta prezența ei nu însemna absolut nimic pentru dînsul ; frumusețea ei nu însemna nimic ; priveliștea ei, așezată cu băiețașul în cadrul ferestrei — nimic, nimic ! Nu dorea decît să fie singur și să-și reia lectura. Se simțea stingherit, i se părea o trădare că putea sta lîngă dînsa fără să simtă absolut nimic. Adevărul era că nu gusta viața de familie. Aceasta e starea de spirit în care ajungi să te întrebi : „Oare de ce trăim ? De ce ne dăm atîta silință ca rasa umană să meargă înainte ? E un lucru atît de dezirabil ? Sîntem atît de atrăgători ca specie ?“ „N-aș spune că sîntem prea atrăgători“, își răspunse el privind la băieții Ramsay cu aspectul lor șleampăt.

Favorita lui, Cam, se afla probabil în pătuț. „Întrebări nebunești, întrebări zadarnice, întrebări pe care nu ți le pui niciodată cînd ai o ocupație. Viața omului o fi asta de aici ? Sau cealaltă, a lui ?“ Niciodată n-ai timp să reflectezi la asemenea lucruri. Și uite că acum, aici, ajunsese să-și pună astfel de întrebări, pentru că doamna Ramsay dădea dispoziții servitorilor și, de asemenea, pentru că atunci cînd o văzuse cît era de surprinsă de faptul că prietena ei, Carrie Manning, mai exista încă, îl frapase ideea că prietenii, chiar și cele mai strînse, sînt foarte fragile. Oamenii se lasă despărțiți. Își făcu din nou reproșuri. Ședea lîngă

doamna Ramsay și nu găsea absolut nimic să-i spună.

— Scuză-mă, i se adresa aceasta întorcându-se din nou spre el.

Se simțea țeapăn și scorțos ca o pereche de ghete care fuseseră îmbibate de apă și apoi se uscaseră, încît abia de-ți mai puteai viri piciorul în ele. Și totuși, trebuia să le forțeze împingîndu-și picioarele. Trebuia să se împingă să vorbească. Dacă nu era atent, doamna Ramsay avea să-i descopere trădarea ; și anume își va da seama că nici nu se sinchisea de ea ; ori, asemenea descoperire n-ar fi deloc plăcută, își spuse domnul Bankes. Astfel încît își înclină curtenitor capul în direcția ei.

— Ce detestabilă trebuie să-ți pară cina în această grădină zoologică, spuse ca recurgînd la limbajul de societate, așa cum i se întîmpla ori de cîte ori era preocupată.

Ca atunci cînd la o întrunire se produce o confuzie de limbi și președintele, ca să asigure unitatea, sugerează ca toată lumea să vorbească în franceză ; se poate ca franceza folosită să fie incorectă ; se poate ca franceza să nu posede cuvintele menite să exprime gîndirea vorbitorului ; cu toate acestea, faptul de a vorbi franceza impune oarecare ordine, uniformitate. Răspunzîndu-i în aceeași manieră, domnul Bankes rosti : „Nu, nu, zău“, iar domnul Tansley, care habar n-avea de acest langaj, chiar cînd era vorbit ca acum, în cu-

vinte de cîte o singură silabă, îi simţi pe dată lipsa de sinceritate. „Vorbesc lucruri lipsite de sens, aceşti Ramsay“, gîndi el ; şi se repezi cu bucurie asupra acestei idei noi, făcîndu-şi o notă pe care, într-una din zile, o va citi cu glas tare unuia sau cîtorva prieteni. Acolo, în mediul acela unde puteai spune orice gîndeai, o să facă el o descriere sarcastică asupra a ceea ce înseamnă „să locuieşti cu familia Ramsay“, şi asupra stupidităţilor pe care le discută între ei. „O dată merită să asişti la aşa ceva ; dar nu s-o şi repeţi. Femeile sînt absolut plicticoase, le va spune. Desigur că Ramsay s-a înfruptat din plin, căsătorindu-se cu o femeie frumoasă şi făcînd opt copii cu ea.“ Spusele lui aveau să ia cam această formă, dar acum, în momentul de faţă, stînd înfîpt acolo, cu un scaun gol alături, nimic nu prindea nici un fel de formă. Totul era îmbucătătit, fragmentat. Se simţea extrem de stingherit, chiar şi din punct de vedere fizic. Avea nevoie de cineva care să-i ofere un prilej de a se afirma. Nevoia era atît de imediată, încît se foi în scaun, se uită ba la unul ba la altul, încercă să se amestece în conversaţia lor, deschise gura, apoi o închise la loc. Discutau despre industrializarea peştelui. De ce nu-i cerea nimeni părerea ? Ce ştiau ei despre industrializarea peştelui ?

Lily Briscoe îşi dădea seama de tot ce simţea. Aşezată fiind în faţa lui, cum ar fi putut să nu vadă clar, ca într-o radiografie, coastele şi oasele

femurale ale dorinței de afirmare a acestui om, detașându-se întunecate în ceața alburie a cărnii — ceața aceea subțiratică în care convențiile sociale învăluiseră arzătoarea lui dorință de a se amesteca în conversație ? „Dar, gîndi ea, mijindu-și ochii de chinezoaică și amintindu-și cum își bătea joc de femeii care «nu se pricep să picteze, nu se pricep să scrie», de ce l-aș ajuta să se potolească ?”

Exista un cod al bunelor maniere, știa ea bine, un cod al cărui al șaptelea articol (probabil) grăiește că în asemenea ocazii îi incumbă femeii, oricare ar fi ocupația sa de moment, să vină în ajutorul tînărului așezat în fața ei, astfel încît acesta să-și poată expune la lumină și releva oasele femurale și coastele vanității, ale dorinței imediate de a se afirma ; așa cum e de datoria bărbaților, continuă Lily să-și spună în lealitatea ei de fată bătrînă, să ne ofere ajutor nouă, femeilor, dacă metroul ar lua foc. „În asemenea caz, m-aș aștepta fără îndoială din partea domnului Tansley să mă salveze. Dar ce s-ar întîmpla oare dacă nici unul dintre noi nu și-ar face datoria ?” se întreba ea. Drept care, rămase nemișcată, zîmbind.

— Doar n-ai de gînd să te duci la Far, nu-i așa, Lily ? întrebă doamna Ramsay. Adu-ți aminte de bietul domn Langley ; făcuse înconjurul lumii de nu știu cîte ori, și totuși mi-a spus că niciodată n-a avut atîta de îndurat ca atunci cînd bărbatul meu l-a luat cu el la Far. Dumneata suportă bine marea, domnule Tansley ? i se adresă ea.

Domnul Tansley ridică în aer o măciucă, o roti deasupra capului, în înălțimi ; dar, dîndu-și seama, în timp ce o lăsa să coboare, că nu poți zdrobi un fluture cu asemenea unealtă, răspunse doar că nu suferise niciodată de rău de mare. Dar în această unică frază zăcea cîmprimat și compact, ca praful de pușcă, faptul că bunicul lui fusese pescar ; că tatăl lui era farmacist ; că el își croise absolut singur drumul în viață ; că era mîndru de acest fapt ; că el era Charles Tansley — lucru de care nimeni dintre cei de față nu părea să-și dea seama ; dar, într-o bună zi, întreaga omenire, fără excepție, va afla aceasta. Privea cu amenințare spre viitor. Aproape că-i era milă de aceste persoane de cultură mediocră, care curînd aveau să fie proiectate în spațiu ca niște baloturi de lînă sau ca niște butoaie cu mere, în urma exploziei prafului de pușcă din el.

— Mă iei cu dumneata, domnule Tansley ? se grăbi Lily să întrebe cu amabilitate, căci, desigur, doamna Ramsay voise să-i spună, ceea ce se și întîmplase în realitate : „Draga mea, mă scufund într-o mare de flăcări. Dacă nu torni vreun balsam pe grozăvia momentului prezent și nu-i spui ceva draguț acestui tînar, viața se va izbi de stînci — o și aud hîrșîind și mugind. Nervii mei sînt încor-dați ca niște corzi de vioară. La prima atingere vor plesni“. Cînd doamna Ramsay îi transmisese toate acestea rostite din priviri, Lily Briscoe fu obligată să renunțe pentru a suta cincizecea oară

la experiența : Ce se întîmplă cînd nu ești amabilă cu tînărul ăsta ?“ și să fie amabilă.

Apreciindu-i corect schimbarea de dispoziție — și anume că acum era prietenoasă — Tansley fu ușurat de povara de a-și apăra eul și-i povesti cum se răsturna din barcă pe cînd era copil ; cum taică-su obișnuia să-l pescuiască cu o cange ; în felul acesta învățase să înoate. Unul din unchii săi fusese gardian de far pe o stîncă sau alta de pe coasta scoțiană. Fusese și el acolo cu unchiul lui ; odată pe furtună.

Acestea fură spuse cu glas tare în timpul unei pauze de conversație. Trebuiră cu toții să-l audă povestind că stătuse împreună cu unchiul lui, într-un far, pe furtună.

„Ah, gîndi Lily Briscoe în timp ce conversația generală lua această turnură favorabilă și simțind gratitudinea doamnei Ramsay (care era acum liberă să discute un moment după plăcul inimii ei), ah, gîndi ea, dac-ai ști cît m-a costat să-ți fac această plăcere !“ O costase o lipsă de sinceritate.

Folosise tertipul obișnuit — se arătase amabilă. N-o să-l cunoască niciodată. „Astea sînt relațiile dintre oameni, își spuse ea, și cele mai imperfecte (cu excepția domnului Banks), sînt acelea dintre bărbați și femei. Acestea din urmă sînt, în mod inevitabil, cu totul lipsite de sinceritate.“ Apoi privirile îi căzură pe solnița pe care și-o plantase în față, ca un memento, și-și aminti că a doua zi dimineța va trebui să mute copacul ceva mai de-

parte, în centru ; și la gîndul că a doua zi va picta, se simți deodată atît de bine dispusă, încît rise tare la cele ce povestea domnul Tansley. „N-are decît să sporovăiască toată seara dacă-i face plăcere !“

— Dar cît timp e lăsat un paznic la un far ? îl întrebă.

El o lămuri. Era surprinzător de bine informat. „Și cum tînărul îi era recunoscător, și cum o simpatiza pe Lily, și cum începuse să se simtă bine, își spuse doamna Ramsay, ea personal se putea reîntoarce în țara visurilor, pe tărîmul acela ireal, dar fascinant, salonul familiei Manning la Marlow, cu douăzeci de ani în urmă ; acolo unde te mișcai fără grabă sau anxietate, pentru că nu exista un viitor care să te preocupe.“ Știa ce se întîmplase cu ei ; știa ce se întîmplase cu ea. Era ca și cum ar fi recitat o carte bună, deoarece cunoștea dinainte sfîrșitul întîmplărilor, din moment ce toate acestea se petrecuseră cu douăzeci de ani în urmă, iar viața, care se revărsa în cascade chiar și de la această masă de cină, îndreptîndu-se Dumnezeu știe încotro, se afla acolo pecetluită, și zăcea nemîșcătă ca un lac placid strîns între maluri. Spusesese că au construit o sală de biliard — să fi fost cu putință ? Oare William o să continue să vorbească despre familia Manning ? Doamna Ramsay ar fi dorit, Dar nu — dintr-o pricină sau alta, el nu mai avea chef. Doamna Ramsay făcu o încer-

care. Domnul Bankes rămase nereceptiv. Nu-l putea forța. Era dezamăgită.

— Copiii ăștia care tot întîrzie sînt nesuferiți ! exclamă ea cu un oftat.

Domnul Bankes îi răspunse ceva în legătură cu punctualitatea, una dintre virtuțile minore pe care nu le dobîndești decît mai tîrziu în viață.

— Presupunînd că le dobîndești vreodată, observă doamna Ramsay doar ca să umple tăcerea, și gîndindu-se că William Bankes devenea o fată bătrînă.

Conștient de perfidia lui, conștient de dorința ei de a discuta despre un subiect mai intim, și totuși lipsit în clipa de față de orice dispoziție pentru asemenea conversație, Bankes se simți invadat de sentimentul neplăcerilor vieții, așa cum sta acolo, în așteptare. Poate că ceilalți discutau ceva interesant ? Ce spuneau ?

Sezonul de pescuit fusese prost ; pescarii emigrău. Se discuta despre salarii și despre șomaj. Tînărul Tansley înjura guvernul. William Bankes, gîndindu-se ce ușurare e să te agăți de un asemenea subiect într-un moment cînd existența privată ți-e dezagreabilă, îl ascultă declarînd ceva despre „unul dintre cele mai scandaloase acte ale actualului guvern“. Lily asculta ; doamna Ramsay asculta ; toți ascultau. Dar, plictisită, Lily simți că lipsește ceva ; domnul Bankes simți că lipsește ceva. Înfășurîndu-și mai strîns șalul în jurul umerilor, doamna Ramsay simți că lipsește ceva. Toți

cei de față, ușor înclinați ca să audă mai bine, gîndeau : „Dă Doamne să nu-și dea nimeni seama de ce se ascunde în mintea mea“, pentru că fiecare dintre ei își spunea : „Ceilalți sînt animați de asemenea sentimente. Sînt scandalizați și furioși pe guvern din cauza pescarilor. În timp ce eu, personal, nici nu mă sîchisesc“. „Dar poate că, gîndi domnul Bankes privindu-l pe domnul Tansley, poate că acesta e omul de care e nevoie. Întotdeauna așteptăm omul de care e nevoie. Și întotdeauna există o șansă să se ivească. Un conducător poate să răsară în orice moment ; omul de geniu în politică, la fel ca în oricare alt domeniu. Probabil că se va arăta foarte nesuferit față de noi, vechile relieve, gîndi mai departe domnul Bankes, străduindu-se să facă concesii împrejurărilor, pentru că știa, datorită unei curioase senzații fizice, ceva ca o zbîrlire a nervilor de-a lungul șirei spinării, că era gelos, gelos în parte pentru el, în parte, mai curînd, pentru munca lui, pentru punctul său de vedere, pentru știința lui ; în consecință, nu putea fi cu totul obiectiv și lipsit de prejudecăți, pentru că domnul Tansley părea să spună : „Voi v-ați irosit viețile. Voi, cu toții, nu aveți dreptate ! Voi, biete relieve ale trecutului, sînteți depășiți, fără speranță!“ Părea cam înfatuat tînelul ăsta ; și era lipsit de maniere. Dar domnul Bankes se simți obligat să observe că avea curaj ; era capabil ; era foarte bine informat. „Probabil, gîndi domnul Bankes în timp ce Tansley înjura

guvernul, că există mult adevăr în vorbele lui.“

— Spune-mi, te rog... i se adresează el.

Astfel că începură să discute politică, și Lily se uită la rămurica de pe fața de masă ; iar doamna Ramsay, abandonînd în întregime discuția în mîinile bărbaților, se întrebă de ce o plictisea atît de tare toată această vorbărie și dori, privindu-și soțul așezat la celălalt capăt al mesei, să-l audă și pe el spunînd ceva. „Măcar un cuvînt“, gîndi ea. Căci un cuvînt-rostit de soțul ei ar schimba cu totul fața lucrurilor. El mergea pînă în miezul faptelor. Pe el îl preocupa problema pescarilor și a salariilor. Gîndul la ei îi strica somnul. Cînd vorbea el, era cu totul altceva ; nu se simțea acel „dă Doamne să nu-ți dai seama cît de puțin mă interesează !“, pentru că atunci cînd vorbea dînsul erai într-adevăr interesat. Apoi, conștientă că-l aștepta să vorbească pentru că-l admira atît de mult, se simți de parcă cineva ar fi adus de față cu dînsa un elogiu soțului ei și căsniciei lor și străluci toată de mîndrie, fără să-și dea seama că autoarea elogiului era ea însăși. Se uită la dînsul așteptîndu-se să descopere pe chipul lui un reflex al acestei străluciri ; ar fi arătat minunat... Dar nu, nici vorbă ! își lungise fața, era încrunțat și morocănos, roșu de furie. „Ce Dumnezeu s-o fi întîmplat ? se miră doamna Ramsay. Care putea fi cauza ?“ Nimic altceva decît că bietul Augustus mai ceruse o farfurie de supă — asta era tot. „E de neconceput, e detestabil (așa îi semnală din priviri soției sale),

ca Augustus s-o ia de la capăt cu supa !“ Nu putea suferi ca alții să mănince cînd el isprăvise. Doamna Ramsay îi văzu minia năpustindu-i-se în ochi și pe frunte, ca o haită de cîini, și știu că într-o clipă avea să urmeze o explozie violentă și apoi — dar slavă Domnului ! îl văzu autoînsfăcîndu-se, aplicîndu-și rapid o frînă pe roată și întreaga lui faptură păru să scapere scînteii, dar nu cuvinte. Rămase locului, încruntîndu-se. „Nu rostise o vorbă, avea el să-i atragă atenția mai tîrziu. Măcar de asta să țină cont !“ Dar la urma urmei, de ce să n-aibă bietul Augustus dreptul la încă o porție de supă ? Atinsese ușor brațul Ellenei și-i spusese:

— Ellen, te rog, încă o farfurie de supă ; și pe dată domnul Ramsay se lăsase cuprins de minie.

„La urma urmei de ce să n-aibă dreptul ?“ se întreba doamna Ramsay. De bună seamă, dacă Augustus mai dorea supă, trebuia să i se dea. Detesta oamenii care se îndopau cu mîncare, îi comunica încruntarea domnului Ramsay. Detesta orice lucru care se tîrăgăna așa, cu ceasurile. „Dar se stăpîni-se, avea el să-i sublinieze, deși fusese nevoit să asiste la ceva atît de dezgustător.“ Dar de ce era necesar să-și dezvăluie simțămintele în mod manifest ? întreba doamna Ramsay (se priveau unul pe altul, pe deasupra întregii întinderi a mesei, trimițîndu-și întrebările și răspunsurile, fiecare știind cu precizie ce simțea celălalt). „Toată lumea a putut vedea“, gîndi doamna Ramsay. Rose se zgîia la taică-su, Roger se zgîia la taică-su ; peste

o clipă, amîndoi aveau să se tăvălească în hohote de rîs, ştia prea bine, aşa că se grăbi să spună (într-adevăr era şi timpul) :

— Aprindeţi luminările ! La care săriră pe dată şi începură să scotocească prin bufet.

„De ce oare nu putea niciodată să-şi ascundă simţămintele ?“ continuă să se întrebe doamna Ramsay, şi se mai întrebă totodată dacă Augustus Carmichael n-o fi observat. Poate că observase ; poate că nu. Nu se putu opri să nu-i respecte stăpînirea de sine cu care şedea la locul lui, sorbindu-şi supa. Voise supă şi ceruse supă. Îi era indiferent dacă oamenii rîdeau de el sau se miniau pe el. N-o simpatiza, doamna Ramsay ştia prea bine ; dar, în parte, tocmai din această pricină îl respecta ; şi, privindu-l cum îşi bea supa, foarte impozant şi calm în lumina scăzută, şi monumental, şi contemplativ, se întrebă ce-o fi simţind în clipa aceea şi ce-l făcea să arate întotdeauna satisfăcut şi demn, şi se gîndi ce mult ţinea el la Andrew, cum îl chema în camera lui ea „să-i arate diverse chestii“, după cum se exprima Andrew. Sau alteori zăcea ziua întreagă pe pajişte, clocind, probabil, în minte versuri pînă ajungea să-ţi sugereze o pisică pindind după nişte păsărele, apoi deodată îşi încheşta labele, în clipa cînd găsea cuvîntul dorit, iar soţul ei zicea : „Sărmanul Augustus, e un poet adevărat !“ ceea ce, venind de la soţul ei, era o înaltă apreciere.

Fuseseră aduse opt lumînări și, după primele pîlpiiri, flăcările se înălțară drept, proiectînd în cercul vizibilității toată lungimea mesei, în centrul căreia se afla un platou cu fructe galbene și purpurii.

„Ce farmece le-o fi făcut ?“ se minună doamna Ramsay, pentru că felul în care aranjase Rose strugurii și perele, scoicile cu ghiocuri cornoase pe dinafară și trandafirii în căptușeala căușului, și bananele, îi evoca un trofeu smuls din adîncurile mării, de la ospățul lui Neptun, sau poate ciorchinele uriaș amestecat cu frunze de viță care atîrna pe umărul lui Bacchus (în nu știu ce tablou) printre pieile de leopard și torțele cu flăcări hoinare, roșii și aurii... Pusă astfel brusc în lumină, combinația părea să capete mari dimensiuni și profunzime, era ca un univers aparte, în care-ți puteai lua bastonul și porni să te cațări pe dealuri își spunea doamna Ramsay, și apoi să cobori în văi ; și spre marca ei plăcere (pentru că faptul creă o clipă de comuniune între ei), îl văzu și pe Augustus desfătîndu-și ochii cu priveliștea platoului cu fructe, plonjînd în frumusețea lor, înfruptîndu-și privirile cu o floare de ici, un vrej de colo, și întorcîndu-se apoi, după acest regal, la stupul său. Acesta era felul lui de a admira, diferit de al ei. Dar faptul că priviseră împreună îi unise.

Acum erau aprinse toate lumînările și, în lumină lor, chipurile aflate de ambele părți ale mesei păreau să se fi apropiat, în umbra crepusculară,

pentru că, acum, noaptea era ținută la distanță, dincolo de ochiurile de sticlă ale ferestrelor, care, departe de a oferi o imagine exactă a lumii de afară, o vălureau atît de straniu, încît numai aici, în interiorul casei, păreau să se fi statornicit ordinea și fermitatea pămîntului ; dincolo, afară, dimpotrivă, totul nu era decît o reflecție în care obiectele, devenite fluide, ondulau, se dizolvau.

Brusc se operă o schimbare în ei toți, de parcă fenomenul se produsese cu adevărat, și ar fi devenit cu toții conștienți că alcătuiau un grup uman compact, într-o depresiune, pe o insulă ; și că apărau o cauză comună împotriva fluidității din jur. Doamna Ramsay, care se simțise atît de iritată așteptîndu-i pe Paul și pe Minta, și incapabilă să determine mersul lucrurilor, avea acum senzația că îngrijorarea i se prefăcea în așteptare. Căci acum trebuiau să-și facă apariția, iar Lily Briscoe, încercînd să analizeze cauza subitei înseninări, o asemui cu acel moment, pe terenul de tenis, cînd tot ce-i solid pare brusc să se volatilizeze și spații vaste se aștern între jucători ; același efect îl produceau acum numeroasele lumînări în sala abia mobilată, și ferestrele fără perdele, și aspectul de măști luminoase pe care-l căpătaseră chipurile umane în strălucirea lumînărilor. Cu toții păreau să se fi ușurat de o greutate ; acum s-ar fi putut întîmpla orice, simțea Lily.

„Trebuie să-și facă apariția dintr-un moment în altul“, își spunea doamna Ramsay, cu ochii ațîn-

tiți asupra ușii și, în aceeași clipă, intrară laolaltă Minta Doyle, Paul Rayley și fata purtînd un platon mare.

„Întîrziaseră îngrozitor, întîrziaseră oribil“, se scuza Minta, în timp ce se îndreptau fiecare spre locul lui, în capetele opuse ale mesei.

— Mi-am pierdut broșa, broșa pe care o aveam de la bunica, continuă Minta cu glas plîngăreț și cu licăriri umede în ochii mari, cafenii, pe care-i coborî și apoi îi înălță cînd se așeză alături de domnul Ramsay, ale cărui sentimente cavalierești fură stîrnite, așa încît începu s-o tachineze.

Cum putea fi atît de gîsculiță ca să se cațäre pe stînci încărcată de bijuterii ? o întrebă el.

Acum Minta nu se mai simțea înspăimîntată de el — era atît de teribil de inteligent ; în prima seară cînd se așezase lîngă dînsul și începuse să-i vorbească despre George Eliot, se speriasse de-a binelea pentru că uitase în tren volumul III din *Middlemarch* și n-avea să mai știe niciodată cum se termină ; dar mai tîrziu, se descurcă foarte bine în discuțiile cu el, ba chiar se prefăcea și mai ignorantă decît era în realitate, pentru că domnul Ramsay se amuza să-i spună că-i o prostuță. Așa încît astă seară, cînd își bătu joc de ea fățiș, nu se simți speriată. De altfel știa, și o aflase de îndată ce intrase în sală, că miracolul se întîmplase : astă seară o înconjura nimbul ei de aur. Cîteodată îl avea ; cîteodată nu. Niciodată nu știa de ce apărea și de ce dispărea, sau dacă măcar plutea în juru-i,

pînă în clipa cînd intra într-o încăpere ; atunci îi afla pe dată prezența după felul în care o privea cîte un bărbat. Da, astă seară nimbul era prezent, și încă formidabil ; o știa după felul în care domnul Ramsay îi spusese să nu fie proastă. Se așeză alături de el, zîmbind.

„Probabil că s-a întîmplat, gîndi doamna Ramsay; se logodiseră.“ Și, o frîntură de secundă, simți ceea ce n-ar fi crezut că o să mai simtă vreodată — gelozie. Pentru că și dînsul, soțul ei, fusese sensibil la calda radiație a Mintei ; îi plăcea genul ăsta de fete, fetele cu păr auriu-roșcat, care păreau gata să-și ia zborul în vînt, cu un aer sălbatic și nesăbuit, care nu-și pieptănau părul strîns lipit de țeastă și nu erau, așa cum o categorisise pe Lily Briscoe, „sfrijite“. Aveau o calitate pe care ea, doamna Ramsay, nu o poseda, o luminozitate, o luxurianță care-l atrăgeau, îl amuzau, și făceau ca fetele de tipul Mintei să fie favoritele lui. Le lăsa să-i tundă părul, să-i împletească lanțul ceasului, să-l întrerupă din lucru, să-i strige (le auzise cu urechile ei) : „Veniți cu noi, domnule Ramsay ; e rîndul nostru să-i batem acum !“ și pe dată ieșea cu ele să joace tenis.

Dar doamna Ramsay nu era cu adevărat geloasă, numai cîteodată, cînd se silea să se uite în oglindă cu oarecare resentiment pentru că îmbătrînise, și poate că din propria ei vină (decontul pentru repararea serei și toate celelalte). Și le era recunoscătoare fetelor că-l luau peste picior. („Cîte

pipe ați fumat azi, domnule Ramsay ?“ și așa mai departe), pînă-l făceau să pară iarăși tînăr ; un bărbat foarte atrăgător pentru femei, lipsit de greutate, nehrățuit de măreția muncii lui, de suferințele umanității, de gloria sau de ratarea lui ci, din nou așa cum îl cunoscuse dînsa pe vremuri, cam deșelat, dar galant ; oferindu-i mîna ca s-o ajute să coboare dintr-o barcă, își aducea aminte ; plin de maniere fermecătoare, ca în momentul ăsta (privi și i se păru surprinzător de tînăr, acum cînd încerca s-o tachineze pe Minta). În ce-o privea pe dînsa — „Pune-l aici“ se adresă tinerei elvețiene ajutînd-o să așeze cu grijă, în fața ei, uriașul castron cafeniu ce conținea *Boeuf en Daube* — în ce-o privea pe dînsa, prefera bărbații „sărăcuți cu duhul“. Paul trebuia să șadă alături de ea. Îi păstrase un loc. Zău așa, uneori își zicea că-i prefera pe cei „sărăcuți cu duhul“. Nu-ți impuiau capul cu dizertațiile lor. Dacă stai să judeci, vai ce mult pierd din viață bărbații ăștia foarte inteligenți ! Ce uscați ajung ! „Paul ăsta are ceva fermecător în el“, gîndi doamna Ramsay în timp ce tînărul se așeza lîngă ea. Felul în care se purta cu dînsa era încîntător, ca și nasul lui drept, ca și ochii albaștri luminoși. Era atît de atent ! „Vrea să fie bun să-i povestească — acum că toți vorbeau — ce se întîmplase ?“

— Noi ne-am întors din drum ca să căutăm broșa Mintei, îi răspunse el așezîndu-se.

„Noi“ — atît și era de-ajuns. Ghicea din efortul lui, din felul cum ridicase vocea ca să rostească un cuvînt greu, că era pentru prima dată cînd îl folosea pe „noi“. „Noi“ am făcut asta, am făcut aia. „De-acum înainte se vor exprima astfel toată viața“, gîndi doamna Ramsay, și o savuroasă aromă de măsline, de untdelemn și de sos se înalță din castronul cafeniu cînd Martha, cu un mic gest teatral, îi luă capacul. Trei zile migălise bucătăreasa la acest fel de mîncare. Trebuia să fie foarte atentă, gîndi doamna Ramsay plonjînd în masa fluidă, să aleagă o bucățică de carne foarte fragedă pentru William Bankes. Și examină concentrată interiorul castronului cu pereții lucioși, și învălmășeala de picante felii de carne rumenite și gălbui, frunze de dafin și sos de vin, gîndind : „Prin aceasta vom sărbători evenimentul“ — și simți cum o cuprinde un sentiment ciudat, poznaș și duios în același timp, la gîndul că celebrează o festivitate ; era ca și cum se stîrniseră în ea două emoții paralele : una profundă — căci ce putea fi mai solemn decît dragostea bărbatului pentru femeie, ce putea fi mai impunător și mai impresionant decît acest sentiment care poartă în miezul lui germenii morții ; dar, în același timp, acești îndrăgostiți, acești tineri care intră cu ochi strălucitori în vîrtejul amăgirii, te îndemnau să dansezi în jurul lor, bătîndu-ți joc de ei și împodobindu-i cu ghirlande.

— E un triumf ! rosti domnul Bankes, lăsînd o clipă cuţitul din mînă.

Degustase cu mare atenţie. Era o mîncare bogată, fragedă. Perfect preparată. „Cum reuşea asemenea perfecţiuni în acest fund de ţară ?“ o întrebă. Era o femeie extraordinară. Toată dragostea, toată veneraţia pe care i le purta îi reveniseră, şi doamna Ramsay o ştia.

— E o reţetă franţuzească pe care o am de la bunica mea, răspunse cu un glas în care răsuna o notă de intensă plăcere.

De bună seamă că era o reţetă franţuzească. Ceea ce se numeşte bucătărie englezească e o oroare (toată lumea se declară de acord). Nu constă decît în a fierbe varza în apă. Sau a frige carnea pînă ajunge ca talpa. Sau a curăţi delicioasa pielită a legumelor, „în care rezidă întreaga lor virtute“, sublinie domnul Bankes. „Şi ce risipă !“ adăugă doamna Ramsay. O întreagă familie de francezi ar putea trăi din ce aruncă la gunoi o bucătăreasă englezoaică. Aţîţată de sentimentul că afecţiunea lui William se reîntorsese la ea şi că totul mergea din nou ca pe roate, că îngrijorarea i se spulberase, şi că acum era liberă să triumfe şi să-şi bată joc, rîdea şi gesticula, pînă cînd Lily ajunse să-şi spună : „Ce pueril, ce absurd pare s-o vezi şezînd acolo, în plenitudinea frumuseţii ei, deschisă ca o floare, şi vorbind despre cojile de legume“. Era în ea ceva ce te înfricoşa. Părea irezistibilă. „Întotdeauna, pînă la urmă, ea are ul-

timul cuvînt“, își spuse Lily. Acum determinase situația de față — Paul și Minta păreau să se fi logodit. Domnul Bankes cina aici. Le făcea tuturor farmece, și asta numai prin felul ei atît de simplu și de direct de a dori anumite lucruri ; Lily puse față-n față această natură îmbelșugată și sărăcia ei de spirit, și presupuse că, în parte, totul se datora credinței (căci fața doamnei Ramsay era iluminantă și, fără să arate tină, radia toată), credinței ei în acel lucru straniu, înspăimîntător, care-l făcea pe Paul Rayley, aflat în centrul său, să vibreze tot, deși părea distrat, preocupat, tăcut. Lily simțea că doamna Ramsay, în timp ce vorbea de cojile legumelor, nu făcea decît să exalte, să venereze acel anume lucru ; își ținea mîinile împreunate asupra-i atît pentru a și le încălzi cît și pentru a-l ocroti, și totuși, după ce ticluise întregul plan, simțea Lily, rîdea în timp ce-și conducea victimele la altar. Acum o copleșea parcă și pe ea acea emoție, vibrația iubirii. Cît de neînsemnată se simțea alături de Paul ! El, arzător, febril ; ea, distantă, critică ; el gata să se lanseze în aventură ; ea, ancorată la țarm ; el, avîntat, neînfricat ; ea, solitară, părăsită — și, simțindu-se gata să-și cerșească partea ei din nefericirea lui, dacă nefericire avea să fie, i se adresă timidă :

— Cînd și-a pierdut Minta broșa ?

Îi răspunse prin cel mai fermecător surîs, voalat de amintire, colorat de visare. Clătină din cap :

— Pe plajă. Am de gînd să i-o gădesc. Mă scol
miine în zori.

Toate acestea trebuind să fie ținute în secret
față de Minta, coborî glasul și-și întoarse privirea
spre locul unde ședea ea, rîzînd cu domnul Ram-
say.

Lily ar fi dorit să proclame violent, sfidînd
convențiile, dorința ei de a-l ajuta, de pe acum în-
trezărind cum în zori, pe plajă, ea va fi aceea care
va descoperi broșa pe jumătate ascunsă de vreo
piatră și, în felul acesta, își va avea și ea locul
printre oamenii mărilor și ai aventurilor. Dar
ce-a răspuns dînsul la oferta ei ? Lily îi ceruse cu
o emoție pe care rareori o lăsa să transpară :

— Dă-mi voie să vin cu dumneata !

Iar el a rîs. Rîsul putea să însemne da sau nu —
sau poate că amîndouă. Dar nu ceea ce voise să
însemne era important, ci chicotitul lui bizar, de
parcă i-ar fi spus ; „Din partea mea, poți să te și
arunci de pe stîncă dacă dorești, nici că-mi pasă !“
Îi zvîrlise în obraz răsufierea fierbinte a iubi-
rii, cu toată grozăvia și cruzimea ei, cu toată lipsa
ei de scrupule. O pirjolise, și Lily, privind-o pe
Minta care îl fermeca pe domnul Ramsay la ce-
lălalt capăt al mesei, se cutremură la gîndul că
era expusă unor asemenea gheare, și se simți
recunoscătoare pentru soarta ei. Căci, în orice caz,
își spusese, zărind solnița pe imprimeul feței de
masă, ea, slavă Domnului, nu avea nevoie să se
mărite ; nu-i era necesar să suporte o asemenea

degradare. Ea era crușată de asemenea slăbiciuni. O să mute copacul ceva mai în centru.

Aceasta era complexitatea situației. Căci ceea ce i se întâmpla, mai cu seamă cînd se afla împreună cu familia Ramsay, era faptul că încerca violent două stări contradictorii și simultane; una dintre ele era „asta-i ce simți tu“ și a doua era, „asta-i ce simt eu“, și aceste două sentimente se ciocneau în mintea ei, ca în clipa de față. „E atît de frumoasă, atît de tulburătoare iubirea aceasta, încît tremur la marginea ei și mă ofer, cu totul împotriva deprinderilor mele, să caut o broșă pe plajă; și, totodată, este cea mai stupidă, cea mai barbară dintre pasiunile omenești, și-l prefăce pe un tînăr drăguț cu profil ca de camee (profilul lui Paul era splendid), într-un huligan cu o rangă în mînă (se umfla în pene, era insolent), din mahala Mile End. Și totuși, continuă ea să-și spună, de cînd lumea și pămîntul s-au înălțat imnuri iubirii; i s-au adus cununi și trandafiri și, dacă-i întrebi, nouă din zece bărbați îți vor răspunde că nu-și doresc altceva; în timp ce femeile, dac-ar fi să judeci după propria ei experiență, ar trebui tot timpul să simtă: „Nu *asta* e ceea ce-mi doresc eu“. Nu există nimic mai plicticos, mai pueril, mai inuman decît iubirea; și totuși e frumoasă și necesară. „Ei, și atunci, și atunci?“ se întrebă ea așteptînd oarecum ca ceilalți să ducă dezbaterea mai departe, ca și cum într-o astfel de discuție mica săgeată pe care o arunci tu nu poate, în

mod evident, să-și atingă ținta, și trebuie să fie preluată și purtată în continuare de ceilalți. Așa încît ascultă din nou la spusele celorlalți, pentru cazul că ar fi putut arunca oarecare lumină asupra acestei probleme a iubirii.

— Ca să nu mai vorbim, continuă domnul Bankes, de lichidul acela pe care englezii îl numesc cafea.

— Ah, cafeaua ! replică doamna Ramsay ! Dar asta e mai curînd o chestiune (părea foarte atîțată, Lily își putea da seama, și vorbea cu multă emfază) o chestiune de unt curat și de lapte pur.

Perorînd cu ardoare și elocință, începu să descrie ororile sistemului aplicat la fermele de vaci din Anglia, și în ce hal îți era livrat laptele la ușă, și se afla tocmai pe punctul de a-și dovedi acuzațiile, pentru că era o chestiune pe care o cercetase în profunzime, cînd de jur împrejurul mesei, începînd cu Andrew, care se afla în centru, asemenea unui foc care se propagă de la un smoc de răchită la altul, copiii ei se porniră pe rîs ; soțul ei se porni pe rîs ; se rîdea de ea, fu impresurată de incendiul rîsetelor și nevoită să-și coboare stîndardul, să-și retragă diviziile, și să se rezume, în chip de represalii, la a-i înfățișa domnului Bankes ironiile și ilaritatea stîrnite, drept un exemplu de ceea ce trebuie să suferi cînd te hazardezi să ataci prejudecățile publicului britanic.

Totuși, în mod deliberat, gîndind că Lily care o ajutase în impasul cu domnul Tansley trebuia

să fie în afara acestor lucruri, o separă de restul oamenilor și spuse : „Oricum, Lily e de aceeași părere cu mine“, și în felul acesta o atrase în sfera ei, puțin zăpăcită, puțin șocată (căci Lily se gîndea la iubire).

„Amîndoi sint în afara lucrurilor, își spuse în continuare doamna Ramsay, amîndoi, și Lily și Charles Tansley. Amîndoi păleau sub strălucirea emanată de cei doi îndrăgostiți. El, era limpede, se simțea cu totul abandonat ; nici o femeie nu s-ar fi uitat la Tansley atîta timp cît era Paul Rayley de față. Bietul băiat ! Totuși, el își avea dizertația lui, influența cuiva asupra a ceva ; și își putea purta singur de grijă. Cu Lily lucrurile stăteau astfel. Ea se ofilea cu totul în umbra strălucirii Mîntei ; devenea mai insignifiantă ca oricînd, în modesta ei rochie cenușie, cu fețișoara-i boțită și cu ochișorii de chinezăică ! Tot ce-i aparținea părea atît de mic ! Și totuși, gîndi mai departe doamna Ramsay, comparînd-o cu Mînta, în timp ce apela la sprijinul ei (căci Lily trebuia să-i fie mărtoră că ea nu vorbea mai mult despre fermele de lapte decît vorbea soțul ei despre încălțăminte — acesta cînd se pornea, o ținea ore întregi cu încălțămîntea) și totuși, dintre cele două, la patruzeci de ani Lily o să arate mai bine. În Lily era o vină de ceva ; o flăcără de ceva ; ceva ce-i aparținea numai ei și care doamnei Ramsay îi plăcea foarte mult, dar care, se temea ea, n-o să placă nici unui bărbat. Nu, firește că nu,

decît poate unui bărbat mult mai în vîrstă, William Bankes de pildă.“ Dar acesta o plăcea, ei bine, doamna Ramsay avea uneori impresia că de la moartea soției sale încoace, o plăcea pe ea. Nu era „îndrăgostit“, desigur ; era vorba de una din acele afecțiuni încă neclasificate din care există atît de multe. „O, dar ăsta-i un nonsens, continua doamna Ramsay să-și spună ; William trebuie să se însoare cu Lily. Au atît de multe lucruri în comun. Lily e moartă după flori. Amîndoi sînt reci și distanți și cam închiși în ei înșiși.“ Va trebui să le aranjeze o plimbare lungă, în doi.

Ce prostie, îi așezase unul în fața celuiilalt. Dar lucrul ăsta se putea remedia la masa de mîine. Și dacă o să fie vreme bună, or să organizeze un pic-nic. Totul părea posibil. Totul părea bun așa cum era. Abia în acest moment („dar asta nu poate să dureze“, gîndi ea, disociindu-se de clipa de față, în timp ce toți ceilalți discutau despre încălțăminte), abia în acest moment își găsise siguranța ; plana ca un șoim în văzduh ; ca un drapel fremătînd în elementul de bucurie ce-i umplea, plăcut și deplin, fiecare fibră a trupului, fără zgomot, mai curînd solemn, pentru că, își spuse ea privind la toți cei ce mînceau la acea masă, pentru că acest element emana din toți, din soț, copii, prieteni ; și înălțîndu-se asupra-le în această profundă seninătate (îi mai servea lui William Bankes încă o porție și răscolea adîncurile castronului de faianță), părea acum să plutească, fără nici o rați-

une vizibilă, asemenea unui abur, unui fum înălțându-se drept în sus, unindu-i pe toți într-o atmosferă de siguranță. Nu era nevoie să se rostească nici un cuvânt ; nu era cu putință să se rostească vreun cuvânt. Plutea acolo, acel element, în jurul lor. Ceva ce ținea de eternitate, simțea ea, servindu-i cu grijă domnului Bankes o bucățiță de carne deosebit de fragedă ; mai simțise ceva asemănător, în aceeași după-amiază în legătură cu altceva ; există o coerență în lucruri, o stabilitate ; înțelegea prin aceasta că există un anume element nesupus schimbării și care iese în evidență cu o claritate de rubin (aruncă o privire la fercas-tra pe care jucau unduirile de lumină) în fața a tot ce-i fluid, efemer, spectral ; așa încît în această seară încercă din nou sentimentul de pace, de odihnă, pe care-l mai simțise astăzi o dată. „Din asemenea clipe, își spuse ea, se alcătuieste ceea ce dăinuie veșnic. Aceasta va dăinui.“

— Da, îl încredință pe William Bankes, mai este destul pentru toți. Andrew, ține-ți farfuria mai jos, altfel te stropesc (*Boeuf en Daube* fusese un adevărat triumf).

„Aceasta este, simți ea punînd lingura jos, zona de calm desăvîrșit care înconjoară inima lucrurilor ; în care te poți mișca sau odihni ; acum putea aștepta (le servise tuturor încă o porție), și asculta ; apoi va putea, asemenea unui șoim care se precipită subit din înălțimi, să-și desfășoare aripile și să se cufunde ușurel în rîs, lăsîndu-se cu în-

treaga greutate pe ceea ce spunea soțul ei la celălalt capăt al mesei, despre rădăcina pătrată a numărului o mie două sute cincizeci și trei, care se întâmplase să fie numărul biletului lui de tren.“

Ce însemnau toate astea ? Pînă în ziua de azi nu izbutise să-și facă nici o idee. Rădăcina pătrată ? Ce era asta ? Fiii ei știau. Se bizuia pe ei ; pe rădăcini cubice și rădăcini pătrate ; despre asta discutau acum ; despre Voltaire și Madame de Staël ; despre caracterul lui Napoleon ; despre sistemul francez de proprietate funciară ; despre Lordul Rosebery ¹, despre *Memoriile* lui Creevey ; se lăsa transportată și susținută de această minunată structură a inteligenței masculine, care se revărsa în sus și-n jos, se încrucișează ici și colo, ca niște grinzi de oțel, ce traversează edificiul șovăielnic, susținînd întregul univers, astfel încît i se putea abandona cu deplină încredere, ba chiar cu ochii închiși, sau fluturîndu-și o clipă pleoapele asemenea unui prunc care, de pe perna lui, clipește spre miriadele de straturi de frunze ale unui copac. Apoi se deșteptă. Structura continua să se țeară singură. William Banks făcea elogiul romanului *Waverley* ².

Citea cîte un roman de Walter Scott la fiecare șase luni, afirma el. Și de ce l-o fi supărînd acest lucru pe Charles Tansley ? Se repezi în discuție

¹ R.P. Primrose, lord Rosebery (1847—1929), om de stat englez, colaborator al lui Gladstone.

² Aparținînd lui Walter Scott.

(asta din cauză că Prue nu-i acorda nici o atenție, gîndi doamna Ramsay) și vesteji romanul *Waverley*, deși nu știa nimic despre el, absolut nimic, gîndi doamna Ramsay, mai curînd observîndu-l decît ascultîndu-i spusele. Putea să-și dea seama de acest lucru numai din felul lui de a se exprima — voia să se afirme, și va fi mereu așa pînă cînd o să obțină catedra, sau pînă o să-și găsească o nevastă ; și atunci n-o să mai fie obligat să spună într-una : „Eu — Eu — Eu“. Pentru că la asta se rezuma critica lui la adresa sărmanului Sir Walter, — sau era vorba de Jane Austen ? „Eu — Eu — Eu.“ Se gîndea numai la el, la impresia pe care o făcea asupra celorlalți, lucru de care doamna Ramsay își putea da seama după sunetul vocii lui, după tonul emfatic, după stingăcia lui. Succesul i-ar prinde bine. Oricum, se lansaseră din nou. Acum nu mai era nevoie să asculte. Nu va putea să dureze, știa bine, dar în clipa aceasta, ochii ei vedeau atît de limpede, încît păreau să facă înconjurul mesei, pătrunzînd prin vîlul fiecăreia dintre persoanele de față, pătrunzîndu-le gîndurile și simțămintele, fără efort, ca o rază de lumină furișată sub apă, surprinzînd în suspensia lor, în tremurul lor, vîlurilele încrețite de la suprafață, trestiiile împlîntate în apă, plevușca legănîndu-se, păstrăvul tăcut și brusc. Așa îi vedea ; îi auzea ; dar orice-ar fi spus ei avea și această calitate de a semăna cu mișcarea săgetată a păstrăvului, cînd în aceeași frîntură de secundă

percepi și unda apei, și prundișul de pe fund, și ceva la dreapta, și ceva la stînga ; formînd un singur tot ; și dacă în viața reală doamna Ramsay ar fi separat net un lucru de celălalt ; ar fi declarat că-i place *Waverley* sau că nu-l citise ; și-ar fi făcut cît mai simțită prezența ; acum nu spuse nimic. Un moment pluti în suspensie.

— Ah, dar cît timp crezi c-o să mai fie citit ? întrebă cineva.

Era ca și cum ar fi avut antene tremurătoare, proiectate în afara ei, și care, interceptînd anumite fraze, i le impunea în sfera atenției. Și aceasta era una dintre acele anumite fraze. Presimțea pericol pentru soțul ei. O asemenea întrebare era menită, cu siguranță, să ducă la o ripostă care să-i amintească de propria lui ratare. „Cît timp o să mai fie citite cărțile lui ?“ se va întreba pe dată. William Bankes (care era cu totul scutit de asemenea vanități), rîse și răspunse că pentru el capriciile modei nu aveau nici o însemnătate. Cine ar putea prezice ce o să dăinuie — în literatură ca și în orice alt domeniu ?

— Să ne bucurăm de ce ne putem bucura acum, spuse el.

Această integritate i se păru doamnei Ramsay admirabilă. William Bankes nu dădea nici un moment impresia că ar gîndi : „Dar în ce măsură mă poate afecta acest lucru pe mine ?“

Dacă erai însă înzestrat cu celălalt tip de temperament, cel care are nevoie de laude, care are

nevoie de încurajări, desigur că începeai (și ea știa că domnul Ramsay începuse) să te simți stîngherit ; desigur că simțeai nevoia cuiva care să-ți spună : „Dar opera dumneavoastră va dăinui, domnule Ramsay“, sau ceva în genul ăsta. Soțul ei își manifestă vădit indispoziția declarînd cu oarecare iritare că, oricum, Scott (sau de Shakespeare era vorba ?) va dura pentru el atît cît va dura și viața lui. O spuse pe un ton iritat. Și toată lumea, gîndi doamna Ramsay, se simți puțin stînghenită fără să-și dea seama de ce.

Atunci Minta Doyle, care avea o intuiție fină, declară, abrupt și absurd, că ea nu crede că exista cineva care să-l citească într-adevăr cu plăcere pe Shakespeare. Domnul Ramsay răspunse sever (dar spiritul lui se și îndepărtase de pericol) că foarte puțini oameni îl gustau pe Shakespeare în măsura în care pretindeau că-l gustă. „Dar, adăugă el, unele dintre piesele sale au, cu toate acestea, merite considerabile“, și doamna Ramsay văzu că, pentru moment, primejdia trecuse ; acum o s-o ironizeze pe Minta, care, își dădu seama doamna Ramsay, realizînd anxietatea lui în legătură cu propria-i persoană, o să aibă grijă, în felul ei, ca să i se acorde atenție și, într-un chip sau altul, o să-i aducă elogii. Dar doamna Ramsay ar fi dorit ca lucrul acesta să nu fi fost necesar ; poate că din vina ei devenise necesar. Oricum, era din nou liberă să asculte ce încerca să-i spună Paul Rayley despre cărțile pe care le citim în copilărie.

„Acestea îți rămîn în minte“, o încredință el. Citise la școală niște cărți de Tolstoi. Era mai ales una de care-și amintea mereu, dar îi uitase titlul.

— Numele astea rusești sînt imposibil de ținut minte, încuviință doamna Ramsay.

— Vronski, izbucni Paul.

Și-l amintise pentru că își spusese întotdeauna că era un nume foarte potrivit pentru personajul cel rău.

— Vronski ? făcu doamna Ramsay ; oh, e vorba de *Anna Karenina* : dar constatarea nu-i duse prea departe ; cărțile nu prea intrau în orbita lor.

Nu, Charles Tansley ar fi putut într-o secundă să-i pună la curent cu tot ceea ce privea cărțile, dar cuvintele lui ar fi fost atît de amestecate cu : „Oare spun ce trebuie?“ „Oare fac o impresie bună?“ încît, pînă la urmă, aflai mai multe despre el decît despre Tolstoi, în timp ce Paul vorbea simplu, doar despre subiectul în discuție și nu despre el însuși. Ca toți oamenii proști, avea un soi de modestie și o anumită considerație pentru ceea ce simțea celălalt, trăsături pe care, măcar din cînd în cînd, doamna Ramsay le găsea atrăgătoare. Acum, Paul Rayley nu se gîndea nici la el și nici la Tolstoi, ci o întreba dacă nu-i e frig, dacă nu ședea în curent și dacă nu dorește o pară.

„Nu, răspunse ea, nu dorea o pară.“ De fapt, pîndise cu gelozie platoul cu fructe (fără să-și fi dat însă seama), în speranța că nimeni n-o să-l atingă ! Ochii ei vagabondaseră printre curbele

și umbrele fructelor, prin purpura bogată a strugurilor de șes, apoi peste festoanele zgrunțuroase ale scoicilor, opunînd galbenul roșului, o formă curbă unei forme rotunde, fără să știe de ce o făcea, sau de ce, de cîte ori o făcea, se simțea tot mai senină ; pînă cînd, oh, ce păcat că trebuiau s-o facă ! — o mîină se întinse, luă o pară și știrbi perfecțiunea. Din nevoie de simpatie, se uită la Rose. Se uită la Rose care era așezată între Jasper și Prue. Ce ciudat ca propriul tău copil să poată realiza așa ceva !

Ce ciudat să-i vadă așezați acolo, la rînd, pe copiii ei : Jasper, Rose, Prue, Andrew, aproape tăcuți, dar animați de vreo glumă a lor, ghici doamna Ramsay, după felul cum le zvicneau buzele. Era ceva distinct de tot ce se petrecea, ceva ce păstrau între ei, ca să aibă apoi de ce rîde în camera lor. Spera să nu fie vorba de ceva în legătură cu tatăl lor. Nu, n-ar fi crezut. „Ce să fi fost ?“ se întrebă cu oarecare tristețe, pentru că știa că or să rîdă cînd ea n-o să fie de față. Cîte nu se adunau dincolo de chipurile acelea stăpînite, calme, ca niște măști ; căci copiii nu se amestecau decît cu greu în conversație ; erau ca niște spectatori, ca niște observatori detașați și privindu-i pe oamenii mari puțin de la înălțime. Dar cînd se uită în seara asta la Prue, văzu că ei nu i se potriveau întru-totul aceste remarci. Ea tocmai pornea, tocmai se mișca, tocmai dădea să coboare de la înălțime. Pe fața ei lucea o lumină vagă, care parcă

răsfringea ceva din ardoarea Mintei, aşezată în faţa ei, şi puţină tulburare, şi puţină anticipare a fericirii ; s-ar fi spus că soarele iubirii dintre bărbaţi şi femei răsărise la marginea feţei de masă şi, fără să ştie prea bine despre ce-i vorba se apleca spre el şi-i saluta ivirea. Se uita mereu la Minta, cu sfială dar şi curiozitate, aşa încât doamna Ramsay îşi plimbă privirile de la una la cealaltă şi vorbe în sinea ei, adresându-i-se lui Prue : „Azi, mîine, ai să fii şi tu la fel de fericită. Tu ai să fii mult mai fericită, adăugă ea, pentru că tu eşti fiica mea“ ; asta ar fi vrut de fapt să spună ; fiica ei trebuia să fie mai fericită decît fiicele altora. Dar cina se terminase. Era timpul să se ridice. Lumea începuse să se joace cu furcu-liţele şi cu resturile din farfurii. O să aştepte numai să se stingă risetele cu care răspunseseră la o istorioară povestită de soţul ei. Glumea cu Minta în legătură cu un rămăşag. După aceea o să se ridice de la masă.

Îi plăcea Charles Tansley, îşi spuse subit ; îi plăcea rîsul lui. Îi plăcea pentru că era atît de furios pe Paul şi pe Minta. Îi plăcea stîngăcia lui. În fond, tînărul acesta avea o sumedenie de calităţi. Şi Lily, continuă ea să gîndească aşezîndu-şi şervetul lîngă farfurie, Lily avea întotdeauna o mică glumă a ei. Din pricina lui Lily nu trebuia să te frămînti niciodată. Aşteptă. Viri şervetul sub marginea farfuriei. Ei, terminaseră ? Nu. Istorioara dusesese la o alta. Soţul ei era foarte bine

dispus în seara asta, și, doritor, presupunea doamna Ramsay, să se împace cu bietul Augustus după scena cu supa, îl atrăsese în discuție — își povesteau istorioare despre o persoană pe care o cunoscuseră la universitate. Își mută privirea spre fereastra pe care flăcările luminărilor se reflectau mai luminos, acum când geamurile deveniseră întunecate și, în timp ce contempla această priveliște exterioară, glasurile îi sunară straniu în auz, ca și cum erau voci ce oficiau o slujbă într-o catedrală, pentru că nu deslușea cuvintele. Hohote spontane de râs, și apoi un glas (al Mintei) înălțându-se singur, îi evocară răspunsurile în latină rostite de bărbați și de copii la slujbele din catedralele romano-catolice. Așteptă. Soțul ei vorbea. Repeta ceva, și doamna Ramsay știe că sînt versuri, după cadența și accentele de pasiune și melancolie din glasul lui :

Vino să urcăm poteca din grădină

Luriana, Lurili

Trandafirul e în floare, vizitat de o albină...

Cuvintele (în timp ce privea la fereastră) păreau să plutească, asemenea unor flori pe apă, desprinse de ei toți, de parcă nimeni nu le rostise ei se alcătuiseră ele singure.

Și viețile pe care le-am trăit cîndva și cele

ce vor mai veni

Freamătă toate de copaci, și de frunzișuri

căzătoare...

Nu le deslușea înțelesul, dar, ca și muzica, aceste cuvinte păreau să fie rostite de propria-i voce, detașată însă de ea, exprimînd cu ușurință și firesc tot ce-i apăsase mintea întreaga seară, în timp ce gura ei vorbise de cu totul alte lucruri. Știa, fără să se uite în jur, că toți cei de la masă ascultau glasul ce rostea :

*Mă-ntreb dacă și ție ți se pare.
Luriana, Lurili...*

cu aceeași ușurare și plăcere pe care le simțea și dînsa, ca și cum acesta era, în sfîrșit, lucrul căruia trebuia să-i dai glas, era vocea lor care se făcea de la sine auzită.

Dar vocea se opri. Doamna Ramsay privi în jur. Se sili să se ridice de pe scaun. Augustus Carmichael se ridicase și el și, ținîndu-și șervetul astfel încît să pară o lungă robă albă, stătea în picioare intonînd :

*...Că-i vezi pe vechii regi pornind călare
Peste poieni cu margarete, și cîmpii,
Purtînd frunze de palmier și cedru
Luriana, Lurili...*

și cînd trecu pe lingă scaunul lui, Augustus se întoarse ușor către ea, repetînd ultimele cuvinte :

Luriana, Lurili.

și se înclină în fața ei, de parcă i-ar fi adus un omagiu. Fără să știe ce-o făcea să gîndească acest

lucru, doamna Ramsay avu senzația că în clipa aceea o aprecia mai mult decît oricînd înainte ; și, cu un simțămînt de ușurare și recunoștință, se înclină la rîndul ei, și păși pe pragul ușii pe care el i-o ținea deschisă.

Acum era necesar să împingă toate astea cu un pas înainte. Cu piciorul pe prag, stăruî încă o clipă într-o scenă care i se mistuia din fața ochilor chiar în timp ce-o privea, și apoi, cînd, înaintînd un pas, o luă pe Minta de braț și ieși din odaie, totul se prefăcu, totul luă altă formă ; totul devenise, doamna Ramsay știu prea bine cînd aruncă o ultimă privire peste umăr, totul devenise trecut.

18

„Ca de obicei“, gîndi Lily. Întotdeauna exista un lucru care trebuia făcut exact în momentul acela, ceva ce doamna Ramsay, din rațiuni cunoscute numai ei, hotărîse că trebuie executat în secunda aceea, chiar dacă, așa cum era în cazul de față, toți oaspeții se aflau în picioare, în jurul ei, schimbînd glume, nefiind în stare să decidă dacă să intre în fumoar, sau în salon, sau sus în mansarde. Și atunci o văzu pe doamna Ramsay în mijlocul acestei harababuri, ținînd-o pe Minta de braț, aducîndu-și brusc aminte de acel „Da,

acum e momentul!“ al ei, și pornind pe dată, cu un aer misterios, să săvârșască nu știu ce, ea singură. Și, de îndată ce plecă, grupul fu supus unui soi de dezintegrare ; toți șovăiau, se risipeau în direcții diferite ; domnul Bankes îl luă de braț pe Charles Tansley și ieșiră împreună pe terasă ca să ducă la capăt discuția politică pe care o începuseră în timpul mesei ; și în felul acesta schimbarea ponderea întregii seri, imprimînd o nouă poziție centrului de greutate, „de parcă, își spuse Lily privindu-i cum se îndepărtau și prinzînd din zbor o vorbă sau două despre politica partidului laburist, ieșiseră pe puntea unui vapor și-și căutau un punct de reper“ ; aceasta era impresia pe care i-o făcea lunecarea discuției de la poezie la politică. Așadar domnul Bankes și Charles Tansley ieșiră pe terasă, în timp ce toți ceilalți rămaseră s-o privească pe doamna Ramsay urcînd scara, singură, în lumina lămpii. „Unde s-o fi ducînd cu atîta grabă ?“ se întrebă Lily.

Nu se putea spune că doamna Ramsay alerga pe scări ; de fapt, urca destul de încet. Simțea nevoia unei clipe de liniște după toată această agitație, nevoia de a alege un singur lucru din toate ; lucrul care avea importanță : să-l desprindă ; să-l separe ; să-l curețe de toate celelalte emoții, de toate resturile și deșeurile altor sentimente, și astfel, nud, să-l țină în fața ei, să-l prezinte în fața tribunalului unde, adunați în conclav,

ședeau judecătorii aleși de ea să hotărască asupra întrebărilor :

„E bine, e rău, e drept, e nedrept ? Încotro ne îndreptăm ?“ și așa mai departe.

Așa încît își recăpătă echilibrul după șocul pricinuit de eveniment și, aproape inconștient și paradoxal, apelă la crengile ulmilor ca s-o ajute să-și găsească un punct fix. Lumea ei se schimba ; crengile erau nemișcate. Evenimentul îi dăduse o senzație de transformare. Trebuia repus totul în ordine. Trebuia să rînduiască la loc asta și astă-laltă, gîndi ea, ajungînd pe nesimțite să admire demnitatea liniștii copacilor și, din cînd în cînd, superba lor mișcare spre înălțimi (asemenea prorei unui vapor cînd răpune un val), ori de cîte ori vîntul legăna ramurile ulmului. Căci era noapte cu vînt (rămase o clipă privind afară). Era vînt, așa încît frunzele, măturînd cerul, dezgoleau ici-colo cîte o stea, iar stelele păreau să tremure și ele și să-și săgeteze lumina, încercînd să-și strecoare lucirile prin golurile dintre frunze. Da, se împlinise, se săvîrșise ; și, așa cum se împlîna cu împlinirile, totul lua un aer solemn. Cînd te gîndeai în clipa de față, departe de agitație și de emoție, aveai impresia că era ceva ce fusese întotdeauna, dar care acum nu făcea decît să se manifeste și, prin această manifestare, conferise tuturor lucrurilor o subită stabilitate. „Întreaga lor viață, gîndi doamna Ramsay reluîndu-și urcușul, Paul și Minta vor reveni în gînd la seara aceasta ;

cu luna ; vîntul ; casa ; cu ea.“ O flata, în punctul ei cel mai sensibil, gîndul că, atîta timp cît vor trăi, ea va rămîne împletită în însăși țesătura vieții lor ; tot așa „și asta, și asta, și asta“ își spunea în continuare, urcînd scările și rîzînd cu tandrețe de canapeluța de pe palier (a mamei ei), de fotoliul cu balansoar (al tatălui ei) ; de harta insulelor Hebride. Toate acestea vor retrăi în viața lui Paul și a Mintei ; „a soților Rayley“ — încercă ea în gînd noul nume ; și cu mîna pe clanța odăii copiilor, simțea acea comuniune sentimentală cu alte ființe pe care ți-o dă emoția, de parcă zidurile care te separă de celelalte făpturi se subțiaseră pînă-ntr-atît, încît (și gîndul era mîngîietor și fericit), totul se confunda într-un unic torent, și scaunele, mesele, hărțile, erau ale ei, erau ale lor, nu avea importanță ale cui, iar Paul și Minta vor duce totul mai departe cînd ea va muri.

Răsuci mînerul ușii cu o mișcare sigură, ca să nu scîrțiie, și intră, țuguindu-și ușor buzele, ca pentru a-și aduce singură aminte că n-are voie să vorbească tare. Dar de îndată ce pătrunse în cameră, își dădu seama, enervată, că precauția era inutilă. Copiii nu dormeau. Ceea ce era foarte supărător. Mildred ar fi trebuit să fie mai grijulie. Iată-l pe James complet treaz și pe Cam așezată în capul oaselor, pe Mildred sculată din pat, desculță, și, cu toate că era aproape unsprezece, toți vorbind de zor. Ce se întîmplase ? Desigur,

din nou țeasta aceea oribilă de animal. Doar îi spusese lui Mildred s-o ia de acolo și fata, firește, uitase, și acum iat-o pe Cam cu ochii larg deschiși, și pe James cu ochii larg deschiși, certându-se, când ar fi trebuit să doarmă de ore întregi. Ce i-o fi venit lui Edward să le trimită oribilitatea aia de scăfirlie? Și ea făcuse prostia de a-i lăsa s-o prindă în odaia lor. Era zdravăn fixată în cuie, îi spuse Mildred, și Cam nu putea să doarmă din pricina acestei prezențe în cameră, iar James, urla dacă cineva dădea s-o atingă.

Dar Cam trebuia să doarmă (capul avea coarne mari, țița fetița) trebuia să doarmă, și să viseze palate ca-n povești, îi spuse doamna Ramsay, așezându-se lângă ea, pe marginea patului. Cam se tîngui că vedea numai coarne de jur împrejurul camerei. Era adevărat. Oriunde așezau lampa (și James nu putea dormi fără o lumină), se proiectau umbre pe pereți.

— Dar gîndește-te Cam, nu-i decît un porc, un porc bătrîn, o domoli doamna Ramsay, un porc drăguț și negru ca aceia de la fermă.

Cam găsea însă că era o apariție fioroasă, care o amenința cu coarne din toate colțurile camerei.

— Ei bine, zise doamna Ramsay, atunci o să-l ascundem.

O văzură îndreptîndu-se spre scrin, deschizînd iute sertarele mici, unul după altul, și neaflînd acolo nimic potrivit, își scoase cu repeziciune șalul de pe umeri și-l înfășură în jurul scăfirliei, o dată,

și înc-o dată, și înc-o dată ; apoi se întoarse la Cam și, aproape culcîndu-și capul pe pernă, lîngă al fetei, îi arătă ce frumos era acum totul : cît de mult o să le placă zînelor ; era ca un cuib de pasăre ; era ca un munte frumos, așa cum văzuse ea prin alte părți, cu vilcele și cu flori, cu tălângi clincănind, cu păsărele ciripind, și cu căprioare, și cu antilope... În timp ce vorbea, putea desluși în mintea fetei ecoul cuvintelor pe care le roștea ritmat, iar Cam repeta după ea, cum totul semăna cu un munte, cu un cuib de pasăre, o grădină, și uite antilope mici, și pleoapele ei se deschideau și se închideau, iar doamna Ramsay continua să-i povestească și mai monoton, și mai ritmat, și mai absurd, cum trebuie să închidă ochii și să adoarmă și să viseze munți și văi și stele care cad de pe cer, și papagali, și antilope, și grădini și tot ce-i frumos, spunea ea, înălțîndu-și foarte ușor capul de pe pernă și vorbind din ce în ce mai mecanic. pînă ajunsese în poziție verticală și văzu că fetița adormise.

— Acum, șopti ea traversînd spre pătutul băiatului, și James trebuie să doarmă căci, uite, capul mistrețului era la locul lui ; nimeni nu se atinsese de el ; nu-i făcuseră decît ceea ce dorise dînsul ; stătea acolo, neatins.

Copilul se încredință că scăfirlia se afla la locul ei, sub șal. Dar voia s-o mai întrebe ceva. Vor merge, mîine, în plimbare la Far ?

— Nu, mîine nu, răspunse ea ; dar altădată, foarte curînd, îi făgădui, în prima zi frumoasă.

Era un copil cuminte. Se culcă ; îl acoperi. Însă lucrul ăsta n-o să-l uite niciodată, ştia ea foarte bine, şi se simţi furioasă pe Charles Tansley, pe soţul ei, pe ea însăşi, pentru că-i stîrniseră speranţele. Apoi, dibuind cu mîinile în jurul umerilor după şal, şi amintindu-şi că înfăşurase ţeasta mistreţului în el, se ridică în picioare, trase în jos fereastra cu încă un deget sau două, auzi vîntul, sorbi o înghiţitură din aerul nopţii, răcoros şi perfect indiferent, îi murmură „noapte bună“ lui Mil-dred şi părăsi odaia, lăsînd ca limba închizătorii să lunece uşurel în broască.

Nădăjduia că n-o să-şi trîntească tomurile pe podeaua de deasupra camerei copiilor, îşi spuse ea gîndindu-se cît de sîcîitor era Charles Tansley. Căci amîndoi aveau somnul foarte uşor ; erau copii nervoşi ; şi din moment ce Tansley era în stare să spună asemenea lucruri în legătură cu plimbarea la Far, doamnei Ramsay i se părea firesc să-şi răstoarne un morman de cărţi de pe masă, împingîndu-le cu cotul, din stîngăcie, tocmai cînd copiii adormiseră. Presupunea că tînărul se retrăsese în odaia lui să lucreze. Şi totuşi avea un aer atît de nenorocit ; şi totuşi, cînd o să plece, o să se simtă uşurată ; şi totuşi, mîine o să aibă grijă ca lumea să se poarte mai frumos cu el ; şi

totuși, el se comporta admirabil față de soțul ei ; și totuși, manierele lui lăsau, fără îndoială, mult de dorit ; și totuși, îi plăcea râsul lui — gîndindu-se la acestea, în timp ce cobora, observă că acum se vedea din plin luna pe fereastra scării — luna galbenă de la vremea secerișului — și se întoarse spre fereastră, în timp ce oaspeții rămași jos o priviră, înălțată deasupra lor, pe scară.

„E mama mea, gîndi Prue. Da ; să se uite la ea și Minta ; să se uite la ea și Paul Rayley ! Iată, într-adevăr, omul în sine“, își spuse Prue, ca și cum, în întreaga lume, n-ar fi fost decît o singură faptură demnă de acest nume : mama ei. Și, de unde pînă cu un moment mai înainte fusese o fată în toată firea, care stătea de vorbă cu toți ceilalți, dintr-o dată deveni din nou copil, ca și cum tot ce făcuseră pînă atunci nu fusese decît un joc, și se întreba dacă mama o să le încuviințeze jocul ori o să se supere. Și, gîndindu-se ce noroc însemna pentru Minta și Paul și Lily să o vadă, și ce fericire deosebită însemna pentru ea să o aibă de mamă, și spunîndu-și că ea n-o să crească niciodată mare și n-o să părăsească niciodată casa părinților, rosti ca un copil :

— Ne-am gîndit să coborîm pe plajă, ca să ne uităm la valuri.

Pe loc, și fără nici o rațiune, doamna Ramsay se simți ca o fată de douăzeci de ani, plină de viață. O năpădi o dorință fierbinte de petrecere.

Sigur că trebuiau să meargă pe plajă ; sigur că trebuiau să meargă, strigă ea rîzînd ; și, coborînd în fugă ultimele trei-patru trepte, începu să se învîrtească de la unul la altul, rîzînd, înfășurînd-o bine pe Minta în mantilă, spunîndu-le că tare i-ar fi plăcut să-i poată însoți și ea, și o să se întoarcă tirziu, și avea careva dintre ei un ceas ?

— Da, Paul are, o asigură Minta.

Paul scoase dintr-o punguță de antilopă un frumos ceas de aur și i-l arătă. Și, în timp ce-l ținea în palmă, în fața ei, gîndi : „Știe totul. Nu trebuie să-i mai spun nimic.“ Arătîndu-i ceasul, îi comunica parcă : „Am făcut-o, doamnă Ramsay. Și vă datorez totul dumneavoastră.“ Privind ceasul de aur din palma lui, doamna Ramsay gîndea : „Ce fericită e Minta ! Se mărită cu un bărbat care are un ceas de aur într-o punguță de antilopă !“

— Ce mult aș vrea să pot veni cu voi ! strigă doamna Ramsay.

Dar era reținută de ceva atît de puternic, încît nici nu-i trecu prin cap să se întrebe ce anume o reținea. Firește că era imposibil pentru ea să-i însoțească. Dar i-ar fi plăcut mult, dacă n-ar fi împiedicat-o acel ceva ; și, amuzată de absurditatea gîndului ei („ce fericire să te măriți cu un om care-și ține ceasul într-o punguță de antilopă“), intră, fluturînd un zîmbet pe buze, în cealaltă cameră, unde ședea soțul ei, citind.

„Desigur, își spuse ea intrînd în odaie, venise aici ca să caute ceva de care avea nevoie.“ În primul rînd, dorea să se așeze pe un anumit scaun, sub o anumită lampă.. Dar mai voia și altceva, deși nu știa ce și nu-și putea aduce aminte ce anume dorise. Se uită la soțul ei (reluîndu-și ciorapul și începînd să împletească) și-și dădu seama că nu voia să fie întrerupt — era limpede. Citea ceva ce-l impresionă puternic. Surîdea vag, lucru care o făcu să înțeleagă că-și stăpînea emoția. Întorcea iute paginile. Interpreta romanul — probabil se simțea însuși eroul cărții. Se întrebă ce carte o fi fost? O, era unul din romanele bătrînului Sir Walter Scott, văzu ea ajustînd abajurul lămpii, astfel ca lumina să-i cadă pe împletitură. Pentru că Charles Tansley declarase (se uită în sus de parcă aștepta să audă bufnitura cărților dărîmate pe podea) că nimeni nu-l mai citește astăzi pe Walter Scott. Și atunci soțul ei gîndise : „Așa vor spune și despre mine“ ; drept care se dusesse și luase unul din romanele lui Scott. Și, dacă avea să ajungă la concluzia „E adevărat“ în legătură cu spusese lui Tansley, le va accepta numai în ceea ce-l privea pe Scott. (Îl vedea cumpănind, chibzuind, comparînd, pe măsură ce citea). Va accepta ideea în ceea ce-l privea pe Walter Scott, dar nu și pe el. Întotdeauna era îngrijorat în legă-

tură cu el însuși. Și acest lucru o tulbura. Domnul Ramsay se frământa într-una din pricina cărților lui : „vor fi citite, sînt bune, de ce nu sînt bune, ce vor gîndi oamenii despre mine ? !“ Doamnei Ramsay nu-i plăcea să-l știe gîndindu-se la asemenea lucruri și se întrebă dacă oaspeții, la masă, își dăduseră seama de ce devenise brusc atît de irascibil cînd se discutasese despre faima autorilor și despre cărți care dăinuie sau nu, și se mai întrebă dacă din cauza asta or fi rîs copiii între ei ; muncită de aceste gînduri, zvîrli ciorapul deoparte, și toată rețeaua fin hașurată care-i înconjura buzele și-i brăzda fruntea ieși dintr-o dată la iveală, parcă gravată cu un vîrf de oțel, iar ea rămase nemișcată, asemenea unui copac care s-a zbuciumat și a fremătat, iar acum, de îndată ce s-a oprit vîntul, se reasează, frunză cu frunză, în repaos.

„N-are nici o importanță, nimic n-are nici o importanță“, își spuse ea. Un om mare, o carte mare, faima — cine putea face asemenea aprecieri? Ea nu știa nimic despre toate astea. Dar felul lui de a fi, onestitatea lui — de pildă, la masă, ea gîndise aproape instinctiv : „Ah, dac-ar vorbi dînsul !“ Avea o încredere deplină în soțul ei. Și, eliminînd toate gîndurile acestea, asemenea celui ce plonjează în apă și trece nepăsător ba pe lîngă o algă, ba pe lîngă un pai, ba pe lîngă o bulă de aer, doamna Ramsay, afundîndu-se și mai adînc, avu din nou impresia pe care o avusese în hol, în timp ce toți ceilalți vorbeau : „Am nevoie

de ceva — am venit aici să caut ceva“, și plonjă din ce în ce mai adânc, cu ochii închiși, fără să știe ce anume voia. Mai așteptă un timp, împletind, mirându-se și, încetul cu încetul, cuvintele pe care le recitaseră la masă :

Trandafirul e în floare vizitat de o albină...

porniră să se balanseze în mintea ei, ritmic ca niște valuri și, pe măsură ce se balansau, alte cuvinte, asemenea unor luminițe voalate, una roșie, una albastră, una galbenă, începură să se aprindă în întunericul minții ei, părură să se desprindă de pe suporturile lor și să zboare de-a lungul și de-a latul, încrucișându-se, strigând și trezind ecouri ; așa încît doamna Ramsay se răsuci în scaun și căută o carte pe măsuta de alături.

*Și viețile pe care le-am trăit cîndva și cele ce vor
mai veni*

Freamătă toate de copaci, și de frunzișuri căzătoare

murmură ea, înfigîndu-și andrelele în ciorap. Deschise cartea și începu să citească de ici și de colo, la întîmplare, și în tot acest timp avea senzația că urcă și coboară, croindu-și drum pe sub petale care se bolteau asupra-i, așa încît tot ce putea vedea era doar că ăsta era alb și ăsta roșu.

La început, nu sesiză deloc înțelesul cuvintelor.

*Cirimiți, cirimiți catargele înaripate spre-aceste
tărmuri, o, voi navigatori înfrinți*

citi ea și întoarse pagina, lăsându-se în voia unei legănări, zigzagînd ici și colo, de la un vers la altul, ca de la o ramură la alta, de la o floare roșie și albă la o alta, pînă în clipa cînd un zgomot ușor o deșteptă — bărbatul ei se plesnea peste coapse. Ochii li se întîlniră pentru o secundă; dar nu voră să-și vorbească unul altuia. Nu aveau nimic să-și spună. Și, cu toate acestea, ceva părea să se transmită de la el la ea. Viața, forța vitală, teribilul umor, știa ea, îl făceau să se plesnească peste coapse. „Nu mă întrerupe, părea să-i spună, nu rosti nici un cuvînt; stai acolo unde te afli.“ Și continuă să citească. Buzele îi zvicneau. Cartea îl umplea. Îl fortifica. Uitase cu totul de micile frecuşuri și înțepături din seara aceea, uitase cît de mult îl sîciise să stea liniștit în timp ce alții se ghiftuiau și beau la nesfîrșire, uitase cît de nervos fusese cu nevastă-sa și cît de susceptibil și de supărăcios devenea cînd cărțile lui erau trecute cu vederea ca și cum nici n-ar fi existat. În clipa aceasta, simțea că nu se sinchisește nici cît negru sub unghie de cine ajunge pînă la litera Z (în ipoteza că gîndirea s-ar întinde ca alfabetul de la A la Z.) Cineva o să atingă litera Z — dacă nu va fi el, atunci va fi un altul. Vigoarea și gîndirea sănătoasă a acestui Walter Scott, simțul lui pentru lucrurile simple și directe, pescarii ăștia, biata făptură bătrînă și decrepită din coliba lui Muckle-

backit¹ îi infuzau atîta forță și un asemenea sentiment de eliberare, încît se simți transportat, triumfător, și nu-și putu stăpîni lacrimile. Înălțînd puțin cartea ca să-și ascundă fața, le lăsă să lunece și-și scutură capul dintr-o parte în alta, uitînd cu totul de sine (dar nu și de cîteva reflecții asupra moralității, asupra romanelor franceze și a celor englezești, și a faptului că Scott avusese mîinile legate, dar concepția sa era poate la fel de adevărată ca și cea a romancierilor francezi), uitînd de propriile lui necazuri și eșecuri, pierdut cu totul în înecul bietului Steenie² și în durerea lui Mucklebackit (aci e Scott într-adevăr la înălțime), și în surprinzătoarea bucurie și impresie de vigoare pe care i le inspira lectura.

„Ei, să vedem cine poate scrie ceva mai bun“, gîndi el, cînd isprăvi capitolul. Simțea că polemizase cu cineva și că triumfase asupra adversarului. Mai bine decît atît nu putea nimeni să scrie, orice s-ar spune ; și, implicit, propria lui poziție deveni mai sigură. Îndrăgostiții lui Scott erau niște fanteze, gîndi el, recapitulînd romanul în minte. Partea asta era o aiureală, dar astălaltă-i ceva de prima calitate, își spuse comparînd un element cu altul. Dar ar fi trebuit să recitească totul. Nu-și putea aduce aminte ansamblul cărții.

Deocamdată trebuia să-și țină aprecierile în suspensie. Așa încît se reîntoarse la celălalt gînd —

¹ Personaj din romanul *Anticarul* de Walter Scott.

² Personaj al aceluiași roman de Walter Scott.

dacă tinerilor nu le mai plăcea Walter Scott, de bună seamă că nu le mai plăcea nici el. „Nu avem dreptul să ne plîngem“, gîndi domnul Ramsay încercînd să-și înăbușe dorința de a se plînge soției sale de faptul că tinerii nu-l admiră. Dar luase o hotărîre : să n-o mai hărțuiască. O privi în timp ce citea. Părea foarte senină. Domnului Ramsay îi plăcea gîndul că toți oaspeții se împrăștiaseră care-ncotro, și că ea și cu el rămăseseră singuri. Sensul vieții nu constă numai în a te culca cu o femeie, gîndi el, reîntorcîndu-se la Scott și la Balzac, la romanul englez și la cel francez.

Doamna Ramsay își înălță capul și, asemenea unei persoane toropite de picoteală, păru să spună că, dacă el o dorește trează, se va trezi, dar dacă nu, n-ar putea oare să continue a dormita încă puțin, încă puțin ? Se cățără de la o ramură la cealaltă, ici-colo, lăsîndu-și mîna cînd pe o floare, cînd pe alta.

Nu prețui în roză rubiniul aprins,

citi ea și, citind, simțea că urcă pe culmi, sus, pe creastă. Cît de odihnitor ! Toate reziduurile zilei rămăseseră la fund, lipite de acest magnet ; spiritul ei fusese bine măturat și era perfect pur. Și iată aici, întregindu-se brusc și deplin în mîinile ei, frumoasă și înțeleaptă, clară și totală, însăși esența vieții, extrasă și conținută în rotunjimea unui sonet.

Deveni conștientă că soțul ei o privea. Zîmbea zeflemitor, de parcă ar fi ridiculizat-o blajin că adormise în plină zi, dar, în același timp, îi spunea în gînd : „Citește mai departe. Acum nu pari tristă.“ Domnul Ramsay se întrebă ce-o fi citind ; îi exagera ignoranța, simplitatea, pentru că-i făcea plăcere să-și spună că ea nu era nici inteligentă și nici cultivată. Se întrebă dacă o fi înțelegînd ce citea. „Probabil că nu“, își răspunse singur. Era uimitor de frumoasă. Îi făcea impresia că frumusețea ei sporea, dacă așa ceva era cu puțință.

*Cu tine departe — îmi părea iarnă grea
Mă jucam printre umbre... parc-ar
fi fost umbra ta.*

Terminase de citit.

— Ei bine ? îl întrebă ridicîndu-și ochii de pe carte și reflectîndu-i, visătoare, zîmbetul.

*Mă jucam printre umbre... parc-ar
fi fost umbra ta*

murmură ea, așezînd cartea pe masă. Ce se mai întîmplase, se întrebă reluîndu-și impletitura, de cînd fuseseră ultima oară singuri ? Își aminti că se îmbrăcase ; privise luna ; Andrew ținîndu-și prea sus farfuria la cină ; necăjită din pricina a ceva ce-i spusese William ; păsările în copaci ; canapeaua de pe palier ; copiii nu adormiseră ; Charles Tansley trezindu-i cu bufnitura cărților pră-

bușite pe podea — o, asta născocise ea ; Paul, care avea o punguță de antilopă pentru ceas. Despre care din astea toate să-i povestească ?

— S-au logodit, spuse, reîncepînd să împletească; Paul și Minta.

— Mi-am închipuit, răspunse el.

Mare lucru nu puteai spune în legătură cu așa ceva. Mintea ei continua să se înalțe și să coboare, să se înalțe și să coboare, o dată cu poezia ; iar dînsul se simțea încă foarte viguros și foarte drept, după ce citise despre înmormîntarea lui Steenie. Așa încît rămaseră tăcuți. Apoi, doamna Ramsay își dădu seama că dorea ca soțul ei să spună ceva.

„Orice, orice, gîndi, văzîndu-și înaintea de împletitură. Orice ar fi binevenit.“

— Ce plăcut trebuie să fie să te măriți cu un om care-și ține ceasul într-o punguță de antilopă, rosti ea, pentru că acesta era genul de glume pe care-l schimbau între ei.

Domnul Ramsay pufni pe nări. Sentimentul lui față de această logodnă era același pe care-l încerca față de orice logodnă : fata e mult prea bună pentru tînărul ăsta. Încet, își făcu drum în mintea ei întrebarea : „Atunci de ce dorim ca oamenii să se mai căsătorească ? Care e valoarea, semnificația lucrurilor ?“ (Fiecare cuvînt pe care-l rosteau acum era adevăr curat.) „Spune ceva“, îl imploră doamna Ramsay în gînd, dorind doar să-i audă glasul. Căci umbra, acel ceva care-i învăluia, începea, simțea bine, s-o împresoare din nou.

„Spune orice“, imploră ea, privindu-l ca și cum îi cerea ajutor.

Domnul Ramsay rămase tăcut, balansînd lanțul ceasului și imprimîndu-i o mișcare de pendul și gîndindu-se la romanele lui Walter Scott și la cele ale lui Balzac. Dăr prin zidurile crepusculare ale intimității lor, care, involuntar, îi atrăgea unul către celălalt, alăturîndu-i, aducîndu-i foarte aproape unul de altul, ea îi simțea spiritul ca o mîină înălțată deasupra minții ei, adumbrîndu-i-o; și acum, cînd gîndurile ei căpătau o turnură care lui îi displăcea — îndreptîndu-se spre ce numea dînsul „pesimism“ — domnul Ramsay începu să se foiască în scaun, deși continua să tacă, își ridică mîina la frunte, își răsuci o buclă de păr, apoi o lăsă din nou să cadă.

— N-ai să poți isprăvi ciorapul în seara asta, îi spuse arătînd cu degetul spre împletitură.

Asta era ceea ce-și dorise — asprimea vocii lui, dojenind-o. „Dacă dînsul spune că e rău să fii pesimist, probabil că așa e“, se încredință singură; desigur, căsătoria o să iasă pînă la urmă foarte bine.

— Nu, răspunse doamna Ramsay, turtind ciorapul pe genunchi, n-o să-l pot isprăvi.

„Și ce-i cu asta?“ Pentru că simțea că el continua s-o privească, dar privirea i se schimbase. Dorea ceva — dorea ceea ce ei îi venea întotdeauna atît de greu să-i dăruiască; dorea ca ea să-i spună că-l iubește. Și acest lucru, nu, asta nu putea

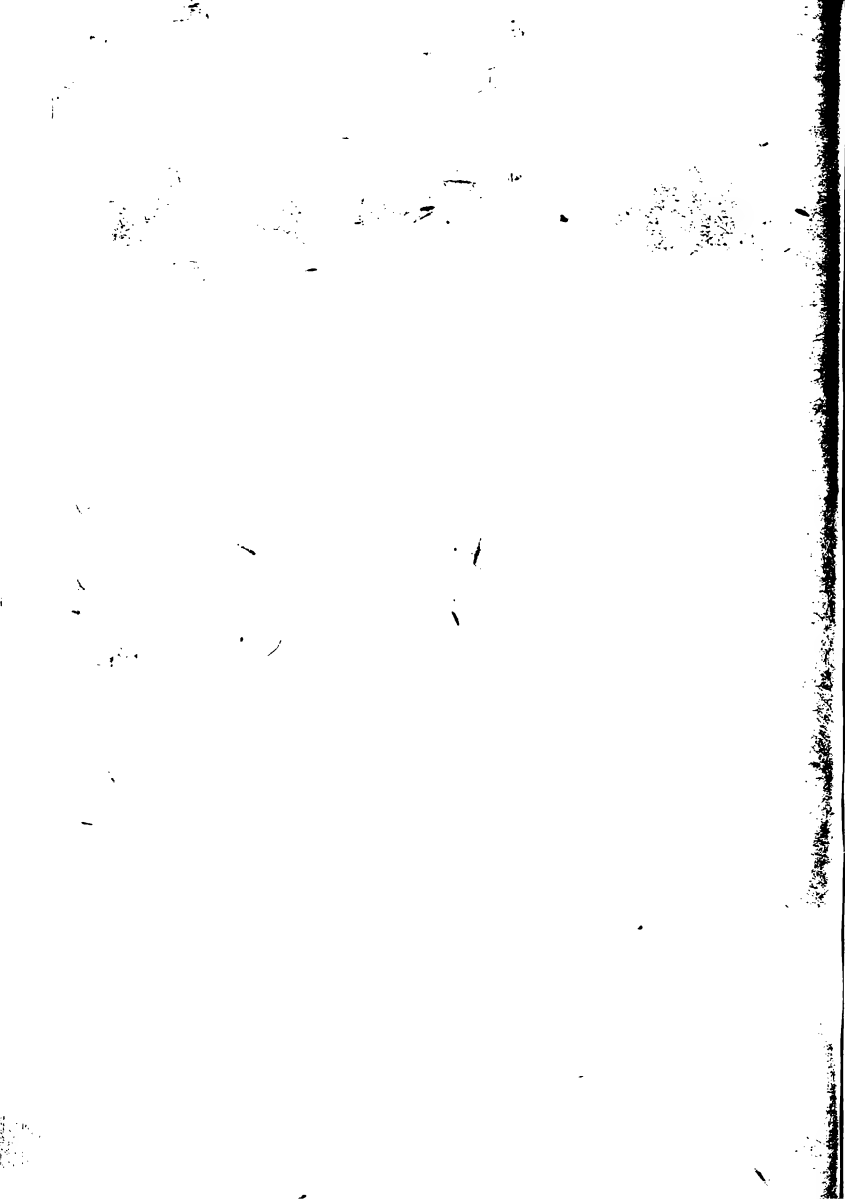
face. Lui îi venea mult mai ușor decât ei să se exprime prin cuvinte. El putea vorbi despre o mulțime de lucruri. Ea, niciodată. Așa încît dînsul era întotdeauna acela care dădea glas gîndurilor, și pe urmă, cine știe din ce pricină, acest lucru începea să-l supere și i-l reproșa. O acuza că-i o femeie lipsită de inimă ; ea nu-i mărturisea niciodată că-l iubește. Și doar nu avea dreptate — nu avea dreptate. Numai că ea nu izbutea niciodată să exprime ceea ce simțea. „Nu-i căzuseră firimituri pe haină ?“ „Putea să-l ajute cu ceva ?“ Se ridică și se îndreptă spre fereastră, cu ciorapul cafeniu-roșcat în mîini, în parte pentru a se îndepărta de soțul ei, în parte pentru că acum, cînd se simțea privită de dînsul, se putea uita în voie la Far. Știa că soțul ei întorsese capul, urmărindu-i mișcarea ; o observa. Știa și ce gîndește : „Ești mai frumoasă decât oricînd“. Și se simțea într-adevăr foarte frumoasă. „N-ai vrea să-mi spui măcar o singură dată că mă iubești ?“ Asta dorea dînsul, pentru că se simțea răscolit, cît de Mintă, cît de carte, și pentru că era sfîrșitul zilei, și pentru că se certaseră în legătură cu plimbarea la Far. Dar ea nu putea s-o facă ; n-o putea spune. Apoi, știind că o urmărește din priviri, doamna Ramsay, în loc să vorbească, preferă să se întoarcă de la fereastră, cu ciorapul în mîini, și să se uite la soțul ei. Și, în timp ce se uita la el, începu să-i zîmbească, pentru că, deși nu rostise nici un cuvînt, el știa, firește că știa, că ea îl iubește. N-ar fi putut să nege. Și continu-

înd să suridă, doamna Ramsay privi din nou pe fereastră și spuse (gîndind în-sinea ei : „Nimic pe lume nu poate egala această fericire“) :

— Da, ai dreptate. Mîine o să fie vreme umedă.

Nu rostise cuvintele așteptate, dar dînsul le știa. Iar ea îl privi, surîzînd. Pentru că, o dată mai mult, triumfase.

TIMPUL TRECE

— Ei, bine, o să vedem ce curs vor lua lucrurile în viitor, spuse domnul Banks, venind de pe terasă.

— S-a întunecat de tot, nu se mai distinge nimic, observă Andrew, venind de pe plajă.

— Nici nu mai poți spune care-i marea și care-i pământul, adăugă Prue.

— Lăsăm lampa aprinsă ? întrebă Lily în timp ce-și scoteau pardesiile.

— Nu, dac-au venit cu toții, nu-i nevoie, răspunse Prue. Andrew, strigă apoi întorcînd capul după el, stinge lumina în hol !

Una cite una, luminile se stinseră. Doar lumina domnului Carmichael, căruia îi plăcea ca înainte de culcare să citească din Vergiliu, se stinse mult mai tîrziu decît celelalte lumini.

Și astfel, cu toate lămpile stinse, cu luna plerită și cu ploaia subțire care bătea în acoperiș, totul fu înecat într-un potop de imensă întunecime. Părea că nimic nu va putea supraviețui acestui val, acestei năvale de întuneric, care, infiltrându-se pe gaura cheii și prin crăpături, se furișa pe după jaluzele, se strecura în odăile de dormit, înghițea ici un lavoar și o cană, colo un vas cu dalii roșii și galbene, dincolo muchiile ascuțite și conturul masiv al unui scrin. Dar nu dizolva numai mobila; cu greu ai fi putut desluși ceva dintr-un trup sau dintr-un spirit care să te îndreptățească să afirmi „Asta e el” sau „Asta e ea”. Uneori se înălța câte o mîină, gata parcă să apuce sau poate să prevină, ori se auzea un geamăt, sau cineva rîdea tare, ca și cum ar fi împărtășit o glumă cu neantul.

În salon, în sufragerie, pe scară, nu se clintea nimic. Doar câteva pale de aer, desprinse din caierul vîntului, pătrundeau prin balamalele ruginite și lemnăria umflată de umezeala mării (de fapt casa era destul de șubredă), se furișau prin colțuri și-și făceau drum înăuntru. Aproape că ți le puteai închipui răbufnind în salon, iscodind și mirîndu-se, jucîndu-se în treacăt cu fișia de tapet care atîrna ruptă, întrebînd-o dacă mai are de gînd să atîrne multă vreme, și cînd o să cadă? Apoi, lunecînd ușor pe pereți, treceau mai departe, îngindurate

de parc-ar fi întrebat trandafirii roșii și galbeni de pe tapet dacă au de gând să se ofilească, și porneau să cerceteze (cu încetineală, pentru că aveau destul timp) scrisorile rupte din coșul de hîrtii, florile, cărțile, tot ce li se oferea. Și întrebau : „Sînteți prieteni ? sînteți dușmani ? Și cît veți mai dura ?”

Raze fugare de lumină trimise de vreo stea brusc dezgolită, de vreun vapor pribeag, ori chiar de Far, schițînd o cărare argintată pe trepte și pe covoraș, călăuziră jucăușele pale de vînt să urce scara și să iscodească pe la ușile odăilor de dormit. Dar aici, de bună seamă, trebuie să se oprească. Oricît de trecătoare și friabile ar fi fost toate cîte le întîlniseră pînă acum, cele aflate aici erau de neclintit. „Aici, li s-ar putea spune licăririlor fugare și palelor de vînt care respirau și se aplecau curioase chiar deasupra paturilor, aici nu puteți nici atinge, nici distruge.” Drept care, cu un aer obosit și spectral, de parcă ar fi avut degete diafane ca fulgul și persistența străvezie a fulgilor, aruncau o privire, una singură, către ochii închiși, către degetele încheștate în gol, își strîngeau, ostenite, veșmintele pe trup și se făceau nevăzute.

Și astfel, tot adulmecînd și frecîndu-se de lucruri, se îndreptară spre fereastra de la scară, spre odăile de dormit ale servitorilor, spre lăzile din pod ; la coborîre, aruncară o pată de lumină albă peste merele de pe masa din sufragerie, înfiorară petalele trandafirilor, se opriră o clipă în fața pic-

turii de pe șevalet, măturară covorul de pe scară și suflară puțin nisip pe podea. Într-un tirziu, renunțînd, se opriră toate deodată, se adunară toate deodată, suspinară toate deodată ; toate deodată sloboziră un vaiet fără rost, căruia îi răspunse o ușă de la bucătărie : se deschise larg ; nu intră nimeni ; se închise cu o bufnitură.

(Aici, domnul Carmichael, care citea din Vergiliu, suflă în luminare. Era trecut de miezul nopții.)

3

Dar, pină la urmă, ce înseamnă o singură noapte ? Un scurt interval, mai ales cînd întunericul e atît de grăbit să se limpezească, cînd pasărea-i atît de grăbită să cînte, cocoșul să trîmbițeze și, asemeni unei file care se întoarce, o licărire verzuie tresaltă iute în bucla unui val. Și totuși, urmează noapte după noapte. Iarna are o rezervă de nopți pe care le distribuie egal, uniform, cu degete neobosite. Se lungesc ; se întunecă. Unele dintre ele poartă în creștet astre luminoase, tipsii de argint. Copacii de toamnă, răscoliți, prind sclipirea drapelului zdrențuite care-și poartă strălucirea în penumbra răcoroaselor subterane ale catedralelor, unde litere de aur săpate în file de mar-

mură istorisesc despre o moarte în bătălie, despre oseminte care se albesc și se calcinează departe, în nisipurile Indiei. Copacii de toamnă scînteiază sub clarul de lună gălbui, în lumina lunii de la vremea secerișului, lumina aceea care pîrguiește tăria de muncă și netezește miriștea și albăstrește unda care clipește la țarm.

S-ar părea că bunătatea divină, mișcată de pocăința și de întreaga strădanie a omenirii, a dat cortina la o parte, dezvăluind în spatele ei, pentru o singură clipă, distinct, iepurele la pîndă, valul unduind, vaporul legănîndu-se, toate cîte, dacă ne vom arăta vrednici, vor fi ale noastre, pe vecie. Dar vai, divina bunătate, apucînd de sfori, trage cortina ; nu i-a fost pe plac ; își ascunde comorile pe după o perdea de grindină iute, și atîta le sfărîmă și le învălmășește, încît pare cu neputință ca armonia lor să se mai refacă vreodată, pare cu neputință să mai închegăm vreodată un tot desăvîrșit din cioburile lor sau să citim din frînturile risipite slova limpede a adevărului. Căci pocăința noastră ne-a cîștigat doar dreptul de-a întrezări în fugă, iar strădania noastră, doar dreptul la un scurt răgaz.

Noaptea sînt acum bîntuite de vînt și ruină ; copacii se chircesc, se încovoae și frunzele se împrăstie în neștire, pînă ce tapetează toată pajiștea, pînă ce se adună grămezi în șanțuri și astupă bur-lanele și se risipesc pe potecile ude. Marea se zvîrcolește și se sparge ; și dacă vreunul dintre cei

cuprinși de somn, căruia i s-ar năzări că ar putea afla pe țarm răspuns la îndoielile care-l frământă sau vreun tovarăș de singurătate, ar zvirli la o parte păturile și ar cobori să străbată plaja, nici o umbră cu chip de bunăvoință și sollicitudine divină nu i s-ar înfățișa în drum pentru a aduce rînduială în noapte și a face ca lumea să reflecte cuprinsul sufletului. Mina i s-ar chirci în propria-i mîină ; vocea i-ar mugi în ureche. Și s-ar părea că e aproape lipsit de rost ca în atîta haos să pui nopții întrebările : „ce ?“ și „pentru ce ?“ și „din ce pricină ?“ care l-au ispitit pe cel cuprins de somn să-și părăsească patul ca să afle un răspuns.

(Domnul Ramsay, într-o dimineată întunecată, poticnindu-se de-a lungul unui tunel, a întins brațele, dar, cum doamna Ramsay murise subit cu o noapte înainte, a rămas cu brațele întinse. Le deschisese în gol.)

4

Și așa, cu casa pustie și ușile zăvorîte și saltelele făcute sul, palele răzlețe de vînt, solii ale unor mari oștiri, răbufneau înăuntru, suflau peste scînduri goale, ciuguleau și se vînzoleau, fără să întilnească în dormitor și în salon nimic să le opună rezis-

tență, nimic decît fișii de tapet care fluturau, lem-nărie care scîrțîia, picioare de mese, oale și far-furii mînjite, afumate, crăpate. Doar ceea ce oame-nii împrăștiaseră și lăsaseră în urma lor — o pe-reche de pantofi, o șapcă de vînătoare, cîteva fuste și jachete decolorate, uitate în dulap — doar aces-tea păstrau forma umană și aminteau, în pustie-tate, cum odinioară avuseseră conținut și viață; cum odinioară două miini innodaseră șireturi; cum odinioară oglinda adăpostise un chip; adăpostise o lume concavă în căușul căreia se mișca o siluetă, o mînă scînteia, o ușă se deschidea, năvăleau înă-untru, zbenguindu-se, copii; și apoi iarăși ieșeau. Acum, zi după zi, lumina, reflectîndu-se în oglindă ca o floare în apă, își răsfrîngea propria imagine clară pe perețele din față. Numai umbrele copaci-lor înfiorați de vînt, făcînd plecăciuni pe perete, întunecau o clipă eleșteul în care lumina își oglin-dea chipul; sau păsări în zbor trimiteau cîte o pată de umbră tremurătoare pe podeaua dormi-torului.

Astfel sălășluiau frumusețea și liniștea, alcătuiind împreună însăși înfățișarea frumuseții; o formă din care viața se irosise; solitară ca un lac în seară, întrezărit în depărtare de la fereastra unui tren, mistuindu-se atît de repede, încît lacului, estompat în umbra vesperală, nu i se fură solitu-dinea, cu toate că privirea s-a lăsat o clipă asu-pră-i. Frumusețea și liniștea își dădeau mîna în dormitor și printre cîmile înfășurate în giulgiu și

scaunele înfăşate în huse ; nici măcar iscoada vîntului şi botul catifelat şi umed al brizei de mare, frecîndu-se, adîlmecînd, reluînd şi repetîndu-şi întrebările — „Ai să te ofileşti ? Ai să te sfirşeşti ?“ — nu izbuteau să tulbure pacea, indiferenţa, atmosfera de plenitudine pură, de parcă întrebările pe care le puneau abia de meritau răspunsul : „vom dăinui“.

Părea că nimic n-ar putea întunece această imagine, întina această nevinovăţie, sau clinti mantia de tăcere aşternută peste încăperea pustie, mantia care, săptămînă după săptămînă, prinsese în ţesătura ei ţipetele de deznădejde ale păsărilor, sirenele vapoarelor, zumzetul şi bîziiitul cîmpului, lătratul unui cîine, strigătul unui om, le ţesuse şi apoi le împăturise, tăcut, în jurul casei. Doar o dată a sărit o scîndură de pe palier ; o dată, în toiul nopţii, cu un bubuit, cu un trosnet, asemenea unei stînci care după veacuri de imobilitate s-ar despica din munte şi s-ar prăvăli zdrobindu-se în vale ; şi un fald al mantiei de tăcere s-a desprins şi a fluturat încoace şi încolo. Apoi s-a lăsat din nou pacea ; şi umbra a tremurat ; lumina s-a închinat venerînd propria ei imagine de pe peretele dormitorului ; cînd doamna McNab, rupînd vâlul tăcerii cu mîini care poposiseră în cazanul cu rufe, măcinîndu-l cu ghetete care călcau în pietriş, veni, aşa cum fusese instruită, să deschidă toate ferestrele şi să deretice prin odăile de dormit.

În timp ce se legăna (pentru că avea tangaj, ca un vapor pe mare) și privea pe furis (pentru că ochii ei nu se opreau niciodată asupra unui obiect anume, ci aruncau lungi ocheadе piezișe, care dezaprobau batjocura și furia lumii — doamna McNab era nătîngă și știa acest lucru), în timp ce se ținea de balustradă și-și transporta sus propria persoană și plutea legănîndu-se dintr-o cameră în alta, cînta. Frecînd cristalul oglinzii lungi și privindu-și cu coada ochiului balansul siluetei, un sunet îi scăpă de pe buze — un cîntec care poate că răsunase vesel pe scenă în urmă cu douăzeci de ani, fusese fredonat și se dansase după el, dar care acum, venind de la această femeie de serviciu, fără dinți și cu bonetă, era golit de înțeles, era ca însuși glasul stupidității, ridicolului, perseverenței călcată în picioare, dar ridicîndu-se mereu; așa încît, în timp ce se balansa ștergînd praful, dereticînd, părea să spună cum totul nu era decît un lung necaz și o lungă bătaie de cap, cum totul nu era decît să te scoli și apoi să te culci din nou, să scoți lucrurile și apoi să le pui din nou la loc. Nu era ușoară și comodă lumea asta pe care o cunoștea îndeaproape de șaptezeci de ani. Obo-seala o gîrbovise. Oare cît, se întreba, stînd în genunchi, scîrțîind din încheieturi și gemînd și frecînd dușumeaua sub pat, oare cît o să mai

dureze ? Dar se opinti iar în picioare, se smulse din loc și, din nou, cu ocheadele-i furișe care lune-cau și evitau să se fixeze chiar asupra propriului ei chip și propriilor ei necazuri, se propti cu gura căscată în fața oglinzii, zimbînd fără rost ; apoi începu din nou să se hiține și să se opintească, ridicînd saltelele, așezînd porțelanuri, privind cu coada ochiului în oglindă, de parcă, pînă la urmă, își avea și ea consolările ei, de parcă, într-adevăr, bocetul ei funebru se îngemăna cu vreo incorigibilă speranță. Viziuni de fericire trebuie să i se fi arătat în cazanul de rufe ; în legătură cu copiii ei (și totuși doi erau nelegițimi iar unul o părăsise) ; sau la cîrciumă, cît trăgea la măsă ; sau în timp ce cotrobăia printre mărunțișurile din sertarele ei. Trebuie să fi existat în beznă vreo spărtură, în adîncul tenebrelor vreun canal deschis prin care se scurgea doar atîta lumină cît să-i încrețească fața într-o schimonoseală de zîmbet în oglindă, și s-o determine, cînd se pornea iar pe treabă, să molfăie vechiul cîntec de music-hall. Între timp, misticii, vizionarii, străbăteau plaja, stîrneau apa dintr-o băltoacă, se uitau la o piatră și se întrebau : „Ce este asta ?“ și deodată, un răspuns li se acorda prin grație divină (ce răspuns, n-ar fi putut să spună) ; așa încît, deodată au simțit căldură în ger și tihnă în pustiu. Dar doamna McNab continua să bea și să sporovăiască, la fel ca și pînă acum

Primăvara, fără o frunză din care să clinească, dezgolită și luminoasă ca o fecioară aprigă în castitatea ei, distantă în neprihănirea ei, s-a așternut pe cîmpuri, cu ochii larg deschiși, cu atenția încordată, și cu totul nepăsătoare de ce făceau sau gîndeau spectatorii.

(Prue Ramsay, condusă la altar de tatăl ei, se măritase în mai. „Era perechea cea mai potrivită; spuneau oamenii. Și ce frumoasă era!” — mai adăugau.)

Pe măsură ce se apropia vara și serile se lungeau, celor fără de somn, celor plini de speranță, care străbăteau plaja, stîrnind băltoace, li se înfățișau vedenii cumplit de ciudate — vedenii de carne prefăcută în atomi, răspîndiți de vînt, de stele aprinse în inimile lor, de stîncă, mare, nor și cer îngrămădite înadins laolaltă pentru a închea pe dinafară frînturile împrăștiate ale viziunii lăuntrice. În oglinzile acelea ale spiritului omenesc, în băltoacele acelea de apă stătută în care norii se reflectă pentru totdeauna și din care se iscă umbrele, visurile dăinuie ; și ar fi fost cu neputință să reziști straniului mesaj pe care păreau să-l transmită fiecare pescăruș, fiecare floare, copac, bărbat și femeie, ba chiar și țărîna albă (să-l transmită dar să-l și retragă pe loc, îndată ce puneai întrebări), și anume că binele triumfă, fericirea precum-

pănește, ordinea e stăpînă ; ar fi fost cu neputință să rezști extraordinarului îndemn de a rătăci în-coace și încolo în căutarea nu știu cărui bine absolut, a unui cristal de intensitate, străin de bucuriile cunoscute și de virtuțile care ne sînt familiare, ceva îndepărtat de procesele vieții domestice, solitar, dur, luminos, ca un diamant în nisip, care i-ar aduce posesorului său siguranță. De altminteri, îmblinzită și supusă, primăvara, cu zumzetul albinelor și dansul gîzelor ei, își aruncase o mantilă pe umeri, își voalase ochii, își înclinase capul și, trecînd printre umbre și averse de ploaie, părea să-și fi însușit ceva din cunoașterea durerilor omenеști.

(Prue Ramsay muri în vara aceea de pe urma unei nașteri, ceea ce era într-adevăr o tragedie, spuneau oamenii. Mai spuneau că nimeni n-ar fi meritat mai multă fericire.)

Și acum, în arșița verii, vîntul își trimise din nou iscoadele în casă. Păianjenii țesuseră pînă în odăile înSORITE; buruieni care crescuseră pe lîngă ferestre băteau ritmic noaptea în geam. Cînd se înnopta, raza de lumină a Farului, care în bezna iernii căzuse atît de autoritar pe covor, dezvăluindu-i desenul, se filtra acum prin luminozitatea mai blîndă a primăverii, topindu-se în clarul de lună și lunecînd ușor ca o mîngîiere ; zăbovea în taină, privea, și apoi venea, drăgăstos, din nou. Dar chiar în dulcea amorțeală a acestor mîngîieri duioase, în timp ce mănunchiul de raze lungi se

apleca peste pat, stîncă se despica ; un alt fald al mantiei de tăcere se desprinsese ; atîrna și flutura. În nopțile scurte de vară și în zilele lungi de vară, cînd odăile goale păreau să se fi umplut de ecourile cîmpului și de bîzîitul muștelor, fișia flutură ușor, filfii fără rost, în timp ce încăperile arătau atît de vîrgate și brăzdate de soarele care le scălda într-o ceață galbenă, încît doamna McNab, năpustindu-se înăuntru, legănîndu-se, ștergînd praful, măturînd, semăna cu un pește tropical despicîndu-și drum prin ape străpunse de soare.

Doar toropeală și somnolență, deși, mai tîrziu, în vară, s-ar putea să răzbească pînă aici sunete prevestitoare de rău, asemeni unor măsurate lovituri de ciocane, înăbușite în pîslă, care, cu izbiturile lor repetate, despățuresc și mai mult mantia de tăcere și fac să apară plesnituri în ceștile de ceai. Din cînd în cînd, un pahar clincăne de parcă o voce gigantă ar fi scos un țipăt de agonie atît de violent, încît făcea să vibreze pînă și sticlăria adăpostită într-un bufet. După care se așternea din nou tăcerea și apoi, noapte după noapte, și uneori chiar în plin miez de zi, cînd trandafirii străluceau și lumina își reflecta clar forma pe perete, părea să răzbească în această tăcere, în această indifeerență, în această plenitudine, bufnitura surdă a unui corp care cade.

(Un obuz făcu explozie. Vreo douăzeci sau treizeci de tineri săriră în aer, în Franța, printre ei

și Andrew Ramsay, a cărui moarte, din fericire, a fost instantanee.)

La vremea aceasta, cei care coboriseră să străbată plaja și să întrebe marea și cerul ce mesaj aveau de comunicat și ce viziune de revelat, fură nevoiți să observe printre obișnuitele semne ale bunătății divine — asfințitul soarelui pe mare, paloarea zorilor, răsăritul lunii, bărcile pescărești profilate pe clarul de lună, copiii aruncându-și cu smocuri de iarbă — fură nevoiți să observe ceva care distona cu armonia, cu bucuria, cu seninătatea. De pildă apariția tăcută a unui vas cenușiu, ivit, dispărut; o pată purpurie pe suprafața calmă a mării, de parcă ceva ar fi clocotit și ar fi sîngerat, invizibil, dedesubt. Această tulburare a unei scene menită să le inspire gîndurile cele mai înălțătoare și concluziile cele mai liniștitoare, le oprea pașii în loc. Era greu să treci cu vederea semnele acelea, să anulezi semnificația amestecului lor în peisaj; să continui, plimbîndu-te pe malul mării, a te minuna de felul în care frumusețea ce se oferă privirilor oglindește frumusețea lăuntrică.

Oare Natura adăugase la ceea ce omul pornise să facă? Întregise ea ceea ce începuse el? Cu aceeași complezență îi privise nefericirea, îi acceptase micimea, se învoise la chinurile lui? Și atunci, visul acela de a împărtăși, de a te întregi, de a afla în singurătate, pe plajă, un răspuns, nu era decît o reflexie într-o oglindă, iar oglinda însăși nu era decît luciul de suprafață care se așterne

calm cînd forțe mai nobile sînt adormite dedesubt ? Iritați, cuprinși de deznădejde și totuși împotrivindu-se să plece (pentru că frumusețea oferă ispitele ei, are mîngîierile ei), le era cu neputință să mai străbată plaja ; contemplarea devenise de ne-suportat ; oglinda se spărsese.

(Domnul Carmichael publicase în primăvara aceea un volum de poeme care se bucurase de un neașteptat succes. Războiul, spuneau oamenii, re-animase gustul pentru poezie.)

1

Noapte după noapte, vară după vară, frămîntarea furtunilor și fixitatea de săgeată a vremii frumoase domneau nestingherite. Ascultînd (dac-ar fi fost cineva care să asculte) din odăile de sus ale casei goale, n-ai fi putut auzi decît haosul colosal brăzdat de fulgere, zvîrcolindu-se și zbuciumîndu-se în timp ce vîntul și valurile se zbenguiau asemeni maselor amorfe de leviatani, ale căror capete nu sînt străbătute de nici o rază de gîndire ; și valurile se urcau unul altuia în cîrcă și se smuceau și se afundau în întunericul nopții sau în lumina zilei (pentru că nopțile și zilele, lunile și anii alergau acum împreună, contopiți într-o masă in-

formă), hîrjonindu-se idiotește, pînă cînd se părea că întreg universul se zbate și saltă de unul singur, în totală neștire, apucat de un capriciu zănatic și lipsit de sens.

Primăvara, urnele din grădină, umplute cu plante suflate la întîmplare de vînt, erau la fel de vesele ca întotdeauna. Răsăreau viorele și narcise. Dar nemișcarea și strălucirea zilei erau tot atît de stranii ca haosul și tumultul nopții, cu arborii care stăteau la locul lor și florile care stăteau la locul lor, privind drept înainte, privind în sus, și totuși fără să vadă nimic, orbește și atît de îngrozitor.

Fără nici o intenție rea, că doar familia n-o să se mai întoarcă niciodată, așa ziceau unii, și casa urma să fie vîndută, poate chiar la Sfinții Arhangheli, doamna McNab se aplecă și culese un brat de flori ca să le ducă acasă. În timp ce făcea curățenie, puse florile pe masă. Îi plăceau mult florile. E păcat să le lași să se prăpădească. Să zicem că o să se scoată casa în vînzare (se propti cu mîinile în șolduri în fața oglinzii), or să fie atîtea de făcut, — zău așa ! Cum stătuse în toți

anii ăştia fără un suflet în ea ! Cărţile şi lucrurile erau cam mucegăite, ce să-i faci, cu războiul şi cu greutatea de-a găsi un ajutor, casa nu fusese întreţinută aşa cum ar fi vrut ea. Şi ca s-o pună acum la punct, ar fi fost peste puterile unei singure persoane. Era prea bătrână, o dureau picioarele. Toate cărţile astea ar trebui scoase afară, pe iarbă, la soare; în hol căzură bucăţi de tencuială ; burlanele se astupaseră în dreptul ferestrei biroului şi lăsaseră apa să pătrundă înăuntru ; covorul fusese complet distrus. Dar cei din familie ar fi trebuit să vină chiar ei ; sau ar fi trebuit să trimită pe cineva să vadă ce-i cu casa. Doar se găseau haine în dulapuri ; lăsaseră haine în toate dormitoarele. Ce trebuia să facă cu ele ? Intraseră moaliile în ele — în lucrurile doamnei Ramsay. Biata doamnă ! N-o să mai aibă niciodată nevoie de lucruri. A murit, aşa se spune, acum câţiva ani, la Londra ! Se afla acolo pardesiul acela vechi, gri, pe care-l purta când se ocupa de grădinărit (doamna McNab îşi plimbă degetele pe el). Parcă o vedea, când urca aleea aducându-i rufele spălate, parcă o vedea aplecându-se deasupra florilor (grădina arăta jalnic acum, totul vraişte, şi cu iepuri zbughind-o pe sub straturi) — parcă o vedea în pardesiul acela gri, cu unul dintre copii alături. Şi apoi mai erau o mulţime de ghetе şi de pantofi ; şi o perie şi un pieptene lăsate pe masa de toaletă,

pentru toată lumea, de parcă s-ar fi așteptat să se întoarcă a doua zi (se spune că a murit pe neașteptate). O dată a fost vorba să vină cu toții, dar pe urmă și-au amînat sosirea, ba cu războiul, ba cu greutatea de a călători în zilele acelea ; și n-au mai venit deloc în toți anii ăștia ; i-au trimis numai bani ; dar nu i-au scris niciodată, n-au venit niciodată și de bună seamă se așteptau să găsească lucrurile așa cum le lăsaseră, ah, Doamne ! Cum, iată că și sertarele mesei de toaletă erau pline de lucruri (începu să le deschidă), batiste, panglici. Da, parcă o vedea pe doamna Ramsay, cînd urca aleea aducîndu-i rufele spălate.

— Bună seara, doamnă McNab, îi spunea.

Avea un fel plăcut de a se purta cu ea. Și fetele țineau la ea. Ah, Doamne, dar cîte nu s-au schimbat de atunci (împinse sertarul la loc); multe familii și-au pierdut pe cei dragi. Așadar doamna murise ; și domnul Andrew omorît, și domnișoara Prue murise, așa se spune, la prima naștere ; ei, dar în anii ăștia fiecare a pierdut pe cîte ceva. Și prețurile se ridicaseră fără rușine, și nici c-au mai scăzut. Și-o amintea bine în pardesiul acela gri.

— Bună seara, doamnă McNab, îi spunea și-i cerea bucătăresei să pună deoparte o farfurie cu supă de lapte pentru ea — și chiar avea nevoie, după ce cărase coșul acela greu tot drumul din

oraș pînă sus. Parcă o vedea aplecîndu-se deasupra florilor (străvezie și tremurătoare, ca o rază galbenă sau ca cercul de la capătul unui telescop, o doamnă într-un pardesiu gri, aplecîndu-se deasupra florilor, rătăci pe peretele din dormitor, peste măsuta de toaletă, de-a lungul lavoarului, în timp ce doamna McNab se opintea și se legăna ștergînd praful, dereticînd).

Cum o chema pe bucătăreasă ? Mildred ? Marian ? — așa ceva. Ah, nu mai ținea minte — nu prea mai avea tinere de minte. Era dată naibii, ca toate femeile cu părul roșu. Ce mai rîdeau împreună ! Era totdeauna binevenită la bucătărie. Îi făcea să ridă, da, da. Toate erau mai bune pe atunci ca acum.

Oftă ; era prea multă muncă pentru o singură femeie. Își clătină capul într-o parte și-n alta. Aici fusese odaia copiilor. Vai, dar ce umezeală și tețuiala cădea. Ce le-o fi venit oare să atîrne o scăfîrlie de animal aici ? Și asta mucegăise. Și ce de-a șobolani în pod ! A pătruns ploaia. Dar n-au trimis niciodată pe nimeni ; și n-au venit niciodată. Cîteva broaște cedaseră și ușile se bălăngăneau. Nu i-ar fi plăcut s-o apuce seara singură pe aici. Erau prea multe de făcut pentru o singură femeie, prea multe, prea multe. Doamna McNab scîrțîi, gemu. Trînti ușa, întoarse cheia în broască și lăsă casa închisă, zăvorîtă, singură.

Casa fusese dată uitării, casa fusese părăsită. Ca o scoică rămasă pe o dună, să se umple cu nisip uscat și sărat, acum cînd viața pierise. Noapțile lungi se aciuiseră din nou ; palele jucăușe de vînt ciugulind, suflările mării răscolind, păreau să fi triumfat. Tigaia ruginise și salteaua putrezise. În odăi își băgaseră nasul broaște rîioase. Atîrnînd molatic, fără rost, mantia de tăcere filfiia încoace și încolo. Un scaiete își croise drum în sus, printre dalele care pardoseau cămara. În salon, rîndunelele își făcuseră cuib ; podeaua era așternută cu paie ; tencuiala cădea grămadă ; dedesubt apăreau grinzile golașe ; șobolanii cărau de ici și de colo pentru a se ospăta pe după lambriuri. Fluturi enormi țîșneau din crisalide și se izbeau cu toată forța în geam. Printre dalii răsăriseră maci ; ierburi înalte unduiau pe peluză ; anghinare uriașe se iveau printre trandafiri ; printre verde înflorise o garoafă bătută ; iar ciocănitul ușor în fereastră al unei buruieni se prefăcuse, în timpul nopților de iarnă, în bătaia puternică a unor copăcei lemnoși și a măceșilor ghimpați, care, vara, scăldau camera într-o lumină verde.

Ce forță ar putea stăvili fertilitatea și insensibilitatea naturii ? Visul doamnei McNab în legătură cu o doamnă, cu un copil, și o farfurie cu supă de lapte ? Tremurase o clipă pe perete, ca o pată

de soare, și se evaporase. Doamna McNab încuiase ușa ; plecase. Era peste puterile unei femei, spusese. Nu trimiseseră niciodată pe nimeni. Nu scriseseră niciodată. În dulapuri erau lucruri care putrezeau — era păcat să le lași așa, în părăsire, spusese doamna McNab. Totul căzuse pradă ruinei și paraginei. Numai raza Farului intra pentru o clipă în odăi, arunca o privire iute spre pat și spre peretele cuprins de bezna iernii, apoi contempla calm scaielele, rîndunica, șobolanii, paiele. Acum nu li se mai împotriva nimic ; nimic nu le mai spunea nu. Lăsați vîntul să sufle ; macul să se înmulțească și garoafa să se împerecheze cu varza. Rîndunica să-și clădească în salon cuib, și scaielele să-și împingă drum printre dale, și fluturile să se însorească pe cretonul decolorat al fotoliilor. Cioburile de sticlă și de porțelan să zacă zvîrlite pe pajiște și să se amestece cu iarba și cu poamele sălbatice.

Căci acum venise acea clipă, secunda aceea șovăitoare între zorii care freamătă și noaptea care se oprește în loc, secunda cînd greutatea unui fulg înclină balanța. Un fulg, și casa, afundîndu-se, descompunîndu-se, s-ar cufunda către adîncurile întunericului. În odăile ruinate, excursioniștii și-ar aprinde spirtiera ; îndrăgostiții ar căuta adăpost lăsîndu-se pe scîndurile goale, păstorul și-ar așeza mîncarea de prînz pe cărămizi ; vagabondul ar dormi înfășurat în palton, ca să-i țină de cald. Apoi s-ar fi prăbușit acoperișul ; măceșii și cucu-

tele ar fi șters de mult cărarea, treapta, fereastra ; ar fi crescut dezordonat și luxuriant, năpădind dîmbul, pînă cînd vreun trecător, rătăcind drumul, ar fi putut ghici, doar după un vătrai acoperit de urzici, sau un ciob de porțelan în cucută, că a fost un timp cînd trăise cineva pe acolo ; că fusese o casă.

Dacă fulgul s-ar fi lăsat, dacă ar fi înclinat talgerul balanței, casa întreagă s-ar fi afundat în adîncuri, s-ar fi așternut pe nisipurile uitării. Dar exista o forță în acțiune ; ceva nu pe deplin conștient ; ceva ce se legăna și privea cu coada ochiului ; ceva ce-și împlinea misiunea nu ca pe un ritual măreț și fără să psalmodieze imnuri solemne. Doamna McNab gemea ; doamna Bast scîrțîia. Erau bătrîne ; erau înțepenite ; le dureau picioarele. Dar în cele din urmă veniră cu măhuri și gălți ; se așternură pe treabă. „Dacă ar vrea doamna McNab să fie atît de bună și să supravegheze punerea la punct a casei“, scrisese pe neașteptate una dintre domnișoare ; să fie bună și să facă asta ; să fie bună și să facă ailaltă ; și totul în grabă. S-ar putea să sosească la vară ; lăsaseră totul în părăsire ; și se așteptau să le găsească pe toate așa cum le lăsaseră. Încet și chinuit, cu mătura și gălcata, spălînd și frecînd, doamna MacNab, doamna Bast stăviliră stricăciunea și putrezi-ciunea ; salvară din mlaștina Timpului, care acum le înghițea cu repeziciune, ba un lavoar, ba un bufet ; într-o dimineață smulseră din uitare toate

volumele lui Walter Scott și un serviciu de ceai ; după masă restituirea soarelui și aerului o apărătoare de foc din alamă și un clește de foc de oțel. George, fiul doamnei Bast, prinse șoarecii și tunse iarba. Chemară zidarii. Acompaniate de scîrțîitul balamalelor și de scrișnetul zăvoarelor și bălăngănitul ușilor umflate de umezeală, ai fi zis că cineva fusese cuprins de muncile facerii, cu femeile acelea care se aplecau, se ridicau, gemeau, cîntau, izbeau, bufneau, ba sus la etaj, ba jos în pivniță. „Oh, spuneau, ce muncă !“

Uneori își luau ceaiul în dormitor sau în birou ; întrerupeau munca la prînz cu fețele mînjite, cu mîinile lor bătrîne încleștate și crispate de cît strînseseră coada măturii. Trîntite în fotolii, contemplant minunata victorie asupra robinetelor și căziilor ; triumful mai greu cucerit, și nu atît de deplin, asupra șirurilor lungi de cărți, odinioară negre ca pana corbului, acum albicioase, producînd culturi de ciuperci gălbui și tăinuind păianjeni. Și încă o dată, sub influența ceaiului cald pe care-l simțea în stomac, telescopul se reglă la ochiul doamnei McNab și într-un cerc de lumină îl văzu pe domnul bătrîn, subțire și drept ca o greblă, clătînînd din cap și vorbind de unul singur, așa s-ar fi zis, pe pajiște, în timp ce ea urca aleea aducînd rufele spălate. Niciodată n-o vedea. Unii spun că ar fi murit ; alții spun că doamna murise. Care dintre ei, oare ? Nici doamna Bast nu-i putea spune. Dom-

nul tânăr murise. De asta era sigură. Îi citise numele în ziar.

Ah, și bucătăreasa, Mildred, Marian, așa ceva — o roșcovană, iute foc ca toate roșcovanele, dar și cumsecade dacă știai cum s-o iei. Ce mai rideau împreună ! Totdeauna avea pusă deoparte o farfurie cu supă pentru Maggie ; câteodată și o bucată de jambon ; eh, toate se duseseră. Se trăia bine pe vremea aceea. Aveau de toate (guralivă, jovială, cu ceaiul cald în stomac, se porni să desfășoare ghemul amintirilor, așezată în fotoliul de răchită de lângă soba din odaia copiilor). Totdeauna fusese o grămadă de treabă, cu atîția oameni în casă, uneori erau cîte douăzeci o dată, și se spălau vasele pînă la miezul nopții.

Doamna Bast (ea nu-i cunoscuse ; locuise la Glasgow pe atunci) se întreba, punînd ceașca de ceai pe masă, de ce oare atîrnaseră pe zid țeasta aceea de animal ? L-or fi vînat prin străinătate, se vede.

— S-ar putea, îi replică doamna McNab, dezlănțuindu-se în amintiri ; aveau prieteni prin țări străine ; domni care veneau să stea aici, doamne în rochii de gală ; o dată, într-o seară, i-a zărit prin ușa sufrageriei, așezați la masă ; să fi fost vreo douăzeci, încărcăți de bijuterii, și atunci a cerut să rămînă și ea să ajute la spălatul vaselor, fie chiar și pînă la miezul nopții.

— Ah, zise doamna Bast, or să le găsească pe toate schimbate.

Se aplecă pe fereastră. Îl urmărea pe fiul ei, George, cosind iarba. Or să se întrebe „ce s-o fi întâmplat cu grădina ?“ Ei, doar știau că bătrînul Kennedy trebuia să aibă grijă de grădină ; dar pe urmă i-a mers așa de rău cu piciorul, de cînd căzuse din căruță ; ei, și atunci, vreme de un an, sau aproape un an, nimeni nu s-a mai îngrijit de ea ; și după aceea Davie Macdonald, i-or fi trimis ei semințe, dar cine ar putea spune dacă le-a sădit vreodată ? Or să găsească grădina schimbată. Îl urmări din ochi pe băiatul ei cosind. Se pricepea la treabă — așa tăcut cum era. Ei, trebuie să-i dea înainte cu rînduitul bufetelor. Se dezrădăcinară din fotolii.

În cele din urmă, după zile întregi de trudă înăuntru, și de tăiat și săpat în grădină, cîrpele de praf fură scuturate pe geam, ferestrele închise, cheile răsucite în toate ușile, ușa de la intrare trîntită ; se isprăvise totul.

Și acum, de parcă măturatul și frecatul și cositul și seceratul ar fi înăbușit-o pînă atunci, se înălță din nou acea melodie numai pe jumătate auzită, acea muzică intermitentă pe care urechea o prinde pe jumătate, lăsînd-o să-i scape ; un lătrat, un behăit ; răzlete, intermitente, dar într-un fel legate între ele ; zumzetul unei gîze, freamătul ierbii tăiate, ruptă de pămînt și totuși aparținîndu-i ; lovitura ciocanului într-o poartă, un scîrțîit de roată, puternice, înăbușite, dar tainic legate între ele ; sunete pe care urechea se străduie să

Ie închege și e mereu pe punctul de a le armoniza ; dar care nu sînt niciodată auzite în întregime, niciodată pe deplin armonizate ; și, în cele din urmă, seara, unul după altul, sunetele mor, armonia se destramă, tăcerea se așterne. O dată cu amurgul, stridența s-a pierdut și, ridicîndu-se ca o ceață, s-a ivit liniștea, s-a răspîndit liniștea, vîntul s-a așezat ; alene, lumea se cufundă în somn ; în locul acesta totul se petrece pe întuneric, fără nici o lumină, în afară de aceea care se filtrează verde printre frunze, sau care se așterne pală pe florile albe de la fereastră.

(Valiza lui Lily Briscoe a fost transportată pînă sus, la casă, tîrziu, într-o seară de septembrie. Domnul Carmichael a sosit cu același tren.)

10

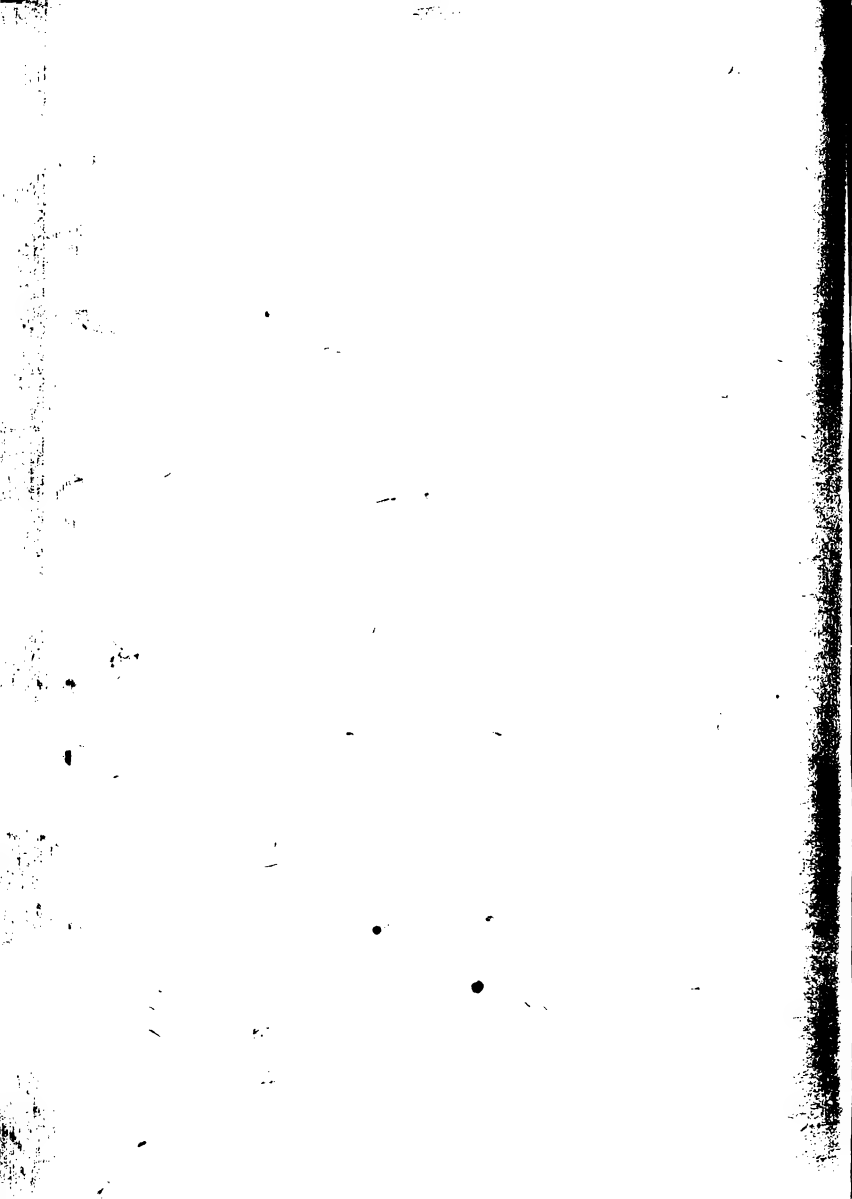
Intr-adevăr, se instalase pacea. Suflarea mării aducea mesaje de pace țărmlui. N-o să-i mai tulbure niciodată somnul, o să-l legene, ca odihna să-i fie cît mai adîncă, și o să adeverească tot ce visătorii or să viseze solemn, tot ce or să viseze înțelept — și ce altceva mai murmura ? — cînd Lily Briscoe își lăsa capul pe pernă, în odaia curată și tăcută, și ascultă marea. Prin fereastra deschisă murmură glasul frumuseții lumii, prea încet pen-

tru a se putea desluși ce spune — dar ce importanță avea o dată ce înțelesul era clar — implorându-i pe cei cuprinși de somn (casa era din nou plină : sosise și doamna Beckwith și domnul Carmichael), ca, dacă nu erau dispuși să coboare pe plajă, să lase măcar oblonul deschis și să privească. Vor vedea noaptea unduind într-o mantie de purpură ; cu creștetul încoronat ; cu sceptrul bătut în nesetate ; și un copil ar putea-o privi în ochi. Și dacă totuși ar șovăi încă, (Lily era obosită de drum și adormi foarte curînd ; dar domnul Carmichael citea o carte la flacăra lumînării), dacă totuși s-ar împotrivi, dacă ar spune că această splendoare nu este decît o himeră și că zorii au mai multă putere decît noaptea, și dacă ar prefera să doarmă, atunci, lin, fără pretenții sau proteste, vocea și-ar îngîna cîntecul. Valurile s-ar sparge lent (Lily le auzi în somn) ; lumina s-ar lăsa mîngîietor (părea să-i răzbată prin pleoape). Și toate erau, gîndi domnul Carmichael, închizîndu-și cartea, gata să adoarmă, toate erau, în bună măsură, așa cum fuseseră și cu ani în urmă.

Într-adevăr, ar fi putut din nou să spună vocea, în timp ce pînzele nopții se înfășurau în jurul casei, în jurul doamnei Beckwith, a domnului Carmichael, a lui Lily Briscoe, astfel încît ochii lor erau apăsăți de întuneric în straturi suprapuse, într-adevăr, de ce să nu accepți acest lucru, să nu te mulțumești cu el, să nu-l aprobi și să nu te resemnezi ? Suspinul tuturor mărilor care-și sparg,

monoton, valurile de stînci, le susura în auz ; noaptea fi învăluia ; nimic nu le tulbură somnul pînă cînd, păsările amestecîndu-și glasurile subțiri cu albușul zorilor, un car scîrțîind pe pietriș, un ciîn lătrînd pe undeva, soarele ridicînd cortina, le sfîșiară vîlul de pe ochi ; Lily Briscoe, tresărînd în somn, se agăță cu mîinile de cearceaf asemenea unui om care se prăbușește și se agăță de ierburile de pe muchea unei stînci. Ochii i se deschiseseră larg. Iată că se afla din nou aici, gîndi înălțîndu-se în capul oaselor. Trează.

FARUL

„Ce înseamnă toate astea, ce pot să însemne?” se întreba Lily Briscoe ezitînd dacă, din moment ce era singură în casă, se cuvenea să se ducă la bucătărie să-și mai ia o ceașcă de cafea, sau trebuia să aștepte la locul ei. „Ce înseamnă toate astea?” — era un leit-motiv livresc, un tipar în care gîndurile ei nu erau conținute pe de-a-ntregul, pentru că în această primă dimineată petrecută la familia Ramsay, nu se simțea în stare să-și concentreze simțămintele, nu putea decît să construiască o frază al cărei ecou era menit să-i acopere vidul din minte, pînă cînd aburii aveau să se risipească. Căci, într-adevăr, ce simțea acum cînd revenise aici după atîta amar de vreme, și doamna Ramsay nu mai era printre cei vii? Nimic, nimic — nimic din ce-ar fi putut exprima.

Sosise cu o noapte înainte, cînd toate erau cufundate în mister, în întuneric. Acum era trează, își ocupa vechiul ei loc la micul dejun, dar singură. E drept că era încă foarte devreme, înainte

de opt. Azi urma să aibă loc expediția — se ducea la Far, domnul Ramsay, Gam și James. Ar fi trebuit să fi plecat pînă acum — trebuiau să prindă marea, sau așa ceva. Și Gam nu era încă gata și James nu era încă gata, și Nancy uitase să comande sandvișurile, și domnul Ramsay își ieșise din sărite și părăsise sufrageria trîntind ușa.

— Ce rost mai are să plecăm acum ? bombănise el.

Nancy se făcuse nevăzută. Și iată-l pe domnul Ramsay, un pachet de nervi, străbătînd terasa în sus și în jos. Părea că toată casa răsună de uși trîntite și de voci care strigau. Nancy năvăli în sufragerie și, plimbîndu-și privirea de jur împrejur, într-un fel pe jumătate năuc, pe jumătate disperat, întrebă :

— Ce ar trebui trimis la Far ? dînd impresia că se căznea să facă un lucru despre care pierduse pe veci speranța că ar putea fi făcut.

Într-adevăr, ce ar trebui trimis la Far ?

În orice alte împrejurări, Lily le-ar fi sugerat, rezonabil, să ducă ceai, tutun, ziare. Dar în această dimineață totul părea atît de bizar, încît o întrebare ca aceea pusă de Nancy „Ce ar trebui trimis la Far ?“ îi deschidea în minte uși care începeau să se izbească și să se bălăngăne, făcîndu-te să te întrebi, cu gura căscată de uimire : „Ce trebuie trimis ? Ce trebuie să facem ? De ce, la urma urmei, ne aflăm aici“ ?

Şezînd de una singură (pentru că Nancy ieşise iar) la masa lungă, printre ceştile neatînse, Lily se simţi total izolată de ceilalţi, în stare doar să privească, să întrebe, să se mire. Casa, odaia, dimineata, toate-i păreau străine. Simţea că nu există nici o afinitate între ea şi acest loc, nici un fel de relaţie ; ar fi putut să se întîmple orice şi tot ce se întîmpla, zgomotul unor paşi afară, un glas care striga („Nu-i în dulap ; e pe palier“, ţipa careva), totul devenea o întrebare, ca şi cum firul care de obicei lega toate aceste lucruri laolaltă fusese tăiat şi acum pluteau, ici colo, la întîmplare. „Ce zadarnic, ce haotic, ce ireal era totul, gîndi ea privindu-şi ceaşca goală. Doamna Ramsay moartă ; Andrew ucis ; Prue moartă şi ea“ — oricît îşi repeta, tot nu izbutea să simtă vreo emoţie. „Şi noi ne-am reunit cu toţii în această casă, pe o dimineată ca asta“, îşi spuse mai departe privind pe fereastă — era o zi senină, liniştită.

Brusc, domnul Ramsay, trecînd prin faţa ferestrei, îşi înălţă capul şi o privi în ochi, în felul lui bezmetic, sălbatic, şi totuşi atît de pătrunzător, de parcă, într-o clipă, te vedea pentru prima oară şi pentru totdeauna ; iar Lily se prefăcu a-şi bea cafeaua din ceaşca goală, pentru a-l evita — pentru a se sustrage solicitării lui, pentru a mai amîna, măcar încă un moment, acea nevoie imperioasă a lui. Iar dînsul clătină din cap şi se îndepărtă cu paşi mari („Singur“ îl auzi rostind,

„Pierit“ îl auzi rostind) și la fel cu tot ce se petrecea în această stranie dimineată, vorbele lui deveniră simboluri și se înscriseră singure pe întreaga suprafață cenușiu-verzuie a zidurilor. Dacă ar putea să le sudeze, gîndi Lily, să le lege într-o frază, atunci ar izbuti să pătrundă pînă la miezul de adevăr al lucrurilor. Bătrînul domn Carmichael intră tîrșindu-și ușor picioarele, își turnă cafeaua și-și luă ceașca, ducîndu-se să se așeze la soare. Această extraordinară irealitate era înspăimîntătoare ; dar, în același timp, pasionantă. Să mergi în plimbare la Far ! Dar ce ar trebui dus la Far ? Pierit. Singur. Lumina cenușiu-verzuie pe peretele din față. Scaunele goale. Acestea erau doar elemente parțiale, dar cum să le închegi într-un tot ? se întrebă ea. Ca și cum orice întreprindere ar fi putut să sfărîme edificiul fragil pe care-l construia acolo, la masă, Lily se întoarse cu spatele spre fereastră, ca să n-o vadă domnul Ramsay. Trebuia să evadeze într-un fel sau altul, să fie singură într-un loc sau altul. Deodată își aminti. Cînd șezuse în același loc, cu zece ani în urmă, în desenul feței de masă fusese o rămurică, sau o frunză, pe care ea își pironise privirea într-un moment de revelație. O frămînta atunci prim-planul unui tablou. Trebuia să mute un copac în centru, așa gîndise atunci. Nu terminase acel tablou. Și în toți acești ani îi bîntuise mintea. O să picteze acum tabloul acela. Dar unde s-o fi aflînd trusa ei cu vopsele ? se întrebă. Da, vop-

selele ei. Noaptea trecută le lăsase în liol. O să se apuce imediat de lucru. Se ridică precipitat de la masă, înainte ca domnul Ramsay să se întoarcă.

Își scoase afară un scaun. Cu mișcările ei precise de fată bătrână, își înălță șevaletul la marginea pajiștei, nu prea aproape de domnul Carmichael, dar destul de aproape pentru a se afla sub protecția lui. Da, exact aici trebuie să fi stat cu zece ani în urmă. Iată zidul ; gardul viu ; copacul. O hărțuise greutatea de a găsi o relație între aceste volume. O dilemă care îi hăituisese mintea în toți acești ani. Și acum se părea că aflase soluția ; acum știa ce avea de făcut.

Dar cu domnul Ramsay, care se îndrepta în direcția ei, nu putea face nimic. De câte ori se apropia dînsul — continua să străbată terasa în sus și-n jos — se apropia distrugerea, se apropia haosul. Nu putea să picteze. Se aplecă, se întoarse ; luă în mînă o cîrpă ; apăsă un tub. Toate astea că să se pună la adăpost de el, măcar un moment. Din pricina lui îi era cu neputință să facă ceva, orice ar fi fost. Căci dacă-i oferea cel mai mic prilej, dacă o vedea o secundă neocupată, dacă-i prindea o clipă privirea, se repezea la ea, spunîndu-i așa cum îi spusese și aseară : „O să ne găsești foarte schimbați !“

Cu o seară înainte se ridicase în picioare, se oprise în fața ei și-i adresase aceste cuvinte. Cei șase copii cărora pe vremuri li se dădeau porecele regilor și reginelor Angliei — cel Roșu, cea

Frumoasă, cea Rea, Neîmblinzitul — rămăseseră muți și cu privirile neclintite, măști sub care se putea însă simți clocotind furia. Blînda bătrînă doamnă Beckwith intervenise, spunînd cîteva cuvinte de bun simț. Dar casa colcăia de pasiuni disperate — simțise lucrul ăsta întreaga seară. Și pentru a încununa haosul, domnul Ramsay se ridicase, îi strînsese mîna și-i spusese : „O să ne găsești foarte schimbați !“ și nici unul dintre ei nu făcuse vreo mișcare, nu rostise vreun cuvînt ; ci rămăseseră locului, ca și cum erau nevoiți să-l lase să vorbească astfel. Doar James (de bună seamă „Posomoritul“) se încruntase la lampă ; iar Cam își răsucise batista în jurul degetului. Pe urmă, domnul Ramsay le reamintise că plecau a doua zi la Far. Cînd ceasul avea să bată ora șapte și jumătate, trebuiau să se găsească cu toții în hol, gata de drum. Apoi, cu mîna pe clanța ușii, se oprise, se întorsese spre ei : „Poate nu doresc să meargă ?“ îi întrebasese. Dacă vreunul ar fi cutezat să-i răspundă „nu“ (avea el unele rațiuni să do-rească așa ceva), atunci s-ar fi zvîrlit, tragic, îndărăt, în apele amare ale disperării. Avea un talent al gesticii. Arăta ca un rege în exil. James răspunsese un „da“ îndărătnic. Cam bliguise un „da, ah, da“ amărit ; or să fie amîndoi gata, îl asiguraseră. Și pe Lily o frapase gîndul că aici era miezul tragediei — nu în văluri de doliu, în pulbere și lînțolii ; ci în acești copii constrînși, cu spiritele subjugate. James avea șaisprezece ani.

Cam să tot fi avut șaptesprezece. Privise în jur, în căutarea cuiva care nu era acolo, a doamnei Ramsay, probabil. Dar nu era decît buna doamnă Beckwith, care-și revedea schițele la lumina lămpii. Apoi, fiind obosită, spiritul ei continuînd să urce și să se prăbușească o dată cu marea, stăpînită de gustul și mirosul pe care-l au casele după o îndelungă absență, cu flacăra lumînărilor tremurîndu-i în ochi, se pierduse și ea, se abandonase. Era o noapte minunată, bătută în stele ; în timp ce urcau scările, auziseră geamătul valurilor ; cînd trecuseră pe lîngă fereastra de pe palier, îi izbise în față luna, enormă, palidă. Se lăsase pe dată furată de somn.

Întinse ferm pînza curată pe șevalet, ca o barieră, desigur fragilă dar destul de substanțială — cel puțin așa spera — menită să-l țină la distanță pe domnul Ramsay cu solicitările lui. De îndată ce acestă se întorcea cu spatele, Lily se străduia să se uite la tablou ; linia asta aici, masa asta dincoace. Dar nici gînd. Chiar de se găsea la o distanță de cincisprezece metri, chiar dacă nu-ți vorbea, chiar dacă nici măcar nu te vedea, penetra, predomina, se impunea. Transforma totul. Lily nu putea vedea culoarea, nu putea vedea liniile ; chiar cînd domnul Ramsay se găsea cu spatele spre dînsa, nu se putea împiedica să gîndească : „Într-o clipă vine iar peste mine, cerînd...“, ceva ce simțea că nu-i poate da. Aruncă o pensulă ; alese o alta. „Nu mai vin o dată copiii aceia ? Nu mai pleacă

o dată cu toții ?” se frământa ea. „Omul ăsta, își spuse Lily mai departe, simțind cum urcă furia în ea, nu dădea niciodată nimic ; omul ăsta lua.” Ea, în schimb, va fi nevoită să dea. Doamna Ramsay dăduse. Dăduse, dăduse, dăduse, pînă ce murise, — lăsînd tot haosul ăsta în urmă. Zău așa, se simțea furioasă pe doamna Ramsay. Cu pensula tremurîndu-i ușor între degete, Lily se uită la gardul viu, la trepte, la zid. Totul era din vina doamnei Ramsay. Murise. În timp ce ea, Lily, la patruzeci și patru de ani, își pierdea vremea, incapabilă să realizeze ceva, plantată acolo, jucîndu-se de-a pictura, jucîndu-se de-a singurul lucru de-a care nu te joci, și totul din vina doamnei Ramsay. Murise. Treapta pe care obișnuia să se așeze ea, era pustie. Murise.

Dar de ce-și repeta mereu același lucru ? De ce se străduia într-una să-și trezească un sentiment pe care nu-l încerca ? Părea să fie un fel de blasfemie în acest lucru. Totul în ea era uscat ; vestejit ; stins. N-ar fi trebuit s-o invite aici, n-ar fi trebuit să vină. „Nu-ți poți îngădui să pierzi timpul la patruzeci și patru de ani”, își spuse ea. Detesta jocul de-a pictura. Un penel, acest unic lucru pe care te poți bizui într-o lume de luptă, de ruină, de haos — nu poate constitui un obiect de joacă, chiar dacă o faci deliberat ; îi era scîrbă de asemenea atitudine. Dar dînsul o obliga s-o adopte. „N-ai să-ți atingi pinza, părea să-i spună,

îndreptîndu-se spre ea, pînă cînd n-o să-mi dai ceea ce doresc de la tine !“

Și iată-l, venind din nou spre dînsa, hulpav, buimac. „Ei bine, își spuse Lily cu deznădejde, lăsîndu-și mîna dreaptă să-i cadă moale pe lîngă trup, o să fie mai simplu să termin o dată cu tot !“ Desigur că va izbuti să imite din memorie ardoarea, dramatismul, abandonul pe care le văzuse zugrăvite pe chipurile atîtor femei (chiar și pe fața doamnei Ramsay de exemplu), cînd într-o asemenea împrejurare se lăsau transportate — își amintea bine expresia feței doamnei Ramsay — de beția compasiunii, de extazul recompensei ce le aștepta, și care, dintr-o pricină pe care nu o putea înțelege, le conferea suprema beatitudine de care e susceptibilă natura umană. Iată-l oprit lîngă ea. O să-i dăruiască tot ce-o să poată.

2

„Pare să se fi îpuținat la trup“, își spuse domnul Ramsay. Arăta uscățivă, sfrijită ; dar nu lipsită de farmec. Îi plăcea. Se vorbise într-o vreme că se mărită cu William Bankes, dar nu ieșise nimic pînă la urmă. Nevastă-sa ținuse mult la ea. La micul dejun își cam ieșise din fire de față cu dînsa. Și apoi, și apoi... era unul din momentele

cînd, fără să-și dea seama, îl imboldea o imensă nevoie de a se găsi în **tovărășia** unei femei, de a o forța, indiferent prin ce mijloc — atît de inextorabilă era nevoia lui — să-i dăruiască ceea ce căuta : simpatie.

„Se ocupa cineva de ea ? o întrebă. Avea tot ce-i trebuie ?“

— O, mulțumesc, nu-mi lipsește nimic, răspunse Lily Briscoe cu nervozitate.

Nu ; îi era cu neputință. Ar fi trebuit să se lase pe loc transportată de un val de simpatie expansivă ; presiunea pe care o exercita asupra ei era insuportabilă. Dar rămase înfiptă țepăn pe loc. Urmă o tăcere îngrozitoare. Amîndoi priveau marea. „De ce oare, se întrebă domnul Ramsay, s-o fi uitînd la mare cînd sînt eu lîngă ea ?“ Lily îi spuse că nădăjduiește ca marea să fie calmă cînd vor debarca la Far. „Farul ! Farul ! Ce legătură are Farul cu asta ?“ gîndi el iritat. Deodată, cu forța unui uragan din primele ere ale pămîntului (pentru că, realmente, nu se mai putea reține), izbucni din el un asemenea geamăt, încît orice femeie din lume ar fi făcut ceva, ar fi spus ceva — „orice femeie în afară de mine — gîndi Lily judecîndu-se cu amărăciune — fiindcă probabil eu nu sînt o femeie, ci o fată bătrînă, morocănoasă, ursuză și uscată“.

Domnul Ramsay oftă din fundul rărunchilor. Așteptă. Oare ea n-avea de gînd să spună nimic ? Nu-și dădea seama ce aștepta de la dînsa ? Apoi

îi mărturisi că exista o rațiune specială pentru care voia să se ducă la Far. Soția lui obișnuia să le trimită celor de acolo diferite obiecte. Fiul paznicului, bietul băiat, suferea de tuberculoză la șold. Oftă profund. Oftă cu subînțeles. Tot ce-și dorea Lily, era ca acest uriaș potop de durere, această nepotolită foame de simpatie, această solicitare ca ea să i se abandoneze întru totul — și chiar de-ar fi fost așa, avea el suficient stoc de suferință ca s-o alimenteze pe vecie — să se îndepărteze de ea, să devieze (se uita într-una spre casă sperînd să se ivească de acolo o întrerupere), înainte de a o dezrădăcina și a o îneca.

— Asemenea excursii, urmă domnul Ramsay scurmînd pămîntul cu vîrfurile pantofului, sînt foarte dureroase.

Lily continua să nu spună nimic. („E de lemn, e de piatră“ își zicea în sinea lui.)

— Sînt epuizante, adăugă el privindu-și mîinile frumoase, cu o expresie languroasă, care lui Lily îi făcu greață („Joacă teatru îmi spuse ea, omul ăsta mare se dă în spectacol“).

Era oribil, era indecent. „Nu mai vin copiii o dată?“ se întrebă, pentru că nu mai putea îndura această enormă povară de durere, nu mai putea susține nici o secundă în plus grelele draperii ale suferinței (el arborase o poză de extremă decrepitudine; ba chiar se clătină puțin pe picioare, în timp ce sta lîngă dînsa).

Și totuși Lily nu putea scoate o vorbă ; întregul orizont părea să se fi golit de orice subiect de conversație ; nu putea decît să simtă, cu uluire, în prezența domnului Ramsay, cum privirea acestuia, căzînd îndurerată pe iarba însoțită, părea s-o decoloreze, sau să arunce un crep de doliu asupra siluetei rotofeie, somnolente și perfect satisfăcute a domnului Carmichael, întins într-un fotoliu de pînză și citind un roman franțuzesc, ca și cum existența acestuia, afișînd prosperitatea într-o lume de calamități, era suficientă ca să le stirnească tuturor cele mai lugubre gînduri. „Uită-te la el, părea să spună, și uită-te la mine !“ Într-adevăr, tot timpul îl stăpînea sentimentul : „Gîndește-te la mine, gîndește-te la mine !“ „Ah, își dori Lily, de-ar putea vîntul să-l sufle pe muntele acela de domnul Carmichael mai lîngă ei !“ ; de ce nu-și plasase șevaletul cu un metru sau doi mai aproape de dînsul ! Un bărbat, oricare bărbat, ar fi străvilit valul de efuziuni, ar fi pus capăt lamentațiilor. Ea fiind femeie, provocase toată această oroare ; și fiind femeie, ar fi trebuit să știe cum să se comporte. Era o rușine pentru ea, ca reprezentantă a sexului slab, să stea acolo mută. În cazuri din astea se spune — ce se spune ? — „O, domnule Ramsay ! Dragă domnule Ramsay !“ Asta ar fi spus doamna aceea bătrînă și blîndă, care făcea schițe, doamna Beckwith ; așa ar fi rostit pe loc și pe tonul care trebuie. Dar nu ! Ei doi stăteau acolo, izolați de tot restul omenirii.

Imensa lui milă de sine, nevoia lui de a fi compătimit, se revărsau și se răspindeau alcătuind bălți la picioarele ei, și tot ce găsea cu cale să facă dînsa, ca o mizerabilă păcătoasă ce se afla, era să-și adune mai strîns fustele în jurul gleznelor, ca să se ferească de umezeală. Stătea locului, într-o tăcere desăvîrșită, strîngînd penelul în mînă.

Domnul fie lăudat ! Auzi zgomote în casă. Probabil că soseau Cam și James. Dar domnul Ramsay, ca și cum ar fi înțeles că timpul se scurta amenințător, începu să exercite asupra singuratiei ei făpturi imensa presiune a durerii sale concentrate ; a vîrstei ; a friabilității ; a dezolării lui ; cînd, deodată, în timp ce-și scutura iritat capul, plin de nerăbdare — căci, în definitiv, care femeie îi putea rezista lui ? — observă că șireturile ghetelor îi erau dezlegate. „Ghete deosebite, gîndi Lily, privindu-le ; sculpturale, colosale, ca tot ce purta domnul Ramsay, de la cravata șnur, la jiletca pe jumătate butonată, indiscutabil comandă specială.“ Lily își putea închipui aceste ghete pornind din propriu impuls spre camera lui și exprimînd, în absența sa, tot patosul, posomorala, artagul și farmecul stăpînului lor.

— Ce ghete frumoase ! exclamă ea.

Se rușină singură. Să-i laude ghetele cînd dînsul îi ceruse să-i mîngîie sufletul ; cînd îi arătase mîinile lui însingerate, inima-i sfișiată, cerșindu-i

mila, ea să-î răspundă cu voioșie: „Ah, dar ce ghete frumoase porți!” Pentru aceasta merita, o știa prea bine — și-și înalță privirile gata să-și primească răsplata — să fie anihilată într-una din subitele sale izbucniri de minie.

Dar în loc s-o anihileze, domnul Ramsay zîmbi. Lințoliul, draperiile, infirmitățile, toate căzură la pămînt.

— Ah, într-adevăr, spuse el ridicînd un picior pentru ca Lily să le poată vedea mai bine, sînt niște ghete de prima calitate. În toată Anglia există un singur om în stare să confecționeze asemenea încălțăminte. Ghetele se numără printre marile blesteme aruncate omînității. Cizmarii, exclamă el, și-au luat misiunea de a schilodi și a tortura piciorul omenesc. Ei constituie, de asemenea, partea cea mai încăpățînată și mai perversă a umanității.

El își cheltuisese cei mai buni ani ai tinereții ca să poată obține ghete confecționate așa cum se cuvine. Ținea să-i atragă atenția (își ridică pe rînd întîi piciorul drept, apoi stîngul) că ea nu mai văzuse niciodată pînă atunci asemenea ghete. În plus, erau croite din cea mai fină piele din lume. În majoritatea cazurilor, pielea nu-i decît hîrtie și carton de culoare cafenie. Își privi cu complezență piciorul suspendat încă în aer. Lily simți că acostaseră într-o insulă înșorită, unde sălășluia pacea și domnea judecata sănătoasă, iar soarele

strălucea de-a pururi : binecuvîntata insulă a ghetelor fine. Inima i se încălzi de simpatie.

— Și acum, să te văd dacă știi să legi un nod, o îndemnă domnul Ramsay.

Luă în deridere sărmanul ei sistem de a face noduri. Îi demonstrează propria lui invenție. „O dată ce-l legi, nu se mai desface.“ De trei ori înnodă șireturile pantofilor ei, de trei ori le deznodă.

De ce tocmai în acest moment atît de puțin adecuat, cînd domnul Ramsay era aplecat asupra pantofilor ei, își simți Lily inima năpădită de o asemenea compasiune, încît, cînd se îndoi și ea, sîngele îi năvăli în obraji și, gîndindu-se la asprimă pe care i-o arătase (doar îl tratase ca pe un cabotin), simți lacrimile împungîndu-i și umplîndu-i ochii ? Preocupat cum era să-i lege șireturile, domnul Ramsay îi apărea ca o figură extrem de patetică. Lega șireturi. Cumpăra ghete. Și nu exista nici un mijloc de a-l ajuta în călătoria în care pornise. Dar exact în clipa aceasta cînd dorea să spună ceva, cînd poate ar fi izbutit să spună ceva, iată-i — Cam și James. Apărură pe terasă. Înaintau agale, unul lîngă altul, o pereche gravă, melancolică.

Dar de ce veneau cu figurile astea ? Nu-și putu împiedica indignarea ; ar fi trebuit să arate mai voioși ; ar fi putut să dăruiască tatălui lor ceea ce, acum, că urmau să plece, ea nu va mai avea prilejul să-i dăruiască. Căci Lily simți brusc un

gol ; o frustrare. Sentimentul ei venise prea târziu ; acum era gata să se manifeste ; dar domnul Ramsay nu mai avea nevoie de el. Devenise un foarte distins domn în vîrstă, care nu avea nici un fel de nevoie de dînsa. Lily se simți umilită. Domnul Ramsay își trecu o tașcă pe umăr. Distribui pachetele — erau destul de multe, prost legate, în hîrtie de ambalaj. O trimise pe Cam după un pardesiu. Avea aerul unui conducător care pregătește o expediție. Apoi, cîrmind, porni în frunte, cu pasul lui ferm, milităresc, în ghetele acelea superbe, pe cărare în jos, încărcat de pachete ambalate în hîrtie cafenie și urmat de copiii lui. Copiii aceștia aveau aerul, gîndi Lily, că fuseseră hărăziți de soartă pentru o misiune solemnă, pe care acum plecau s-o împlinească, destul de tineri încă pentru a se lăsa înecați, de bună voie, în dîra de spumă lăsată în urmă de trecerea tatălui lor, dar purtînd în ochi o paloare care-i dădea senzația că răbdau în tăcere o suferință ce depășea puterea de îndurare a vîrstei lor. Trecură astfel de marginea pajiștei și Lily avu impresia că urmărește o procesiune străbătută de forța unui simțămînt comun, care o transforma, în ciuda tuturor mișcărilor șovăielnice sau dezordonate, într-un mic grup compact și unitar, ce avea un straniu efect asupra-i. Cînd trecură prin fața ei, domnul Ramsay ridică o mîină, salutînd-o politicos, dar foarte distant.

„Dar ce față are !“ gîndi ea, dîndu-și pe moment seama că simpatia care nu-i fusese cerută o stingherea acum, în nevoia de a-și găsi exprimare. „Ce-l făcuse oare să arate astfel ? Probabil faptul că meditează noapte de noapte asupra realității meselor de bucătărie“, adăugă ea, amintindu-și de simbolul pe care i-l oferise Andrew pentru a-i concretiza noțiunile atît de vagi, legate de obiectul gîndirii domnului Ramsay. (Andrew murise pe loc în urma exploziei unui obuz, își aminti ea.) Masa de bucătărie era o viziune austeră ; ceva nud, arid, neornamental. Cîu totul lipsită de culoare ; toată numai muchii și colțuri ; de o urîtenie fără compromis. Dar domnul Ramsay își ținuse într-una ochii ațintiți asupra ei și nu-și îngăduise niciodată să se lase distras sau amăgit, pînă cînd fața lui devenise la fel de uzată și de ascetică, înșușindu-și această frumusețe despuiată de orice ornament, care o impresiona pe Lily atît de profund. Apoi își aminti (stînd în același loc unde o lăsase el, și continuînd să strîngă penelul în mînă) că și grijile brăzdaseră această față — dar nu în chip atît de nobil. Presupunea că trebuie să-l fi frămîntat adînci îndoieli în legătură cu masa aceea ; se întreba, probabil, dacă era o masă reală sau nu ; dacă merita timpul pe care i-l consacrase ; dacă va fi, pînă la urmă, capabil să o descopere. Da, Lily simțea că fusese frămîntat de îndoieli : altfel n-ar fi cerut atît de mult de la

ceilalți. Despre acest lucru se vede că discutau ei uneori pînă noaptea tîrziu ; și a doua zi doamna Ramsay arăta ostenită, iar Lily se înfuria pe el din pricina cine știe cărui fleac absurd. Dar acum nu mai avea pe nimeni căruia să-i vorbească despre masa aceea, sau despre ghete, ori despre nodurile lui ; și era asemenea unui leu în căutarea prăzii pe care s-o înghită, iar fața lui căpăta nota aceea de disperare, de emotivitate excesivă, care o alarmase și o făcuse să-și adune fustele în jurul gleznelor. Și apoi, își aminti Lily, urmase brusca reînsufletire, subita reaprindere (cînd îi lăudase ghetele), acea neașteptată reînnoire a vitalității și a interesului pentru lucrurile banale ale existenței umane, stare care la rîndul ei trecuse și se transformase (căci dispoziția lui se schimba într-una și el nu-și ascundea stările de spirit) în această fază finală, nouă pentru Lily, și care o făcuse, trebuia să recunoască, să se rușineze de propria ei iritabilitate ; în această fază părea să se fi dezbărat de preocupări și de ambiții, de speranța de a-și ciștiga compasiune și de dorința de a fi elogiât, și să fi pătruns într-o altă zonă, unde, în fruntea acelei mici procesiuni, prins într-un colocviu mut cu sine însuși sau cu un altul, era împins, ca de curiozitate, dincolo de tărîmurile noastre. Da, o față extraordinară ! Poarta fu trînită.

„Așadar au plecat“, își spuse Lily însoțindu-și gândul cu un suspin de ușurare și de dezamăgire. Simpatia ei părea să fi ricoșat, întorcându-se și pălmuind-o pe ea în plin obraz, ca un mărăcine care se destinde brusc. Se simțea, în chip curios, despicată în două, și o jumătate din ea părea atrasă într-acolo — era o zi calmă, voalată; Farul se ivea în această dimineață la imensă depărtare — iar cealaltă jumătate din ea era împlinită aici, pe pajiște, ferm și cu încăpăținare. Pînza de pe șevalet părea să fi venit plutind și să-și fi plasat drept în fața ei albul ireductibil. Părea s-o fixeze cu o privire rece, reproșându-i toată această precipitare, toată agitația; toată nebunia și risipa de emoții; o rechemă drastic la ordine și răspîdea în spiritul ei întîi o senzație de pace, pe măsură ce simțămintele-i răvășite (el plecase, și-i fusese atît de milă de dînsul și nu-i spusese nimic) băteau în retragere; și, după aceea, o senzație de vid. Își aruncă privirile pierdute spre pînza care o fixa cu albul ei ireductibil; iar de la pînza privirile-i alunecară spre grădină. Era ceva (stătea mijindu-și ochișorii de chinezoaică pe fața mică și boțită) era ceva de care trebuia să-și aducă aminte, în legătură cu relația dintre liniile acelea care tăiau de-a curmezișul, tranșînd peisajul, și masa gardului viu cu cavitatea-i verde,

alcătuită din tonuri de albastru și brun ; era ceva ce legase în spiritul ei un nod spre aducere aminte, astfel că în cele mai neașteptate momente, fără voie, în timp ce mergea pe Brompton Road, sau în timp ce-și peria părul, se pomenea pictînd în închipuire acest tablou, plimbîndu-și privirea asupra-i și dezlegînd nodul. Dar ce deosebire uriașă între a-l picta în abstract, departe de pînză, și faptul concret de a lua penelul în mînă și a aplica prima tușă !

În agitația pricinuită de prezența domnului Ramsay, luase un penel nepotrivit, iar șevaletul, pe care-l fixase în pămînt cu o mișcare atît de nervoasă, avea o înclinație greșită. Acum, după ce îndreptă toate nepotrivirile, strunind totodată prin aceasta toate impertinențele și discordanțele care-i absorbeau atenția — făcînd-o să-și aducă aminte că ea era cutare și cutare persoană, și avea cutare și cutare raporturi cu ceilalți oameni — întinse mîna și luă pensula. O clipă, penelul rămase în aer, fremătînd într-un extaz dureros dar amețitor. „De unde să înceapă ?“ aceasta era întrebarea ; în ce loc să aplice prima tușă ? O singură linie trasă pe pînză o expunea la nenumărate riscuri, la hotărîri frecvente și irevocabile. Tot ce părea simplu în teorie, devenea în practică imediat complex ; așa cum valurile, văzute de pe creasta falezei, par turnate în forme simetrice, în timp ce înotătorului prins între ele îi apar despărțite de prăpastii

abrupte și de coame înspumate. Totuși, trebuie să-ți iei riscul ; trebuie să tragi prima linie.

Încercînd o curioasă senzație fizică, de parcă în același timp ceva o împingea înainte și o trăgea îndărăt, aplică cu iuțeală prima linie decisivă. Penelul coborî. Fulgeră brun pe pînza albă ; și lăsă o diră unduitoare. Repetă gestul — a doua oară, a treia oară. Și în felul acesta, ba oprindu-se, ba pîlpîind, fu cuprinsă de o mișcare dansantă, ritmică, pauzele pîrînd să compună o parte a cadenței, iar tușele o altă parte, și totul legat ; și așa, degajat și sprinten, ba oprindu-se, ba fluturînd penelul, își înscrise pînza cu linii brune, nervoase, șerpuitoare, care, de îndată ce se plasau, închideau între ele un spațiu (a cărui iminentă amenințare o simțea). Adînc, în abisul unul val, vedea născîndu-se valul următor și crescînd mai înalt, tot mai înalt, deasupra ei. Ce putea fi mai formidabil decît acel spațiu ? Iat-o din nou, își spuse, dîndu-se un pas îndărăt ca să contemple, iat-o din nou în afara vorbelor ; în afara vieții de toate zilele, în afara comuniunii cu oamenii, iat-o din nou în fața acestui vechi și teribil inamic al ei — acest altceva, acest adevăr, această realitate, care punea subit stăpînire pe dînsa, se înălța rigid dincolo de aparențe și-i solicita întreaga atenție. Aproape că i se supunea fără voie, aproape în silă. De ce era ea întotdeauna atrasă, tîrîtă cu forța ? De ce nu era lăsată în pace, să stea de vorbă cu domnul Carmichael pe pajiște ? Orice s-ar spune,

era o formă de comunicare extrem de exigentă. Alte obiecte de venerație se mulțumeau să fieenerate : bărbații, femeile, Dumnezeu, toate nu-ți cereau decît să te prosternezi înainte-le, dar aceea formă — chiar dacă n-ar fi fost vorba decît de un glob de lampă alb, profilat pe o masă de răchită — te supunea la un conflict perpetuu, te provoca la o luptă din care nu puteai ieși decît înfrînt. Întotdeauna (era ceva ce ținea de natura ei, sau de sexul ei, nu știa prea bine), înainte de a înlocui fluiditatea vieții cu concentrarea picturii, trecea prin cîteva momente de nuditate spirituală, în timpul cărora se simțea ca un suflet încă nenăscut, un suflet răpit din trup, clătînîndu-se pe un pisc bătut de vînturi și expus, fără apărare, tuturor rafalelor îndoielii. Și atunci, de ce o făcea ? își privi pînza ușor vîrstată de linii repezi. Va fi atîrnată în odaia servitorilor. Va fi făcută sul și vîrită sub o canapea. Atunci la ce bun s-o picteze ? Și auzi în închipuire o voce spunînd că nu știa să picteze, că nu putea să creeze, de parcă ar fi fost prinsă într-unul din acei curenți ai deprinderii, pe care, după un timp, ți-i formează în minte rutina, așa încît repeți cuvinte fără să mai știi cine le-a rostit inițial.

„Nu poate picta, nu poate scrie“, murmură monoton, întrebîndu-se cu anxietate ce plan de atac să adopte. Căci masivitatea aceea se contura în fața ei ; se sălta, proeminentă, în afară, o simțea apăsîndu-i pleoapele. Apoi, ca și cum o sevă necé-

sară pentru lubrifierea facultăților ei ar fi țișnit spontan, începu să plonjeze riscant printre albastruri și pământ de Siena, agitându-și pensula încoace și încolo ; dar acum penelul era mai greu și se mișca mai încet, ca și cum se adapta unui ritm dictat de ceea ce vedea ea (se uita într-una ba la gardul viu, ba la pânză), așa încît, în timp ce mina-i fremăta de viață, ritmul acesta era destul de puternic pentru a o prinde în vîltoarea sa. În mod neîndoielnic pierdea conștiința lumii exterioare. Și pe măsură ce pierdea conștiința lumii exterioare, și a numelui ei, și a personalității și înfățișării ei, și a faptului dacă domnul Carmichael se afla acolo sau nu, spiritul ei nu înceta să proiecteze la suprafață, extrăgîndu-le din adîncuri, scene, și nume, și fraze, și aduceri aminte, și idei, ca o fîntînă arteziană ce-și improșca stropii peste spațiul acela alb, plin de oribile dificultăți, care o înfrunta, în timp ce ea îl modela în verde și albastru.

Charles Tansley obișnuia să spună, își aminti Lily, că femeile nu se pricep să picteze, nu se pricep să scrie. Venise în spatele ei foarte aproape — lucru pe care Lily nu-l putea suferi — în timp ce picta chiar în acest loc. „Tutun de cel mai ieftin — cinci pence o uncie“, spusese, făcînd paradă de sărăcia lui, de principiile lui. Dar războiul o determinase să-și scoată, ca o viespe, acul feminității. „Sărmani nenorociți, îți spunea, sărmani nenorociți de ambe sexe, care se vîră în asemenea neca-

zuri.“ Charles Tansley purta întotdeauna o carte sub braț, o carte roșie. „Lucra.“ Își amintea că se așeza să lucreze în plin soare. Iar la prînz se planta întotdeauna drept în centrul priveliștii. „Și apoi, reflectă Lily, a mai fost și scena aceea de pe plajă“. Era un lucru ce nu trebuia uitat. Se petrecuse pe o dimineață cu vînt. Se duseseră cu toții pe plajă. Doamna Ramsay se așezase lîngă o stîncă și-și făcea corespondența. Scria și tot scria. „O, exclamase ea în cele din urmă, ridicîndu-și ochii și privind la ceva ce se balansa pe mare, ce e, o lădiță de homari? Sau o barcă răsturnată?“ Era atît de mioapă încît nu putea desluși bine, și Charles Tansley își manifestase atunci toată amabilitatea de care era în stare. Începuseră să arunce cu pietricele în apă. Alegeau pietre mici, plate, negre și le făceau să salte pe valuri. Din cînd în cînd doamna Ramsay îi privea pe deasupra ochelarilor și rîdea de ei. Nu-și putea aminti ce anume își spuneau, dar se revedea pe ea și pe Charles zvîrlind pietricele și simțindu-se deodată bine împreună și pe doamna Ramsay urmărindu-i. Era foarte conștientă de acest lucru. „Doamna Ramsay“ își spuse Lily — dîndu-se un pas îndărăt și îngustîndu-și pleoapele (probabil că priveliștea fusese mult modificată de prezența ei cînd șezuse acolo, împreună cu James. De bună seamă că formase o umbră în peisaj). „Doamna Ramsay.“ Cînd se gîndea la ea și la Charles aruncînd pietricele în apă, și la întreaga scenă de pe plajă, i se

părea că, într-un fel, totul se datorase faptului că doamna Ramsay se aflate acolo, sub steiul de stîncă, cu o mapă pe genunchi, scriind scrisori. (Scria nenumărate epistole și cîteodată i le sufla vîntul, iar ea și Charles abia de aveau timp să salveze cîte o filă gata să cadă în mare.) „Dar ce putere există în sufletul omenesc!” gîndi Lily. Femeia aceea, așezată acolo și scriind la adăpostul stîncii, reducea totul la simplitate; făcea ca sîciilele și enervările să cadă asemenea unor zdrențe vechi; alătura lucrul ăsta și celălalt și apoi ăstălbalt, și-n felul acesta transforma jalnicele manifestări de stupiditate și de ranchiună (ea și Charles tot ciorovăindu-se și înțepîndu-se, fuseseră stupizi și ranchiunoși) în ceva — scena aceea de pe plajă, de exemplu, momentul acela de prietenie, de plăcere de a se găsi împreună — în ceva ce supraviețuise după toți acești ani, ceva plenar, în care Lily se afunda pentru a remodela amintirea ei despre Charles, ceva ce-i stăruia în minte aproape ca o operă de artă.

„Ca o operă de artă“, repetă ea, plimbîndu-și privirile de la pînză la treptele ce duceau în salon, și iarăși înapoi. Trebuia să se odihnească o clipă. Și în timp ce se odihnea, mutîndu-și vag privirea de la una la cealaltă, vechea întrebare care brăzda neconținut cerul spiritului ei, întrebarea vastă și generală care nu se particulariza decît în momente ca acesta de acum, cînd dădea friu liber unor facultăți pînă atunci strunite cu grijă, veni asu-

pră-i, se opri asupra-i, o învălui în umbra-i întunecată. „Ce sens are viața ?“ Asta era tot — o simplă întrebare ; una dintre acelea care devin tot mai stăruitoare pe măsură ce trec anii. Marea revelație nu venise. Marea revelație nu vine, poate, niciodată. În schimb e înlocuită de mici miracole zilnice, iluminări, chibrituri aprinse pe neașteptate în beznă ; iată unul. Lucrul ăsta, celălalt și ăstălbalt ; ea și Charles Tansley și valurile care se spărgeau ; doamna Ramsay care îi apropiase, doamna Ramsay care spunea : „Viață, acum suspendă-ți cursul“ ; doamna Ramsay prefăcînd clipa trecătoare într-o permanență (așa cum, în altă sferă, încerca și Lily să transforme clipa într-o permanență) — toate astea țineau de natura revelației. În mijlocul haosului se contura forma ; și toată această eternă trecere și scurgere (privea la norii care pluteau, la frunzele care tremurau), căpăta dintr-o dată stabilitate. „Viață, suspendă-ți cursul.“ Doamna Ramsay o spunea. „Doamna Ramsay ! Doamna Ramsay !“ repeta Lily. Ei îi datora această revelație.

Totul era tăcere. În casă nu mișca nimeni. Lily se uită la clădirea adormită în soarele începutului de dimineață, cu ferestrele-i care răsfrîngeau verdele și albastrul frunzelor. Gîndul difuz care o purta acum la doamna Ramsay părea în armonie cu această casă tăcută ; cu fumul ; cu aerul proaspăt al dimineții. Totul era difuz și ireal, dar ui-

mitor de pur și de amețitor. Nădăjduia că nimeni n-o să deschidă o fereastră, că nimeni n-o să iasă din casă, că o să fie lăsată singură, să continue a gândi, să continue a picta. Se întoarse cu fața la pînză. Dar îndemnată de cine știe ce curiozitate, îmboldită de acea stingheritoare simpatie căreia nu-i putuse da glas, făcu cîțiva pași spre capătul pajiștii ca să vadă dacă putea zări pe plajă micul grup gata să se imbarce. Acolo, jos, printre vaporășele care pluteau, unele cu pînzele strînse, altele îndepărtîndu-se lent, pentru că era o dimineată foarte calmă, se vedea o ambarcațiune aflată ceva mai la o parte. Tocmai își înălța pînzele. Lily hotărî că acolo, în barca aceea foarte îndepărtată și tăcută se afla domnul Ramsay, cu Cam și James. Iată erau acum cu pînzele sus ; după cîteva fluturări și șovăieli, pînza se umflase ; înfășurată într-o profundă liniște, Lily privi barca îndreptîndu-se spre larg și depășind, voit, celelalte ambarcațiuni.

4

Pinzele băteau deasupra capetelor lor. Apa plescăia și plesnea flancurile bărcii care moțăia, nemîșcată, în soare. Din cînd în cînd, pînzele se înfiorau la atingerea unei brize, care luneca peste ele și înceta curînd. Barca era absolut imobilă. Domnul Ramsay ședea la mijloc. „Peste cîteva momente

își iese din fire“, gîndiră în același timp James și Cam, privind la tatăl lor, așezat în mijloc, între ei doi (James se afla la cîrmă, Cam ședea singură, la proră) cu picioarele strîns ghemuite sub el. Nu suferea să se fiție de colo-colo. Cum era de așteptat, după ce se agită pe loc un moment sau două, adresă cîteva cuvinte răstite băiatului lui Macalister, care scoase ramele și începu să vîslească. Dar James și Cam știau că tatăl lor nu va fi mulțumit pînă cînd barca n-o să zboare pe apă. O să pîndească briza, frămîntîndu-se, bombănind în barbă cuvinte pe care Macalister și băiatul lui Macalister or să le audă, din care cauză el și Cam se vor simți îngrozitor de jenați. Îi determinase să vină. Îi silise să vină. În furia lor se rugau să nu se stîrneasă nici un pic de briză și toate planurile tatălui lor să fie zădărnice, pentru că-i silise să-l însoțească împotriva dorinței lor.

Tot drumul pînă la plajă rămăseseră voit în urmă, amîndoi tăcuți, deși el îi tot îndemna : „Grăbiți pasul ! Grăbiți pasul !“ Merseseră cu capetele aplecate, abătute parcă de cine știe ce uragan nemilos. Să-i vorbească, nu se simțiseră în stare. Ei trebuiau să vină, ei trebuiau să-l urmeze. Trebuiau să meargă în spatele lui, cărînd pachete învelite în hîrtie cafenie. Dar, în timp ce mergeau, făcuseră legămînt, în tăcere, să se susțină unul pe celălalt și să ducă la îndeplinire marele lor pact — să se împotrivească tiraniei pînă la moarte. Așadar acum ședeau în tăcere unul la un capăt și altul la celăl-

lalt capăt al bărcii. Nu scoteau un cuvînt, dar din cînd în cînd se uitau la tatăl lor cum şedea cu picioarele ghemuite sub el, încruntîndu-se, şi frămîntîndu-se, scoţînd „pss-uri“ şi „pfff-uri“, bombănind de unul singur şi pîndind nerăbdător să se stîrnească briza. Iar ei nădăjduiau că vremea o să se menţină calmă. Nădăjduiau că planurile lui or să fie zădărnice. Nădăjduiau că întreaga excursie o să rateze şi că vor trebui să se întoarcă cu pachetele pe plajă.

Dar acum, cînd băiatul lui Macalister vîslise o bucată de drum, iată că pînzele se umflară, barca prinse viteză, se culcă pe o parte şi-şi luă vînt. Pe dată, ca uşurat de o mare povară, domnul Ramsay îşi destinse picioarele, îşi scoase punga cu tutun, i-o oferî cu un uşor mîrîit lui Macalister şi se simţi, ştia ei bine, perfect satisfăcut, în ciuda a tot ce sufereau dinşii. Acum aveau să navigheze aşa ore întregi, şi domnul Ramsay o să-i pună bătrînului Macalister o întrebare — despre furtuna care bîntuise anul trecut, probabil — şi bătrînul Macalister o să-i răspundă, şi or să-şi pufăie împreună pipele, şi Macalister o să ia o parîmă între degete şi o să lege sau o să dezlege un nod, iar băiatul o să pescuiască, fără să adreseze nimănui nici un cuvînt. James va fi obligat să fie tot timpul cu ochii pe vele. Căci dacă uita, pînza se încreţea şi tremura, barca şi-ar fi încetinit viteză, domnul Ramsay i-ar fi spus răstit: „Fii atent! Fii atent!“, iar bătrînul Macalister s-ar fi

răsucit încet pe banca lui. Așa încît îl auziră pe domnul Ramsay punînd o întrebare în legătură cu furtuna cumplită care bîntuise de Crăciun.

— A venit ocolind capul, explică bătrînul Macalister, descriînd marea furtună de la Crăciun, cînd zece vase s-au refugiat în golf ca să se adăpostească și văzuse chiar el „unu ici, unu ici și unu ici“ (arăta încet, cu degetul, de jur împrejurul golfului și domnul Ramsay îl urmărea, întorcînd capul).

A văzut el trei oameni agățîndu-se de catarg. Și pe urmă dus a fost vaporul. „Dar pînă la urmă am izbutit noi să-l punem la apă“ (în furia și în tăcerea lor, James și Cam nu prindeau decît ici-colo cîte un cuvînt, așa cum stăteau la capetele opuse ale bărcii, uniți prin pactul lor de a se împotrivi tiraniei pînă la moarte).

În cele din urmă, redresaseră vasul împingîndu-l la apă, lansaseră barca de salvare, și-l pilotaseră pînă dincolo de cap — își urma Macalister povestirea ; și cu toate că nu prindeau decît ici-colo cîte un cuvînt răzleț, James și Cam erau tot timpul conștienți de prezența tatălui lor, de felul cum se înclina în față, de felul cum își potrivea vocea cu glasul lui Macalister ; de felul cum, pufăindu-și pipa și privind colo și dincolo, unde-i arăta degetul lui Macalister, savura viziunea furtunii, și a nopții întunecoase, și a pescarilor care se luptaseră acolo. Îi plăcea ideea unor oameni trudind cu sudoarea frunții pe plaja bătută de vînt, în toiul nopții, încredîndu-și muschii și creierul împotriva valurilor

și a urgiei ; îi plăcea ideea unor bărbați canonindu-se, și a femeilor rămase în casă, lângă copiii adormiți, în timp ce soții lor se înecau afară, în furtună. Așa simțea James, așa simțea Cam (se uitau la el, și apoi schimbau priviri între ei), după felul cum își scutura capul, după atenția cu care asculta, după tonul vocii lui, după umbra de accent scoțian care-i pătrunsese în vorbire, făcându-l să semene și el cu un țăran, în timp ce-i puneă întrebări lui Macalister în legătură cu cele zece vase care eșuaseră în golf. Trei din ele se scufundaseră.

Se uita cu mândrie la locurile pe care i le indica Macalister iar Cam, simțindu-se mândră de tatăl ei fără să știe prea bine de ce, gândi că, dacă el ar fi fost de față, ar fi lansat barca de salvare și ar fi înaintat pînă la epavă. „E atît de viteaz, de îndrăzneț !“ gândi Cam. Dar deodată își aminti „pactul“ de a se împotrivi tiraniei pînă la moarte. Nedreptatea care li se făcuse îi copleșea. Fuseseră forțați ; li se impusese să vină. Îi covîrșise o dată mai mult cu mohorala și cu autoritatea lui, silindu-i să i se supună și să vină în această frumoasă dimineată, să care pachete la Far, pentru că așa dorea dînsul ; să ia parte la ritualurile pe care el le organiza în memoria morților, spre propria-i plăcere, și pe care ei le detestau, așa încît trebuiseră să i se tîrască pe urme și toată bucuria zilei le fusese stricată.

Da, briza era înviorătoare. Barca se apleca într-o parte ; botul ei ascuțit spinteca apa care se revărsa în cascade verzi, în bule, în cataracte. Cam privea în jos, la spumă, la mara ce ascundea atâtea comori, și viteza o hipnotiza, iar legătura dintre ea și James se înmuie un pic. Slăbi un pic. Cam începu să gindească. „Ce repede merge ! Încotro mergem ?“ Și mișcarea o hipnotiza, în timp ce James, cu ochii pironiți pe pânze și pe linia orizontului, stătea la cîrmă cu un aer crîncen. Dar în timp ce manevra cîrma, începu să-și spună că ar putea să evadeze ; ar putea să termine cu toate. Ar putea acosta undeva ; și atunci și-ar fi luat libertatea. Amîndoi, schimbînd o privire fugară, încercară o senzație de evadare, de exaltare, provocată de viteză și de schimbarea de decor. Dar briza stîrni și în domnul Ramsay aceeași ațîtare și, în clipa cînd bătrînul Macalister se răsuci ca să-și arunce undița, strigă cu glas tare : „Noi am pierit“ apoi adăugă : „dar fiecare singur“. După care, cu obișnuitul său spasm de căință sau de sfîiciune, își recăpătă controlul și-și flutură mîna spre coastă.

— Ia uită-te la căsuța noastră, strigă el, arătînd cu degetul și dorînd s-o facă pe Cam să se uite.

Fata se ridică în silă și se uită. Dar care dintre ele era ? Nu mai putea desluși, acolo, pe colină, care era casa lor. Toate casele arătau îndepărtate, liniștite, stranii. Țărmul părea rarefiat, distant, ireal. Mica distanță pe care o străbătuseră îi și

rupsesse de țărm și-i dăduse acestuia înfățișarea schimbată, calmă, a lucrurilor care se îndepărtează, și în existența cărora noi nu mai jucăm nici un rol. Care era casa lor ? N-o putea vedea.

— „*Eu însă sub o mare răscolită,*“ murmură domnul Ramsay.

El descoperise casa și, văzînd-o, se văzuse acolo și pe sine ; se văzuse plimbîndu-se pe terasă, singur. O străbătea în sus și-n jos, printre urnele cu flori ; și își apăru foarte bătrîn și gîrbovit. Și cum sta așezat în barcă, se gîrbovi, se încovoie, jucîndu-și instantaneu rolul — rolul unui om deprimat, văduvit, supus unor grele pierderi ; și, în această postură, evoca legiuni de oameni care-l compătimeau ; și jucă pentru sine însuși, acolo în barcă, o mică dramă ; o dramă care cerea din parte-i o stare de decrepitudine, de epuizare, de suferință (și înălță mîinile și le contemplă transparenta, pentru a-și susține reveria) ; și i se dăruia din belșug simpatia femeilor, iar el și le imagina alinîndu-l și compătîmîndu-l ; și astfel, lăsînd să-i pătrundă în reverie un reflex al subtilei plăceri pe care i-o oferea simpatia femeilor, oftă și rosti blînd și plîngăreț :

*Eu însă sub o mare răscolită,
Fost-am înghițit de o prăpastie cumplită.*

Astfel încît îndoliatele lui cuvinte fură auzite limpede de toți. Cam tresări pe banca ei. Era șocată — scandalizată. Mișcarea ei îl deșteptă pe

taică-su ; se scutură ca de un fior, se întrerupse și strigă : „Ia uitați-vă ! Ia uitați-vă !“ pe un ton atît de presant, încît și James își întoarse capul și se uită peste umăr la insulă. Se uitară cu toții. Se uitară la insulă.

Dar Cam nu reuși să vadă nimic. Se gîdea cum toate potecile, și peluza, atît de adînc pătrunse și înnodate în viețile lor trăite acolo, dispăruseră ; se șterseseră din vază ; pieriseră ; deveniseră ireale, și acum reale nu erau decît barca și pînzele petice ; Macalister cu cerceii lui, plescăitul valurilor — astea erau reale. Și, muncită de aceste gînduri, murmură pentru sine : „Noi am pierit, dar fiecare singur“, deoarece cuvintele tatălui ei îi reveneau și-i tot reveneau în minte ; iar cînd taică-su o văzu cu privirile pierdute în gol, începu s-o tachineze. Cum, ea nu cunoștea punctele cardinale ? o întrebă. Nu știe să deosebească nordul de sud ? Crezuse într-adevăr că ei locuiau acolo ? Și arată din nou cu mîna, indicîndu-i unde se găsea căsuța lor, dincolo, lingă copacii aceia. Ar fi dorit să vadă la ea mai multă precizie, și-i ceru :

— Ia spune-mi, care-i estul, care-i vestul ?

Întrebarea era pusă pe un ton jumătate zeflemitor, jumătate dojenitor, pentru că el nu putea pricepe starea de spirit a cuiva care, fără să fie total imbecil, nu cunoaște punctele cardinale. Și totuși ea nu le știa. Și văzînd-o cum privea cu ochii pierduți și acum cam speriați în direcția unde nu se afla nici o casă, domnul Ramsay uită de visul

lui; cum se plimbase în sus și-n jos pe terasă, printre urne; cum se întindeau brațe consolatoare către el. Își spuse că așa sînt femeile întotdeauna; confuzia din mintea lor e incurabilă; era un lucru pe care niciodată nu fusese în stare să-l înțeleagă; dar era o realitate. Așa fusese și ea — soția lui. Femeile nu pot păstra în capul lor nimic fixat cu precizie. Dar era nedrept să se supere pe Cam; de altfel, n-avea el o slăbiciune pentru această confuzie din capul femeilor? Făcea doar parte din farmecul lor extraordinar. „Vreau s-o determin să-mi zîmbească — își spuse. Arată înspăimîntată. E atît de tăcută.“ Își încleștă degetele și hotări ca vocea și fața și toate acele gesturi iuți și pline de expresivitate de care dispusese ani de zile pentru a-i face pe oameni să-l compătimească și să-l elogieze, trebuiau să se tempereze. O va face să-i zîmbească. O să găsească ceva, un fleac simplu, să-i spună. Dar ce? Căci, îmbrobodit cum se afla în lucrările lui, uitase ce anume trebuie să spui oamenilor. Ah, exista un cățel. Aveau un cățel. „Cine se îngrijește azi de cățel?“ o întrebă. „Da, gîndi James, necruțător, văzînd capul surorii lui profilat pe pînze, acum o să capituleze. Va trebui să-l înfrunte de unul singur pe tiran.“ Doar el singur va trebui să ducă pactul la îndeplinire. Cam nu va fi niciodată în stare să se împotrivească tiraniei pînă la moarte, gîndi el posomorît, privindu-i obrăzorul trist, bosumflat, gata să cedeze. Așa cum uneori, cînd un nor își aruncă umbra

pe coasta înverzită a unei coline învăluind-o în tristețe, în timp ce colinele din jur par melancolice și grave, de parcă ar chibzui, fie cu milă, fie cu malițioasă satisfacție la soarta vecinei lor cea înnorată și mohorită, tot astfel se simțise și Cam deodată acoperită de o umbră, acolo, în mijlocul acelor oameni calmi și hotărâți și se întrebă ce să-i răspundă tatălui ei despre cățel ; cum să reziste implorării lui : „iartă-mă, iubește-mă“ ; în timp ce James, legislatorul, cu tablele înțelepciunii eterne deschise pe genunchi (mîna lui, pe cîrmă, căpătă în ochii lui Cam valoare de simbol) îi zicea : „Împotrivește-te ! Înfruntă-l“. Și spusele lui erau atît de drepte, de adevărate. Căci ei trebuiau să se împotrivească tiraniei pînă la moarte, gîndi Cam. Dintre toate virtuțile ome-nești, dreptatea i se părea cea mai vrednică de respect. Fratele ei reprezenta divinitatea ; tatăl ei, pe cel care cerșea îndurare. Și căruia din doi să se plece ? se întrebă Cam, așezată între ei, cu ochii ațintiți la țărmul ai cărui zimți îi erau necunoscuți, și gîndindu-se la peluza, la terasa, la casa atît de estompate acum și vătuite în liniște.

— Jasper, răspunse ea posac. El are grijă de cățel.

Și ce nume are de gînd să-i dea ? stăruia taică-su. Și el avusese un cîine pe cînd era copil, și-l botezase Frisk. „O să abdice“, își spuse James, în timp ce observa cum pe chipul ei încolțea o anumită expresie, o expresie de care își aducea aminte.

În asemenea momente, femeile își lasă privirile în jos, pe împletitura din mâinile lor sau pe altceva. Apoi și le înalță deodată. O străfulgerare de albastru, în amintirea lui, și apoi cineva care ședea cu el izbucnise în râs, capitulase, iar el se simțise foarte iritat. Trebuie să fi fost maică-sa, gândi James, așezată pe un scăunăș jos, în timp ce taică-su stătea în picioare, dominînd-o. Începu să scormonească printre infinitele straturi de impresii pe care timpul le depusese peste creierul său — foaie după foaie, cută după cută — încet și neconținut; printre parfumuri și sunete; printre glasuri aspre, adînci, melodioase; lumini intermitente, bufnituri de mătură; foșnetul și șoaptele mării; și un om care se plimba în sus și-n jos și se oprise încremenit, drept, deasupra lor. În acest timp, observă el, Cam își muiase degetele în apă, privea la țărîm și nu spunea nimic. „Nu, n-o să abdice, gândi James; ea e altfel.“ „Ei bine, hotărî domnul Ramsay, dacă fata n-o să-mi răspundă, n-o s-o mai sîcîi“, și-și vîrî mîna în buzunar ca să-și scoată o carte. Dar ea voia să-i răspundă; dorea cu pasiune să înlătore un obstacol care-i împiedica limba și să-i spună: „Da, Frisk. O să-l boteze Frisk.“ Ba chiar voia să-l întrebe: „Ăsta era cîinele care a nimerit singur drumul înapoi prin landă?“ Dar oricît ar fi încercat, nu i se dezlega limba, fidelă cu înverșunare pactului și totuși oferindu-i lui taică-su, fără știrea lui James, o dovadă confidențială a dragostei ce-i purta.

„Căci, își spuse ea, jucîndu-se cu degetele în apă (acum băiatul lui Macalister pescuise un hering, care se zbătea pe podeaua bărcii, cu branhiile însîngerate), căci, își spuse ea uitîndu-se la James, care, cu o expresie impasibilă, își ținea ochii ațînțiți pe vele sau, din cînd în cînd, scruta cu o privire fugară orizontul, tu nu ești expus la asta, la această ispită extraordinară.“ Tatăl ei își pipăia buzunarul ; într-o clipă avea să-și scoată cartea. Nimeni nu o atrăgea pe Cam mai mult : îi găsea frumoase miinile, și picioarele, și vocea, și cuvintele, și precipitarea, și firea iute, ciudățeniile și pasiunile, și faptul că spunea tare, de față cu toți : „Noi am pierit, dar fiecare singur“, și aerul lui distant. (Își deschise cartea.) Dar ceea ce era de neîndurat, gîndi ea mai departe, șezînd țeapănă și privind pe băiatul lui Macalister, care smulgea cîrligul undiței din branhiile altui pește, era acea orbire crasă, acea tiranie care-i otrăvise toată copilăria și stîrnise furtuni amare, astfel încît și acum i se întîmpla să se deștepte în toiul nopții tremurînd de enervare la amintirea vreuneia dintre poruncile lui, dintre insolențele lui : „Fă asta ! Fă aia !“, felul lui de a domina, acel „Supune-mi-te !“ al lui.

Cam nu rosti nici un cuvînt, ci privi trist și încăpățînat la țărnul înfășurat în mantia-i de

pace ; „de parcă toți oamenii de acolo adormiseră, gîndi ea ; și erau liberi ca fumul, liberi să apară și să dispară ca fantomele. Ei, acolo, nu cunosc suferința“, gîndi Cam.

5

„Da, aceea e barca lor“ hotărî Lily Briscoe, stînd la marginea pajiștei. Barca aceea cu vele brun-cenușii, pe care o vedea acum înclinîndu-se pe o parte, în apă, și luîndu-și vînt în largul golfului. „Acolo e așezat el, și copiii păstrează încă tăcerea.“ Și nici ea nu putuse ajunge pînă la dînsul. Simpatia pe care nu i-o putuse oferi o copleșea. O împiedica să picteze.

Întotdeauna îl găsisese pe domnul Ramsay un om dificil. Nu fusese niciodată în stare să-l elogieze fățiș, își amintea Lily. Și acest fapt redusese relațiile dintre ei la o legătură neutră, lipsită de acea notă de sex care făcea atitudinea lui față de Minta atît de galantă, aproape veselă. Îi culegea flori, îi împrumuta cărțile lui. Dar își putea imagina vreodată că Minta le citește ? Le tîra după ea prin grădină și vîra frunze între pagini ca să marcheze locul unde se oprișe. „Îți amintești, domnule Carmichael ?“ se simțea tentată să întrebe, privindu-l pe bătrîn. Dar acesta își trăsese pălăria

peste frunte ; moțăia, sau visa, sau zăcea acolo
vînd cuvinte, presupunea Lily.

„Îți amintești ?“ se simțea tentată să-l întrebe
cînd trecu pe lîngă el, gîndindu-se din nou la
doamna Ramsay pe plajă ; butoiul săltînd pe va-
luri ; și filele scrisorilor zburînd. De ce, după
atîția ani, amintirea aceasta supraviețuia, se de-
tașa net, ca marcată cu un cerc, se ilumina, vizi-
bilă pînă la ultimul amănunt, în timp ce înaintea
ei și îndărătul ei se întindeau mile și mile de
spațiu vid ?

„E un vapor ? E un dop ?“ ar fi fost în stare să
întrebe, și Lily repetă întrebările, revenind, din
nou fără chef, la pînza ei. „Cerul fie lăudat, pro-
blema spațiului rămăsese aceeași“, gîndi ea reluîndu-
și penelul. O înfrunta, holbîndu-se la ea. În-
treaga masă a picturii se rezema în echilibru pe
această greutate. Trebuia să fie frumos și strălu-
cit la suprafață, aerian și evanescent, culorile to-
pindu-se una în alta ca petele de pe aripa flutu-
relui ; dar dedesubt, structura trebuia închegată și
legată cu șuruburi de oțel. Trebuia să rezulte ceva
ce ar fi fremătat la prima suflare și, totodată, ceva
ce nu putea să fie dislocat nici cu un atelaj de
cai. Și începu să stratifice un roșu, un cenușiu, și
porni să-și modeleze drum în adîncul de acolo. În
același timp, părea să se afle lîngă doamna Ram-
say pe plajă.

„E un vapor ? E un butoi ?“ întrebasese doamna
Ramsay și începuse să dibuie în jur după ochelari.

Și după ce-i găsisese, rămăsese tăcută, privind marea. Iar Lily, pictînd cu îndîrjire, simți că parcă se deschisese o ușă pe care intrai și rămîneai privind în jur, neauzit, într-un edificiu înalt ca o catedrală, foarte sumbru, foarte solemn. Răzbeau strigăte vagi, dintr-o lume foarte îndepărtată. Vapoarele se topeau în lujere de fum pe orizont. Charles arunca pietricele și le făcea să salte pe valuri.

Doamna Ramsay stătea tăcută. Era bucuroasă, gîndea Lily, să se poată odihni în tăcere, fără a trebui să comunice cu nimeni ; să se poată odihni în obscuritatea extremă a relațiilor omenești. Cine poate ști ce sîntem, ce simțim ? Cine poate ști, chiar în momentul percepției intime, dacă „Aceasta este cunoașterea ?“ Nu-i așa că rătăm lucrurile de îndată ce încercăm să le exprimăm ? ar fi putut întreba doamna Ramsay (părea să fi survenit atît de des asemenea tăceri din partea ei.) Nu spunem mai mult prin tăcere ? Cel puțin momentul acela părea de o extraordinară rodnicie. Scobi o gropiță în nisip și apoi o acoperi, în semn că îngropase acolo perfecțiunea acelei clipe. Era ca un strop de argint în care te înmuiai și iluminai întunecimea trecutului.

Lily făcu un pas îndărăt ca să aibă perspectivă — așa — asupra tabloului. Ciudată cale de parcurs, drumul ăsta al picturii. Mergi în afară, în afară, departe, tot mai departe, pînă cînd, în cele din urmă, ai impresia că te afli absolut singur, pe o

scîndură îngustă, suspendată deasupra mării. Și în timp ce afunda pensula în vopsea albastră, se afunda și ea în trecut. Iat-o pe doamna Ramsay ridicîndu-se, își aminti Lily. Era vremea să se întoarcă acasă — vremea de prînz. Și porniră cu toții împreună să străbată plaja, ea mergînd mai în urmă cu William Bankes, iar în fața lor Minta, care avea o gaură în ciorap. Și petecul acela rotund de călcîi roz părea să se împăuneze în ochii lor. Cum îi mai dispăcea lucrul acesta lui William Bankes, deși nu-și putea aminti să-l fi auzit comentîndu-l în vreun fel. Pentru dînsul aceasta reprezenta anihilarea feminității, murdăria și dezordinea, servitori care-și părăseau serviciul și așternuturi încă nestrînse la ora prînzului — adică toate lucrurile de care avea oroare. Avea el o manieră de a se scutura și de a-și răsfira degetele în fața ochilor, ca pentru a acoperi o viziune nedorită, lucru pe care-l făcea și acum. Iar Minta mergea de zor înainte și, probabil, Paul o întîmpinase și se duseseră împreună în grădină.

„Soții Rayley“, medita Lily Briscoe presînd tubul de vopsea verde. Își recapitulă impresiile despre soții Rayley. Viața lor îi apărea într-o serie de secvențe ; una pe scară, în zori. Paul venise acasă și se culcase devreme ; Minta întîrziase. Și iat-o pe Minta, pe scară, încoronată cu ghirlande, vopsită, împopoțonată, la ora trei dimineața. Paul ieșise în pijama, cu un vătrai în mînă, pentru eventualitatea c-ar fi fost un hoț. Minta mîncea un sand-

viș, așezată lângă o fereastră pe la mijlocul scării, în lumina cadaverică a zorilor, iar în covorul de pe scară era o gaură. „Dar ce-și spuneau?” se întreba Lily ca și cum privindu-i putea să-i și audă. Un schimb de cuvinte violent. Minta continua iritant să-și mănince sandvișul în timp ce el vorbea. Iar Paul îi zvîrlea cuvinte indignate, pline de gelozie, insultînd-o, dar cu voce scăzută, ca să nu deștepte copiii, cei doi băiețași ai lor. El era ofilit, tras la față; ea scînteietoare, nepăsătoare. Căci, după primul an, sau așa ceva, lucrurile începuseră să meargă prost între ei; căsătoria se dovedise nereușită.

„Și asta, gîndi Lily, luînd pastă verde pe pensulă, aceste scene pe care le născocim în legătură cu oamenii, înseamnă a-i «cunoaște», a te «gîndi» la ei, a-i «îndrăgi».” Nici un cuvînt nu era adevărat; inventase totul; dar povestea era totuși tichuită din ceea ce știa despre ei. Continuă să-și sape drum subteran prin tabloul ei, în trecut.

Altă dată Paul mărturisise că „joacă șah la cafenea”. Și ea construisese și atunci un întreg edificiu imaginar pe baza spuselor lui. Își amintea cum în clipa în care-i declarase acest lucru îl văzuse în închipuire sunînd servitoarea, care-l înștiința că „Doamna Rayley a ieșit în oraș, domnule” și atunci Paul luă hotărîrea să plece și el de acasă. Îl vedea așezat într-un colțisor dintr-un local lugubru, unde fumul se lipea de plușul

roșu al canapelelor, unde chelnerițele ajungeau să-ți cunoască deprinderile, și jucînd șah cu un omuleț care se ocupa cu negoțul de ceai și locuia la Surbiton, singurele lucruri pe care le știa Paul despre el. Și cînd se întorcea acasă, Minta încă mai era în oraș și apoi urma scena de pe scară, în care el se înarma cu văturaiul pentru eventualitatea unor răufăcători (dar fără îndoială că și pentru a o speria pe ea) și-i vorbea cu atîta amărăciune, spunîndu-i că i-a ruinat viața. În orice caz, cînd Lily se dusese în vizită la ei într-o vilă de lingă Rickmansworth, raporturile dintre cei doi soți erau oribil de încordate. Paul o luase cu el în grădină să-i arate iepurii belgieni pe care-i creștea și Minta îi urmase, cîntînd, și-și pusese brațul gol în jurul umerilor lui, ca să-l împiedice să-i facă unele confidențe lui Lily.

Pe Minta o enervau iepurii, gîndise Lily. Dar nu se trăda niciodată prin nimic. Ea n-ar fi povestit niciodată lucruri de genul jocului de șah la cafenea. Era prea controlată, prea prudentă. Dar, ca să continue cu povestea lor — acum depășiseră stagiul periculos. Vara trecută locuise un timp la ei și într-o zi avuseseră o pană la mașină, iar Minta trebuise să-i înmîneze soțului ei ustensilele. El se așezase pe șosea ca să repare mașina, și din felul în care ea îi dădea uneltele — cu un aer profesional, franc, amical — se putea deduce că acum toate se aranjaseră între ei. Nu mai erau „în dragoste“ unul cu celălalt ; nu, el avea o legă-

tură cu altă femeie, o persoană serioasă, cu părul strîns într-un coc împletit, și cu o servietă în mînă (Minta i-o descrisese cu recunoștință, aproape cu admirație), care lua parte la întruniri și împărtășea vederile lui Paul (acestea deveniseră din ce în ce mai pronunțate) cu privire la taxele pe proprietățile funciare și la impozitul pe capital. Departe de a le strica menajul, această legătură îl consolidase. Minta și Paul erau acum prieteni excelenți, lucru evident, așa cum ședea el pe șosea, iar ea îi înmîna uneltele.

„Așadar asta e istoria soților Rayley“, zîmbi Lily. Se închipuia povestindu-i-o doamnei Ramsay, care probabil ardea de curiozitate să afle ce se întîmplase cu soții Rayley. Ar încerca un ușor sentiment de triumf povestindu-i doamnei Ramsay că mariajul eșuase.

„Dar morții, își spuse Lily întîmpinînd un obstacol în compoziția ei, care o făcu să se oprească și să se dea un pas sau doi îndărăt, cumpănind, oh, morții ! murmură ea, ți-e milă de ei, îi dai la o parte, ba chiar îți inspiră și puțin dispreț. Sînt la dispoziția noastră. Doamna Ramsay pălise, trecuse, gîndi ea. Putem să-i încalcăm dorințele, să-i transformăm și să-i îmbunătățim ideile limitate, demodate. Se îndepărtează din ce în ce de noi.“ Și Lily, ironică, avea impresia că o vede pe doamna Ramsay la capătul acestui coridor al anilor, rostind cea mai deplasată dintre ideile ei : „Mărită-te, mărită-te !“ (se ținea foarte dreaptă,

dimineata, în zori, în timp ce păsările începeau să ciripească afară, în grădină). Și ar trebui să-i răspunzi : „Toate s-au petrecut altfel decît le-ai dorit, doamnă Ramsay ! Ei sînt fericiți în felul lor ; eu sînt fericită în felul meu. Viața s-a schimbat total.“ La aceste cuvinte, întreaga ei făptură, pînă și frumusețea ei, deveneau o clipă prăfuite și vetuste. Timp de un moment, Lily, stînd acolo, cu spatele dogorit de soarele fierbințe, recapitulînd istoria familiei Rayley, triumfă asupra doamnei Ramsay, care n-avea să știe niciodată că Paul se ducea la cafenea și că avea o amantă ; că se așezase pe șosea și Minta îi întinsese sculele ; că ea personal stătea aici și picta și că nu se măritase, nici măcar cu William Bankes.

Doamna Ramsay îi plănuse căsătoria. Poate că dacă ar fi rămas în viață, și-ar fi dus proiectul la îndeplinire. În vara aceea, William Bankes devenise „cel mai bun dintre bărbați“. Era „cel mai mare om de știință din generația lui, așa spune soțul meu“. Era de asemenea și „bietul William — sufăr atît de mult cînd mă duc la el în vizită și văd că n-are nimic drăguț în casă — n-are pe nimeni să-i aranjeze florile“. Așa încît au fost trimiși să facă plimbări împreună, iar Lily o asculta pe doamna Ramsay declarîndu-i, cu acea fină tușă de ironie care făcea ca femeia asta să-ți lunece mereu printre degete, că e înzestrată cu un spirit științific ; că are pasiunea florilor ; că e atît de precisă ! „Ce-o fi fost cu mania asta a

ei pentru căsătorii ?“ se întrebă Lily, apropiindu-se și depărtându-se de șevalet.

(Brusc, atât de brusc, cum lunecă o stea pe cer, o lumină rubinie păru să i se aprindă în minte, aureolându-l pe Paul Rayley, izvorînd chiar din ființa lui. Țîșni ca un rug în flăcări, aprins de sălbatici, pe o plajă îndepărtată, în onoarea unei festivități. Auzi răcnetele sălbaticilor și trosnetele lemnului. Marea întreagă, pe depărtări de mile, se rumeni, se auri. Și o aromă de vin se amesteca în flăcări și o îmbăta, căci simțea din nou dorința aceea impetuoasă de a se zvîrli de pe o stîncă și de a se îneca în căutarea unei broșe de perle, pe o plajă. Și răcnetele și trosnetele o umpleau de spaimă și dezgust, de parcă în timp ce vedea splendoarea focului și vigoarea lui, vedea și cum mușcă din căldura căminului, lacom, respingător, și se simțea scîrbită. Dar ca viziune, ca măreție, depășea orice cunoscuse ea pînă atunci, și continuase să ardă an după an, ca un foc de semnalizare pe o insulă pustie, la marginea mării ; era de-ajuns ca cineva să rostească cuvîntul „îndrăgostit“, și instantaneu, ca și acum, țîșnea flacăra lui Paul. Dar flacăra începu să scadă și Lily își spuse rîzînd : „Soții Rayley ; Paul care se duce la cafenea și joacă șah“.)

Și totuși, scăpase ca prin urechile acului, gîndi ea. Se uitase atunci la fața de masă și-i venise ideea că trebuie să mute copacul în centru, și că ea nu avea nevoie să se mărite cu nimeni, și în-

cercase un sentiment de imensă bucurie. Simțise că acum o putea egala pe doamna Ramsay — și acesta era un tribut adus uimitoarei puteri pe care doamna Ramsay o exercita asupra oamenilor. „Fă asta !“ spunea ea, și o făceai. Pînă și umbra ei la fereastră, alături de James, era plină de autoritate. Își aducea aminte cît de șocat fusese William Bankes de faptul că ea ignorase în tablou semnificația grupului mamă și fiu. Nu era impresionată de frumusețea lor ? o întrebase. Dar își amintea că William o ascultase, privind-o cu ochii lui de copil înțelept, cînd îi explicase că felul ei de a trata acest grup nu era ireverențios : că o lumină plasată aici cere o umbră dincoace, și așa mai departe. Îl lămurise că nu avea intenția să discrediteze un subiect, pe care — amîndoi erau de acord — Rafael îl tratase în chip divin. Ea nu era o cinică. Dimpotrivă. Datorită spiritului său științific, William înțelesese — o dovadă de inteligență obiectivă care-i plăcuse și o încurajase enorm. Deci puteai sta de vorbă serios despre pictură cu un bărbat. Într-adevăr, prietenia lui William era una dintre bucuriile vieții ei. Ținea la William Bankes.

Se duceau la Hampton Court și William, ca un perfect gentleman ce era, îi lăsa întotdeauna o mulțime de timp ca să se spele pe mîini, în timp ce dînsul hoinărea pe malul riului. Era un amănunt tipic pentru relațiile dintre ei. Multe lucruri rămîneau nerostite. Apoi se plimbau prin curtea

castelului și admirau, vară de vară, proporțiile arhitecturale și florile, iar el, în timp ce mergeau, îi dădea diverse lămuriri, despre perspectivă, despre arhitectură, sau se oprea locului să se uite la un pom, la priveliștea de dincolo de lac, ori să admire un copil (era marea lui durere — faptul că nu avea o fiică), în felul lui vag, distant, firesc la un om care-și petrecea atita vreme în laborator, încît, atunci cînd ieșea afară, lumea părea să-l amețească și deci pășea precaut, își ferea ochii cu mîna și se oprea, cu capul dat pe spate, doar ca să soarbă aerul. Pe urmă îi povestea că menajera lui era în vacanță; și că trebuia să cumpere un covor nou pentru scară. Poate că ar vrea să vină cu el cînd o să cumpere un covor nou pentru scară? Și o dată, nu știu cum, veni vorba despre Ramsay și îi povesti că prima oară cînd o văzuse pe doamna Ramsay aceasta purta o pălărie cenușie; nu avea pe atunci mai mult de nouăsprezece sau douăzeci de ani. Era de o frumusețe răpitoare. Și William Bankes se uita în josul aleii de la Hampton Court, ca și cum ar fi putut s-o vadă acolo, printre fîntîni.

Lily aruncă o privire spre treptele care duceau în salon. Parcă vedea, cu ochii lui William Bankes, silueta unei femei, senină și tăcută, cu ochii plecați. Ședea pe treaptă, meditănd, reflectînd („era îmbrăcată în gri în ziua aceea“, își spuse Lily). Cu ochii în pămînt. Nu i-ar fi ridicat pentru nimic în lume. „Da, gîndi Lily privind încor-

dată, trebuie s-o fi văzut și eu în această postură, dar nu îmbrăcată în gri ; și nici atît de tăcută, nici atît de tînără, nici atît de senină. Silueta putea fi evocată ușor. „Era de o frumusețe răpitoare“, spusese William Bankes. Dar frumusețea nu însemna totul. Frumusețea avea dezavantajul ei — venea prea de-a gata, și prea total. Încremenea viața — o îngheța. Uitai de micile emoții : îmbujorarea, paloarea, o schimă ciudată, o lumină, o umbră care, o clipă, făceau chipul de nerecunoscut și, totuși, îi adăugau o calitate pe care o revedeai mereu după aceea. Era mai simplu să le uniformizezi pe toate sub masca frumuseții. „Dar ce expresie o fi avut, se întrebă Lily, cînd își trîntea pe cap pălăria de vînător, sau alerga prin grădină, sau îl muștruluia pe Kennedy, grădinarul ?“ Cine ar putea să-i spună ? Cine ar putea-o lămuri ?

Fără voia ei, reapăruse la suprafață, se pomeni ieșită pe jumătate afară din tablou, uitîndu-se puțin buimacă, ca la un lucru ireal, la domnul Carmichael. Zăcea tolănit în fotoliul lui, cu mîinile încrucișate pe pîntec, fără să citească sau să doarmă, ci huzurind ca o viețuitoare îmbuibată de existență. Cartea îi căzuse în iarbă. Ar fi vrut să se ducă drept la el și să-i spună : „Domnule Carmichael !“ Atunci, ca întotdeauna, ar fi înălțat spre ea, cu bunăvoință, ochii lui verzi, înceteșoși, pierduți. Dar poți trezi un om numai dacă știi ce dorești să-i comunici. Ori ea nu voia să-i comunice un lucru anume, ci totul. Cuvintele mă-

runte care fărîmitează gîndirea și o îmbucătățesc, nu exprimă nimic. „Despre viață, despre moarte ; despre doamna Ramsay“ — „nu, își răspunse Lily, nu poți spune nimănui nimic“. Sub presiunea nevoii de a vorbi, ratezi întotdeauna ținta. Vorbele flutură în alte direcții și lovesc întotdeauna cu cîteva degete mai jos de țintă. Și atunci renunți ; și atunci ideea ți se înfundă din nou în conștiință ; și atunci începi să arăți ca cei mai mulți oameni bătrîni, precauți, ascunși, cu riduri între ochi și un aer de continuă îngrijorare. Căci în ce fel ai putea exprima în cuvinte aceste emoții trupesti ? Cum ai putea exprima vidul acela de acolo ? (privea la treptele care duceau spre salon ; păreau extraordinar de pustii). Era un simțămînt al trupului, nu al spiritului. Senzațiile fizice care însoțeau priveliștea pustietății scărilor deveniseră dintr-o dată extrem de neplăcute. Să dorești și să nu poți avea ; senzația transmitea întregului ei trup o duritate, un vid, o încordare. Să dorești și să nu ai — să dorești și să dorești — cum îți mai rupe inima, ți-o rupe și iar ți-o rupe ! „Oh, doamnă Ramsay !“ strigă ea în tăcere către acea esență care plutea pe lîngă barcă, către acea abstracțiune desprinsă din ea, către acea femeie în gri, certînd-o parcă pentru că plecase și pentru că, o dată plecată, revenise. Avusese impresia că a te gîndi la ea nu prezenta nici un pericol. Fantomă, aer, nimic, ceva cu care te puteai juca în siguranță și cu ușurință la orice oră din zi și din

noapte, asta fusese, și iată că brusc întindea o mină și-ți storcea inima din tine. Deodată, scările pustii care duceau în salon, franjurile fotoliului dinăuntru, cățelul care o zbughise pe terasă, întreaga unduire și șoaptă a grădinii deveniră niște curbe și niște arabescuri, încolăcindu-se în jurul unui centru de vid complet.

„Ce să însemne asta ? Cum ai putea-o explica ?“ ar fi vrut Lily să întrebe, adresându-se din nou domnului Carmichael. Căci în acest ceas al dimineții, întregul univers părea să se fi dizolvat într-un eleșteu de gândire, un bazin adânc al realității, și, aproape îți puteai imagina că, dacă domnul Carmichael ar fi vorbit, o mică lacrimă ar fi brăzdat oglinda eleșteului. Și atunci ? Ceva ar fi ieșit la suprafață. O mină ar fi fost împinsă în sus, o lamă de cuțit ar fi scînteiat. Totul era absurd, desigur.

Un gând ciudat îi veni în minte, și anume că domnul Carmichael auzea lucrurile pe care dînsa nu le putea rosti. Era un bătrîn enigmatic, cu pata aceea galbenă pe barbă, cu poeziile lui, misterele lui, navigînd senin într-o lume care-i satisfăcea toate nevoile, așa încît Lily își imagină că n-avea decît să-și lase mina în jos, pe locul de pe pajiște unde se afla, și să pescuiască de acolo orice-ar fi dorit. Își îndreptă ochii spre tablou. Bănuia că răspunsul lui ar fi sunat astfel : „tu, și eu, și ea trecem și pierim ; nimic nu dăinuie ; totul se schimbă ; în afară de cuvinte, în

afară de pictură“. Şi atunci, tabloul ei avea să fie atârnat în pod, gîndi Lily ; o să fie făcut sul şi vîrit sub o canapea ; dar chiar şi așa, chiar şi cînd era vorba de un astfel de tablou, afirmaţia lui rămînea adevărată. Chiar şi despre această mîzgăleală — poate că nu despre ceea ce era de fapt, ci despre ceea ce încerca el să exprime — se putea spune că „va dăinui pe veci“, ar fi vrut Lily să adauge, dar pentru că vorbele rostite îi sunau prea pline de lăudăroşenie, ar fi vrut mai curînd să sugereze acest lucru fără cuvinte ; cînd, uitîndu-se la tablou, fu surprinsă să constate că nu-l vede. Ochii îi erau plini de un lichid fierbinte (la început nu se gîndi la lacrimi), care, fără să-i clintească linia fermă a buzelor, îi înţeţoşa atmosfera şi i se prelingea pe obraji. Era perfect stăpînă pe sine — o, da, — în orice altă privinţă. Oare plîngea din pricina doamnei Ramsay, fără să-şi fi dat seama că a încercat cea mai mică durere ? Se adresa din nou domnului Carmichael. „Ce era asta ? Ce însemna ? Oare lucrurile puteau să-şi întindă mîna, așa, şi să te zgîlţie ; lama de cuţit putea să taie ? pumnul să înşface ? Nu exista nici o siguranţă ? Nici o posibilitate să înveţi pe de rost căile vieţii ? Nici o îndrumare, nici un adăpost, totul era miracol, saltul din vîrfurile unui pisc în spaţiu ? E posibil ca asta să fie viaţa, chiar pentru oamenii mai în vîrstă ? — surprinzătoare, neaşteptată, necunoscută ?“ O clipă avu impresia că dacă s-ar ridica

- amîndoi, aici, acum, pe pajiște, și ar cere o explicație, de ce e viața atît de scurtă, de ce e atît de inexplicabilă, dacă și-ar formula întrebările vehement, așa cum ar fi îndreptățite să o facă două ființe umane bine oțelite, față de care nimic nu trebuie ascuns, atunci frumusețea s-ar desfășura ; vidul s-ar umple ; arabescurile acelea deșarte s-ar împreuna într-o formă ; dacă ei doi ar striga destul de tare, doamna Ramsay s-ar întoarce. „Doamnă Ramsay ! strigă ea cu glas tare. Doamnă Ramsay !“ Lacrimile i se rostogoleau pe obraji.

6

[Băiatul lui Macalister luă unul dintre pești și-i tăie dintr-o parte o bucată pătrată, ca s-o înfigă drept momeală în cîrlig. Peștele mutilat (era încă viu) fu aruncat înapoi în mare.]

7

— Doamnă Ramsay ! strigă Lily. Doamnă Ramsay !

Dar nu se întîmplă nimic. Durerea i se întepi. „La ce grad de imbecilitate te poate reduce su-

ferința !", gîndi ea. În orice caz, bătrînul n-o auzise. Rămăsese blajin, calm — sau, dacă vreți, sublim. Slavă Domnului, nimeni nu-i auzise strigătul, strigătul acela infam : „oprește-te durere, oprește-te !" Nu-și pierduse fătîș facultățile. Nimeni n-o văzuse făcînd pasul dincolo de muchea scîndurii, în apele anihilării. Rămăsese o fată bătrînă, uscățivă, cu un penel în mînă, pe o pa-jiște.

Și acum, treptat, durerea pricinuită de acea absență și furia amară i se potoliră (gata să re-apară tocmai cînd își spunea că n-o să mai sufere din pricina doamnei Ramsay. Îi simțise oare lipsa printre ceștile de cafea, la micul dejun ? Cîtuși de puțin) ; și tortura la care fusese supusă lăsase în urmă-i, ca un antidot, o ușurare ce era în sine un balsam și, în plus, într-un chip mai misterios, senzația unei prezențe, a doamnei Ramsay, eliberată o clipă de povara cu care viața îi copleșise umerii, stînd lîngă ea, aeriană, și apoi (pentru că era doamna Ramsay în toată frumusețea ei), în-cingîndu-și fruntea cu o ghirlandă de flori albe și dispărînd. Lily începu din nou să stoarcă tubu-urile de vopsea. Ajunsese la redarea gardului viu. Era straniu cît de limpede o vedea pe doamna Ramsay, pășind cu sprinteneala ei obișnuită peste plaiuri, printre ale căror ondulații domoale, lilia-chii, printre ale căror flori de iasomie sau de crin se volatiliza. Era o farsă pe care i-o juca ochiul

ei de pictor. Zile întregi după ce aflate de moartea doamnei Ramsay, o văzuse numai sub acest chip, încingându-și fruntea cu o ghirlandă și străbătând câmpiile, fără nici o întrebare, însoțită de partenerul ei, o umbră. Viziunea, formularea, aveau un efect consolator asupra-i. Oriunde s-ar fi întâmplat să se găsească, pictând aici la țară sau la Londra, îi apărea viziunea, iar ochii ei, pe jumătate închiși, căutau ceva care să ofere un câmp apariției. Examina vagonul de tren sau omnibuzul, fixa linia unor umeri sau a unui obraz ; privea la ferestrele din fața ei ; la Piccadilly, cu șiragu-i de lumini în noapte. Fiecare dintre ele oferiseră acel câmp al morții. Dar de fiecare dată se găsea câte ceva — o față, un glas, un vânzător de ziare strigând *Standard News* — care se intercala, o sfida, o deștepta din vis, îi solicita, și obținea, în cele din urmă, un efort de atenție, astfel încât viziunea trebuia mereu reconstituită. Și acum, îndemnată de o nevoie instinctivă de depărtare și de azur, își îndreptă privirile spre golul care se întindea dedesubt și prefăcu barele albastre ale valurilor în coline, și spațiile roșietice în câmpuri pietroase. Dar și de data aceasta fu deșteptată de un punct discordant. În mijlocul golului se zărea o pată brună. O barcă. Da, o barcă, realizează Lily o secundă mai târziu. A cui barcă ? Barca domnului Ramsay, își dădu singură

răspunsul. Domnul Ramsay : omul care trecuse pe lângă ea cu mîna înălțată, distant, în fruntea unei procesiuni, cu ghetele lui frumoase, cerîndu-i simpatie, simpatia pe care ea i-o refuzase. Barca se afla acum în mijlocul golfului.

Dimineața era atît de senină, înfiorată doar de cîte o pufnire de vînt, ici-colo, încît marea și cerul păreau întreșute, și-ai fi zis că pînzele bărcilor se împlîntaseră sus în cer, sau că norii lunecaseră jos în mare. Un vapor, în depărtare, despletise în aer un caier de fum ce rămăsese suspendat, arcuindu-se în volute și inelîndu-se decorativ, de parcă văzduhul ar fi fost un voal fin care reținea obiectele și le păstra delicat în rețeaua sa, doar balansîndu-le ușor, încoace și încolo. Și, cum se întîmplă uneori cînd vremea e foarte frumoasă, stîncile aveau aerul că sînt conștiente de vapoare ; iar vapoarele aveau aerul că sînt conștiente de stînci, de parcă și-ar fi semnalizat unele altora un mesaj secret, cunoscut numai de ele. Oricît de apropiat părea alteori de țărîm, în dimineața aceasta, Farul, aureolat de ceață, se contura la imensă depărtare.

„Unde se află acum ?“ se întrebă Lily, privind pe mare. Unde se afla el, omul acela foarte bătrîn, care trecuse tăcut pe lângă ea, ținînd sub braț un pachet învelit în hîrtie cafenie ? Barca se găsea în mijlocul golfului.

„Ei, cei de acolo, nu simt nimic“ gîndi Cam privind ţărmul, care, tot înălţîndu-se şi coborînd, devenea din ce în ce mai îndepărtat şi mai liniştit. Mina ei tăia o diră în apă, iar mintea ei închea bulboanele şi algele verzi în desene, şi rătăcea, toropită şi pîcloasă, prin lumea din străfundurile apelor, unde perlele stau ciorchine pe rămurele albe, unde, în lumina verde, spiritul ţi se preschimbă iar trupul îţi sticleşte, pe jumătate străveziu, învăluit într-o mantie verzuie.

Apoi vîltoarea din jurul mîinii ei se potoli. Iureşul apei încetă ; lumea se umplu de mici scîrîieli şi scrişnete. Se auzeau valurile lovindu-se şi plesnind flancurile bărcii, de parcă ar fi ancorat în golf. Totul deveni foarte apropiat. Căci vela pe care James îţi ţinuse ochii pironiţi pînă cînd ajunsese pentru el un fel de persoană familiară, cedase cu totul ; şi se opriseră, legănaţi de valuri, aşteptînd să se stîrnească o briză, în arşiţa soarelui, la depărtare de mile de ţărm, la depărtare de mile de Far. Toate lucrurile de pe lume păreau să fi încremenit. Farul deveni imuabil, linia ţărmului îndepărtat apăru fixă. Soarele se înfierbînta din ce în ce, şi toţi păreau să se fi apropiat foarte tare între ei şi să perceapă prezenţa celorlalţi de care aproape că uitaseră. Undiţa lui Macalister căzu dreaptă în apă, ca un fir cu plumb.

Dar domnul Ramsay continua să citească, ținându-și picioarele ghemuite sub el.

Citea o cărțuie lucioasă, cu coperti pestrițe ca oul de fluierar. Din cînd în cînd, în timp ce pluteau suspendați în calmul acela îngrozitor, el întorcea cîte o pagină. Și James simțea că fiecare pagină era întoarsă cu un gest specific, expresiv, îndreptat spre el : acum autoritar, acum poruncitor ; acum cu intenția de a-i face pe oameni să-l compătimească ; și în tot acest timp, cît tatăl lui citea și întorcea, una după alta, filele acelea mici, James aștepta cu groază momentul cînd avea să-și ridice ochii și să i se adreseze răstit în legătură cu o chestiune sau alta. „De ce zăboveau pe loc ?“ avea să-l întrebe, sau altceva la fel de absurd. „Și dacă o face, gîndea James, atunci scot un cuțit și i-l înfig în inimă.“

Păstrase mereu în minte vechiul simbol al cuțitului înfipt de el în inima tatălui său. Numai că acum, cînd crescuse mai mare și, cuprins de o furie neputincioasă, stătea zgîndu-se la tatăl lui, nu pe el voia să-l ucidă, nu pe bătrînul acesta care citea, ci ceea ce cobora asupra-i — poate că fără ca măcar să știe : harpia aprigă, cu aripi negre, cu ghearele și pliscul reci și ascuțite, care te lovea și te lovea (ii mai simțea încă ciocul pe piciorul gol, acolo unde îl lovise pe cînd era copil), și care apoi își lua zborul, lăsîndu-l din nou un bătrîn foarte trist, citind o carte. Lucrul acela ar fi vrut el să-l ucidă, să-i străpungă inima. Orice

ar fi ajuns în viață (și, privind la Far și la țărmul îndepărtat, simți că ar fi putut ajunge orice), fie că va deveni om de afaceri, bancher, jurist, conducătorul unei întreprinderi, va lupta mereu împotriva acelui lucru, îl va urmări și-l va strivi sub călcii — tirania, despotismul, îl numea James — adică faptul de a-i sili pe oameni să facă ceea ce nu vor, tăindu-le dreptul de a protesta. Cum ar fi putut vreunul dintre ei să răspundă „Nu vreau“, când le spunea : „Veniți la Far !“ „Fă asta !“, „Adu-mi aia !“ Aripile negre se desfășurau și pliscul ascuțit ciupea. Și, în momentul următor, iată-l citindu-și cartea ; dar s-ar fi putut să-și ridice ochii — niciodată nu puteai ști — în chip foarte înțelept. S-ar putea să se adreseze celor doi Macalister. Uneori era în stare să vîre o monedă în mîna înghețată a unei bătrîne de pe stradă, își spuse James ; să chiuie la vreo petrecere ; să filfiie brațele în aer de emoție. Sau era în stare să stea în capul unei mese, mut ca un pește, de la un capăt la celălalt al cinei. „Da, gîndi James, în timp ce barca plescăia și tîndălea acolo, în soarele dogoritor ; da, exista o vastă întindere de zăpadă și de bolovani ; foarte singuratică și foarte aridă ; iar el ajunsese să simtă, deseori în ultima vreme, cînd taică-su spunea cîte ceva care-i surprindea pe ceilalți, că în acest deșert de omăt nu existau decît urmele de pași a doi oameni : ale lui și ale tatălui său. Numai ei singuri se cunoșteau unul pe celălalt. Și atunci, de ce această

teroare, această ură ? Se întoarse iarăși printre numeroasele straturi de frunze uscate, pe care trecutul le aşternuse în el, şi încercă să scruteze inima acelei păduri unde lumina şi umbra atîta se întretaie, încît orice contur apare deformat şi orbecăieşti, cînd cu soarele în ochi, cînd în profundă obscuritate ; dibuia după o imagine prin care să-şi răcorească sentimentul, să-l detaşeze şi să-l modeleze dîndu-i formă concretă. Să presupunem că în frageda copilărie, şezînd neputincios în cărucior, sau pe genunchii cuiva, văzuse o căruţă zdrobind în neştire şi fără vină, piciorul cuiva. Să presupunem că văzuse întîi piciorul, în iarbă, neted şi întreg ; apoi roata ; şi apoi acelaşi picior, însîngerat, sfîrtecat. Dar roata era fără vină. Aşa şi acum, cînd taică-su străbătea cu paşi mari coridorul, sculîndu-i dis-de-dimineată ca să meargă în plimbare la Far, trecea peste piciorul lui, peste piciorul lui Cam, peste picioarele tuturor. Iar tu stăteai şi te uita.

Dar al cui era piciorul din amintirea lui, şi în ce grădină se întîmplase ? Căci asemenea scene îşi aveau decorul lor ; un pîlc de copaci ; flori ; o anumită lumină ; cîteva siluete. Toate crîmpeiele tindeau să se dispună într-o grădină, unde nu exista nimic din posomorala şi gesticulaţia aceasta mînioasă ; oamenii vorbeau pe un ton firesc. Toată ziua veneau şi plecau. Era şi o bătrînă care sporovăia în bucătărie ; iar storurile erau pe rînd aspirate şi umflate de briză ; totul era suflare,

totul înflorire ; și peste toate talerele și cupele și florile cu tije înalte care-și sumețeau roșul și galbenul, se lăsa seara un vâl diafan, gălbui, ca o frunză de viță. Lucrurile deveneau mai nemișcate și mai întunecate noaptea. Dar vâlul ca frunza era atît de fin, încît luminile îl suflau, glasurile îl încrețeau ; putea întrezări prin el o siluetă care se apleca, putea auzi apropiindu-se, îndepărtîndu-se, foșnetul unei rochii, clinchetul unui lanț.

În această lume roata trecuse peste piciorul unei persoane. Își amintea că ceva se oprise deasupra-i, întunecîndu-l, și nu se mai mișcase din loc ; apoi urmasse o fluturare în aer ; ceva dur și împungător coborîse chiar în locul acela, ca un tăiș, ca un paloș, secerînd prin frunzișul și florile acelei lumi fericite, și făcîndu-le să se zbircească și să cadă la pămînt.

„O să plouă, își amintea că spusese tatăl său. N-o să puteți face plimbarea la Far.“

Farul era pe atunci un turn argintiu, cețos, cu un ochi galben pe care-l deschidea blind, pe neașteptate, seara. Acum...

James privi spre Far. Vedeă stîncile albite de valuri ; turnul, țeapăn și drept ; putea distinge că era barat cu dungi albe și negre ; putea zări și ferestrele ; ba putea chiar să vadă și rufele întinse pe stînci la uscat. Așadar ăsta era Farul ? ăsta ?

Dar și celălalt era tot Farul. Căci nimic nu este pur și simplu un singur lucru. Și celălalt era

Farul. Uneori era greu să-l zărești de cealaltă parte a golfului. Seara te uitai în sus și-i vedeai ochiul deschizându-se și închizându-se, iar lumina lui părea să ajungă pînă la ei, în grădina aceea plină de aer și de soare, în care stăteau.

Își reveni. Ori de cîte ori spunea „ei“, sau „o persoană“ și începea apoi să audă un foșnet care se apropia, un clinchet care se îndepărta, devenea extrem de sensibil la prezența oricui s-ar fi aflat în apropiere. De astă dată era vorba de taică-su. Tensiunea deveni acută. Căci dacă nu se stîrnea briza, într-o clipă avea să-și pocnească copertele cărții și să spună : „Dar ce se întîmplă ? De ce pierdem vremea aici, hm ?“ așa cum altă dată își agitase paloșul printre ei, pe terasă, atunci cînd simțise că mama lui înțepenise toată ; și dacă ar fi avut atunci la îndemînă un topor, un cuțit, sau orice instrument cu vîrf ascuțit, l-ar fi înșfăcat și l-ar fi străpuns pe taică-su în inimă. Mama lui înțepenise toată, iar brațul cu care-l înconjura se lăsase în jos, și James simțise că nu mai asculta ce-i spunea ; se ridicase cum putuse și plecase, lăsîndu-l pe el acolo, neputincios, ridicol, șezînd pe jos cu o pereche de foarfeci în mînă.

Nu se iscase nici o suflare de vînt. Apă bulbucea și gîlgîia pe fundul bărcii, unde trei sau patru heringi își plesneau cozile într-o băltoacă insuficient de adîncă pentru ca să-i acopere. În orice clipă domnul Ramsay (James aproape că nici nu îndrăznea să se uite la el) se putea ridica,

încizându-și cartea și rostind cîteva cuvinte tăioase ; dar pentru moment continua să citească, așa că James, pe furiș, ca și cum s-ar fi strecurat, noaptea, pe scări în picioarele goale, temîndu-se ca nu cumva să trezească prin vreun trosnet de scîndură un cîine de pază, își urma gîndurile întrebîndu-se cum era mama lui și unde se dusesese în ziua aceea ? Începu s-o urmărească din cameră în cameră și, în cele din urmă, ajunseră într-o încăpere unde, scăldată într-o lumină albastră, reflectată parcă de numeroasele farfurii de porțelan, ea începu să vorbească cuiva ; o asculta vorbind. Se adresa unei servitoare, spunîndu-i ce-i trăsnea în clipa aceea prin cap. „O să avem nevoie astă-seară de un platou mare. Unde e platoul albastru ?“ Numai ea spunea întotdeauna adevărul ; și numai ei îi putea spune James adevărul. Poate că asta era sursa atracției continue pe care o exercita asupra lui ; mama era o ființă căreia îi puteai spune tot ce-ți trecea prin cap. Dar ori de cîte ori se gîndea la ea era conștient că tatăl lui îi urmărea gîndul, umbrindu-i-l, făcîndu-l să oscileze, să șovăie.

În cele din urmă, încetă să mai gîndească ; ședea în soare, cu mîna pe cîrmă, privind la Far, incapabil să se miște, incapabil să scuture firicelele de mîhnire care i se depuneau pe minte, unul după altul. Părea să fie legat acolo cu o funie,

și tatăl lui fusese cel care o înnodase, și nu se putea elibera decît dacă lua un cuțit și-l înfigea... Dar în secunda aceea vela se roti ușor, și se umflă ușor, barca păru să tresalte, și apoi să se miște încă pe jumătate adormită, după care se trezi de-a binelea și porni să spintece valurile. Ușurarea era extraordinară. Cu toții părură din nou să se distanțeze unul de celălalt, și să se simtă la largul lor, iar undițele lunecară pieziș, de-a curmezișul marginii bărcii. Tatăl lui însă nu se mișcă. Își ridică doar mîna dreaptă în aer, misterios, și o lăsă să cadă iarăși pe genunchi, de parcă ar fi dirijat o tainică simfonie.

9

(„Marea imaculată“, gîndi Lily Briscoe, continuînd să privească golful „Marea se așterne ca o mătase peste golf.“ Depărtarea avea o putere extraordinară : îi înghițise, simțea Lily, se mistuiseră pentru totdeauna, deveniseră parte din natura lucrurilor. Era atît de calm ; era atît de liniștit ! Pierise și vaporul, doar caierul de fum atîrna încă suspendat în aer și se lăsa în jos, ca un îndoliat semnal de adio.)

„Va să zică așa arată insula“, își spuse Cam muindu-și din nou degetele în apă. N-o mai văzuse niciodată pînă atunci din largul mării. Zăcea așa, trîntită pe mare, cu o scobitură la mijloc și doi colți de stîncă ascuțiți, iar valurile se spărgeau de ei răspîndindu-se pe întinderi de mile de fiecare parte a insulei. Era foarte mică; și avea oarecum forma unei frunze așezate pe co-diță. „Așadar am luat mica barcă“, își spuse ea, începînd să-și istorisească o poveste plină de aventuri, despre salvarea unor pasageri de pe un vas care se scufunda. Dar cu marea curgînd printre degetele ei și cu un fir de algă tirîndu-se îndărătul lor, nu avea chef să-și istorisească serios o poveste; nu dorea decît senzația de aventură și de evadare, pentru că, pe măsură ce barca înainta, se gîdea cum supărarea tatălui ei cu privire la punctele cardinale și încăpățînarea lui James în legătură cu pactul și propria ei suferință, toate lunecaseră, căzuseră, fuseseră luate de curent. Și pe urmă ce mai venea? Încotro se duceau? Din mîna ei, rece ca gheața, vîrită adînc în mare, țîșnea o fîntînă de bucurie pricinuită de schimbare, de evadare, de aventură (pentru că trăia, pentru că se găsea aici). Și stropii improșcați de această neașteptată, negîndită fîntînă de bucurie cădeau ici și colo, peste contururile sum-

bre, adormite, tieluite de mintea ei ; contururi ale unei lumi care încă nu prinsese realitate, rotindu-se în obscuritatea lor, captînd, din loc în loc, cîte un licăr de lumină ; Grecia, Roma, Constantinopole. Aşa mărunătă cum era insula, şi modelată ca o frunză aşezată pe codiţă, cu apele pudrate cu aur, care spumegau peste ea şi-n jurul ei, avea totuşi, presupunea Cam, un loc în univers ; oare chiar şi această insulă mărunătă ? Domnii aceia bătrîni care stăteau în birou ar fi putut s-o informeze ; îşi spuse ea. Cîteodată se abătea pe acolo, venind din grădină, special ca să-i surprindă. Stăteau în birou (putea să fi fost domnul Carmichael sau domnul Bankes, foarte bătrîni, foarte scrobiţi), unul în faţa altuia, în fotoliile lor joase. Îşi ţineau în faţă paginile foşnitoare ale ziarului *The Times* cînd ea năvălea din grădină şi se arătau total nedumeriţi de ceva ce spusese cineva în legătură cu Cristos ; de un mamut care fusese descoperit cu prilejul unor săpături pe o stradă londoneză ; de felul cum arăta marele Napoleon. Apoi, adunau toate crîmpeiele cu mîinile lor curate (purtau costume cenuşii ; miroseau a marochin), dădeau la o parte fărîmiturile, întorcînd paginile, încrucişîndu-şi picioarele unul peste celălalt ; şi schimbau din cînd în cînd cîte o observaţie foarte laconică. Ca în stare de transă, lua şi ea o carte de pe un raft şi se aşeza acolo, urmărindu-l pe tatăl ei cum scria cu o caligrafie atît de egală, atît de clară,

umplînd pagina de la un capăt la celălalt, tuşînd ușor din cînd în cînd, sau adresînd cîte o remarcă foarte concisă celuilalt domn bătrîn care ședea în fața lui. Iar Cam, stînd acolo cu cartea deschisă, își spunea că în această încăpere îți puteai lăsa gîndurile, oricare ar fi fost ele, să se deschidă ca o frunză în apă ; și dacă se simțeau bine acolo, printre domnii aceia bătrîni care fumau și printre paginile acelea din *The Times* care foșneau, înseamnă că erau gînduri bune. Și, contemplîndu-și tatăl în timp ce scria la biroul lui, își spuse (șezînd în barcă de astă dată) că era un om nespus de încîntător, nespus de înțelept ; nu era nici vanitos, nici tiran. Într-adevăr, ori de cîte ori o vedea acolo, citind o carte, o întreba cu cea mai mare delicatețe posibilă dacă o poate ajuta cu ceva.

Temîndu-se ca nu cumva să se înșele, se uită la el cum își citea cărțulia cu coperti lucioase și pestrițe, ca oul de fluierar. Nu, nu se înșela. „Uită-te acum la el !“ ar fi vrut să-i strige lui James. (Dar acesta nici nu-și clintea ochii de pe vele.) „E o brută sarcastică“, i-ar fi răspuns James. „Întotdeauna întoarce discuția, aducînd-o la persoana lui și la cărțile lui“, ar spune James. „E de un egoism intolerabil. Și, ce-i mai rău, e un tiran.“ „Dar, uită-te la el, îi spunea ea, privindu-l pe taică-su. Uită-te acum la dînsul.“ Îl urmărea cum își citea cărțulia, cu picioarele ghemuite sub el ; cărțulia, ale cărei pagini gălbui le cunoștea, fără să

știe ce sta scris pe ele. Era mică ; era tipărită cu litere mărunte ; pe pagina de gardă, știa Cam, tatăl ei notase că a cheltuit cinsprezece franci pe cină ; că vinul costase atît și atît ; chelnerului îi dăduse atît ; iar în josul paginii totul era adunat cu grijă. Dar ce conținea cartea ale cărei colțuri se rotunjiseră de atîta cît fusese ținută în buzunar, Cam nu știa. Ceea ce gîndea tatăl lor, nici unul dintre ei nu știa. Dar era absorbit în lectură și, cînd ridică ochii, cum îi ridicase acum pentru o frîntură de secundă, n-o făcea ca să vadă ceva, ci doar ca să-și fixeze mai exact un gînd în minte. O dată realizat acest lucru, spiritul lui își lua din nou zborul și el se cufunda iar în lectură. Citea într-un fel, gîndea Cam, de parcă ar fi dirijat ceva, sau ar fi mînat o turmă mare de oi, sau ar fi urcat încet pe o cărare singuratică și îngustă ; cîteodată o pornea repede și pieptiș, tăindu-și drum prin deșșuri, alteori s-ar fi zis că s-a agățat într-o ramură, că l-a orbit un mărăcine, dar că n-avea de gînd să se lase înfrînt de atîta lucru ; mergea înainte, zvîrlind pagină după pagină. Iar Cam continua să-și istorisească o poveste despre salvarea de pe un vas care se scufunda, pentru că se simțea ocrotită atîta timp cît el se afla acolo ; ocrotită, așa cum se simțea cînd se strecura din grădină și lua o carte din raft, iar domnul cel bătrîn, coborîndu-și brusc ziarul, spunea ceva foarte laconic, peste marginea paginii, despre caracterul lui Napoleon.

Se uită în spate, peste mare, la insulă. Dar frunza își pierdeă contururile. Era foarte mică ; foarte îndepărtată. Marea apărea acum mult mai importantă decît uscatul. Erau împresurați de valuri care se umflau și se sugeau ; o bucată de lemn se bălăcea lunecînd în jos pe un val, un pescăruș călărea pe creasta altuia. „Prin locurile astea, gîndi Cam, plescînd cu degetele în apă, s-a scufundat un vapor și, murmură ea visătoare și pe jumătate adormită, noi am pierit, dar fiecare singur.“

11

„Depărtarea, își spuse Lily Briscoe, privind marea aproape fără de pată și atît de mătăsoasă încît pînzele bărcilor și norii păreau imprimați în albastrul ei, depărtarea are atîta însemnătate ; depinde atît de mult de faptul dacă oamenii sînt în apropierea noastră, sau departe de noi“ ; pentru că sentimentul ei față de domnul Ramsay se schimba pe măsură ce el se îndepărta, plutind de-a curmezișul golfului. Sentimentul părea să se alungească, să se extindă ; iar domnul Ramsay părea din ce în ce mai îndepărtat. S-ar fi zis că el și copiii lui fuseseră absorbiți de acest albastru, de această depărtare ; dar aici, pe pajiște, foarte aproape, domnul Carmichael scoase un neaș-

teptat mormăit. Lily rîse. Apoi domnul Carmichael își luă cartea din iarbă. Se instalează mai comod în fotoliu, pufnind și șuierînd ca un monstru marin. Și toate acestea îi făceau o impresie total diferită, pentru că domnul Carmichael era atît de aproape. Apoi liniștea se statornici din nou. „Trebuie să se fi deșteptat cu toții la ora asta“, presupuse Lily uitîndu-se spre casă ; totuși acolo nu mișca nimic. Dar, își aminti ea, cei din casă își vedeau întotdeauna de treburile lor, de îndată ce isprăveau masa. Totul se armoniza cu liniștea, cu pustietatea, cu irealitatea, acestui ceas matinal. „Ăsta-i un fel de a fi pe care-l au uneori lucrurile: devin ireale“, gîndi Lily întîrziînd o clipă cu privirea asupra ferestrelor lungi, scînteietoare, asupra penajului de fum albăstrui. Tot așa, cînd te întorci dintr-o călătorie, sau după o boală, înainte ca deprinderile să se țeasă iar pe suprafața lucrurilor, încerci aceeași senzație de irealitate, atît de frapantă ; simți că ceva iese la iveală. În aceste clipe viața e mai vie. Te simți mai nestîngherit. Din fericire nu-i nevoie să spui, pe un ton grăbit, traversînd peluza ca s-o saluți pe bătrîna doamnă Beckwith care a ieșit afară să-și găsească și ea un colțișor : „O, bună dimineată, doamnă Beckwith ! Ce zi splendidă ! Aveți curajul să vă așezați în plin soare ? Jasper a dosit scaunele. Dați-mi voie să vă găsesc eu-unul !“ și tot restul de palavre cotidiene. Nu e nevoie să spui nimic. Luneci, îți scuturi pînzele (în gon era mișcare multă, bărci care se pregă-

teau să pornească în larg), treci printre lucruri, dincolo de lucruri. Și viața nu e goală, e plină vîrf. Lily părea cufundată pînă la gură într-o anumită substanță, în care se putea mișca și pluti, dar și afunda, pentru că apele acelea erau de o adîncime nemăsurată. Ape în care se revărsaseră atît de multe vieți. Ale soților Ramsay ; ale copiilor ; și a unui întreg vălmășag de lucruri și de ființe. O spălătoreasă cu coșul ei de rufe ; o cioară ; un vătrai înroșit în foc ; purpuriul și verdele cenușiu al unor plante ; și un simțămînt comun care lega acestea toate într-un întreg.

Probabil că asemenea senzație de plenitudine o făcuse, cu zece ani în urmă, în timp ce ~~sta~~ pe același loc ca și acum, să-și spună că e îndrăgostită de această casă. Dragostea are o mie de forme. Sînt unii îndrăgostiți care au darul să aleagă și să extragă elementele primare din lucruri, împreunîndu-le și dîndu-le astfel o unitate care nu le aparține în viața reală, transformînd în acest fel o scenă, sau o întîlnire dintre oameni (acum cu toții dispăruți sau disparați) într-o masă compactă și rotundă, asupra căreia gîndul întîrzie și iubirea se joacă.

Ochii îi rămăseseră ațintiți pe pata cafenie a bărcii domnului Ramsay.

Presupunea că pe la ora prînzului aveau să ajungă la Far. Dar vîntul se reînviase, cerul își schimbase ușor înfățișarea, și marea își schimbase

ușor înfățișarea, și bărcile își modificară poziția, iar spectacolul, care cu un moment în urmă pă-ruse de o miraculoasă imobilitate, deveni acum nesatisfăcător. Vântul risipise trena de fum ; iar felul cum erau dispuse vapoarele avea ceva ne-plăcut.

Disproporția peisajului păru să răstoarne o anti-mită armonie în spiritul ei. Lueru care se confirmă de îndată ce se întoarse la pictură. Își irosise dimineața. Dintr-o pricină sau alta, nu putea rea-liza echilibrul pe multe de cuțit între cele două forțe opuse ; domnul Ramsay și pictura ; echilibru care se vădea necesar. Să fi fost ceva în neregulă cu compoziția ? Oare linia zidului avea nevoie de o întrerupere, oare masa de copaci era prea gre-oaie ? Zîmbi ironic ; nu-și spusese ea, cînd începuse lucrul, că rezolvase problema ?

Deci, care era problema ? Trebuia să se stră-duiască să obțină ceva ce-i scăpa. Îi scăpa ori de cîte ori se gîndea la doamna Ramsay ; îi scăpa acum, cînd se gîndea la tablou. Îi veneau frînturi de fraze în minte. Îi veneau viziuni. Imagini fru-moase. Fraze frumoase. Dar ceea ce voia dînsa să obțină era acea scăpărare care acționează asu-pra nervilor, lucrul în sine înainte de a fi fost modelat în ceva. „Obține aceasta și ia-o de la în-ceput ; obține aceasta și ia-o de la început !“ își spunea cu disperare, reinstalîndu-se ferm în fața șevaletului. „Ce mecanism jalnic, ce mecanism in-eficient, aparatul ăsta uman de pictat sau de

simțit“, își spuse ea ; se defecta întotdeauna la momentul critic ; și erai nevoit să-l forțezi în chip eroic. Se uită fix, încruntându-se. Da, gardul viu, evident. Dar nu realizezi nimic dacă soliciți prea presant un anumit lucru. Nu faci decît să-ți orbești ochii de atîta privit la linia zidului, sau de atîta gîndit — purta o pălărie gri. Era de o frumusețe răpitoare. „Să vină, dacă vrea să vină !“ își spuse ea. Căci sînt unele momente cînd nu poți nici gîndi, nici simți. „Și dacă nu poți nici gîndi, nici simți, unde ajungi ?“ se întrebă Lily.

„Aici pe iarbă, pe pămînt“, își răspunse singură, așezîndu-se pe jos și scormonind cu pensula o micuță colonie de patlagină. Căci pajiștea era foarte sălbatică. „Aici, șezînd pe lume“, își spuse ea, pentru că nu se putea elibera de senzația că în această dimineață toate se întîmplau pentru prima dată, poate că și pentru ultima dată, așa cum un călător, chiar și pe jumătate adormit, știe, privind pe fereastra vagonului, că trebuie să se uite acum cu atenție, pentru că niciodată nu o să mai revadă orașul acela, căruța aceea trasă de măgari, femeia aceea la munca cîmpului. Pajiștea era lumea ; se aflau acolo, împreună, în acest loc slăvit, gîndi ea privind la bătrînul domn Carmichael, care părea (deși nu schimbaseră o vorbă între ei în tot acest timp) să-i împărtășească gîndurile. Și poate că nici pe el n-o să-l mai vadă niciodată. Ajunsese bătrîn. Și, de asemenea, își aminti ea, zîmbind cînd îi privi papucul care i se bălăbănea

în vârful piciorului, ajunsese și celebru. Se spunea că poeziile lui erau „atît de frumoase“. Acum îi publicau versuri scrise cu patruzeci de ani înainte. Exista acum un om celebru numit Carmichael, zîmbi ea, gîndindu-se cîte aparențe poate îmbrăca un om, și spunîndu-și că în ziare era omul celebru, dar că aici era același care fusese întotdeauna. Și arăta la fel — doar ceva mai albit. Da, arăta la fel, dar cineva povestise, își aminti Lily, că de cînd aflate de moartea lui Andrew Ramsay (fusesse ucis pe loc de un obuz ; ar fi ajuns un mare matematician), domnul Carmichael „pierduse orice interes pentru viață“. „Ce însemna asta ?“ se miră ea. Defilase pe Trafalgar Square cu un baston gros în mînă ? ¹ Șezuse singur în camera lui din St. John's Wood și răsfoise pagină după pagină, fără să citească ? Lily nu știa ce făcuse domnul Carmichael cînd aflate că Andrew fusese omorît, dar asta n-o împiedica să simtă ce era în el. Cînd se întilneau pe scări, nu făceau decît să-și murmure ceva unul altuia ; se uitau la cer și-și spuneau că o să fie frumos sau că n-o să fie frumos. Dar și asta era una din căile de a cunoaște oamenii, gîndi ea : a cunoaște doar conturul general, nu amănuntul ; să șezi în grădina ta și să privești o clină de deal împurpurîndu-se prin lăstărișul îndepărtat. În felul acesta îl cunoștea. Știa că se

¹ Aluzie la manifestațiile antirăzboinice, organizate în timpul primului război mondial, în Trafalgar Square.

schimbasese oarecum. Nu citise niciodată vreun vers din poeziile lui. Și totuși avea impresia că știe cum curg; lent și melodios. O poezie coaptă și mustoasă. Despre deșerturi și cămile. Despre palmieri și apusuri de soare. O poezie extrem de impersonală; vorbea puțin și despre moarte; vorbea foarte puțin despre iubire. Domnul Carmichael te ținea la distanță. Cereea foarte puțin de la ceilalți oameni. Nu se strecura el întotdeauna, destul de stingaci, pe lângă fereastra salonului, strângind un ziar sub braț, încercînd s-o evite pe doamna Ramsay, pe care, cine știe din ce pricină, n-o simpatiza prea mult? Și tocmai de asta, desigur, ea încerca mereu să-l oprească. Se înclina în fața ei. Se oprea în silă și se înclina adînc. Iritată că nu voia nimic de la ea, doamna Ramsay îl întreba (Lily o auzea parcă) dacă nu dorește un pardesiu, o pătură, un ziar? Nu, nu dorea nimic. (La aceste cuvinte se înclina.) Era în ea ceva ce lui nu-i plăcea. Poate că felul autoritar de a fi, siguranța, latura ei practică. Era atît de directă.

(Un zgîmîot îi atrase atenția la fereastra salonului — scîrîitîl unei balamale. Briza ușoară pornise să se joace cu fereastra.)

„Trebuie să fi existat oameni care o antipatizau puternic pe doamna Ramsay“, își spuse Lily (Da, își dădea seama că treptele salonului erau pustii, dar aceasta nu mai avea nici un efect asupra ei. Acum n-o dorea pe doamna Ramsay). Oameni care o socoteau prea sigură de sine, prea drastică. Pro-

babil că și frumusețea ei îi șoca pe mulți. „Ce monotonă e, mereu aceeași!” trebuie să fi spus. Ei, personal, preferau alt tip, brunetele pline de viață. Și apoi era foarte îngăduitoare cu soțul ei. Îl lăsa să facă toate acele scene. Și apoi era rezervată. Nimeni nu știa exact ce i se întâmplă. Și apoi (ca să ne întoarcem la domnul Carmichael și la antipatia lui), nu ți-ai fi putut-o închipui pe doamna Ramsay stînd să picteze, sau stînd să citească o dimineată întreagă pe pajiște. Era un lucru de neconceput. Fără să spună o vorbă, cu o sacoșă pe braț ca simbol al misiunii pe care o îndeplinea, o pornea la oraș, la săracii ei, să se instaleze în vreo cămăruță îmbîcsită. De cîte ori n-o văzuse Lily, din toiul vreunui joc sau al vreunei discuții, pornind cu sacoșa pe braț, cu ținuta ei foarte dreaptă. Îi pîndise întoarcerea. Și se gîndise, pe jumătate amuzată (era atît de metodică în privința ceștilor de ceai), pe jumătate mișcată (frumusețea ei îi tăia răsufllarea): „Te-au privit ochi care se închid sub povara suferinței. Ai fost alături de ei, acolo.”

Și apoi doamna Ramsay se arăta nemulțumită pentru că cineva întîrziase, sau untul nu era proaspăt, sau ceainicul era ciobit. Și în tot timpul cît spunea că untul nu e proaspăt, te gîndeai la temple grecești și la faptul că frumusețea fusese prezentă acolo. Nu vorbea niciodată de vizitele ei — pur și simplu le efectua, punctual, direct. Instinctul o îndemna să se ducă, acel instinct care

îndreaptă rîndunelele către sud, anghinarele către soare, o orienta și pe ea infailibil către rasa umană, în inima căreia își făcea cuibul. Și acest instinct, ca oricare altul, era puțin deprimant pentru oamenii care nu-l împărtășeau ; pentru domnul Carmichael poate, pentru ea, Lily, în mod sigur. Amîndoi nutreau aceeași idee în legătură cu inutilitatea acțiunii și supremația gîndirii. Vizitele doamnei Ramsay constituiau un reproș pentru ei, dădeau o altă întorsătură lumii, astfel încît erau siliți să protesteze văzîndu-și prejudecățile spulberîndu-se și trebuiau să se cramponeze de ele. Și Charles Tansley făcea același lucru ; era în parte rațiunea pentru care toți îl antipatizau. Îți răsturna proporțiile propriiei tale lumi. „Și ce s-o mai fi întîmplat cu el ?“ se întrebă Lily ciufulind într-o doară pătlagina cu pensula. Își luase doctoratul. Se căsătorise, locuia la Golder's Green.

În timpul războiului, intrase o dată într-o sală de conferințe și-l auzise vorbind. Denunța ceva, condamna pe cineva. Predica dragostea frățească. Și, tot ce simțise Lily ascultîndu-l, a fost doar o nedumerire, cum de putea el să-și iubească specia, el care nu deosebea un tablou de altul, el care stătuse în spatele ei fumînd mahorcă („cinci pence o uncie, domnișoară Briscoe“), făcîndu-și o datorie din a-i spune că femeile nu pot scrie, că femeile nu pot picta ; și aceasta nu atît din convingere, cît dintr-o bizară dorință a lui de a o spune. Stătuse acolo, slab, roșu și răgușit, predi-

cînd iubirea de pe un podium (pe tuta de patlagină pe care o răscolea cu pensula se cățarau furnici — furnici roșii, energice, oarecum ca Charles Tansley). De la locul ei din sala pe jumătate goală, îl privise ironic cum pompa dragoste în vidul acela înghețat, cînd, deodată, butoiul vechi sau ce-o mai fi fost, începu să salte în sus și-n jos pe valuri, și doamna Ramsay să dibuie printre pietre după tocul de ochelari. „Oh, dragă, ce pacoste ! Iar l-am pierdut. Nu te deranja, domnule Tansley. Pierd mii de tocuri în fiecare vară.“ La care Tansley își îndesă bărbia în guler temîndu-se parcă să accepte asemenea exagerare, deși din partea ei se simțea în stare să o suporte, pentru că o iubea, și-i zîmbea cu farmec. Probabil că-i făcuse el unele confidențe într-una din expedițiile acelea lungi, în cursul cărora oamenii se separă și se întorc acasă singuri. Își întreținea o soră la școală, îi povestise doamna Ramsay lui Lily. Ceea ce-i făcea onoare. Ideea ei despre Tansley era grotescă, Lily o știa prea bine, în timp ce răvășea pătlagina cu pensula. La urma urmei, jumătate din ideile noastre despre alți oameni sînt grotești. Servesc doar unor scopuri proprii, intime. Pentru ea, Tansley juca rolul pajilor care erau biciuiți pentru greșelile micilor prinți. Cîteodată, cînd își ieșea din fire, Lily se pomenea biciuindu-i coastele descărnate. Dacă voia să-l ia în serios, atunci trebuia să-și aducă aminte de spusele doamnei Ramsay despre el și să încerce a-l privi cu ochii ei.

Înălță un delușor pentru ca furnicile să-l escaleze. Prin această intervenție în cosmogonia lor, stîrni un iureș de nehotărîre. Unele o apucară într-o direcție, altele în cealaltă.

„Omul ar avea nevoie de cincizeci de perechi de ochi ca să poată privi, reflectă ea. Și cincizeci de perechi de ochi nu ți-ar fi fost de-ajuns ca s-o fi putut cuprinde pe femeia aceea. Printre ei, ți-ar fi trebuit o pereche care să rămînă oarbă la frumusețea ei. Și, mai ales, ai fi avut nevoie de un simț ascuns, fin ca aerul, cu care să pătrunzi pe gaura cheii și să plutești în juru-i în timp ce tricota, ce vorbea, ce ședea singură și tăcută în fereastră; un simț care să-i fi reținut, și adunat ca pe o comoară, gîndurile, închipuirile, dorințele, așa cum aerul reține și păstrează fumul vaporului. Ce însemna pentru ea gardul viu, ce însemna grădina, ce însemna un val care se spărgea de țărnam ? (Lily privi în sus, așa cum o văzuse pe doamna Ramsay privind; auzi și ea un val rostogolindu-se pe plajă.) Și ce se isca și tremura în mintea ei cînd copiii strigau la jocul de cricket: „Ha, am dat?... Ha, am dat?“ Întotdeauna se oprea o clipă din împletit. Privea cu atenție. Apoi recădea în reverie și, brusc, domnul Ramsay se oprea din măsuratul terasei în sus și-n jos, plantîndu-se drept în fața ei; un șoc curios o străbătea, atunci, pîrînd s-o înhațe la piept și s-o legene agitat, cînd domnul Ramsay, oprit acolo, se apleca și privea în jos la ea. Lily îl vedea parcă aieva.

Apoi întindea mîna și o ridica din fotoliu. Încercai într-un fel senzația că mai făcuse cîndva același gest ; ca și cum se mai înclinase cîndva în același chip și o ajutase să se ridice dintr-o barcă acostată ceva mai departe de malul unei insule, astfel încît era necesar ca doamnele să fie ajutate de domni ca să coboare la țarm. O scenă desuetă, care aproape că cerea crinoline și pantaloni strînși cu elastic sub picior. Lăsîndu-se atunci ajutată de el, doamna Ramsay gîndise (așa bănuia Lily) că acum sosise momentul ; avea să-i răspundă : „da“. Da, o să-l ia de soț. Și pășise pe țarm încet, liniștit. Probabil că nu rostise decît un singur cuvînt, lăsîndu-și mîna în mîna lui. „Accept să mă mărit cu tine“, ar fi putut să-i spună, cu mîna în mîna lui ; dar nu mai mult. Și, de fiecare dată, același fior îi străbătea pe amîndoi — da, era vizibil, își spusese Lily netezind un drum pentru furiile ei. Nu inventa ; încerca numai să despăturească ceva ce i se dăduse, cu ani înaintea, împăturit ; ceva ce văzuse. Căci în zarva și harababura vieții zilnice, cu toți copiii aceia în jur și cu toți musafirii, aveai mereu senzația unei repetări — impresia că un obiect cădea exact în locul unde căzuse altul, stîrnind în acest chip un ecou al cărui glas de clopot se reverbera în aer, făcîndu-l să vibreze tot.

Dar ar fi o greșeală să simplifici astfel relațiile dintre ei, gîndi Lily aducîndu-și aminte cum se

îndepărtau împreună, ea cu șalul verde, el cu cravata fluturînd, braț la braț, pe lingă seră.

Nu exista între ei monotonia fericirii — doamna Ramsay cu impulsurile și repezelile ei ; el cu înfiorările și tristețile lui. O, nu ! Uneori, dimineata, ușa dormitorului lor se trîntea violent. Domnul Ramsay era în stare să se ridice de la masă într-un acces de furie. Sau să-și zvîrle farfuria pe fereastră. Și atunci, în întreaga casă se stîrnea o impresie de uși trîntindu-se, de storuri bălăbă-nindu-se, de parcă s-ar fi iscat o rafală de vînt și oamenii se precipitau, încercînd în grabă să închidă bine cuibarele și să pună totul în ordine. Într-o zi, în asemenea împrejurări, se întîlnise cu Paul Rayley pe scară. Și se porniseră pe ris și încă ce rîs, ca doi copii ; totul se întîmplase din pricină că domnul Ramsay, găsind o urechelniță în laptele lui la micul dejun, zvîrlise totul în aer, drept pe terasa de afară. „O urechelniță în laptele lui !“ murmurase Prue oripilată. Alți oameni puteau să găsească și miriapози. Dar domnul Ramsay clădise în jurul său un asemenea zid de sanctitate, și-și ocupa locul în spațiu cu o asemenea majestate, încît o urechelniță în laptele lui devenea un monstru.

Dar o obosea pe doamna Ramsay, o intimidau puțin toate aceste farfurii care zburau și uși care se trînteau. Și uneori cădeau între ei tăceri lungi și rigide, în timpul cărora doamna Ramsay avea o stare de spirit ce-o irita pe Lily, fiind pe jumă-

tate plîngăreată, pe jumătate înciudată, și părăind incapabilă să înfrunte furtuna cu calm, sau să ridă așa cum făceau ceilalți ; dar poate că lasitudinea ei ascundea ceva. Era îngîndurată și tăcută. După un timp, el începea să-i dea tirocale pe furis — plimbîndu-se pe sub fereastra la care ea își scria corespondența sau discuta, căci doamna Ramsay avea grijă să fie ocupată cînd trecea dînsul și să-l evite, prefăcîndu-se că nu-l vede. Și atunci, domnul Ramsay devenea moale și plăcut ca mătasea, afabil, politicos și încerca s-o cîștige în acest fel. Dar ea continua să se țină tare și, în asemenea momente, arbora pentru scurt timp acel aer tru-faș, apanajul frumuseții ei, de care, în general, nu făcea uz ; își întorcea capul ; privea într-un anumit fel peste umăr, avînd întotdeauna o Minta, un Paul, sau un William Bankes alături. În cele din urmă, izolat în afara grupului, întruchiparea însăși a unui lup lihnit (Lily se ridică de pe iarbă și rămase privind la trepte, la fereastră, acolo unde-l văzuse), domnul Ramsay o chema pe nume, doar o singură dată, întocmai ca un lup lătrînd în zăpadă ; dar ea continua să rămînă rezervată ; și atunci, o mai chema o dată și ceva în tonul lui o mișca ; se ducea la el, părăsindu-i brusc pe toți ceilalți și plecau împreună printre peri, printre verze și printre tufe de zmeură. Avea loc o explicație. Dar cu ce atitudini, cu ce cuvinte ? Raporturile dintre ei erau atît de demne, încît ea și Paul, și Minta, îndepărtîndu-se, își ascundeau

curiozitatea și stinghereala și începeau să culeagă flori, să-și arunce mingi, să flecărească, pînă cînd se făcea ora mesei și atunci, iată-i din nou, el la un capăt al mesei și ea la celălalt, ca de obicei.

„De ce nici unul dintre voi nu se apucă de botanică ?... Cu atîtea picioare și cu atîtea brațe cum de nici unul dintre voi...“. Așa vorbeau, rîzînd ca de obicei cînd se aflau în mijlocul copiilor. Totul era ca de obicei, în afară doar de o înfiorare, ca aceea provocată de vibrația unei lame în aer, care se comunica de la unul la celălalt, de parcă priveliștea obișnuită a copiilor așezați în jurul farfuriilor de supă căpătase un aspect nou în ochii lor, după ora aceea petrecută printre pere și verze. Mai ales doamna Ramsey se uita la Prue, își aminti Lily. Ședea la mijloc între frații și surorile ei, întotdeauna atît de preocupată ca totul să meargă bine, încît abia de scotea un cuvînt. Ce trebuie să se mai fi învinovățit Prue pentru urechelnîta aceea din lapte ! Cum mai pălise cînd domnul Ramsay aruncase farfuria pe fereastră ! Cum se curba sub povara acelor tăceri lungi dintre părinții ei ! În orice caz, maică-sa părea acum că dorea să o liniștească ; o încredința că totul era bine ; îi făgăduia că azi-mîine va gusta și ea din aceași fericire. Totuși n-o gustase decît ceva mai puțin de un an.

Lăsase să i se împrăstie pe jos florile din paner, gîndi Lily, mijindu-și pleoapele și dîndu-se un

pas îndărăt de parc-ar fi vrut să se uite la tablou, de care însă nu se atingea ; toate facultățile ei erau parcă în stare de transă, învăluite la suprafață într-o pojghiță de gheață, dar clocotind în adânc cu mare intensitate.

Lăsase să-i cadă pe jos florile din paner, le risipise și le rostogolise în iarbă și apoi, cu părere de rău și cu ezitare, dar fără să întrebe de ce și fără să se plîngă — nu poseda ea la perfecție însușirea de a se supune ? — se dusesse și ea. În jos, peste plaiuri, străbătînd văi, albă, acoperită de flori — așa ar fi pictat-o Lily. Dealurile erau austere. Stîncoase, povîrnite. Valurile mugeau răgușit pe stîncile de jos. Plecaseră, trei dintre ei, cu doamna Ramsay în frunte, mergînd iute, de parcă se aștepta să întîlnească pe cineva după colț.

Deodată, în fereastra la care se uita Lily, se ivi ceva alb, ușor. În sfîrșit, cineva intrase în salon ; cineva se așezase în fotoliu. „Dă Doamne, se rugă ea, să rămînă cu toții acolo, liniștiți și să nu se năpustească afară ca să-i vorbească.“ Din fericire, cine s-o fi aflat acolo, rămase cuminte înăuntru ; și, printr-un noroc, se așezase în așa fel, încît arunca o ciudată umbră triunghiulară pe scări. Modifica un pic compoziția tabloului. Interesant. S-ar putea să-i fie util. Dispoziția de lucru îi revenea.

„Trebuie să privești într-una, fără să-ți relaxezi nici măcar pentru o secundă intensitatea emo-

ției și hotărîrea de a nu-ți îngădui distragerea atenției, de a nu te lăsa zăpăcit. Trebuie să-ți menții scena strîns fixată — ca într-o menghină — și să nu lași să se interpună nimic care ar tulbura-o. E nevoie, își spuse ea, muindu-și penelul cu grijă, să te menții pe planul realității imediate, adică să știi simplu că ăsta-i un scaun și asta-i o masă și totuși, în același timp, să simți că e un miracol, că e un extaz. La urma urmei, problema ar putea fi soluționată. "Ah, dar ce se întîmplă ? O undă de alb șerpui în geam. Se vede că vîntul ondulse vreun volan din încăpere. Inima îi sări, puse stăpînire pe ea, începu să o tortureze.

„Doamnă Ramsay ! Doamnă Ramsay !“ strigă, simțind că-i revine vechea spaimă — să dorești, să dorești, și să nu poți avea ! Putea doamna Ramsay să o supună din nou supliciului ? Și apoi, pe tăcute, ea și cum s-ar fi înfrînat, acest sentiment fu inclus și el în realitatea imediată, pe același plan cu scaunul, cu masa. Doamna Ramsay — și aceasta făcea parte din bunăvoința pe care i-o arătase întotdeauna lui Lily — rămase locului liniștită, în fotoliul ei, scînteindu-și andrelele, împletind ciorapul cafeniu-roșcat, aruncîndu-și umbra pe trepte. Rămase acolo.

Și, ca și cum ar fi posedat o cunoaștere ce trebuia împărtășită și altora, și cu greu se putea desprinde de lîngă șevalet, atît de plină îi era mintea de gîndurile ei, de viziunile ei, Lily trecu pe lîngă domnul Carmichael, cu pensula în mînă și înaintă

pină la marginea pajiștei. Unde era acum barca aceea ? Unde era domnul Ramsay ? Avea nevoie de el.

12

Domnul Ramsay aproape că isprăvise de citit. O mînă îi plana pe pagină, gata parcă s-o întoarcă în clipa cînd ar fi terminat-o. Ședea acolo cu capul descoperit, vîntul răvășindu-i părul, și părea extraordinar de expus tuturor intemperiilor. Arăta foarte bătrîn. James, răsucindu-și capul ba spre Far, ba spre imensitatea de ape care se rostogoleau în larg, îl asemui pe tatăl lui cu o bucată de stîncă veche, zvîrlită pe nisip ; s-ar fi zis că devenise, fizic, ceea ce simțiseră amîndoi, întotdeauna, în străfundurile minții lor — acea singurătate, care însemna, pentru amîndoi, adevărul lucrurilor.

Citea grăbit, ca și cum de-abia aștepta să ajungă la capăt. Într-adevăr, se apropiaseră foarte mult de Far. Iată-l profilîndu-se, rigid și drept, alb scînteietor și negru ; se puteau desluși valurile spărgîndu-se în așchii albe, ca de sticlă sfărîmată de roci. Se zăreau șanțuri și despicături în stîncă. Ferestrele se vedeau clar ; o pată de alb într-una din ele, un pămătuf verde pe o stîncă. Un om ieșise afară, se uitase la ei cu un binoclu și intrase

iar. Va să zică așa arăta, își spuse James, acest Far care li se nălucise ani la rînd de cealaltă parte a golfului ; nu era decît un turn țepăn pe o stîncă golașă. Îl satisfăcea. Îi întărea un sentiment obscur pe care-l avea în legătură cu propriul său caracter. „Doamnele acelea bătrîne, își spuse el gîndindu-se la grădina de acasă, își cară acum fotoliile pe pajiște. Bătrîna doamnă Beckwith, de pildă, exclamă într-una ce frumos e, și ce plăcut e, și cum ar trebui să se simtă amîndoi, și cum ar trebui să fie fericiți, dar, în realitate, își spuse James mai departe privind Farul împlîntat în stîncă lui, totul arăta așa.“ Se uită la tatăl lui care citea înverșunat, cu picioarele ghemuite sub el. Împărtaşea aceeași cunoaștere. „Plutim cu furtuna în față — trebuie să ne scufundăm“, începu să-și spună aproape cu glas tare, așa cum recitase și taică-su.

Nimeni nu mai scosese un cuvînt de secole. Cam ostenise să se mai uite la mare. Bucățele de plută neagră înotaseră pe lîngă ei ; peștii muriseră pe fundul bărcii. Și tatăl ei continua să citească, iar James îl privea, și ea îl privea, și amîndoi făceau legămînt să se împotrivescă tiraniei pînă la moarte, iar dînsul continua să citească, fără să aibă habar de ce gîndeau ei. „În felul acesta evă'a dînsul“, își spuse Cam. Da, cu fruntea lui înaltă, cu nasul puternic, ținîndu-și cărțulia pestriță drept în față, evada. Degeaba ai fi încercat să-l prinzi, își desfășura aripile și-și lua zborul departe, lă-

sîndu-se undeva unde nu-l puteai ajunge, pe un colț de stîncă pustiu. Cam își mută iar privirile pe nesfîrșirea mării. Insula se micșorase atît de mult, încît de-abia dacă mai semăna cu o frunză. Părea mai curînd un stei de stîncă, pe care un val uriaș avea să-l acopere. Și totuși, în această friabilitate erau cuprinse toate potecile, toate terasele, toate odăile lor de dormit — toate acele lucruri nenumărate. Dar așa cum, o clipă înainte de a adormi obiectele se simplifică, încît din miriadele de detalii doar unul singur mai are putere să se afirme, tot astfel, Cam, aruncînd o privire aburită de somn către insulă, simți că toate potecile și terasele și dormitoarele se estompau și dispăreau, iar în locul lor nu rămînea nimic decît o cădelniță albăstrie, legănîndu-se în mintea ei ritmic, încoace și încolo. O grădină suspendată ; o vale plină de păsări, de flori, de antilope... Adormea.

— Ei, haideți, spuse domnul Ramsay, închizîndu-și subit cartea.

Haideți încotro ? Către ce extraordinară aventură ? Cam se deșteptă cu o tresărire. Să acosteze undeva, să se cațere undeva ? Încotro îi călăuzea ? Căci, după imensa tăcere, cuvintele lui îi șocaseră. Dar era o absurditate. I se făcuse foame, le mărturisii. Era timpul să prînzească.

— De altfel, ia uitați-vă ! Iată farul. Aproape c-am ajuns.

— S-a descurcat foarte bine, spuse Macalister lăudîndu-l pe James. Mînuiește cîrma cu precizie.

Dar tatăl lui nu-l lăuda niciodată, gîndi James mohorît.

Domnul Ramsay deschise pachetul şi împărţi la toţi sandvişurile. Acum se simţea fericit. „I-ar fi plăcut să locuiască într-o colibă şi să vagabondeze prin pont, scuipînd laolaltă cu ceilalţi bătrîni“, îşi spuse James, urmărindu-l cum tăia brînză cu briceagul, în felii subţiri, gălbui.

„Acum e bine, aşa trebuie să fie“, simţea Cam, cojind un ou tare. În clipa aceasta se simţea la fel de ocrotită ca şi în birou, printre bătrînii aceia care citeau *The Times*. „Acum mă pot lăsa în voia gîndurilor, fără să-mi fie teamă c-o să cad într-o prăpastie, sau c-o să mă înec, pentru că el e aici şi are grijă de mine“, îşi spuse.

În acelaşi timp, pluteau atît de rapid pe lingă stînci, încît era foarte palpitant — s-ar fi zis că făceau două lucruri simultan : îşi mîncau merindele de prînz, acolo, în soare, şi, totodată, încercau să se salveze în toiul unei cumplite furtuni, după un naufragiu. „Oare apa avea să le ajungă ? Proviziile sînt suficiente ?“ se întreba Cam, istorisindu-şi singură o poveste, dar în acelaşi timp ştiind foarte bine care e adevărul.

Ei doi nu aveau s-o mai ducă mult, îi spunea domnul Ramsay bătrînului Macalister ; dar copiii lor au să vadă unele lucruri bizare. Macalister îi răspunse că el împlinise şaptezeci şi cinci de ani în martie trecut ; domnul Ramsay avea şaptezeci

și unu. Macalister îi mai zise că nu fusese în viața lui la un doctor ; și-și păstrase toți dinții. „Așa aș dori să trăiască și copiii mei !“ Cam era sigură că așa gîndea tatăl ei, pentru că o împiedică să arunce un sandviș în mare și îi spuse, parcă gîndindu-se la pescari și la felul lor de viață, că dacă nu mai voia să-l mănînce trebuia să-l pună la loc, în pachet. Mîncarea nu trebuie irosită. Îi vorbi cu atîta înțelepciune, ca un om care cunoaște bine tot ce se petrece pe lume, încît Cam puse repede sandvișul la loc în pachet. Apoi domnul Ramsay îi oferî, din pachetul lui, o bucată de turtă dulce, cu gestul unui mare senior de la Curtea Spaniei — așa i se păru lui Cam — care dăruiește o floare unei doamne aflate la o fereastră (atît de pline de curtoazie erau manierele lui). Dar de fapt avea o ținută neglijentă, și gesturi simple, și mîncă pîine cu brînză ; și totuși, îi conducea într-o grandioasă expediție, în care, din cîte știa ea, vor pieri înecați.

— Uite, aici s-a scufundat, spuse deodată băiatul lui Macalister.

— În locul ăsta unde sîntem noi acum s-au înecat trei oameni, întări bătrînul.

Îi văzuse cu ochii lui cum se agătasera de cartarg. Iar James și Cam, privindu-l pe domnul Ramsay care cerceta locul indicat, se temură că e gata să izbucnească :

Eu însă sub o mare răscolită

și dacă ar fi făcut-o, ei doi n-ar fi putut îndura ; ar fi urlat în gura mare ; n-ar mai fi suportat o altă explozie a pasiunii care clocotea în el ; însă, spre surpriza lor, tot ce rosti fu un „Ah !“, de parc-ar fi gîndit în sinea lui : „Și de ce atita zarvă pentru un lucru ca ăsta ? E firesc ca oamenii să se înece în timpul unei furtuni, e un lucru perfect normal, și, în fond, adîncurile mării (împrăștie firimiturile din hîrtia lui de sandvișuri peste adîncurile mării) nu sînt decît apă.“ Apoi, după ce-și aprinse pipa, își scoase ceasul din buzunar. Îl cercetă cu atenție ; poate că făcea unele calcule matematice. În cele din urmă, exclamă triumfător :

— Foarte bună treabă !

James mînuise cîrma ca un marinar înnăscut.

„Ei, poftim !“ gîndi Cam, adresîndu-se în tăcere lui James. „Pînă la urmă ți-ai obținut complimentul.“ Pentru că știa foarte bine că asta era ceea ce-și dorise James ; și mai știa că acum, cînd îl obținuse, era atît de mulțumit, încît n-o să se mai uite nici la ea, nici la taică-su, nici la nimeni altul. Ședea acolo, cu mîna pe cîrmă, foarte drept, cu o figură mai curînd posacă și ușor încruntată. Era atît de mulțumit, încît n-avea de gînd să lase pe nimeni să-i fure vreo fărîmă din bucurie. Tatăl lui îl lăudase. Toți ceilalți trebuiau să creadă că, de fapt, rămăsese perfect indiferent. „Dar ți-ai obținut complimentul“, gîndea Cam.

Viraseră și înaintau rapid, energic, peste valuri lungi și legănate, care-și aruncau unul altuia barca, pe lângă recif, într-un ritm și o veselie extraordinare. Pe stînga, un șir de stînci brune se iveau de sub apa care se subțiasse devenind mai verde, iar pe una dintre ele, cu creastă mai înaltă, se zvîrlea neconținut un val, împrôșcînd o coloană mică de stropi, care cădeau apoi ca o ploaie. Se putea auzi clipocitul apei și răpăiala stropilor în cădere, și un fel de sunet înăbușit și șuierător produs de valurile care se prăvăleau și se zbenguiau și palmuiau stîncile, ca niște creaturi sălbatice, trăind în libertatea perfectă, și se săltau și se rostogoleau și zburdau așa deapururi.

Acum puteau zări doi oameni la Far, urmărindu-i și pregătindu-se să-i primească.

Domnul Ramsay își închise toți nasturii pardesiului și-și suflecă manșetele pantalonilor. Luă pachetul mare, prost ambalat în hîrtie cafenie, pe care-l pregătise Nancy, și se așeză ținîndu-l pe genunchi. Astfel, gata de acostare, privea îndărăt, spre insulă. Cu ochii lui presbiți poate că izbutea să deslușească limpede frunza atît de micșorată, rezemată pe codiță și așezată pe o tipsie de aur. „Ce vede oare?” se întreba Cam. Ochii lui deslușeau totul printr-un abur. „La ce s-o fi gîndind acum?” se mira ea. „Ce căuta el oare cu atîta fixitate, cu atîta intensitate, cu atîta muțenie?” Îl urmăreau, amîndoi, cum ședea cu capul descoperit și cu pachetul pe genunchi, privind fix, ne-

clintit, la forma aceea fragilă, albăstrie, care părea mai curînd fumul a ceva ce se mistuise prin foc. „Ce cauți ?“ ar fi vrut amîndoi să-l întrebe. Amîndoi ar fi dorit să-i spună : „Cere-ne nouă orice și îți vom da“. Dar el nu le cerea nimic. Ședea uitîndu-se la insulă și poate că gîndea : „Noi am pierit, dar fiecare singur“, sau poate că gîndea : „Am ajuns. Am găsit.“ Dar nu spunea nimic.

Apoi își puse pălăria pe cap.

— Luați pachetele, le ceru, arătînd cu capul spre obiectele pe care Nancy le ambalase pentru a fi duse la Far. Pachetele pentru oamenii de la Far, preciză domnul Ramsay.

Se ridică în picioare și rămase la prora bărcii, foarte drept și înalt, „în văzul întregii lumi“, gîndi James, ca și cum ființa lui ar fi clamat : „Nu există Dumnezeu“ iar Cam gîndi : „de parcă-i gata să facă un salt în spațiu“, și amîndoi se ridicară să-l urmeze cînd sări pe stîncă, suplu ca un tînăr, cu pachetul în mînă.

„Trebuie să fi ajuns“, rosti Lily Briscoe cu voce tare, simțindu-se complet sleită. Pentru că Farul devenise aproape invizibil, se topise într-o ceață albastră, iar efortul de a-l privi, ca și efortul de

a și-l închipui pe domnul Ramsay acostind acolo, ambele alcătuind de fapt unul și același efort, îi încordaseră mintea și trupul la maximum. Ah, dar se simțea ușurată. Tot ce ar fi vrut să-i dăruiască, azi dimineață când o părăsise, reușise pînă la urmă a-i dăruia.

— A ajuns la mal, spuse cu glas tare.

S-a terminat.

Și atunci, alături de ea răsări bătrînul domn Carmichael, gîfiind ușor, sugerîndu-i o antică zei-tate păgînă, hirsut, cu ierburi în păr și cu tri-dentul (de fapt era numai un roman franțuzesc) în mînă. Stătea lîngă ea, la marginea pajiștii, ba-lansîndu-și ușor masivitatea și, ducîndu-și mîna streășină la ochi, spuse :

— Trebuie să fi debarcat.

Și Lily simți că nu se înșelase. Nu avuseseră nevoie să-și vorbească. Gîndiseră amîndoi aceleași gînduri, iar el îi răspunsese fără ca ea să-i fi pus vreo întrebare. Stătea acolo, întinzîndu-și mîinile asupra întregii slăbiciuni și a întregii suferințe a omenirii ; contempla, cu îngăduință și compasiune, gîndi Lily, destinul lor final. „Și acum a încununat momentul“, își spuse ea cînd mîna lui coborî încet în jos, de parcă l-ar fi văzut lăsînd să cadă, de la marca-i înălțime, o jerbă de violete și narcise, care, fluturînd ușor, se depuse pînă la urmă pe țărîină.

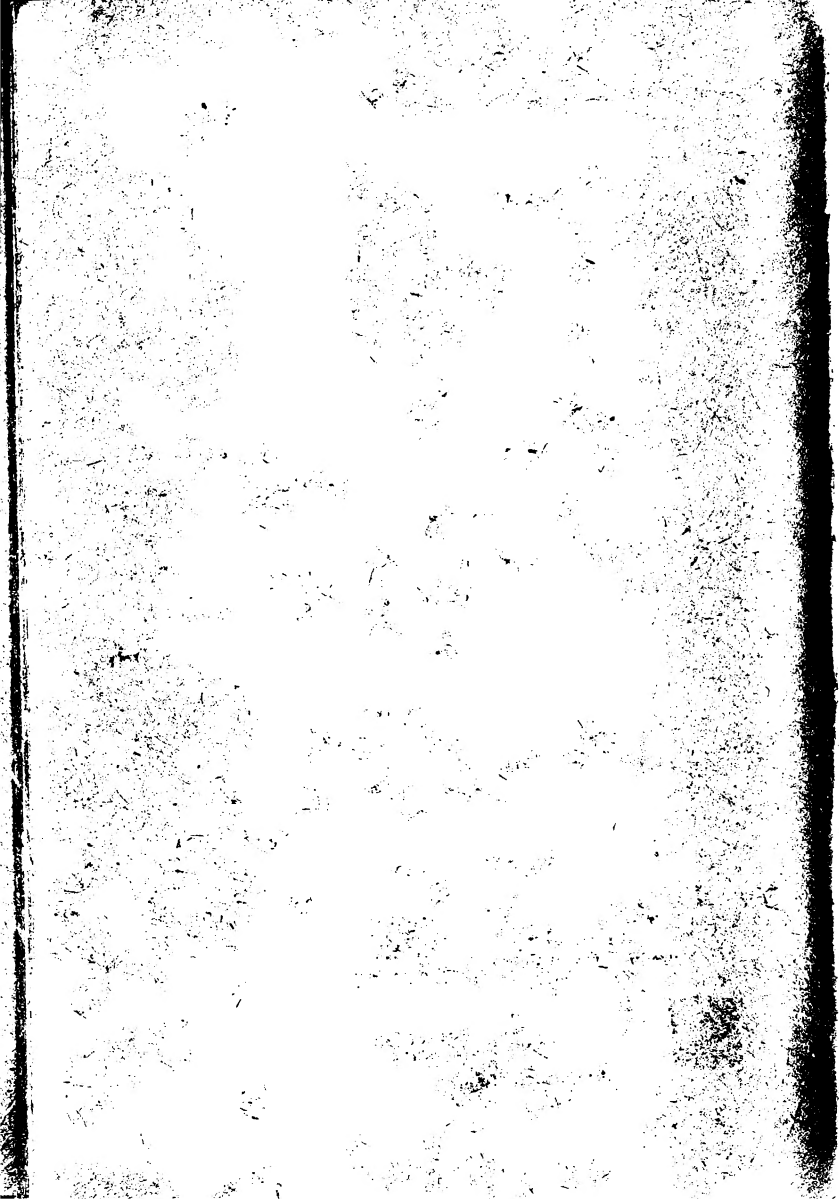
Repede, ca și cum ceva de acolo ar fi chemat-o, Lily se întoarse la pînza ei. Da, era acolo, tabloul

ei. Da, cu tot verdele și albastrul lui, cu toate liniile-i perpendiculare și transversale, cu toată strădania lui de a spune ceva. „O să fie atârnat în pod. O să fie distrus. Dar ce importanță are ?“ se întrebă Lily luînd din nou penelul în mînă. Privi la scări ; erau pustii ; privi la pînză ; era confuză. Cu o subită intensitate, de parcă o frîntură de secundă izbutise să vadă limpede, trase o dungă de penel acolo, în centru. O făcuse ; tabloul era terminat.

„Da, își spuse sleită de vlagă, lăsînd pensula din mînă, am avut și eu revelația mea.“

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XIX
 Fereastra	 1
Timpul trece	191
Farul	221

Lector : ECATERINA ȚARALUNGA
Tehnoredactor : ROZICA NIȚU

Apărut 1972. Tiraj 60 160 ex. Broșate 57 560 ex.
Leg. 1/4 2600 ex. Hârtie ziar de 50 g/m². Format
700×920/32. Coli ed. 12,35. Coli tipar 10,75. A.
nr. 2116/1972. C.Z. pentru bibliotecile mari și
mici 82—31=59

Tiparul executat sub comandă nr.
20 254 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scintei”, Piața Scintei nr. 1
București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

